چونڊ تيلگو
ڪهاڻيون

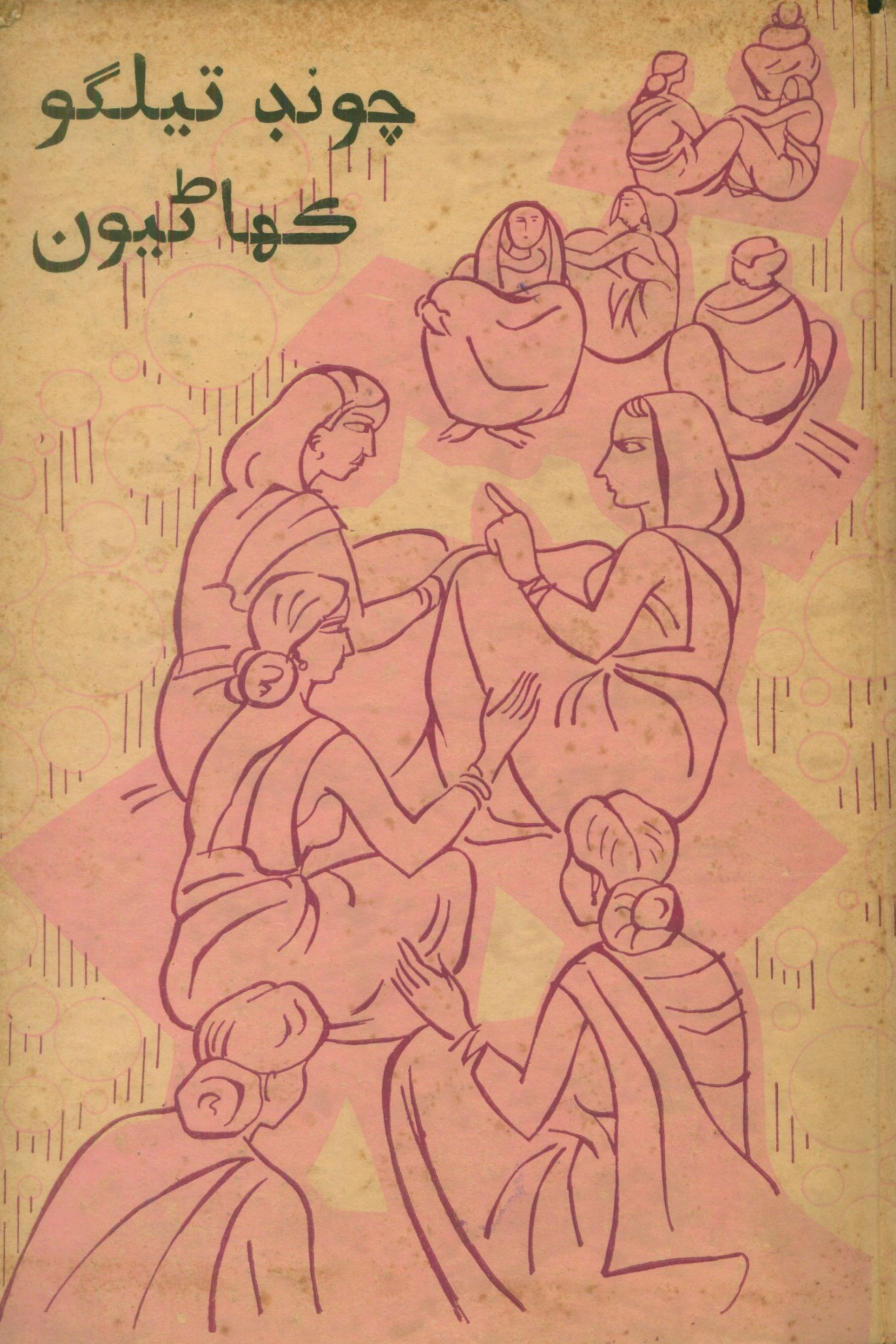

donated from
Suleman A. Memon's
personal library

چوند تیلگو کهاݨیون

چونڊ تيلـگو ڪهاڻيون

سمپادڪ :

سواهي شوشنڪر شاستري

ترجمان :

وشنو ڀاٽيا

ساهتيه اڪاديمي، نئي دهلي

Choonda Telugu Kahaniyoon (चूंड तेलुगु कहाणियूं) : Sindhi translation by Vishnu Bhatia of Swami Sivasankar Sastri's Anthology of Telugu Short Stories. Sahitya Akademi New Delhi (1985) Price Rs. 30—00

© Sahitya Akademi, New Delhi

First edition 1985

Publisher
Sahitya Akademi,
Rabindra Bhavan,
35, Ferozeshah Road,
New Delhi 110 001

Regional offices :
172, Mumbai Marathi Grantha Sangrahalaya Marg.
Dadar (East), Bombay 400 014
29, Eldams Road, Teynampet, Madras 600 018
Block V-B, Rabindra Sarobar Stadium, Calcutta 700 029

Printer
Haresh Girdharlal Dodeja
Noble Enterprises,
686, Budhwar Peth,
G-1 Shivganga Chambers,
Pune 411 002
Tel. : 34494

پاران ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.
Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

قيمت : ٽيهه رپيا

فهرست

نمبر	ڪهاڻي	ليکڪ	صفحو
١.	دنيا	شري ٻيلواڙا ڪانتاراوَ	١
٢.	پيڙ جي شادي	شري ڪودوونگٽي ڪٽمب راو	٢٧
٣.	چمپا	شري ٽرپور نين گوپيچند	٤١
٤.	پٿر جي مورتي	شري چنتا دکشتولو	٦٢
٥.	بيابان	شري نوري نرسنهه شاستري	٧٦
٦.	آخرين خط	شري موڪ پاٽي نرسنهه شاستري	٩٤
٧.	فرسٽ ڪيس	شري مني ماڻڪيم نرسهه راءِ	١١١
٨.	پتر سنتان	شري آندي نارائڻ سوامي	١٢٧
٩.	مؤلسري جي مالها	شريمتي ڪوموري پدماوتي ديوي	١٦٨
١٠.	ورڪا	شري آديوي باپيراجو	١٨٣
١١.	ديش جو سنديش	شري 'ڀڄي بابو' (شوراجو وينڪٽ سباراو)	١٩٣
١٢.	ڪ، ڪ، ڪ،	شري ملادي رامڪرشن شاستري	٢١٩
١٣.	گهر خريد ڪيو	شري ڪوموري وينو گوپالراو	٢٣٤
١٤.	مندي ۽ لوني	شري ٻيلوري شورام شاستري	٢٦٩
١٥.	ذميواري	شري پنتولو شري رام	٢٩٢
١٦.	نرموهي - موهي	شريمتي الندبل سرسوتي ديوي	٣٢١

دنيا

ليکڪ :- شري بيلواڙا ڪانتاراؤ

جنم :- ٣ جولاءِ ١٩٢٧

جڳهه :- بد پامر، ضلع شري ڪاڪولم - وشاکاپٽنم پڙهائي ختم ڪرڻ بعد آليشي نوڪريءَ ۾.

تصنيفون :- ’ آرڊ پاگال - لو‘ - ’ پن هو ديالو‘ - ’ شو ميڪُلو‘ وغيره.

ڪهاڻيون :- ’ اوچي‘، ’ آن پورٽا‘، ’ پراجيمو‘، ’ سُکڻ‘ وغيره.

ناول :- ’ گوڊ ميڊ پوما‘.

دنيا

”اڙي ياني، وقت اچڻ تي پلا ڪو ڪنهن کي روڪي سگهيو آهي؟ تنهنجو هن ريت دکي رهڻ ٺيڪ ڪونهي. مرڻ وارن سان گڏ اسان ٿورئي ڪو مرنداسين؟“ نيلڪنٺم پنهنجي سائيءَ ڪلارڪ جي گهر واري جي موت تي همدردي ڏيکاريندي چيو.

پنهنجي پاڙيسريءَ جو وڏو پٽ جڏهن گذاري ويو هو، تڏهن به ته اهو سوچيو هئائين ته موت جي معنيٰ ميرو ڪپڙو لاهي نئون ڪپڙو اوڍڻ جيان آهي. اسين اهو چوڻ سوچيون ته آتما امر آهي؟ اچا ڪجهه ڏينهن ته نبريا آهن، پاڙي ۾ هڪ ماڻهو مئو،

نہ هن جا گهر وارا ست ڏينهن روئندا پٽيندا رهيا. مرڻ ٿي روئڻ! ڪيترو نہ ڀلتي ڀيل آهيون اسين. مسلمانن ۽ ڪرستانن کان بہ!

نيلڪنٺم جيتري هلڪي من سان اِهو سيڪجهہ چيو هو، موت جي باري ۾ سچ پچ نہ هن اِتري گهرائي سان سوچيو، ڪونہ هئائين. پر اَج جڏهن هن جي پنجويهن سالن جي ساٿڻ جو ساٿ ڇٽي ويو، تہ نيلڪنٺم جي هڪ ٽنگ ٽٽي پيئي، هڪ ٻانهن ڪٽجي وئي، هردو ٽڪرا ٽي ويو.

موت ۽ ڌپ، ويدنا! سچو ڏينهن هردي ۾ جنهن دک کي پاليو هئائين، اُن کي اونداهيءَ رات ۾ ڪوٺيءَ ۾ ويٺو ڪجهہ دير تائين ڳوڙهن ۾ وهائيندو رهيو.

”رهڻ لاءِ سٺو گهر ٺهرائيندس، پهرڻ لاءِ ريشمي ساڙهي آڻيندس، ٺهنجو سرير زيورن سان ڀري ڇڏيندس.“ شاديءَ بعد شروع شروع ۾ هن اِن طرح جون ڳالهيون سوچيون بہ ڪونہ هيون، پر پتنيءَ کي چيون بہ هئائين. ۽ فقط چيون بہ نہ هئائين، پر اُنهن کي پوري ڪرڻ لاءِ ڪوشش بہ ڪئي هئائين، پر اِهو سڀ فقط اِهو تصور ئي رهجي ويو هو.

”لکيل هوندو، تہ سڀڪجهہ پنهنجو پاڻ ملندو“ پتنيءَ جڏهن اِهو چيو، تڏهن هو پنهنجي من ۾ کليو هو.

نون مهنن ختم ٿيڻ تائين چوندو رهيو، ”پاڻ لاءِ تہ سڀ برابر آهن، ڌيءَ ٿئي يا پٽ.“ پر ڌيءَ ڄمندي ئي خوشيءَ وچان جهومي اٿيو. ”گهر ۾ لڪشمي آئي آهي“ چوندو هو، ”ڌيءَ کي ويٺا وڃائڻ سيکاريندس. سڀ وديائون سيکاريندس.“

”ڪمر ٿو جاڳي هن جي ڀاڳ ۾ ڇا لکيل آهي؟ هيڊر کان ئي اسين ڇا چئون؟“ پتنيءَ جي اِن چوڻ تي هو مٿس ڏمرجي ويو. ”ڀاڳ، ڀاڳ! ڇريالپ آهي. بڪواس آهي! اِن جو ڇهاءُ لڳندي ئي انسان آلسي ٿي پوندو آهي.“

”ڌيءَ جي شادي شان سان ڪندس. ڪنهن وڏي آفيسر
کي ناٺي بڻائيندس.“ ائين سوچيندو هو. من ئي من ۾ هن
محل ٺوڙيا جوڙيا هئا، ’ڌيءَ سان گڏ هڪ پٽ به هجي. بس
پوءِ ڪيترو نه سٺو ٿيندو.‘ پر ٻئين ڀيري به کيس ڌيءَ ڄائي.

ٽئين ڀيري هن سوچيو، ”هن دفعي پٽ ضرور ٿيندو.“ ڀڳوان
جي سچائيءَ کي آزمائڻ لاءِ پتنيءَ سان گڏ پاڻ به ورت رکيائين.
مندرن جا درشن ڪيائين ۽ پٽ جا سپنا ڏسندو رهيو سوچيندو
هو، پٽ جي تعليم جو ڪهڙو انتظام ڪندس، هن دفعي پٽ
ٿيندو، ضرور ٿيندو. پٽ پڙهندو ڪنهن وڏي نوڪريءَ تي
چڙهندو، پيءُ پٽ جي وچ ۾ ڪڏهن ڪو تڪرار نه ٿيندو. پاڻ
رٽائر ٿيندو، ته پٽ سان گڏ سک سان رهندو. پر کيس ٽئين به
ڌيءَ ڄائي. اُن پل ۾ ڀڳوان ڏانهن سندس شرڌا هوا ٿي وئي.
پوڄا پاٺ کي ڍونگ سمجهڻ لڳو. ماءُ وڏي فخر وچان ٽئين ڌيءَ
جو نالو رکيو، ٽنهي ديوين جو گڏيل نالو ويڪنسيتا، مهالڪشمي!،
نيلڪنٺم چڙندي چيو، ”ڪٿان ڄائي آهي اها سنياسڻ؟“ هو
کيس ’سنياسڻ‘ ڪري سڏيندو هو. آخر ۾ هن ڇوڪريءَ جو
نالو ئي سنياسڻ پئجي ويو.

سدائين روئندي رهندي هئي. نيلڪنٺم چڙندو هو ”مري نه
بلا ٽري.“ من ئي من ۾ چوندو هو، پوءِ پاڻ سنڀاليندي سوچيندو
هو، اهڙو ويچار ڪرڻ به پاپ آهي.

ڇهين درجي کان پڙهائي روڪي وئي، ته سنياسڻ سڄو
ڏينهن روئندي رهي. اُن ڏينهن کاڌو به ڪونه کاڌائين. پتنيءَ
عرض ڪيو ته ”کيس ڇو ٿا ڏکي ڪريو؟ سندس اِڇا آهي پڙهڻ
ڏيوس.“ ۽ تڏهن ستين درجي تائين پٽس سندس پڙهائيءَ کي
برداشت ڪيو.

عورت - سکيا جي باري ۾ نيلڪنٺم جو ڪو پڪو ويچار نه

ڪونهي، پر هو اِهو پڪي طرح ڄڻي سگهندو آهي ته اَڄڪلهه جي سکيا عورتن لاءِ ڪنهن ڪم جي ڪونهي. هن جو رايو هو ته سيتا، ساوتري، شڪنتلا جهڙي سکيائي عورتن لاءِ ڪارگر آهي. ۽ اُن طرح جي سکيا جو سمبنڌ هن پنهنجي ڌيئن لاءِ ڪرڻ چاهيو ٿي، پر اُن سکيا جي روپ ريکا جي باري ۾ هو هڪدم اٽڪاڻ هو. ڇوڪرين جو گهڻو پڙهڻ ۽ پڙهي شادي نه ڪرڻ، شادي ڪري پتيءَ جي پرواهه نه ڪرڻ، آڏو- اَبتو هلڻ، غرور ۽ گهمنڊ وچان آسمان سان ڳالهيون ڪرڻ. ڪيترن ئي ڳالهين ذريعي پنهنجي منطق جا لازمي شرط مڃيندو هو. جيڪڏهن ڪوئي سوال ڪري ها ته هو پنهنجي ننڍي ڌيءَ کي ڇو ٿو باڙهي، ته هو ڪاوڙ جي باهه ۾ ٻرڻ اُٿندو هو. پر سوال ئي ڪيس ايترو غصو نه ايندو هو، جيترو اُن ڌيءَ تي. اُن ڌيءَ جي نالي سان ئي ڪيس چڙ ٿي پيئي هئي.

”سنياسڻ جو هاڻ پڙهڻ بند.“ پتا فيصلو ڏيئي ڇڏيو. روئڻ سان به هن پيري ڪجهه نه وريو. پر ڌيڻس پيءُ جو پگهار ماءُ کي باڪس ۾ لڪائيندي ڏسي ورتو هو. بس ٻئي ڏينهن صبح جو سويل ئي گهر ۾ طوفان ڪڙو ٿي ويو.

”آخر ڇا ڪيو وڃي؟ ڇوڪريءَ کي پڙهڻ ڏيو نه!“ پتنيءَ جو ايترو چوڻ هو ته نيلڪنٺم اُپامي ويو. هن کي هن پيري، شايد پهريون ڀيرو سچ پچ غصو اَچي ويو. لکي ڇهي اسڪول جي في پريندڙ ماءُ ڌيءَ جي طرفداري نه ڪئي، پر اُن ئي هو بگڙي ويو.

پوءِ هن سوچيو، ڪانڊس ئي پل تي وڃي. پتنيءَ سان ڪيل سڀ واعدا ڪيس هڪ هڪ ڪري ياد اچڻ لڳا. پنهنجي واعدن جو سهوڻو حصو به هن پورو نه ڪيو هو. پوءِ به هو سدائين هن جو منهن تڪيندي رهي. ڪڏهن ڪڏهن هو سوچيندو هو، مان

اياڻو آهيان، نالائق آهيان، منهنجي پٽني ڪيتري طاقتور آهي." ان طرح سوچڻ ڪيس تمام پيارو لڳندو هو. پٽنيءَ جو غصو شانت ٿيڻ تي چوندو هو، "ڀرو نه مينج!" ۽ تڏهن پٽني کلي چوندي هئي، "اوهان ۾ جيڪڏهن ڪجهه نه چوندا، ته ٻيو ڪير چوندو؟"

اڄ اُن جي اُها ساڳي پٽني نه رهي آهي!

پٽ جي چاهه ۾ نيلڪنٺم آخر ۾ نراس ٿي ويو. ۽ هاڻ جڏهن ڌيئرون وڏيون ٿي رهيون هيون، ته هن جي اِها اِڇا پلوان ٿيندي ٿي ويئي، سٺين سٺين ۽ وڏين پدوين تي براجمان ناٿين کي ڪٿي حاصل ڪيو وڃي.

پنهنجي ان اِڇا جي پورائي لاءِ ڪڏهن ڪڏهن هو سوچيندو هو، 'سماج ڪيترو نه بگڙجي چڪو آهي، ڏاجي جي نالي تي سوباو جو هڪ هڪ قطرو خون جو چوسيو ٿو وڃي. اُڄڪلهه ڌيئرون ڄڻڻ ئي خراب آهي.' مثال طور گهڻن ئي خاندانن جي ڪيس هڪ ئي وقت ياد اچي ويندي هئي.

ڪيترائي رشتا جڙڻ ممڪن آهن، اِهــا ڳالهه ڪيس بخوبي معلوم آهي. پر نچاڻ ڇو اُهي ڪيس وڻن ڪونه ٿا. هن جو ويچار هو ته جوڙ ڪونه ٿيندو. سوچيو هو، ته جيڪڏهين هو پلا ماڻهو آهن، ته ڪين خود اڳيان وڌي اچڻ گهرجي.

خاص ڪري وڏي ڌيءَ جي شاديءَ جي ڳالهه ته چوويهه ئي ڪلاڪ سندس دماغ ۾ گهمندي رهندي هئي. هــن جي شادي ڪنهن راجا مهاراجا سان ڪرائي ئي هـو پنهنجو قـرض لاهـــي سگهندو. جڏهن کان هوءَ پنهنجي ماءُ جي گربي ۾ آئـي، تڏهن کان ڪيس مٿس ايمان آهي. آهستي آهستي هن جـــي زبان تي اِهائي رٽ رهڻ لڳي ته پنهنجي وڏيءَ ڌيءَ جـــي شادي هو ڪنهن راجا مهاراجا سان ڪرائيندو. سڙڪ تان جيڪڏهن ڪوئي سندر جوان لنگهندو هو، ته هو ڪيس گهوريندو رهجي ويندو هو.

ڪڏهن ڪڏهن نه اهو سوچيندو هو ته سندس راڻي ڏيءَ لاءِ ڪو ڪو لائق ور هن سنسار ۾ ڪونهي. ڪو سندر آهي، ته سمجهدار ڪونهي. ڪو سمجهدار آهي، ته سندر ڪونهي.

”هو ڇوڪرو ته تمام سنو آهي! ٻيا ڏيتي ليتي شادي ڪرڻ چاهي ٿو. پر پيءُ آهي، جيڪو هزارين رپيا وٺڻ لاءِ سندرو ٻڌي بيٺو آهي. ان ڪشمڪش ۾ ويچارو پيسجي رهيو آهي!“ اهڙيون ڳالهيون سوچيندي سوچيندي ڪڏهن ته هو تمام سوچ ۾ ٻڏي ويندو آهي.

هڪ ٻئي سان ملي هو تمام خوش آهي. هو پنهنجي طرفان جو خرچ خود برداشت ڪري پنهنجي سڪيلڏي پٽ جي شادي ڪنهن غريب گهر جي ڇوڪريءَ سان ڪرڻ لاءِ تيار آهي. پر هن جي پتنيءَ پٽ مڃين ئي ڪونه ٿا.

”نوڪري ملندي، تڏهن شادي ٿيندي.“ ڇوڪرا وارا جوان کيس ڪونه ونندا هئا. پر ان مان ڪي اهڙا به هئا، جن جي شادي ٿي چڪي هئي، ڪجهه ڄڻن جا ته ٻار ٻچا به هئا.

هن جو انومان فقط هڪ پهري صحيح نڪتو. هو خوب پئسي وارا هئا، پر ڇوڪريءَ کي ڏسندي ئي هن جي ڪمپونسٽ هئڻ جي شڪا هن جي من اُتي ڪڙي ٿي. هن جو انومان اکر به اکر صحيح نڪتو. پيءُ پنهنجي ان پٽ لاءِ ڪجهه ڪيو به ڪونه هو. پر پٽ آهي جيڪو پيءُ کي پڪو چور ٿو سمجهي. تيلڪنئر هن کي پنهنجو ناتي بڻائڻ بلڪل قبول ڪونهي. پوءِ به هو هن لاءِ سچا به ڏينهن سوچيندو رهيو. دنيا ۾ ماڻهو هيترين ٻارنين ۾ ڇو ورهائجي ويا آهن؟ لک دفعا سوچڻ تي به کيس سمجهه ۾ ڪونه ايندو هو. هن جو ته شروع کان هيلتائين آدرش هو، ته کادي پائي، ستياگرهه ۾ ٻهرو وٺي، جيل ياترا ڪري، تياڳي، لپسوي بڻجي. پر هو اُنهن مان هڪ به بڻجي نه سگهيو. ڪجهه به هجي،

ڪميونزم کان ڪيس گھڻي حقارت آهي. ڪميونزم ڇا آهي، تنهن جي ڪيس خبر ڪونهي. پوءِ به هن جو خيال آهــي ته ڪميونزم انسان کي شيطان بڻائيندي آهي. ڇهوڪ سان ڪم وٺندي آهي ڪميونزم. ڪيس فقط ايتري خبر هئي ۽ وشواس به هئس. ان سبب نيلڪنٺم جي دل ۾ ڪميونزم ڏانهن ايتري حقارت هئي.

انسان انسان کان حسد ڪري، اهــو ڪيس قبول ڪونهي. نمڊي ڏيءَ طرف پنهنجي حسد کي هو ڪڏهن مٽي نه سگهيو. ڏيءَ طرف هن جو پيار هجي يا نفرت، اهــا فقط اُن جي گڻن سبب هئي. هن دنيا ۾ پنهنجي پنهنجي جڳهه تي سڀ دکي آهن. هڪ طبقو پئسي لاءِ گھڻي ساريرڪ محنت ڪري، ته ٻيو طبقو مانسڪ طرح ويدنا سان ختي آهي. ٻنهي طبقن ۾ فقط اهوئي فرق آهي. اها هن جي مڃتا آهي.

نائين کي حاصل ڪرڻ لاءِ هن محنت نه گهٽ ڪئي، پر چنتا وڌيڪ ڪئي. اُندر ۾ هن جيتري ويدنا ڀوڳي اُهي امحدود هئي.

آفيس ۾ پئسا ناهڻ جا ڪافي وسيلا آهن. هـن جو ڪم ٿي ڪجهه اُهڙو آهي. ڏيڻن جي شاديءَ جو ويچار ڪيس هـر طرف اوڏانهن گھيلي به ويندو هو. ڪڏهن ڪڏهن سوچيندو هو ته جڏهن سڀ وٺي رهيا آهن، ته منهنجي وٺڻ ۾ ڪهڙو حرج آهي؟ ڪم ٿيڻ تائين ته ماڻهو ڏن جي لالچ ڏيندا آهن. ايتري قدر جو هٿ ٿري تي آڻي رکندا آهن. ۽ ڪم ٿي وڃڻ بعد اکيون ڏيکاريندا آهن. پر ڪيس رشوت وٺڻ جي نالي کان نفرت هئي. مــن کي سمجهائيندو هو ته رشوت وٺڻ سان پنهنجو پاڻ تي ڦـــت لعنت وجهڻي پوندي. خود پنهنجو پـاڻ مٿان شڪ ڪرڻو پوندو. دنيا ڀلي ڏانهن ڏسندي ڪونهي، پر ٻري ڏانهن آڱـر ضـرور کڻندي آهي. ٻيو ٻڌجندو ته دنيا جي طعنن جو شڪار ٿيڻو پوندس. اُن رشوت خور ڪلارڪ جي جوءِ ٻڌا سبب اُوريئي مري وئي هئي؟

هو ٻه جيڪڏهن وٺندو، ته هن جي پتني ٻه نه مرندي؟ نه، نه
هو هرگز رشوت نه وٺندو. هڪ پيرو نه، سؤ پيرا ان ڳالهه کي
دهرايائين. ونس جيڪو ڪجهه آهي اهو ڪافي آهي. هن لاءِ
هن جي پتني ئي هن لاءِ مهالڪشمي آهي.

ڏاجي ۾ موٽي رقم نه ڏيڻ سبب وڏي ڌيءَ جي شاديءَ جي
موقعي تي هو ڪيترو نه دکي ٿيو هو! ان وقت هن سماج کي ٻرو
ڀلو چيو هو. دل ئي دل ۾ شانتي ۽ سندرتا جهڙين ساڻن
ملهوس پنهنجي پياري ڌيءَ جي شادي، ٻاڻ جيان ئي هڪ
ڪلارڪ سان ڪرايائين، جنهن جو اڳيان پٺيان ڪوئي ٻه نه هو.
۽ اهو ٻه ممڪن تڏهن ٿي سگهيو، جو سندس پتني ڪنجوسي
ڪري پئسا بچايا هئا.

دل جو اهو زخم اڃا ڀريو ٻه نه هو ته ان زخم تي مترڪي جي
چوٽ لڳي. هڪ سال ٻه نه گذريو هو، جو وڏيائن ۾ سرسوتيءَ
جهڙي ۽ وڻندڙ وڄائڻ ۾ ويڻا پاڻي جيان هوشيار ان جي ڌيءَ وڌوا
بڻجي وئي. نيلڪنٺم هٿ مهٽي رهجي ويو. "ڀڳوان انڌو آهي!
بلڪل انڌو آهي!"

وڌوا - وهانءَ ۾ هن جي اڃا هئي. آندرا پرديس جي ابتدائي
سڌارڪ ۽ وڌوائن جي اڌار ڪندڙ سرگواسي ويريشلنگم پنتلو ۾
۾ هن جي اپار شرڌا هئي. ڪٿي ڪنهن وڌوا جي شادي ٿيندي
هئي، ته هن جو من گد گد ٿيندو هو. پر پنهنجي وڌوا ڌيءَ جي
وري شاديءَ جي ڳالهه ٻڌڻ سندس وس جي ڳالهه نه هئي.

عورتن جي اهميت جو هو مهان ساراهيندڙ هو. چوندو هو،
ته انهن جي پتورت ڌرم سبب اسان جي سماج کي، اسان جي
سنسڪارن کي ۽ اسان جي فرقن کي انهن گورن جي راڄ ۾ ٻه
محفوظ رکيو. منهنجي پتنيءَ کي ئي ڏسو، هن ڪڏهن 'هي کپي،
هو کپي' جي گهر ڪانه ڪئي. منهنجي ڳالهه جو ورائي جواب

نه ڏنائين. مون سان گڏ مصيبتون سهڻ ۾ ڪڏهن ٻئي ڪونه پيئي، منهنجي هر ڳالهه اڳيان هميشه سر جهڪايائين.

ٺيڪ هن جيان ئي هن جي ڌيئڻ کي بڻجڻ گهرجي. اهائي نيلڪنٺم جي ڪامنا هئي. ۽ اهڙي ڪارڻ هو وڏن ٻن ڌيئڻ مٿان ڪيس فخر هو. ڌيئڻ ۽ پتني جي وچ ۾ فرق بس ايترو هو جو هوءَ خط ڪونه لکي سگهندي هئي، ۽ هي سيئي لکي سگهنديون هيون.

هيڏن ڪشٽن جي حصيدار پتني هاڻ دنيا ۾ نه رهي آهي. گهڻوئي سوچيائين، گهاريل جيون جي ڳالهين کي ياد ڪندي ڪندي اُن جو چيد وچيد ڪيائين. اڪيلو ويهي نڀاڳان ڪيترو رنو. سندس جهڙي حالت وارن شخص کان گهڻو وڌيڪ رنو. پتني جي آخرين گهڙين جي ياد ايندي ڪيس لڳندو هو ته ٻٽيهه سال گڏ رهندڙ سندس جيون ساٿڻ يڪايڪ هڪدم دور ٿي وئي هئي.

هن پنهنجو سوارٿ نه ڏٺو هو. مرڻ کان ٿورو اڳ، پنهنجي زندگيءَ ۾ پهريون ڀيرو. هيتري ٽُٽل ڀڪڙيل گرهستيءَ کي هوءَ ڪئن ڇڏي وئي؟ پڇ حاصل ڪيل آتما جي موڪش جي ڪامنا! اها منهنجي ڪهڙي چريائپ آهي. اهڙي سٺي عورت جي ڪهڙي ڪامنا پوري نه ٿئي ها. نيلڪنٺم سوچيو ته مان ئي جيڪڏهين پتني جي جيئڻ لاءِ پرارٿنا ڪريان ها، ته هوءَ ضرور زندهه رهي ها.

پتني کي پنهنجي جڳهه خريد ڪرڻ جي ڳالهه چئي هئائين. پر هوءَ پاڙي جي جاءِ ۾ ئي مئي. هن ڪيس زيورن سان سينگارڻ جو واعدو ڪيو هو، پر فقط منگل سوتر پائي ئي هوءَ پرلوڪ پڌاري. ريشمي ساڙهي آڻي ڏيڻ جو وچن ڏنو هو. پر ميري قاتل ساڙهي ۾ هن پراڻ لياڳيا. اهو سڀڪجهه نه هئڻ تي به هوءَ چوندي رهي ته مون وٽ ڪهڙي ڳالهه جي کوٽ آهي؟ اها ڳالهه سوچيندي بار بار پنهنجو منهن مهٽڻ تي لڳو.

من ئي من ۾ روئندي سندس نظر پنهنجي ڌيءَ مٿان تي وڃي پيئي. ته هن جي هردي ۾ هاهاڪار ٿي مچي ويئي.

ٻئي ڏينهن ماءُ کي ياد ڪري روئنديون هيون. هو چاهيندي به ڪين آٿت ڪونه ڏيئي سگهندو هو. پنهنجي غير لائقي کي مڃڻ بدران دنيا کي ڏوهه ڏيڻ ۾ هو ڪجهه ڪونه ڪري سگهيو آهي. هاڻوڪي حالتن ۾ ٻي ڌيءَ جي شاديءَ جي ڳالهه سوچڻ به هن لاءِ ناممڪن هئي. ايتري نماڻائي سان جيون گهاريندڙ پنهنجي جيون ساٿڻ جو هو قرضدار آهي.

پتنيءَ جي انتم سنسڪار لاءِ، تيرهين لاءِ ۽ ماهوار سنسڪارن لاءِ، رپئي تي آنو وياج ڏيئي قرض وٺڻ ۾ به، هو پٺتي نه پيو. هڪ دوست جي مدد سان هڪ مهاجن وٽان بنا ڪنهن ضمانت جي ٽن سون رپين جو قرض کيس ملي ويو. ان طرح اوچتو قرض ملي وڃڻ تي به هن کي لڳو ته اهو سڀ سندس سرڳواسڻ پتنيءَ جي پڃن سبب مليو آهي.

مهنو پورو ٿيڻ تي وياج جا ويهه رپيا ڏنائين. پر سندس من دپ وچان ڪنبي اٿيو. پنهنجي ڳالهه نباهڻ ڌرم آهي. ڀلي ڪاٿي پلي جيترو رهڻو پوي، پر هو قرض ضرور چڪائيندو. هاڻ ڏينهن رات کيس اها چنتا گهيري رهندي هئي.

چنتا وچان ڳرندو ٿي ويو. گڏوگڏ سندس ننڍيءَ من هن جي سامهون هڪ مسئلو کڙو ڪري ڇڏيو. مادو جي موت تي هن کي تمام ڳري وڃڻ گهربو هو. مادو ٻن ڏينهن جي ڀيٽ ۾ هن جو گهڻو خيال ڪندي هئي. پر وڏين ڌيئن جيان کيس ڳرندو نه ڏسي هو ڌيءَ جي ان احسان فراموشيءَ مٿان ڪاوڙجي اٿيو.

هن جڏهن انٽر پڙهڻ جو ارادو ڏيکاريو، تڏهن کيس اندر ئي اندر ۾ ايترو ته غصو آيو، جو هو ڪجهه چئي به نه سگهيو. ڏند ڪرٽيندو رهجي ويو. ۽ هن جڏهن اِهو چيو، ”ساهيڙين مدد ڪرڻ

جو واعدو ڪيو آهي، اوهان کي تڪليف وٺڻ جي ڪا ضرورت ڪونهي." تنهن تي هو اڃا به آگبولا (حيران) ٿي ويو. ڪاوڙ ۾ اچي هن خوب ڀلو برو چيو. سوچيو هئائين ته ائين ڪرڻ سان هوءَ به پنهنجي وڏن ڀينرن جيان ديوي بڻجي پوندي جيون گذاريندي.

پر سنياسڻ اما اٿڻ پڙهڻ تي لڳي. جيڪو شخص ڪنهن سامهون رنو نه هو، اهو نيلڪنٺم ڪاوڙ ۽ ڏک جي گڏيل اثر هيٺ، هن جون سڀيون ويدنائون وڏن ڏينهن اڳيان قٽي نڪتيون اوچتو پتني جي ياد تازي ٿي ويئي.

ڪاليج مان موٽڻ تي ننڍي ڀينرن نديءَ پيڻ جي ڇگي طرح خبر ورتي. سنياسڻ اما پڙو-اڻ پڙو ڪري ڇڏيو. جڻ ڪنهن ڪجهه چيو ئي نه هو. ٻئي ڏينهن ڪاليج وڃڻ وقت هن چيو، "بابا کي لڪ چوري ڪجهه چوڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ جيڪو ڪجهه چوڻو هئس سو مون کي منهن تي چو ڪونه چيائين؟"

"جيڪا ڳالهه ڪنهن گهر ۾ ڪونه ٿي، اها منهنجي گهر ۾ ٿي رهي آهي." اهو سوچي نيلڪنٺم دکي ٿي رهيو هو.

نتيجو ڇا نڪتو؟ ٿيو اهو، جيڪو هو سمجهي ويٺو هو. ٻئي مهني کان هن پنهنجي-ڌيءَ کي ٽيوشن ڏيندي ڏٺو ۽ هڪ ڏينهن شام جو آفيسر مان موٽندي گهٽيءَ جي پڇڙي ۾ جيڪو ڪجهه لکيل ڏٺو، ته ڪيس پنهنجون اکيون ڪڏهن ڇڏڻ تي دل ٿي. پتني جي ياد وري هن جي دل ۾ تيزيءَ سان اٿي ۽ هوڏو ويدنا سان ڀرجي ويو. غصي ۾ گهر ۾ پهچي چيائين، "ڏسو سنياسڻ جو نالو هاڻ پڇڙين تي به چڙهي ويو آهي، پاپ آهي اهڙو پاپ!" ۽ مٿو پٽڻ لڳو.

پنهنجي ڀينرن جون اکيون ڀرجي آئيون. وڏي ته چپ رهي، پر وچين همت رکي ننڍي کي خوب ڦٽڪار وڌي.

نديءَ جواب ڏنو، "ڪنهن ڪمبخت جو عقل ماريو ويو،

ته مان ڇو پريشان ٿيان؟ پتين تي لکڻ نه ڄاڻ، پلي ڪوئي وڃي نوٽيس به ڇاپي." ٻيءَ وينو پڙدي رهيو هو. هن جو انگ انگ غصي وچان ڪنبي رهيو هو.

هڪ مهمو بيو به نجريو. ٻيءَ ڏٺو، ذيءَ اوچـــي ڪڙي وارو سنڌبل پاتو آهي. کيس لڳو، ڄڻ آسمان ڦاٽي پيو آهـي. هن پڙهيو ته هو ته عورتون به ڪمڌ مٿي ڪري ناٽ سان هلڻ لڳيون آهن، پر هاڻ ته ڏسي به رهيو هئو. سوچيائين، ڌيئس ڪڏهن به ڪانئس پئسا ڏوڪڙ گهرندي ٿي. پر انئين ڪوئي نه ٿيو. هن جي ڪجهه به نه گهرڻ تي نيلڪنٺم پنهنجو ايمان سمجهيو. کيس لڳو، ڄڻ سندس وڏماڻهپي تي ڌڪو لڳي ويو آهـــي. هاڻ ته ذيءَ جي صورت ڏسڻ ۽ ڳالهائڻ به هن لاءِ سهڻ کان ٻاهر ٿي ويو. پر هن جي من ميهو ٿي نٿي.

ان جو هڪ سبب بيو به آهـــي. اُن گهڙيءَ ۾ ڪاليج جا ڪجهه ڇوڪرا به رهندا آهن. کيس محسوس ٿيو ته هـڪ مهني جي انجام تي هڪ ڇوڪري کان سندس ذيءَ قرض ورتو آهي. اُنهن ڇوڪرن لاءِ هن جي دل ۾ نفرت هئي. هـن جو خيال هو ته ڇوڪرين کي ڏسي هو ڇوڪرا گگهه ڳاڙها لڳندا آهن. ۽ اُنهن ڇوڪرن جي ٽوليءَ مان ڌيئس قرض ورتو آهي.

هن پنهنجي غصي کي پيئڻ هن جي وس کان ٻاهر جـي ڳالهه هئي. ڳالهه نڪرڻ تي نديءَ وڏين کي سڏي پڇائي."سيني عورتن جي مٿي ۾ چيٺو تـــ پريل ڪونهي. ڳالهه ڳالهه ۾ اَسين بابا کي ڪشت ڇو ڏيون؟ ڇڏيائين ته به ويلا ڪارائي به ٿو. ڇا اهو ڪافي ناهي؟"

نديي پيڻ جي ان ڇوڻ تي بنهي وڏين پيرن جا واٽ بند ٿي ويا.

سنياسڻ اَما جي تعليم سبب پيدا ٿيندڙ خـاصيتون سندس

هلت - چلت ۽ ويس وڳي مان چٽي ريت ظاهر ٿي رهيون هيون. تعليم سبب هن جو چهرو اڃا به ڪڙي اٿيو هو. ڳالهائيندي هئي ته ڄڻ موتين جي برسات پوندي هئي. سندس مشڪرائيندڙ چهرو ڏسندڙن جي دلين تي ڇاپ ڇڏيندو هو. جواني هن جي انگ انگ مان ڇلڪڻ لڳي هئي.

اڪثر هو خود به حيران ٿي ويندو هو، ته اهڙي ڇوڪريءَ کي هن ڪئن آزاد ڇڏيو آهي. دنيا آخر ڇا سمجهندي هوندي؟ جڏهن هوءَ ننڍي ٻار هئي ته اُن وقت جن ڀيانڪ بيمارين مٿس حملو ڪيو هو. اوچتو ڪيس اهي بيماريون ياد اچي ويئون. ۽ پاڻ کي پڇڻ لڳو، ته نڄاڻان ڇو اُن وقت مان ڊاڪٽر کي وٺي آيو هئس؟

هن ڌيءَ جي ڪري ته هو دکي هو.

خرچ ۾ بري طرح به تنگ ٿي رهيو هو. هيلتائين ڪنهن جي سامهون هٿ ڦهلائڻ جي ضرورت محسوس ڪانه ٿي هئي. جيستائين پڄندي هئي. پر هاڻ ته هتان هتان وٺي آيل سڄو پئسو به نڄاڻان ڪٿي اُڏامي ويندو هو. سمجهه ۾ ئي نه ايندو هئس، اهو ڪئن ٿو ٿئي. ڪڏهن سوچيندو هو ته هو اجايو خرچ ڪري رهيو آهي. ۽ ڪڏهن سوچيندو هو ته هو اجائي ڪنجوسي سان هلي رهيو آهي. هن جيڪو ڪجهه اڳ ۾ نه ڪيو هو، سو هاڻ ڪرڻ لڳو. پئسي وارن جي خرچ سان پنهنجو خرچ ڪرڻ، هنن جي سکن سان پنهنجي سکن ۽ هنن جي دکن سان پنهنجي دکن جي ڀيٽ ڪرڻ لڳو. خاص ڪري هر مهني جي اُن ڏينهن جڏهن ڏينهن هو وياج ڀريندو هو، هن جو من بي چئن ٿي اٿندو هو. من ۾ اٿندڙ پيڙا جي اِن احساس سبب هو سوچيندو هو ته آفيس ڪلارڪن، ٻارن ٻچن سان ڀريل گهرستين ۽ بک کان ستايل بيڪارين جي ڪهڙي حالت هوندي. اِن سوچ ۾ هن جي رات جي ننڊ

حوالي ٿي ويندي هئي. ”پڇي ٿـو ته روس ۾ سڀ سهوليتون سرڪار طرفان ملنديون آهن. اسان جي ديش ۾ ڇو اهڙي سرڪار ڇو نٿي ٿئي؟“ گهر جو خرچ پورو نه پوڻ تي ڪنهن نه ڪنهن دوست جي اڳيان هٿ ڦهلائيندو هو. ملندو هو، ته وٺندو هو. ۽ نه ملندو هئس، ته سوچيندو هو ته جيڪر ڦاسي لڳائي مري وڃان.

هاڻ ڪيس پنهنجي مالي مشڪلاتن جو احساس ٿي نه آئيو ۽ ٿيڻ لڳو. ڏينهون ڏينهن هو چنتا وچان مشڪل لڳو. ڪڏهن ڪڏهن هو سوچيندو هو ته هو قرض چڪائي ٿـي ڇـو؟ پر پوءِ سوچيندو هو، ”وچ ۾ ظاهر نه ته آهي ۽ پوءِ اهو پئسو به ته پنهنجيءَ جي ڪريا ڪرم ۾ خرچ ٿيو آهي. نه ڏيندس، ته وڃڻ ڏيندو.“

من ۾ هيلتائين ٺهيل مڃتائون به ڍليون ٿي ٽٽڻ لڳس. پنهنجي حالتن لئي هو اڪثر سوچيندو هو، ’ڪليڪٽر به ڪتا پاليا آهن، آفيسر پڻ جي گهر ٺهرايو آهي، ايمانداريءَ سان گذر بسر ڪندڙ ته سندس واقفڪار ڪوبه نظر نٿي آيس، پوءِ هو اڪيلو ايماندار ڇو بڻجي؟ پنهنجي ته ويٺي هلي. ٽيءَ به وڏوا ٿي ويٺي. پڙهائي ۾ سهارو ڏيڻ لاءِ ڪو پٽ به ڪونهي. ڌيئون آهن پر اُنهن طرف هو پنهنجو فرض نباهي ڪونه سگهيو آهي. اهڙي ايمانداريءَ مان آخر ڪهڙو فائدو؟

سوچي ويچاري نشچو ته ڪيائين، پر ڪيس رشوت ڏيندڙ ڪوبه نه مليو. هر معاملو مٿان ٿي مٿان نبري ويندو هو، هيٺ ٽائين پهچڻ جو موقعو ٿي ڪٿي ايندو هو. ڪو ڪيس ڇـو ڏيندو؟ ٻه آني، چار آني لاءِ ڳڳهو وهائڻ مان ڪهڙو فائدو؟ شاهوڪار اڃا به شاهوڪار ٿيڻ لاءِ غريبن مٿان سوار ٿين ٿا. هن جـي مانسڪ ويدنا برقرار رهي. ڇاڪاڻ ته ڪيس ڪنهن اک ڪٽي به نٿي ڏنو. جنتا جو الڳ پارٽين ۾ پکڙجي وڃڻ به بي واجب ناهي.

ٻڌا ڪنهن سڪ جي هر ڪنهن کي هڪ ئي ڏور ۾ ڪٺو ٻڌي سگهجي؟ ڪيترن جا پيٽ پنيءَ تائين چپڪيل آهن ۽ ڪجهه ڄڻن جا پيٽ ٻاهر نڪري رهيا آهن. ڪن کي ڏسي ٻيا حسد جي باهه ۾ پچڙي رهيا آهن. هڪ جي ٻاچي کان ٻيو پڇي ٿو. اخبار ۾ ليڊر پڙهجا لنبا لنبا پاشڻ ڇپائيندا آهن. سياڻن ۾ پاشڻ ڏيندا آهن ’ جڏڪ راج ‘ ۽ ’ ڪليا ڻڪاري راج ‘ جهڙن نعرن ۾ هن جو اڳ جهڙو يقين ڪونه رهيو آهي. تهذيب ۽ تمدن جي باري ۾ ڪولي ڪجهه چوندو هو، ته هاڻ هو اُن کي ٻڌندو ئي ڪونه هو. ٻڪايل لاءِ ته پوچڻ ئي سپيتا آهي! پيڙت پرجا جـي سک لاءِ سک کي لصدن آهي. هن ٻڌو آهي ته اُهـڙو سڪ ڪميونزمت معرفت حاصل ڪري سگهجي ٿو. هن اُن جي باري ۾ جاڻ ٻ حاصل ڪري ورتي آهي. چوندن ۾ اُن پارٽيءَ کي ووٽ ٻ ڏنائين. راجنيتڪ چيتنا ٻدا زندگي اَجائي آهي. هن جي رٽائرڊ ٿيڻ کان اڳ سرڪار سڀ ڪاروبار ٻـاڻ ڪٽي چـڏي، ته اِن کان وڌيڪ سٺي ٻي ڪهڙي ڳالهه ٿيندي؟

ٻئي جي ڳالهه کي ڇڏي روس جـي ترقيءَ سان هـن جو ڪوبہ مطلب ڪونهي. روس ۾ عـورتون اسٽيج تـي ٻيهي پاشڻ ڏينديون آهن. سائيڪل تي سواري ڪنديون آهـن. مـوٽـرون ڪارون هلائينديون آهن، هوائي جهاز اُڏائينديون آهـن، مردن جيان رهنديون آهن، اُنهن جي ڪمن ۾ هٿ وٽائينديون آهـن، خود سڀ ڪم ڪنديون آهن. پر نيلڪنٺ اِن سڀ جـي خلاف آهي. هن جو ٻڪو رايو هو ته اَسان جي زندگي الـڳ آهي، اَسان جي ديس لاءِ اِهو سڀ ڪارگر ڪونهي. اَسان جا آدرش نرالا آهن. سنسار ۾ اَسان جي ڌرم کي خاص جڳهه مليل آهي! اَسان جون لڇي وقعت کان هليون اِيندڙ پرمپرائون آهن. عورت هڪ پوتر پوڄڻ جهڙي شيءِ آهي. گهر جي لڪشمي آهـي. پتي پڳتي ۽

لڳاتار ڪشت سهڻ هنڌا سهج گڏ آهن. آرٽڪ نقط نظر ۾ تبديل اَچڻ بعد به نيلڪنٺ جي اَصلي روپ ۾ ڪو فيرو ڪونه آيو. ۽ ان ڪري ئي سندس ۽ نندي ڏيڍس جي وچ ۾ اڻبڻت لڳاتار هلندي رهي.

هڪ ڏينهن هو ڏيڍس مٿان بنا سبب چڙي اُٿيو. سنياسڻ اَما لوسٽ ورندي نه ڏني، پر ڪجهه دير ڪانپوءِ پيءُ کي ٻڌائڻ خاطر اوچي آواز ۾ چوڻ لڳي، "ديش جي ترقي جي رٽ لڳائڻ وارا جيڪڏهن اُئين سوچين، ته مان ڇا ٿي ڪري سگهان؟ جن ماڻهن جي زبان ۽ هردي ۾ هڪ - جهڙائي ڪونهي، اُنهن کي بابا وڏو ماڻهو سمجهي ٿي چوُو؟"

ڏيڍس وارن اِهو ٻڌي کيس ڪاوڙ اَچا به پاڳل بڻائي ڇڏيو. دنيا اُئين ڪنهن مٿان ڏوهه نه مڙهيندي آهي. دال ۾ ڪجهه ڪارو هوندو آهي، تڏهن ماڻهو ڪجهه چوندا آهن. ڏيڍس اَن ٻمانسٽريٽر جي چار ۾ ضرور ڦاسي ويٺي آهي. ۽ اِن ويچار کيس اَچا به بي چئن بڻائي ڇڏيو. ڪاليج جي ڇوڪرن کيس ڏسي ته ڪجهه ڪونه چيو، پر راهه هلندي پاڻ ۾ ڳالهيون ڪري رهيا هئا. ۽ هنن جون ڳالهيون سندس ڪن تي پئجي ويئون هيون. بس ڏيڍس کي هن چيو، "سياڻي ڪان ڪاليج وڃڻ بند."

"بس بس گهڻي ٿي تنهنجي پڙهائي." وچين ڏيءَ ته پاڻ پيءُ جي چوڻ تي تائيد ڪئي. سنياسڻ اَما آهستگيءَ سان چيو، "مان سڀڪجهه ڄاڻان ٿي. هن جو ويچار آهي ته وڏيڪ پڙهڻ سان عورت جو چريتر بگڙي ٿو. پر معصوم نظر نه اِيندڙ عورت جي عزت نه ڪري سگهڻ وارا خود پنهنجو پاڻ کي دوکو ڏين ٿا. ۽ پنهنجي اِن ڪمزوريءَ کي لڪائڻ لاءِ هو هميشه ڪجهه نه ڪجهه چوندا آهن. اَن ٻمانسٽريٽر سان ڳالهايان يا نه ڳالهايان. هن جي

سوال جو جواب ڏيان يا نه ڏيان، نه وري ايمانط هئڻ جو الزام لڳندو."

ڏيئُ کي ئي صبر ٽٽندو نه ڏسي ۽ آنسون ڪانسواءِ ڳالهائڻ، نيلڪنٺم کي تمام خراب لڳو. ۽ ان سان هن جي غصي جو پارو چڙهي ويو. هن چلايو،" هاڻ گهر کان ٻاهر پير رکنديئِ، نه ٽنگون ٽوڙي ڇڏيندوسانءِ." ڪاوڙ وچان هن جي اکين ۾ آنسون اچي ويا. ڪنهن کي به هو معاف ڪري سگهي ٿو، پر بيشرم عورت کي هو ڪڏهن به معاف نٿو ڪري سگهي. ڏيڻس ٻاران پڙهائي کي تلانجلي نه ڏيڻ تي هو ڏند ڪرٽيندو رهجي ويو. پڇهنڃي ڇپن کي چڪ پاتائين. من ئي من ۾ سمجهي ويو ته هن جي ڏيئُ ڪنهن نه ڪنهن سان ضرور پڄي ويندي. ۽ تڏهن کيس ڦاهو کائي زندگيءَ تان آهو پلٽو پوندو.

غصي ۾ هو گهڻو ڪجهه بڪي ويو. پر سنياسڻ اَما ڪو به جواب نه ڏنو. هوءَ چپ چاپ پيئُ جي اکين کان ٽڙي وئي. ٻئي پيئرون کيس ان رات گهوري رهيون هيون. جڻ اکين ئي اکين ۾ چٽي رهيون هجن، ته کيس گهرجي ته هوءَ پيئُ جي پيرن تي ڪري معافي وٺي.

آخر ڏيمي آواز ۾ هن چيو،" مان مري ويندس پر ...."

انهن لفظن جي ڪن تي پوندي ئي نيلڪنٺم جو من تمام گهڻو بي صبر ٿي اٿيو. کيس سڄي رات ننڊ ڪونه آئي. سنياسڻ اَما جا اُهي لفظ سندس ڪنن ۾ لڳاتار گونجندا رهيا. ۽ اکيون کلنديئي موت جي ڳالهه من ۾ گهمي ويس. گهٻراهٽ ۾ هن آئيندو ڪيو. منهن جو رنو ڪيترو نه لهي ويو هئس. هو سچ پچ اڳ جي پيٽ ۾ اڌ رهجي ويو هو. ۽ طاقت ڪانسواءِ ماٺو ڙ لاشن وانگر آهي. سوچڻ لڳو، ته مان قرض جي بار ۾ پيسجي رهيو

آهيان. وياج خور شاهوڪار مون کي چوسي رهيا آهن. مٿان هنن جي پالنا جو ذمو مون مٿان آهي.

اُن ڏينهن اَخبار ۾ موت جون خبرون پڙهڻ جي ڪيس همت ڪانه ٿي. اُن جي ٻئي ڏينهن رستي مان ڪنهن جي اَرٿي اڳيان نڪري ويو.

ننڍي ڏيءُ ڏانهن اڪ ڪٽي ڏسڻ ۾ ڪيس هاڻ ٻيپ ٿيڻ لڳو هو. نڇاٽان جو هزارين ڪوششون ڪرڻ بعد به موت جي چنتا ڪيس هردم ستائيندي رهندي هئي. سوچيائين آهستي ٻيپ لهي ويندو، پر اهو نه ڏينهون ڏينهن وڌي رهيو هو.

چنتا جو هن تياڳ ڪرڻ چاهيو ٿي، پر جلد ئي ٻيپ وچان ڪنبي اُٿندو هو، ”باپ ڙي! ڪيترو نه ڪمزور ٿي ويو آهيان. سڪي ڪنڊا ٿي ويو آهيان. نڇاٽان ڪڏهن ڇا ٿي وڃي هن سرير جو!“ اُن جو اِهو ٻيپ قرض جي ٻيپ سان ملي ڪيس اَندر ئي اَندر ۾ کائي رهيو هو.

ڪڏهن ڪڏهن هو پنهنجي ٻن وڏن ڌيئن ڏانهن اڪثر ٻڪ ٽڪ نهاريندو رهندو هو. هڪ پيري سڄي رات اُنهن لاءِ چنتا ڪندو رهيو. ”مان جلد مري ويندس.“ هن جي اِن ٻيپ ڪيس هڪ طرح سان ڪمزور بڻائي ڇڏيو هو.

ٻئي ڏينهن سوچڻ لڳو، ”جيڪڏهن مان چنتا ڇڏي ڏيان ته ٺيڪ ٿيندس. پر وري هو اِن چنتا ۾ ٻڏل رهيو. پگهار وٺي ولي هو لڳاتار وياج ڀري رهيو هو. ڪاڏو به هن تمام گهٽ ڪري ڇڏيو هو.

جڏهن ڏينهن مٿان ڏينهن گذريو ٿي ته ٻيپ پوت بڻجي هن جو پيڇو ڪرڻ لڳو. هاڻ ته پنهنجي پاڇي کان به ڪيس ڀؤ ٿيندو هو. رات جو جڏهن جڏهن به اڪ ڪاڪدي هيس ته آسمان ۾ اڙوندڙ نکتر کي ڏسڻ جي ڪوشش ڪندو هو. ڪڏهن اُهو نکتر

ڪيس نظر نہ ايندو هو تہ هو بيحد وياڪل ٿي اُٿندو هو. پنهنجي جي موت جي ياد ايندي هيس، پر هاڻ اها ياد کيس اڳ جيان ڏڙڪائيندي ڪونہ هئي. ها پنهنجي موت جو سوچي هو تمام گهٻرائجي ويندو هو.

هڪ ڀيري هن سوچيو تہ ٻنهي وڏن ڌيئن جي ممتا ئي شايد هن جي ڊپ جو سبب آهي، ۽ تڏهن اُن ممتا کان من کي دور رکڻ جي هن ڪوشش بہ ڪئي. پر اُها ممتا ڏينهون ڏينهن وڌڻ لڳي. ڪڏهن ڪڏهن هو خوب دور دور جون خيالي ڳالهيون سوچڻ لڳو. تہ مان مري ويندس تہ منهنجون ڌيئرون ڀيک گهرڻ لڳنديون، پر ڪين ڀيک ڏيندو ڪير؟ ۽ ڏيندو بہ، تہ ڪيستائين ڏيندو ....؟

هڪ ڏينهن کيس سچ پچ بخار ٿي پيو. ڌيئس ئي پڇايو، ” بابا! اوهان کي بخار آهي، آفيس نہ وڃو.“ بخار جو شڪار ٿيڻ هن نٿي چاهيو. ”ڪجهہ بہ ڪونہ ٿيو اَٿم.“ چئي هو زبردستي آفيس ۾ ويو. سڄو رستو هنجو مٿو چڪرائيندو رهيو. دنيا، دنيا وارا، دنيا جو ڪاروبار، سڀڪجهہ مٿيا، پوءِ نظر اچڻ لڳا، ضلع ڪليڪٽر کان وٺي پٽيوالي تائين سڀ کيس رشوتخور نظر آيا. ٻار کان وٺي ٻڍي تائين سڀ کيس سوارٿي نظر اچڻ لڳا. آخر ۾ کيس پنهنجو پاڻ کان نفرت ٿيڻ لڳيس. هو نہ فقط سوچڻ پر وشواس ڪرڻ لڳو تہ هو هڪ نڪمو شخص آهي.

ننڍي ڌيئس ڊاڪٽر گهرائڻ جي ڳالهہ ڪئي تہ ٻگڙجي اُٿيو. اُبواسڻ سبب هو اڳيئي بہ ڪمزور ٿي ويو هو. جڏهن کان کٽ پڪڙيائين، تہ موت جي ويچار هنجي ڪمزور من کي بري طرح جڪڙي ورتو.

چار ڏينهن نبري ويا، پر بخار لهڻ جو نالو ئي نٿي ورتو.

سوچڻ لڳو، ”هاڻ ته ڪنهن به وقت دم نڪري ويندو.“ دل جي ڌڙڪڻ بند ٿيندي محسوس ٿيس.

ايشور ڏانهن هنجي شردا، ۽ ڀڳتي ختم ٿي چڪي هئي، پوءِ به هو ڪلاڪن جا ڪلاڪ ايشور کي پرارٿنا ڪندو رهيو، ”مون خود پوڄا پاٺ نه ڪيو آهي، پر منهنجي پتني اهڙي نه نه هئي. هنجون ٻئي ڌيئرون بلڪل اي ڏوهي آهن. ان ڪري انهن ٻنهي جي خاطر پاڻ کي زنده رکڻ جي پرارٿنا ڪريان ٿو. موت مون وٽ ڪڏهن به ڪونه ايندو.“ ان طرح سان پنهنجي من کي آٿت ڏيندو هو.

ٻئي ڌيئرون مٿهن لڏڪائي هن وٽ ويهنديون هيون، ته کيس لڳندو هو، ته جڻ ڪنهن سندس پيٺ ۾ خنجر هنيو هجي. سوچيندو هو، ”مان ئي سڄي سنسار ۾ اڪيلو آهيان، نڪمو آهيان.“

ساريرڪ روڳ بدران من جو روڳ کيس وڌيڪ ڳاري رهيو هئو. ڪڏهن ڪڏهن خود کي چوندو هو، ”آخر مون کي بيماري ئي ڪهڙي آهي؟ خوراڪ جي گهٽجڻ ڪري ذرا ڪمزور ٿي ويو آهيان. هونئن ته منهنجو سرير مضبوط آهي. مان ڀلا ڇو مرندس؟“

پر هنجو صبر هڪ ڪن ۾ ئي غائب ٿي ويو.

نيدي ڏيٺس آخر ۾ ڊاڪٽر کي سڏايو. پر ڊاڪٽر جون ڳالهيون کيس وڻيون ڪونه.

اهي سڀ پئسي ڦرڻ جون ترڪيبون آهن. تيليءَ کي ٿنڀ بڻائي ڇڏيندا آهن، اهي ماڻهو. من ۾ جهيل آهڙن سڀن ڪري کيس ڊاڪٽرن کان نفرت هئي.

چار ڏينهن به مس گذريا هئا ته هو ڇهوڻو ڪمزور ٿي ويو. پوءِ به اهو سوچيندو رهيو ته مان مرندس ڪونه.

اُن رات هنجو مستڪ هڪدم وڏي ويو. پنهنجي پتني جي

موت جي گهنڊا هڻجي اکين جي سامهون نچڻ لڳي. ڪيس لڳو، ڄڻ سندس پٽني ڪيس پاڻ وٽ سڏي رهي آهــي. سڄو سرير جواب ڏيئي رهيو هو. چيائين، باپ ڙي! يمراج! يمراج مون وٽ بيٺو آهي! مون کي ڇا مرڻو ئي پوندو؟ هي ڀڳوان وڇارين هدن ٻچڙين جو ڪهڙو حال ٿيندو؟...

سڄي رات ننڊ نہ آيس. ڪن ڪــن روئي ٿــي پيو. چيائين، ايشور اَنڌو آهي. هن سنسار ۾ اِنصاف جــي راهہ تــي هلندي ماڻهوءَ کي بکيو ئي رهڻو پوندو. وڏي ڏيءَ ڏانهن نهاري فخر سان چوڻ لڳو، ”ڏيءَ تون ڪيتري نہ سٺي آهين! هن وقت جيڪڏهن تنهنجي ڪنن ۾ ڪنگڻ چمڪن ها، مٿي تــي ٽلڪ جڳمگائي ها، چوطرف ٻارن سان گهيريل تون مــون وٽ ويٺي هجين ها. تڏهن مان ڪيتري نہ شانتيءَ سان مران ها!“ چوندي چوندي گوڀو اُڳهڻ لڳو ۽ سڏڪا ڀري روئڻ لڳو.

پاسي ۾ ٻي ڌيڍس ويٺي سمهي پيئي هئي. لالٽين اُنڌمائي رهيو هــو. لڳو ٿــي، نجاڻان ڪڏهن وسامي ويندو. هن چيو، ”منهنجا پراڻ بہ هن وانگر آهن.“

ڪيس وشواس ٿي ويو تہ هو وڌيڪ جيئندو ڪونہ. ڌيڍن ڏانهن ڏسي سندس دل ڌڙڪڻ لڳي. سوچيندو هـــو، ”مان مرندس، ضرور مرندس. اَج ڏينهن تائين منهنجون ڌيئون گهر کـــان ٻاهر ڪونہ نڪتيون هيون. ٻر سياڻي ڪان گهر گهر مـــان ڀيک پنڻي پوندن. دنيا مٿن ديا نہ ڪندي. هدن جي جواني لٽڻ جي فراق ۾ ڪيترائي ماڻهو هدن جو پيڇو ڪندا. ۽ اِهـــو سوچي ڪنبي اُٿيو. ڪک ۾ پاهہ ٿي، جان بچائڻ لاءِ مـــان (عزت) وڪڻندڙ عورتن جون ڪيتريون ئي ڪهاڻيون هن پڙهيون هيون.

ڪيترن ماڻهن جي واتان هن اِهو ٻڌو هو تہ هـــن جي ڌيڍن جي بہ اِها حالت ٿيندي. انسان جا سڀ گڻ ٻڪايل آنڊن جي

آڳ ۾ پسر ٿي ويندا آهن؟ ماڻهو ته اِهوئي چوندا ته نيلڪنٺم جون ڏيئون بازارون بڻجي ويئون آهن.

نيلڪنٺم جي من جي ويدنا جو ڪو اَڀار ڪونهي. ويدنا جي اِن اَحساس ۾ هو نڀاڳاڻ ڪڏهن دم ٽوڙي ڇڏيندو، هنجو اِهو ٻيپ پهاڙ بڻجي هن سامهون اَڏ ٿي بيٺو هو. اُن ٻيپ جي وچ ۾ ڪيس ڏيئڻ جي ٻولي ٻڌڻ جي زبردست اِڇا ٿي. هن سڏيو، "ڏيءِ!"

وڏي ڏيٺس وياڪل ٿي وٽس آئي. وچين به اُتي هلي آئي "مهنجي سون جي گڏي." بس وڌيڪ ڪجهه چئي نه سگهيو. هن اُنهن ڏانهن ڏٺو. پوءِ ٿو آتمائن جي چئي وڇڻ جو دک وڌيڪ تيز ٿي ويو. ٻر هو زور سان روئي به نه سگهيو. مــن ئي من ۾ ورلاپ ڪندو رهيو.

"چڱو - چڱو." ايترو ئي چوڻ چاهيائين ٿي. ٻر چئي نٿي سگهيو. فقط ڪجهه اڻ چٽا آواز هن جي واتان نڪري رهيا هئا. اِن دک ڪي هو وڌيڪ دير سهي نه سگهيو. اکيون ٻند ڪري ڇڏيائين. هن اَڄ تائين پنهنجي ٻچي ڏيئڻ طرف من ۾ ڪڏهن نفرت جو ڀاو اَچڻ نه ڏنو هو.

هن گهڻيو ڳالهيون ساڻن ڪرڻ چاهيون ٿي. ٻر چئي نٿي سگهيو. جيڏانهن ڏٺائين ٿي، اوڏانهن اونده ئي اونده نظر آيس ٿي. اکيون کولي هن رکي اُنهن ڏانهن ڏٺو ٿي. هو ٻڪايڪ اِن طرح سان زور زور سان روئڻ لڳو، ڄڻ هزارين ٻند گڏ هڪ ئي وقت کلي ويا هجن.

نڀاڳاڻ ڪيترو تڙڦيو، پوسريو. ٻر لفظ ڪي زبان مان نه ڪڍي سگهيو. اُميد تي رهيو، ته ڏيئون خود همٿ رکي اِهو سڀ چونديون. ٻر هو بس روئي رهيون هيون. آئين ٿي رنيون، ڄڻ

ماءُ جي موت وقت رئيون هيون. هن جي روئڻ جو ڪارڻ هوُ خود نه هو. اِن هڏ، ماس ڪانسواءِ هن ڏنو ئي ڇا آهي اُنهن کي.

ڀيانڪ پيڙا وچان هو هڪ ڀيرو ڪڙهائي اُٿيو. ٻنهي جا هٿ هن پنهنجي هٿن ۾ کنيا. هڪ طرف سندس اکين مان آنسون ڇلڪي رهيا هئا، ته ٻئي طرف سندس ڌيئون جا گلا ٻوجي آيا هئا. هن ڪنهن طرح چيو، "چڱو، ڌيءَ! هاڻ مان وڃان ٿو... توهان جي ماءُ وٽ، هاڻ وڃان ٿو. خبر ناهي، توهان جي ڪهڙي حالت ؟...."

اُندر ئي اُندر اُڀرندڙ ويدنا ۾ لفظ اُلجهي ويا. ڌيئن واتان ڪجهه ٻڌڻ لاءِ منتظر ٿي رهيو هو. پل مٿان پل گذري رهيو هو. پر روئڻ ڪانسواءِ ڪجهه نه هو. هر ڪن هو اِهو سمجهي رهيو هو، ته اِهوئي هن جو آخرين ساهه آهي. ڌيئن واتان هڪ لفظ ٻڌڻ لاءِ واجهه وجهي رهيو هو. پر وقت گذرندو ئي ويو.

پر هن خود چيو، "دنيا جا ماڻهو لچا آهن! پاپي آهي هي سنسار! توهان جي گذاري لاءِ مون ڪجهه به ڇڏيو ڪونهي. نچاڻان ڪيئن رهنديون اوهان ؟"

زبان سان نه ڳالهائي پيءُ جي اِنهن ڳالهين تي ڌيئون روئڻ لڳيون. ڇڙ، دک، ڪاوڙ، همدردي، سڀني جو ڪيس هڪ ئي وقت اُحساس ٿيڻ لڳو.

پتني جي موت جو درشيه اکين سامهون نچڻ لڳس، "ڪيترو نه شانت موت هو! منهنجي ڀاڳ ۾ اُها شانتي ڪونهي!" پوءِ ڪيس پنهنجي ياد آئي. ڪيس لڳو، ته سندس جنم اڪيارٿو ثابت ٿيو آهي. ۽ هاڻ هو مري رهيو آهي، روئي روئي مري رهيو آهي. سڀ شيون ڪيڪڪ ڪيس اٿوٽندڙ پاسڻ لڳيون. پنهنجون ٻئي وڏيون ڌيئون به.

پتا کي پاڻ طرف اُپڪ گهوريندو ڏسي، ٻنهي ڇيخ ڪئي

تڏهن نندي ڏيءَ جهٽ پٽ اُٿي ويٺي. هوءَ ڪٽ تي ويٺي ٿي هئي ته پٽس منهن ٻئي طرف ڦيري ڇڏيو.

سنياسڻ اما ورلاپ ڪندڙ پيءُ ڏانهن ڦري چيو، ”توهان کي ڪجهه به نٿو اچي.“ پٽس جي پٺ تي هٿ ڦيريندي هن پيءُ ڏي ڦٽڪار وڌي، ”ڇا توهين روئي روئي بابا کي پريشان ڪنديون؟“ نندي جي ڇڙٻ ٻڌي وڏين پيءُ جو هوش ٺڪاڻي اچي ويو.

نيلڪنٺم نٿي چاهيو ته نندي ڏيءَ جا لفظ ڪن تي پون. پر هن جون ڳالهيون ڪن تي پئجي رهيون هيون. ۽ هن اهي ٻڌيون. ڏيان نه ڏيڻ چاهيندي به هن جي ڳالهين ڏانهن ڌيان ڏيڻو پيس. سوچڻ لڳو، ”مان ڇا سچ پچ مري رهيو آهيان؟“

نندي ڌيءُس سڏيو، ”بابا! بابا!“

”نه چاهيندي به هن ”ها!“ ۾ ڪنڌ ڌوڻيو.

”گهٻرايو نه! ڊاڪٽر چيو ته بيو ڪجهه ڪونهي هـــيءَ فقط ڪمزوري آهي. ڇهن ڏينهن ۾ چاڪ چڱا ڀلا ٿي ويندا. اندر ٻاهر هلڻ، چلڻ به لڳندا. ذرا واٽ کوليو، ته دوا پيئاريانو!“

”نه مون کي ڪو روڳ آهي، نه اڃا منهنجو موت آيو آهي. ڪهڙي نه بيوقوفي آهي اِها؟ مان ڀلا ڇو مرندس؟“ نيلڪنٺم سوچيو.

پيٽ ۾ پچائڻ لاءِ نندي ڌيءُس ٻارليءَ جو پاڻي وجهي رهي هئي. نه چاهيندي به هن هڪ ٻڪ ڳيڪايو. هاڻ کيس ڪجهه وشواس ٿيڻ لڳو، ته هو هاڻ بچي ويندو.

ننديءَ اوتري ۾ ٿي بس نه ڪئي. ڌيءَ جا ٻول ٻڌي کيس نئون احساس ٿيڻ لڳو. هيلتائين هو نندي ڌيءَ طرف اڻ سمو رح جي برفاني پهاڙ جي تري ۾ دٻجي رهيو هو. پر هاڻ ننديءَ ڌيءَ جا مٺا ٻول سج جي ڪرڻن جيان اُن برف کي پگهاري وهائي وٺي ٿي ويا.

پوءِ بہ پتا ڌيءَ ڏانهن نہ ڏٺو. من ئي مـن ۾ نجاڻان ڇا ڇا
سوچيندو رهيو.

پيءُ جي اِن من جي حالت ڪـي ڏسي سنياسڻ اما پنهنجو
هڪ فيصلو کيس ٻڌايو. هن سپني ۾ بہ نہ سوچيو هو تہ اهڙا وچن
سندس ڌيءَ جي واتان اهڙي وقت ۾ نڪرندا، ”تہ مان ڪاليج
ڇڏي ڏيندس.“ اِهڙو ٻڌي هنجي پيءُ جو چهرو جڳمڳائي اٿيو.
نڪرندڙ پراڻ جڻ وري سرير ۾ داخل ٿيا. مٿي سر ۾ ڌيءَ چوندي
رهي، ”اوهان ڌيرج ڌريو. قـرض چڪائڻ جي چنتا ڇڏي ڏيو.
مان هميشہ بہ تہ ٽيوشن ڏيندي رهي آهيان. سڀاڻي کان مان پنهنجي
پڙهائي ڇڏي ڏيندس ۽ هٻيل وقت ۾ وڌيڪ ٽيوشن ڪڍندس.
نوڪري ملڻ تائين اِن ريت ڪم هلائيندس.“

پنهنجي وڏين ڌيئن جي واتان اِنهن لفظن جو هزارون حصو ٻڌي
چت کي شانت ڪرڻ جي سندس اِڇا هئي. ٻر کيس نراس ٿيڻو
پيو هو. هاڻ تہ هو پنهنجو ڀاڻ اُٿـي ويهڻ لاءِ اُتاولو ٿيو. ننڍي
ڌيءَ جي ڳالهہ ٻڌي هو تمام گهڻو متاثر ٿيو. ننڍي ڌيڻس ڪجهہ
ڌيري چيو، ”اسان ڀينرن جي آهوتي ڇا گهٽ آهي، بابا! اسان
سيني لاءِ. وچين ديديءَ جـي شادي جلد ڪرائينداسين! ڪو
همت وارو شخص قدم وڌائي اڳيان آيو تہ وڏي جي بہ گرهستي
وري آباد ڪرائينداسين. اسان ڀين جو منهن ڇو لڪيون؟ اسين
ڀين کي بہ ڪارائي سکهنداسين!“

نيلڪنٺم جي اکين مان آنسون ڇلڪي آيا. هڪ ڀيرو سرير
۾ خوشيءَ جي لهر ڊوڙي ويئي. روئندي بہ هـو کلي رهيو هو.
هن ڌيءَ جي ماتا جي گرڀ ۾ اچڻ سان ئي، پت حاصل ڪرڻ
جي نيلڪنٺم جيڪا اُتاولائي ڏيکاري هئي. اها کيس هميشہ ياد
آئي. اَج هن ڀڳوان جا لک لک شڪرانا مڃيا. تہ ڀڳوان کيس
پت کان بہ وڌيڪ سٺي ڌيءَ ڏني. ڀڳوان کي ڏوهہ ڏيڻ ۽ ڌيءَ

کان انڪار ڪرڻ تي هو پڇتائڻ لڳو. هن پاڻ جهلڪيل ٻپ سان خود پنهنجي ڳلي ۾ ڦاسيءَ جا جيڪي ڦندا وڌا هئا، انهن کي هن جي ننڍيءَ ڌيءَ کولي ڇڏيو.

هو من ئي من ۾ چئي رهيو هو، ”هاءِ پنهنجي زندگيءَ ۾ مون ڪيتري نه پيڙاڪر ڀُل ڪئي، جو پنهنجي وڏن ڌيئرن کي وديا کان وانجهيل رکيم!“

پيبر جي شادي

ليکڪ :- شري ڪوبوٽنگٽي ڪٽمب راو

جنم :- ٢٨ آڪٽوبر ١٩٠٩

جڳهه :- تينسالي

اڀياس :- گنٽور، وجيه نگرم هندو وشو ودياليه، ڪاشي.

رچنائون :- مخزن، اخبارن ۽ ريڊيو لاءِ انيڪ رچنائون، ڪهاڻيون، ناٽڪ، مضمون، ليک ۽ وارتائون لکيائين. هن جي ايڪانڪيءَ "مائيجي ماءُ" کي ڊراما فيسٽيول ۾ شامل ڪري ورڌ پاشائن ۾ پرسارت ڪيو ويو هو. ماهوار 'جوان'، 'سنيما' وغيره جو سمپاڪ ٿي رهيو. آنڌرا پترڪا، (روزاني ۽ هفتيوار جو سمپادن ۾ ڪجهه ڏينهن ڪيائين.) 'چندا ماما' جي سمپادڪ منڊل ۾ آهي. 'وڀو ايمنيو'، 'نارو - مارو'، 'جولي' وغيره جون فلمي ڪهاڻيون لکيائين.

شايع ٿيل ساهت :- ١٢ ڪهاڻين جا مجموعا، ۴ ننڍا ناول، ريڊيو ناٽڪن جو مجموعو، انگريزي ۽ روسي ناولن ۾ شيريڊان جي ناٽڪن جو انواد!

خاص لياقت :- سنگيت، فوٽوگرافي، هوميوپئٿي ۾ سڌو دخل رکي ٿو.

پيٽ جي شادي

”هن کي ڇا آهي، راڄا ماڻهو آهي! ۽ ڏيڻون ڏيڻ به هجن ها، ته به سولائيءَ سان مڱائي سگهي ها.“ اِن طرح جون جڏهن دوست ڳالهيون ڪندا هئا تڏهن شويتامبر تمام فخر محسوس ڪندو هو. اُن ڪان به وڌيڪ من ۾ ڪيس ڏڪ به ٿيندو هو.

پنهنجي طاقت ۾ ڪيس خود ئي وشواس نه هو. پوءِ اُهو سندس دوستن کي ڪئن هو؟ ڪٿي اِئين نه ناهي نه هنومان جيان ڪيس پنهنجي شڪتيءَ ۽ سمرٿتا جو اَحساس نه هو؟ ته به هن ۾ ۽ هنومان ۾ هڪ فرق آهي. ساراه وچان هنومان ڦنڊجي ويندو هو، پر اِن طرح جي اُجائي ساراه شويتامبر کي ڪٽڪندي هئي.

ڪيس لڳاتار اِن ورهين ڪان ڪلياڻي جي ور جي تلاش آهي. ڌرتي ۽ آڪاش ۾ اُن جهڙو ماڻهو اُچان مليو ڪونهي. سڱتين ساٿين، يار- دوستارن کي بس چوندو هو، ”ته ذرا منهنجي مدد ڪريو“ ته به اُهي سندس اِيوس حالت کي ڏسي سمجهڻ ۽ مڃڻ لاءِ تيار نه هئا.

”ڇو شويتو پنهنجي وڏي ڌيءَ جي شادي ڇو نه ڪٿي آهي؟“

”اَڄي هن لاءِ ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي؟ اَڄ فيصلو ڪيائين، صبح شادي ٿي.“

پنهنجي مائٽن جي اِها ڳالهه ٻولهه ٻڌي، پر ڪين خبر نه هئي ته هنن جي ڳالهه هن ٻڌي هئي. اِن ڪري اُن کي ڪوڙي ساراهه نٿو ڇٺي سگهجي.

هاڻ اهو سچ آهي ته هن جي اُسمرٿتا کي ڪوئي به منظور نٿو ڪري، اِن ڪري هو اڪيلو ئي ويو آهي. اُن مان ڪيس ڪو به فائدو ڪونهي. هر وقت ۾ سندس نڪتچيني ڪندڙ سندس پتني شرمشي به اِهو چوندي آهي، ”توهان جيڪڏهن دل لڳائي ڪوشش ڪريو ته جيڪو مدت ۾ مڱٹي طئه ڪرائي سگهو

ٿا. پر اوهان جو پُٽڙي ٿو ڇا ھي!" اِهو ٿي چوندي آهي. اِهو نہ تہ ,,ھي ڪم لوڪان نہ ٿيندو، ڪڏهن بہ ڪي سونهي ڇڏيو."

ھن ٿي ماڻھن جو اِهترو ويساهہ ڇو آهي، اِن جي شويتامبر ڪي، خبر ٿي نہ ھئي، اِها ڳالھہ ناهي. ڇهہ سٺ سو رپيا ماهوار پگهار ملندو اٿس. ماڻھن مٿان سٺو اثر اٿس. ڪجهہ مٿن مائٽن جو وشواس آهي تہ ھن جو چوڻ ڪافي آهي تہ ھو پنهنجي ڌيءَ جي شادي ڪرائي سگهندو. ھو فقط چوي، ڪيترا جوان ٽپڪي پوندا. ڪيترا ماڻھو سمجهندا آهن تہ جڏهن ھن ڪيترن دوستن جي ڌيئرن جا رشتا ٺيڪ ڪرايا آهن، تہ پوءِ ھن لاءِ پنهنجي ڌيءَ جو رشتو ڳولهڻ ڪھڙي وڏي ڳالھہ آهي؟

جيڪڏهن اِهو سيڪجهہ سچ بہ ھجي تہ اِهو بہ سورهن آنا سچ آهي تہ ڪلياڻيءَ لاءِ گهوٽ ڳولهڻ ۾ انهن ڳالهين ذريعي شويتامبر کي ذري بہ مدد نہ ملي ڪجهہ ماڻھن جو خود وٽس اچي چوڻ يا پين جي معرفت چوائڻ بہ ٿيو ,,تنهنجي ڌيءَ سان شادي ڪبي" پر اِن زيت آيل رشتن مان ھڪ بہ گوومٽيءَ کي ڪونہ آئڙيو.

پين مان نقص ڪيڻ ۾ گوومٽي بي جوڙ آهي. ڪھڙو بہ ڏگمبر چونہ ھجي، جيڪڏهن کيس نٿو وڻي، تہ ھن مان ھوءَ مين ميک ضرور ڪيندو. ڳالهين ٿي ڳالهين ۾ ھڪ شاھوڪار دوست جيڪو ڪوي بہ ھو، پنهنجي پوٽڪا، جا شاھوڪار پڻ ھئي تنهن لاءِ چيو ,,ھن جي ھردي جون اکيون پورم ۾ وجهندڙ ھيون، ھن ۾ نيٽر لہ چڻ ھٽائي ڪونہ، ڪڏهن رهيا بہ ھوندا. پر ھاڻ اُنهن ۾ ڦلو پٽجي ويو آهي." پڌي شيتامبر کي لڳو. ڪيترا ڀيرا سوچيائين بہ اِهو ورن تہ پنهنجي گوومٽيءَ سان بلڪل لاڳو ٿئي ٿو. پسندي نا پسندي جي بن الڳ طبقن ۾ بہ ھن ذات کي ورهائي وڪيو آهي. جيڪو کيس پسند آهي، اُن ۾ ڪا بہ وڏ نظر

نه اِيندي هيس. ۽ جيڪڏهن نظر اچي به وڃيس نه ڪيس معاف ڪري ڇڏيندي هئي. اُن جي تائيد ۽ جيڪڏهن ممڪن ٿيو ته اُن جي سارِهه به ڪندي هئي. ڪلياڻي ماءُ جي لاڏلي ڌيءُ آهي. هوءَ چوندي هئي "ويچاريءَ کي ڪجهه به خبر ڪونهي. ويچاري گئو آهي گئو. سيتا جيان چالاڪ ڪونهي ڪلياڻي. اِن ڪري مان چوندي آهيان، اُن لاءِ هڪ سنو ور ڳولهڻ گهرجي."

اِهو 'سنو' ڇا ٿيندو آهي. اُهو شويتامبر چڱي طرح ڄاڻي سگهيو آهي. سچ ته اِهو آهي ته ڪلياڻيءَ کي ڏسڻ لاءِ جيڪي جيڪي سڱ آيا، اُن مان گهڻا ته شويتامبر کي به پسند ڪونهن ۽ هاڻ خود محنت ڪري ڳولهڻ ڪانپوءِ ڪيس وشواس ٿـي ويو ته ڪلياڻيءَ لاءِ ڪيس ڪو سنو ور نٿو ملي. پنهنجي اِن نتيجي کان هن گرومٽيءَ کي به واقف ڪيو آهي.

"توهان کي ته هن جو فڪر به ڪونهي." گرومٽي طعنو هنيو.

"تنهنجي ڌيءُ توکي رميا لڳي. اِهو ڪافي تورڻي آهي؟" نيڪ اُن ريت شويتامبر جواب ڏنو.

"اِهوئي ته مان سمجهي نه سگهي آهيان، ته اوهان جي اکين ۾ اُها رميا ڇو نٿي لڳي. ڇا توهان جي هوءَ ڌيءُ ناهي؟"

"تو جيان مان ٻاڻ کي دوکو نٿو ڏيڻي سگهان."

"پسند هجن ته سب ڪري سگهن ٿا."

"چڱو، اِهوئي سهين."

"ڇو؟ اِهوئي ته مان سمجهي نه سگهي آهيان."

"سمجهڻ چاهين، ته سمجهي سگهين ٿي. ڇا مان به اِئين چوان؟"

اِن طرح پندرهان مدت گذرڻ تي شويتامبر کي اُحساس ٿيو، ته جنهن وشيه تي ڳالهه شروع ٿـي هئي ۽ جنهن تي هيمشه هو ڳالهائي رهيا آهن. بنهي ۾ ڪوبه واسطو ڪونهي. هو خفي ٿي

چوندو، ”توسان ڳالهائڻ بعدوڙ ريءِ اڳيان رباب وڄائڻ! اصلي ڳالهه ڇڏي لڇاٽان ڪٿي تي ڪٽي وڃين.“

”ماڻ؟ واهه خوب! چڪيو نه توهان ٿا. هن جي شاديءَ جي ڳالهه ڇيڙڻ ئي پاپ آهي. بس اوهان جو پارو چڙهي ٿو وڃي. هن جي نالي تي به اوهان چڙو ٿا.“

ٻڌهن ڳالهه ڦيرائي ٻيو ڪجهه چوڻ لڳو.

گوومٽي جو اهو وشواس هو ته سندس پٽيءَ کي ڪلپاٽيءَ کان چڙ آهي. اها ڳالهه ثابت ڪرڻ لاءِ جوڳيون ثابتيون به آهن. ”سڀي شهر لاءِ سگهه ڳولهي ونندا. پر پهنجي ڌيءَ لاءِ نه. ڪلپاٽيءَ ماڻ وڏون ڪيڻ شروع ڪندا. جڻ خود سيڻ ٻڌڻ وارا هجو. انهن چوٿا ڪريو؟ بس خود ستو سگهه ڳولهڻ جي جهنجهٽ کان ٻچڻ لاءِ سوسوليءَ اما جي ڌيءَ سشيلا اما جو سگهه هن ڳولهيو. اهڙو سنو نالي حاصل ڪرڻ جي ڳالهه سوسوتي اما سپني ۾ به نٿي سوچي سگهي ٿي؟ پاڙي پٽ جي نياٽين لاءِ جيترو ڪري ٿو، اُن ڪان وڌيڪ پهنجي ڌيءَ لاءِ ڪرڻ ڪپيس ڪيئن، نه؟“

پتنيءَ جون اهي ڳالهيون ٻڌي شويتامبر زبان تي تالو لڳائي ڇڏيندو هو. ڇو؟ ڇو جو گوومٽيءَ جي هڪ هڪ سٽ ۾ ٻه ٻه ڪوڙ هوندا هئا. سوسوليءَ جي ڌيءَ سشيلا ۽ سندس ڌيءَ ڪلپاٽيءَ جي ڪا ڀيٽ ٿي نٿي ڪري سگهجي. سشيلا خوبصورت ۽ سڊول ڇوڪري آهي، سياٽي آهي. باقي رهي اُن جي سگهه جي ڳالهه، اهو ڪو اهڙو سنو ڪونهي، جيترو گوومٽي چوي ٿي. گهوٽ وٽ ڪا ملڪيت ڪونهي. چوڻ تي نه ٻه سوَ ربيا پگهار اٿس. پر اها به کهڙي نوڪري؟ پرون جي وارن جيان پگهار وڌڻ جو ڪو پروسو ڪونهي. پلي ڏهه سال نوڪري ڪري ته به پگهار ساڳيو رهندس. يا ٿي سگهي ٿو، سياٽي اها نوڪري به ڇٽي وڃي. انهن ٻن سوَ ربين جي پگهار مان پنهنجن ٻن پائرن

ڪي پڙهائي رهيو آهي. هڪ ڀاءُ ڪاليج ۾ آهي. ان سان گڏوگڏ هڪ اڪ ٽيڏي آهي ۽ مٿو ذرا آڏو ڦڏو. چمڙي گوري هئڻ سان ڇا هو خوبصورت ڀانجي ٿو وڃي؟ ڇوڪري جو چاچو شويتامبر جو هم-ڪلاسي هو ڇوڪريءَ جي منهن ڏسڻ لاءِ گڏ هلڻ لاءِ هن چيس ۽ شويتامبر سندس ساٿ ڏنو.

پر گرومٽيءَ جو اسٽيم رولر جڏهن هلندو آهي. تڏهن هن جي سامهون ڪابه سچائي ٽڪي ڪونه سگهندي آهي. اُن جي هيٺان دٻجي چور چور ٿي ويندي آهي. بس ان ڪري شويتامبر پنهنجي زبان کي تالو لڳائي ڇڏيندو آهي.

— ۳ —

سيتا گهڻن ئي ڳالهين ۾ پيءُ سان مشابهت رکندي هئي. هن شويتامبر کان سنجم ۽ تيز ٻڌي حاصل ڪئي هئي ۽ پيءُ جيان ئي هو من ۾ اڪيلائپ پسند هئي. ماءُ، پيءُ يا ڀيڻ کي ٻڌائڻ کانسواءِ ڪيترين ئي يوجنائون هن من ۾ لڪائي رکيون هيون. اُنهن سڀني جي خبر شويتامبر کي نه هئي، پر گرومٽيءَ کي ضرور هئي. ان ڪري پنهنجي پتيءَ کي چوندي هئي، "ڳالهه ڳالهه ۾ اوهان سيتا جو ذڪر ڪريو ٿا. پر هوءَ ڇوڙي چالاڪ آهي. اُما ڙي اُمان!"

پنهنجي ٻنهي ڌيئن کي پتي پتنيءَ پاڻ ۾ ورهائي ڪنيو آهي. ڪلياڻي ماءُ جي ڌيءَ آهي ۽ سيتا پيءُ جي. شويتامبر جيڪڏهن پتنيءَ کي چوندو آهي 'تنهنجي ڌي' ته اُن جو نوي سيڪڙو مطلب ڪلياڻيءَ سان هوندو آهي. ان طرح گرومٽي به جڏهن سيتا جي باري ۾ ڪجهه چوندي هئي يا خاص ڪري جڏهن شڪايت ڪرڻي هوندي، ته پوءِ 'توهان جي ڌيءَ' ضرور چوندي هئي.

ان ورهانگي جي باري ۾ سيتا کي اڳ ۾ ئي خبر هئي. ۽ فقط ان ڳالهه ۾ نه، پتي - پتني جا سڀ سنبنڌ سيتا جي سمجهه موجب تمام ظالم لڳندا هئا. ماءُ، پيءُ جڏهن ان موضوع تي ڳالهه ٻولهه ڪندا هئا ته انهن جو هڪٻئي جو ورتاءُ اهڙي نموني هو. سوچيندي هئي هن اولاد کي هڪٻئي ۾ ورهائي ڇڏيو آهي ۽ هو ٻئي هڪ ٻئي طرف غصو هڪٻئي جي ذريعي مٿان لاهيندا هئا. اهو به لڪي لڪي ڪري.

گرومٽي کي خبر هئي ته اُن جو سيتا مٿان ڪو اثر ڪونه هو. پر سيتا کي پاڻ ڇهڙي سانجهي ۾ اُهيل مچي پنهنجو پاڻ کي دوکو ڏيندو هو. سچ ڳالهه ته اِها آهي سيتا مٿان ٻنهي جو اثر گهٽ هو، ماءُ جو به، پيءُ جو به. جنم کان ئي هن ۾ گهڻيون پيءُ جو ن عادتون اچي ويئون هيون، ۽ ڪنهن حد تائين ماءُ جون به. اڌ سال پورا ٿيڻ تي هوءَ سمجهي نه سگهي هئي ته ڪير غلطيءَ تي آهي. ماءُ يا پيءُ! اُن بعد اڪثر هن جو فيصلو اِهو رهيو، ته ٻئي غلطيءَ تي آهن. سيتا کي هاڻ ارڙهن سال ٿي ويا آهن. اِنهن سالن ۾ ماءُ يا پيءُ ڪنهن جو به اثر مٿس ڪونه پيو آهي. مانسڪ نقط نظر کان سيتا ڪي پختو ۽ طاقتور بڻجڻ لاءِ ڪيترن ورهين جي سخت محنت ڪرڻي پيئي. ايتري سخت محنت، جنهن جو تصور به نٿو ڪري سگهجي. اهـــا ڪوشش ڪامياب رهي. پر اِها ڪاميابي ماءُ کي هڪ طرح جي لڳي ٿي، پيءُ کي ٻي طرح جي. ماءُ چوندي هئي، ”ڇوڪريءَ جي دل پٿر جي آهي، پٿر جي.“ پيءُ چوندو هو،” ها، ها مون جيان ئي اٽل ارادي واري آهي ڪيپس.“

”اٽل پٽل ڇا جي آهي، هوءَ بلڪل ضدڻ آهي، ضدڻ.“ پتني چڙبيندي هئي،

سيتا جي مانسڪ طور مظبوط هئڻ جـــو سبب ڪلياڻي ئي

هئي. ٻنهي ۾ سگهه نه هئڻ ڪري ماڻهو ٻئي جو سهارو وٺي بيهندا آهن، اُن ريت ڪلياڻي ٻين جو سهارو ڳولهيندي هئي. سيتا اِهو ڄاڻو ته سيتا ڪالهس وڏي هوندي به سندس سهارو وٺي ٿي.

ڪلياڻيءَ جيان ڪڏهن ڪي نه هئڻ گهرجي، سيتا جي سوچ سمجهه ۾ وشواس هو. پر اُن ڪري پيٽس ڪـــان ڪيس نفرت نه هئي، ۽ نه ئي مٿس غصو ايندو هو. ڪڏهن جي ڪمزوري ۽ غير لائقي طرف شويتامبر جو تمام سخت وهنوار رهندو هو. پٽنيءَ ۾ موڙڪتا ڏسندو ته پنهنجي پڌيماني اُن ۾ پيري، اُن جـــي موڙڪتا دور ڪرڻ جي ڪوشش ۾ هو پنهنجو عقل خرچي ڇڏڻ چاهيندو هـــو. گـــومٽي جيڪڏهن ڪڏهن رواجي عقل واري سان شادي ڪئي هجي ها، ته وڏيڪ سکي هجي ها. ڪلياڻيءَ ڏانهن پيءُ جي هلت سيتا کي کٽڪندي هئي. ’هڪ گهر ۾، هڪ ڪٽنب ۾ رهندڙ پالي جيڪڏهن هڪٻئي جو اِمتحان وٺندي هڪٻئي کي ماڙڪون ڏيڻ شروع ڪن ۽ اُن ۾ وقت ضايع ڪـــن ته پوءِ آخر ملي - جلي زندگي ڪڏهن بسر ڪندا؟ هڪٻئي جي مدد ڪڏهن ڪندا؟‘

سيتا کي اِها خبر هئي ته پٽس مٿس فخر وٺندو آهي. پر هوءَ اُن ڪري ڪو خوش ڪونهي. ڪلياڻي کي ڏسي هـو ايمان جو احساس ڪندو هو ته سيتا کي ڏسي ايمان جو. حقيقت ۾ ڌيءَ جي مدد جي وڏيڪ ضرورت ڪلياڻيءَ کي آهي. پر ڪلياڻيءَ جي ڳالهه نڪرندي ئي پيءُ اُن طرح همت ٻڌي ويهي رهندو هو، جڻ هن جو ساڻس ڪو واسطو ئي ڪونه هو.

ڪلياڻيءَ جي شاديءَ جي ڳالهه کي کڻي پيءُ مٿان لڳايل ماءُ پاران اِلزام جي سيتا به تائيد ڪئي، ته هو ڪوشش ئي ڪونه ڪري رهيو آهي.

”سياڻي جيڪڏهين سيتا جي مڱڻي ڪرڻي هجي، ته توهان اِها ئي بي دلي ڏيکاريندا؟“

"سيتا جي مڱڻيءَ ۾ ته هڪ ٻه ڪن ڪونه لڳندو." هن وراڻيو.

ڀيڻ جي اها ڳالهه سيتا کي ڪونه وڻي. هن جي مڱڻي ڀلا ڪنهن ڪوشش جي ٿي سگهي ٿي، ته پوءِ ڀيڻ کي پنهنجي سيدي شڪتين جو استعمال ڪري ڪلياڻيءَ لاءِ ور ڳولهڻ گهرجي.

سيتا کي هڪ ٻي ڳالهه جي به خبر آهي. "ماءُ جو وشواس آهي ته ڪلياڻيءَ لاءِ سٺو ور نه ملڻ جو ڪارڻ مان ئي آهيان. ۽ ان طرح سوچڻ ۾ هن جو ڪو ڏوهه ڪونهي، ڪيترن ماڻهن چيس ته کيس شادي ڪرائڻ لاءِ هو تيار آهي."

جيستائين ٿي سگهي سيتا ڀيڻ جي مدد ڪرڻ چاهي ٿي. هن جي راهه ۾ رنڊڪ بڻجڻ نٿي چاهيائين. ٻر ڇا ڪيو وڃي، ڪجهه کيس سجهيو ئي نٿي.

— ٣ —

ڪلياڻيءَ جي مڱڻيءَ جو موقعو آخر اچي ئي ويو. گهوٽ جي عمر هئي ٢٥ سال. ڪابه ملڪيت جائداد وغيره نه هئي. ٻر هو اڍائي سو رپيا ڪمائيندو آهي. اڄڪلهه جي ڏيههن گريجوئيٽ لاءِ اڍائي سو رپيا ڪمائڻ وڏي ڳالهه آهي، ٻر جوان پرڪاشم لاءِ اها ڪا وڏي رقم ڪونهي، ڇو جو مٿس وڏي ڪٽنب جو بوجهو آهي. وڏي ڀاءُ جو سرڳواس ٿي چڪو آهي، جيڪو پرڪاشم کان نو ڏهه سال وڏو هو. هو فوجداري وڪيل هو. وڪالت سٺي هلندي هئي. پرڪاشم جي پڙهائيءَ جو بار هن کنيو. هن جا پنج ٻار آهن. هن جي اوچتو وفات تي ڪٽنب جو بار پرڪاشم جي ڪلهن تي اچي پيو آهي.

"منهنجي ڪمائي سان هڪ ڪٽنب به نٿي پوجي. ڀاءُ جي ٻارن ۾ ننڍي کي ڇڏي باقي سڀ پڙهي رهيا آهن. سچ ته اهو آهي ته مون کي شادي نه ڪرڻ ئي نه گهرجي. منهنجي هوڻهار

پتنيءَ طوفان مدد ملندي، تڏهن ئي مان شادي ڪري سگهندس."
اِن طرح پرڪاشم پنهنجي گرهستيءَ جو پانڊو قوڙي اُتي ڪڙو ٿيو.
وچ ۾ وقت پرڪاشم کي شوبتامبرم چيو،" ٺيڪ آهي، ٺيڪ آهي. وچين ٿو، ته هڪ ٻن ڏينهن ۾ پنهنجو فيصلو ٻڌائيندس. ان وچ ۾ اَسين به ڪو فيصلو وٺنداسين."
"مون ته پنهنجو فيصلو ٻڌائي ڇڏيو آهي گهٽ ۾ گهٽ پنجن سالن تائين مون کي پنهنجي پاءُ جي ڪٽنب جي سنڀال لهڻي آهي، تيستائين منهنجو پائيندو پنهنجي پيرن تي بيهڻ لائق ٿيڻو ويندو. اُن ڪانپوءِ اَسان کي ڪا خاص تڪليف ڪانه ٿيندي. اوهان ڏيتي ليتي ڏيو يا هر مهني گهٽ ۾ گهٽ به سو رپيا مون کي پهچايو، ته پوءِ مان شادي ڪرڻ لاءِ تيار آهيان." اِهو چئي پرڪاشم ڪليو. پوءِ چوڻ لڳو،" اِن کي مون طوفان سوديبازي نه سمجهو! منهنجي وڏن جي جائداد هجي ها، ته جيترو اَڄ مان گهري رهيو آهيان، اُن ڪان ٽيڻي رقم مون کي گهرڻ بنا ملي ها!... ڪجهه به هجي، اِها منهنجي هاڻوڪي حالت آهي. ان کي لڪائي رکڻ مان ڪو فائدو ڪونهي."
"ٺيڪ آهي، سوچينداسين." شوبتامبرم شانتيءَ سان چيو.
نچاڻا ڪيتري نه تڪليف سان گرومٽي غصي کي دٻائي رکيو هو. هن جي ونندي ئي جوالا مکيءَ جيان ڦاٽي. چوائين،" ڇي! ڇي! ڪيترو نه اسيهه هو. اوهان چونه چيس ته اَسان کي تنهنجي ضرورت ڪونهي. سوچيندس ڇو چيو؟ رکيو ڇا آهي سوچڻ لاءِ. مان پلي مري وڃان، پر هي رشتو ڪانه قبوليندس."
"اِن ڳالهه کي هڪ پوسٽ ڪارڊ تي لکي موڪليو، ته ڇا ڪم ڪونه هلندو؟ منهن تي چوڻ ضروري نه ڪونهي. ڇا اِهو ڪو سيهه طريقو آهي؟"
"جهڙي نهڙو ماڻ گهرجي." گرومٽي چيو.

هن پاران بار بار دهرايل سٽن ۾ اها به هڪ سٽ آهي. هن جي به پنهنجي ڪا سپينا آهي. سامهون واري جو رنگ ڏسي ٿي پنهنجو رنگ ٺاهڻ. شويتامبرم ان سڌانت کي اپنائي نٿو سگهي، پر گرومٽي ان کي ڇڏي به نٿي سگهي.

'هن کي عزت سان وداع ڪرڻ ۾ اسان جو ڪجهه بگڙيو ته ڪونه نه؟ هن پانڊو ڦوڙي پنهنجو ڀول پڌرو ڪيو، اُن ۾ ڪا بڌيماني نه ڪيائين.' ان ريت شويتامبرم ڳالهه کي وڌايو.

"توهان کي اهڙي ڊپ آهي نه ته جڏهين هي ڇوڪرو هٿ مان هلي ويو، ته ڪلياڻيءَ لاءِ پيو ڪو رشتو ايندو ئي ڪونه؟" گرم ٿيندي گرومٽي چيو.

"اهو ته مان نٿو چوان، پر هي رشتو اهڙو ڀرو ڪونهي. مهنجي ويچار پٽاندڙ." شويتامبرم شانتيءَ جي اٽڪندڪ ڪندي چيو.

"توهان چاهيو ته به هن کان وڌيڪ ويل رشتو ڳولهي نٿا اچي سگهو."

"مون کي ته ڇوڪرو تمام سندر نظر اچي رهيو آهي، ٿورو هٿ پير هلائي ته سڀيما وارا مٿس مفتون ٿي پوندا."

"پيو ڇا؟ ڇٽوس، اهڙي ڏنڊو ڪري. ٿي سگهيو ته توهان به مدد ڪريوس."

"جتي ٿورو شانتيءَ سان سوچڻ جي ڳالهه هوندي آهي. اُتي تون گرم ٿي ويندي آهين. مان جيڪو چوان اُن کي ڌيان سان ٻڌ. پوءِ پنهنجي ڪج. هن جو پاڻ ٻن هزار رپين واري وڪالت ڪندو هو، جيڪڏهين اڄ هو جيئرو هجي ها، ته ٻڌاءِ توهان اڄ ڪيس پسند ڪرين ها يا نه!"

"پر هاڻ هو جيئرو ڪونهي."

"تنهن جي ڇا مون کي خبر ڪونهي؟" ليز ٿيندي شويتامبرم چيو.

”خبر اٿو! پوءِ ڇو پڇو ٿا؟ مان اُن کي سٺو چوان، اهوئي توهان چاهيو ٿا نه؟ اهو چوندا ڇو ته وٽس لک رپين جي ملڪيت هجي ته مان ڪيس پسند ڪريان ها يا نه. ڳالهه جهڙي هجي، اها سوچي سمجهي ڪرڻ گهرجي. هجي ها، مان ڇا ٿو ٿئي؟“

شويتامبرم جيڪا ڳالهه چوڻ چاهي ٿي، اها نه رهجي وئي. جڏهن جڏهن هو مطلب جي ڳالهه گروميٽي سان ڪرڻ چاهيندو هو، تڏهن تڏهن گروميٽي گرم ٿي ويندي هئي. ان ڳالهه کي سيتا ننڍپڻ کان ڏسندي آئي آهي.

”اسان پاڻ ۾ ويٺا تڪرار ڪريون، تنهن کان بهتر ٿيندو ته ڌيءَ کان ئي پڇون.“ اهو چئي شويتامبرم ڪلياڻيءَ ڏانهن ڏٺو.

ڪلياڻيءَ هڪ ڀيرو ماءُ ڏانهن ڏٺو. پوءِ چيو، ”پرائيويٽ ٽيوشن ماڻهو پڙهائڻ لاءِ رکندا آهن. مون لاءِ اوهان ماهوار فِي ڏيئي پتي رکو. مون کي اها ڳالهه نٿي وڻي. جڏهن هن کلي نموني چيو ته مان پئسي لاءِ شادي ڪري رهيو آهيان، ته پوءِ مان ساڻس ڪيئن ٿي شادي ڪري سگهان؟“

شويتامبرم جو رهيل صبر به هليو ويو، ”خبر ناهي، مان توکان پڇان ٿو، ته تنهنجي سندرتا کي ڏسي شادي ڪرڻ وارو ڀاڳوان ڪيترو نه خوشنصيب هوندو؟ پيءُ جي پونجي ڏسڻ کان اڳ تنهنجي پونجيءَ جو اندازو ضرور لڳائڻ گهرجي.“

وچ ۾ گروميٽي ٿي ڳالهايو، ”جيڪڏهين اهائي ڳالهه آهي ته هن کان پڇوئي ڇو ٿا؟ پئسو اٿوَ، ان ڪري هڪ پتي خريد ڪري ڏيوس، اُڌار ٿي ويندو. پوءِ دير ڇا جي آهي؟“

”سمجهو ته پرڪاش جا شرط مڃي، مون رشتو پڪو ڪيو، ته ماڻهو ڳالهيون نه ڪندا، ته مون ڌيءَ لاءِ نڪمو رشتو طئه ڪيو آهي.“

” ڇا ٻاهر وارن ۽ گهر وارن جـي چوڻ ۾ ڪو فرق ڪونه ٿيندو آهي .“
”گهر وارا ٻانورا ٻنهي ڪاري کي پيلو چون، نہ ڇا مڃي سگهبو؟“
” هاڻي هي ٻئي هڪ ٻئي ٿي سوالن جي ورڪا ڪندا يا ٻيو ڪجهہ بہ ڪندا ؟“ سيتا من ئي من ۾ سوچيو. پنهنجي ماءُ، پيءُ جي ڪشمڪش کان رتي رتي ۽ ماسو ماسو واقف هئي. سيتا اهو سوچي رهي هئي، تہ گورمٽي سندس ڳالهہ ڪيي، چئي رهي هئي ،”هي اٿيون سڀئي ڳالهيون ڇالاء ؟ اهوئي رشتو جيڪڏهن سيتا لاء اچي ها تہ ايترو جلد مڃي وٺو ها ؟“ پنهنجي ويچار موجب گورمٽي پتيء کي دل سان لڳڻ واري ڳالهہ چئي آهي، ناراضيء جي ٻڙن جيان ٿهيل تکيل سوال آهن ، جن جو هوء تمام چالاڪيء سان استعمال ڪري جاڻي ٿي. ڪڏهن ڪڏهن تير نشاني تي لڳي بہ ويندو آهي .
” ٻو ٻو لوکي ڪڏهن پسند نہ هو.“ پتيء ڏوراپو ڏنو.
” منهنجي سوال جو جواب ڇونتا ڏيو؟“ ڏيٺ ٿي گورمٽيء پڇيو .
” مون کي ڪنهن جي بہ طرفداري ڪرڻي ڪونهي .“ شويتامبرم استرتا سان چيو،” سيتا کي جيڪڏهن منظور آهي، تہ مون کي بہ ٿيندو.“
” هن جيڪڏهين نامنظور ڪيو تہ ڪجهہ چوندا تہ ڪونہ ؟“ گورمٽي نفرت جي ڀاو سان چيو.
شويتامبرم هڪو ٻڪو ٿي ويو. سوچيائين جيڪڏهين ڪاياڻيء جي انڪار کان پوء بحث بند ڪري ڇڏي ها ، تہ اها ٿهين آفت مٿس نازل نہ ٿئي ها . اهڙي وقت ۾ سيتا ٿي مدد لاء اڳيان آئي. چيائين ” امان مون کي اهو رشتو منظور آهي .“ گورمٽي ڪجهہ چوڻ چاهيو ٿي ، ٻر چئي نہ سگهي.” پيڻ لاء ٻيو ڪو رشتو اچي

۽ اُن جي شادي ٿي وڃي اوستائين نٿي سگهي، ته مان ساڻس شادي ضرور ڪندس. سرڳواسي ياءُ ڏانهن احسان مڃيندڙ شخص آهيءَ نٿو ٿي سگهي. مان سمجهان ٿي ته هو هن گهر وارن کان سنو آهي. پنهنجن ٿي پريم ڏيکاريندڙن جي هن ريت مخول اڏائڻ مون کي نٿو وڻي." اِهو چئي سيتا پنهنجي جڳهه تان اُٿي ۽ هلي وئي. سيٺي سندس منهن تڪيندا رهجي ويا.

چمپا

ليکڪ :- ترلوڪ نين گوبندچند

ڪوبراج رام سوامي چوڌري جو سپاٽر آهي. بي. اي، بي. ايل هوندي به وڪالت نه ڪئي اٿس. مارڪسواد جو سنو جاڻو. ڪجهه ڏينهن تائين آنڌرا ڊيموڪريٽڪ پارٽيءَ جو سيڪريٽري ٿي رهيو 'ريتووڊا' ۽ 'گرهه پرديشم' فلمن ۾ ڊائلاگ لکيا اٿس. 'لڪشما' 'پوله والو' وغيره فلمن جو ڊائريڪٽر ٿي رهيو آهي. آنڌرا پرديش سرڪار ۾ ڊائريڪٽر آف پبلڪ رليشن ۾ ڪم ڪيو اٿس.

ڪهاڻيون، ايڪانڪيون، ناول، ريڊيو مضمون وغيره اَنيڪ لکيون اٿس. آنڌرا پرديش جي ڳوٺاڻي جيوت جو حقيقي چٽو چٽيو اٿس. پوسٽ چٽي 'اُتر الوال' يا پوسٽ ڪيل خط' ۾ نالي لئو گرنٿ جي رچنا ڪئي اٿس. سندس رچنائون طنزي ۽ سوچڻ لاءِ مجبور ڪندڙ هونديون آهن.

چمپا

"هوءَ هن گاڏيءَ ۾ ايندي، ان جي نوڪي خبر ڪيئن پئي؟" مون شاستريءَ کان پڇيو.

"چهه وڳي رهيا هئا. بمبئي جي گاڏي اڃا ڪ ۾ هوندي." هن چيو. شاستري ۽ مان پليٽفارم تي بيٺا ڳالهائي ٻولهائي رهيا هئاسين.

"اڄ ٿي هن تار ڪئي آهي." شاستري وري چيو.

"۽ هن گاڏيءَ ۾ اچي رهي آهي." اهو چئي شاستري مون کي گڏ وٺي آيو. شاستريءَ جي ڳالهين مان مون کي لڳو ته هوءَ تمام عجيب عورت آهي. "ڪمال جي عورت آهي." 'ڪمال جي عورت آهي' شاستري جي هڪ ٿي رٽ هئي. ڪجهه به پڇو اُن جي باري ۾، بس اهوئي چوائين ٿي ته توهان خود ڏسي وٺجو. اڙي بابا! مان ته بيان به نٿو ڪري سگهان. چوان ٿو، اَجڪالهه جي سماج ۾ اهڙي عورت ڳولهي بـ... ڪونه ملندي. مستقبل ۾ ممڪن هجي نه هجي. ٿي سگهي ٿو روس ۾ اهڙيون عورتون هجن نه هجن."

"ته سندس پتي ڪهڙو ڪم ڪندو آهي؟" مون پڇيو. هن جي باري ۾ وڌيڪ ڄاڻڻ لاءِ منتظر ٿيس.

"سندس پتي ڪجهه نه ڪجهه ته ضرور ڪندو هوندو. چـا، تنهن جي خبر ڪونهيم. هوءَ چوندي آهي ڪاميشور هيٺن آهي هوشن آهي. ڪيترو نه چالاڪ آهي، تنهن جي ٽوڪي ڪهڙي خبر!"

"پتيءَ کي خوب پيار ڪندي هوندي؟" مون پڇيو.

"ڪيس چار ٻار آهن. هڪ پٽ، ٽي ڌيئرون." شاستريءَ شرارت وچان چيو.

ٻارن جو ٻڌي منهنجو من ڪجهه ڏولائمان ٿيو. رواجي عورتن جيان هن کي به ٻار آهن، ان ويچار کي نڀاڻان مان چو برداشت ڪونه ڪري سگهيس.

"هو ڏس، ريل اچي وئي." شاستري چيو. منهنجي دل ڌڙڪڻ لڳي.

اَچانڪ پليٽفارم تي چهل پهل شروع ٿي وئي. ۽ مسافر سامان سنڀالي پليٽفارم جي ڪناري تي بيٺا آهن. هڪ ٻڍي هڪ هٿ ۾ هڙ ۽ ٻئي هٿ سان ڏوهٽي کي جهلي بيٺي آهي. هڪ ڳوٺاڻو بيٺي بيٺي ٻڪي رهيو آهي. هڪ هٿ ۾ لٺ ۽ ٻئي هٿ ۾

پيڙي اُٿس. ڪن پر لاءِ هن پيڙيءَ کي لٺ ۽ لٺ کي پيڙي سمجهڻ لڳو هو.

گاڏي بيهندي شاسترِي چيو، ”ٿرڊ ڪلاس.“ شاسترِي چيو ٿي ”هوءَ سدائين ٿرڊ ڪلاس ۾ سفر ڪندي آهي. چوندي آهي، اڪيلي سفر ڪرڻ ڪيس وڻندو ڪونهي. ٿـــرڊ ڪلاس، اُهو به ڪچا ڪچ ڀريل هجي، ته هـوءَ وڌيڪ رهندي آهي. جڳهه جيتري سوڙهي ملندي اٿس، اوترو ئي ڪيس مزو ايندو آهي.

اسٽيشن ننڍڙي آهي، هتي تمام گهٽ مسافر لهندا چڙهندا آهن.“

”ڏس هوءَ لهي رهي آهي.“ شاسترِي گارڊ جي ڏٻي ڏانهن اشارو ڪيو.

ڏٺم ته نظر نه آئي، هيڏانهن هوڏانهن نظرون ڊوڙايم پر نظر نه چڙهي.

”هيلو!“ چئي شاسترِي اڳيان وڌيو. ۽ سامهون ايندڙ شخص سان هٿ ملايائين. اُن شخص کي اوور ڪوٽ پيل هو. هٿ ۾ چمڙي جي بئگ هيس.

”مون کي ڏيپ هو، ڪٿي توهان نه اچو.“ شاسترِي چوڻ لڳو.

”چو؟ اِهو ڇو سوچيو هو؟“ هن پڇيو.

هاڻ ذرا ڳالهه سمجهه ۾ آئي ته اوور ڪـوٽ ۾ لڪل شخص ’هوءَ‘ هئي. عورت جـي ڳولها ۾ پنهنجي مهندجي اکين اوور ڪوٽ کي ڏٺو ٿي، پـر اُن ڪـوٽ ۾ لڪل پنهنجي مهمان کي نٿي ڏٺو. جن ڏينهن مان ڪمرل ۾ رهندو هوس، ته هميشه منهنجي اِها حالت ٿيندي هئي. ڪمر تائين لونگي يا ڌوتي، ته انگوڇو لپيٽي، سڙڪ تي ايندڙ، ويندڙ عورتون، ڪڏهن به مون کـــي عورتون نه لڳيون هيون. اڄ به مون کي اِهو ڌوکو ٿيو، پنهنجي اِن مهمان کي ڏسي ڪري.

”جتي اچا آهي، اُتي ڏيپ آهي! توهان جي درشن جي اڇا سان گڏ ڏيپ به تي رهيو هو، نه مٿان توهان نه اُچو.“

هوءَ زور سان ڪلي،”ڪاميشور به اِن ريت چوندو آهي.“

هن جو پتيءَ جو نالو ڪنيو ته شاستريءَ جهٽ وٺي، ڦيرائڻ جي ڪوشش ڪندي منهنجي واقفيت ساڻس ڪرائي، ”توهان شوبت چندر بابو آهيو. منهنجا گهرا دوست! ليکڪ آهن! ڪهاڻيون لکندا آهن. سئنيما سان به لاڳاپو اٿن. سنو...“

”توهان جون ڪجهه ڪهاڻيون پڙهيون اٿم.“ وچ ۾ ڪئيمدي هن چيو،”توهان جون ڪهاڻيون مون کي وڻنديون آهن.“ هن جو هٿ جڏهن جو تڏهن شاستريءَ جي هٿ جي گرفت ۾ هو. پڇهڙجو سر گهمائي هوءَ مون کي نهن کان چوٽيءَ تائين ڏسي رهي هئي.

هوءَ شاستريءَ جي گهر ۾ ٽڪي.

سڄي رات اک نه لڳڻ سبب صبح جو دير سان اٿيس. ضروري حاجتن کان فارغ ٿي ويٺو هئس. سوچي رهيو هئس ته شاستري وٽ وڃان نه وڃان نه ايتري ۾ شاستري خود اچي پهتو.

”اڄ هل ياٿي منهنجي گهر، هوءَ توکي ياد ڪري رهي آهي.“

”چو؟“ مون پڇيو. اڃا آءٌ هئي وچڙ جي. هو اُچالڪ پڇي ويٺس.

شاستري اچرج ڀريل نگاهن سان گهوريندو رهيو. ”هل به!“ اسان وياسين.

اسان جي پهچڻ تائين شاستري جي مٽر مبدلي ۽ شهر جا شهر جا ڪجهه جوان نظر آيا.

اُنهن جي وچ ۾ ويٺي هوءَ مسڪرائي رهي هئي. مون کي ڏسي چيائين،”اچڻ ۾ اٽا ڪاٽي چا لاءِ، مسٽر؟ بنا سڏائڻ جي اچڻ جو ويچار ڪونه هو چا؟“

”اسان جا دوست عورتن کي ڏسڻ ۾ لڄ محسوس ڪندا آهن.“ شاستري ٽوڪ هڻندين. سڀ کلیا.

مگر هن پنهنجو من نديو ڪري ڇڏيو. مون انهن محسوس ڪيو. ڪارڻ سمجهه ۾ ڪونه آيو. پر ايترو ته چٽو هو ته هوءَ پنهنجي من ۾ سسي وئي هئي. پر فقط ڪن لاءِ! وري اڳي جيان سيٺي سان پنهنجي آزمودن کي کهاڻين وانگر ٻڌائڻ لڳي آخر ۾ چيائين، ”منهنجن آزمودن جو ڏهوڻو حصو به توهان کي ڪونهي.“

”سچ آهي، سچ آهي.“ سيٺي حامي ڀري.

”اِن ڪري کهڙي به حالت هجي، مان توهان سيٺي جي ماءُ آهيان.“ هن پنهنجي فتواي ڏني. هن جي آخرين ستت سيٺي مٿان وڄ جيان ڪري. ڪڏهن پٺي تي ڪنڌ هيٺ ڪيو. ڪڏهن بي حيائيءَ سان ڏند ڪڍيا، ڪڏهن ڪڏهن جو چهرو ڦڪو پئجي ويو.

مون کي لڳو ته مان ڪنهن ٻي دنيا ۾ آهيان.

پر هوءَ آهي، جنهن جڻ ڪجهه ڏٺوئي ڪونهي، لڳاتار ڳالهائي رهي آهي. سيٺي کان هڪ جهڙا سوال ۽ سيٺي کي هڪ جهڙا جواب. سوال، جواب هڪجهڙا. مطلب اِهو ته هنجو سيٺي سان ساڳيو وهنوار هو. هوءَ سيڪس جي باري ۾ تمام کليءَ رِيت ڳالهائي رهي هئي. سڀ ڪاٺ جا پتلا بڻجي کيس ٻڌي رهيا هئا. ’ها‘ يا ’نه‘ چوڻ جي به ڪنهن کي همت نه ٿي. هونڪار ڀرڻ ۾ به هچڪي رهيا هئا. ۽ هڪ هوءَ هئي، جنهن کي ڪو جيترو به احساس نه هو، ته مان عورت آهيان ۽ ٻيا سڀ مرد آهن.

مون کي تمام خوشي ٿي رهي هئي. پر هن جي هڪ ڳالهه منهنجي من ۾ کٽڪي رهي هئي. هوءَ چوڻ لڳي، ”پراڻين ڪال ۾ اِئين لڳي ٿو ته اولاد پيدا ڪرڻ لاءِ عورت ۽ مرد جي سنجوڳ

جي ضرورت نہ ھئي . پر ڪجھہ وقت کان پوءِ ٿي سگھي ٿو، اُن جي ضرورت وري پڻ نہ رھندي ."

ڪجھہ ڏينھن کانپوءِ اَسين اُتان کان ڪافي ھائوس لاءِ نڪتاسين. ھوءِ بہ اَسان سان گڏ ھلڻ لڳي . مان گھبرائجي رھيو ھئس. ڪوئي ڏسندو تہ ڇا چوندو . پر ڪيس ڇا چوان ھا ؟

راھہ ھلندي مون کي لڳي رھيو ھو تہ سڀ راھي ھڪا ٻڪا ٿي اَسان ڏانھن تڪي رھيا ھئا . ۽ مخول اُڏائي رھيا ھئا . اُن عورت لاءِ بہ ھڪ ٻہ لفظ منھنجي ڪَن تي پيا . ھوٽل کان جلد گھر پھچڻ لاءِ ٽڪڙو لڪڙو ھر ڪنھن پنھنجو ناشتو جلد ختم ڪيو پر ديويجيءَ کي ڪا ٽڪڙ ڪونہ ھئي. ناشتي تي ٻہ ھنجون ڳالھيون ھلي رھيون ھيون .

" ٿورو پنھنجو سيرو تہ مون کي ڏي" چوندي ھن سبا راءِ جي پليٽ مان ٿورو حلوو کنيو.

" ٿوري ٻوندي تہ کڻ ." ڇئي پنھنجي پليٽ مان اڌ پليٽ ٻوندي پروسي .

چوطرف ميزن تي ويٺل ماڻھن جي وچ ۾ سس پس ٿيڻ لڳي.

سنجھا وقت پارڪ ۾ نڪري وياسين . اُتي بہ ساڳيو تماشو . ماڻھو اَسان کي ائين گھوري ڏسي رھيا ھئا ، ڄڻ اَسين جانورن جي باغ جا جانور ھئاسين . چوطرف ڇا بہ ٿيندو رھي، پر ھن جو مٿس اثر ڪونھي . پر ھن ۾ ھڪ وچتر ڳالھہ جا مون ڏٺي تہ خود عورت ھوندي بہ ھن عورتن کان ڪڏھن ٿي ڪيايو . مون کان بہ وڌيڪ شاستريءَ جي پتنيءَ جي سامھون ھميشه اکيون ھيٺ ڪري ڳالھائيندي ھئي ، ھن جي رواجي سوالن جا جواب ڏيڻ ۾ بہ شرمائجي ٿي ويئي .

" توھان کي گھڻا ٻار آھن ؟"

" .... "

”وڏي ڏيءُ سياڻي ٿي ويئي هوندي؟“

”شادي ڪرائي اٿو؟“

”.........“

”تون هن ريت گهمندي رهندينءَ ته ٻارن جي پرورش ڪير ڪندي؟“

”.........“

”هيءَ ساڙهي ڪٿان ورتي اٿيئي؟ هن جو رنگ ته ڦڪي ويندو.“

”.........“

”هي جاڪيٽ ڪٿان سبايو اٿيئي. اُن جي گهٽي سلائي ڏني اٿيئي؟“

هن جي اهڙن ۽ ٻين سوالن جا جواب ڏيڻ ۾ هوءَ شرمائجي ويئي. سداچار جي ناتي جواب ڏيڻ جي ڪوشش به ڪيائين ٿي. پر سمورو جواب نه ڏيڻ جي هيراڪ نه هئڻ سبب آواز ڳلي اندر گهٽجي رهجي ٿي ويو. ننڍين ننڍين ٻارن سان به هن جي ساڳي حالت ٿي ويئي ٿي.

اسين ويٺا سڀ ڳالهيون ڪري رهيا هئاسين. شاستريءَ جو ننڍو پٽ امان چئي هن جي گود ۾ چڙهيو. اُن وقت سندس گهٻراهٽ مان ڪڏهن به ڪونه وساريندس. ڄڻ سندس مٿان گرم تيل ڪريو هجي. ڇڏائي ڪير؟ ”هيٺ لٿو اچان ٿي، ذرا ڪيس سنڀالجو.“ چئي شريمتي شاستري پنهنجي ٻار کي هن جي گود ۾ ڏنو ته هوءَ ٿمار خفي ٿي. اُن جي خبر خدا کي. گود ۾ کڻڻ کٽي ٿي آيس؟ پر پنهنجي سڄي پريشاني هوءَ پل ۾ پلجي ويئي. ڄڻ ڪجهه ٿيو ئي نه هو. رنڌڻي ڪان جهٽ ٻاهر هلي آئي. ۽ اڳ جيان اسان جي وچ ۾ ويهي ڳالهيون ڪرڻ لڳي. ٻار جو ذڪر به نه ڪيائين.

ڪاڏي پيتي ڪان واندو ٿي هن جي باري ۾ ويٺو ويٺو سوچي

رهيو هئس. نه ايتري ۾ شاستريءَ جي گهران ڪاڏو ڪائي هوءَ خود منهنجي گهر هلي آئي ۽ چوڻ لڳي، ”هلو نه سئنيما ڏسڻ هلون.“

”شاستري ڪٿي آهي؟“ مون ڪجهه گهٻرائجي پڇيو.

”ڇو شاستري نه هجي، ته توهان ڇا مون سان گڏ نه هلندا؟“

”ڇو نه؟“

”ته پوءِ اٿو!“

ٻئي رات جو سيڪنڊ شو ڏسڻ لاءِ نڪتاسين. سڙڪ هڪدم سنسان هئي. ڪا به آمدرفت نه هئي. ميونسپالٽيءَ جون لالٽينون ٽمٽمائي رهيون هيون ۽ شهر جي رکوالي ڪري رهيون هيون. اسين ٻئي گڏو گڏ هلي رهيا هئاسين. ٿڌ جي ڪري هن شال اوڍي هئي. ان ڪري هوءَ مون کي عورت جيان لڳي ٿي نٿي. ٿورو پريان وڃڻ تي هن هڪ لنبو ساهه کڻي چيو، ”اوهان جو ڳوٺ تمام پٺتي پيل آهي.“

ڪجهه نه سمجهيو ته چيم، ”شاستري هجي ها، ته سٺو ٿئي ها.“

”تمام پٺتي پيل“ ڏيري ڏيري هن چيو، ڄڻ پنهنجو پاڻ سان ڳالهائي رهي هجي.

”ڳوٺ ته ڳوٺ ئي رهندو. توهان ئي ٻڌايو ته اهو بمبئي جهڙو ڪئن ٿو ٿي سگهي؟“

”ڳوٺ جي نه، پر ڳوٺ وارن جي ڳالهه ڪري رهي آهيان. جڏهن کان ڳوٺ ۾ آئي آهيان، تڏهن کان ڏسي رهي آهيان. توهان ماڻهو پراچين دنيا ۾ ٿا رهو. هن ڳوٺ ۾ توهان زنده ٻ، ڪئن آهيو؟ باپ ڙي باپ! هتي هڪ سان ڳالهايان، ته ٻئي کي نٿو وڻي. سڀني سان ڳالهايان، ته سڀ ناراض. شايد ان جو نالو اپرڪا آهي. شاستري جي گهر ۾ ئي توهان سڀني جي من کي لاڙي ويٺي هيس. هوٽل ڏانهن ويندي ڳوٺ وارن جي چال - ڍال پرکي ورتي هيم. هڪدم پٺتي پيلن جا لڇڻ. ڪيترو نه غضب

آهي! پرميشور! عورتن جي حالت اُڃا بہ ويل آهي. سڀ پتنيون پنهنجي پتيءَ جي ٻين عورتن جي حملن کان بچاءُ ڪرڻ ۾ ئي پنهنجو ڌرم سمجهن ٿيون. اِهو مڃي هلن ٿيون تہ سندس پتيءَ سان ڳالهائيندڙ هر عورت ڪيس هڙپ ڪرڻ جي چڪر ۾ آهي. ڪيترا نہ ڀٽڪي پيل! سچ پچ توهان ماڻهو ٻراڇين کان ٻ ٻراڇين يُگ ۾ رهيا پيا آهيو."

مون ڪجهہ ڪونہ ڳالهايو. خوب چالر تہ هوءَ ڪلو ڪلو ٻڌائي رهي آهي، جڏهن کان هوءَ گاڏيءَ مان لٿي آهي، تڏهن کان مان پنهنجن ماڻهن جي جهنگليپڻي کي چٽيءَ طرح ڏسي رهيو آهيان.

"توهان ٻڌيمان شخص آهيو. گهڻن کان ئي ٻڌيمان، اِن ڪري اوهان کي ڏسان ئي تہ خوشي ٿي ٿئيم. پر اُن مان ڪهڙو فائدو؟ چوطرف ڦهليل سماج ۾ هڪ توهان بہ آهيو. اِن ڪري توهان ۾ بہ پٺتي پيل ذهنيت جا لڇڻ پريا پيا آهن. مان توهان کي شروع کان ئي ڏيان سان ڏسي رهي آهيان. توهان هتي ڳوٺ ۾ رهي تباهہ ٿي رهيا آهيو. توهان کي مان هڪ صلاح ڏيان ٿي. هن ڳوٺ ۾ هڪ "اِستري سنگهہ" جي اِستاپنا ڪريو. اُنهن کي گڏ ڪريو. اِسترين کي ٿورو رلڻ-ملڻ جو موقعو ملي تہ هنن جي پشوتا دور ٿيندي. منهنجي اِها ڳالهہ اوهان مڃو."

هن جي اِنهن ڳالهين اسان جي سڄي زندگيءَ جي تصوير اکين اڳيان آڻي بيهاري.

عورتن کي گهر اندر بند رکڻ، مردن جون ٽوليون ناهي گهٽين ۽ سڙڪن تي گهمڻ. ڪنهن عورت تي نظر پوندي ئي ڪيس اک مارڻ. سدا عورتن جي ڳالهين ۾ لڳو رهڻ. ڳوٺ وارن جون اِهي سڀ عادتون گندريون آهن. هيڏانهن ڳوٺ ۾ عورتن پٺيان جهڙي خون خرابيون ٿيون آهن، اُهي سڀ ياد آيون. 'هن ديويءَ

جيڪو ڪجهه چيو، ڇا سچ پچ اهوئي اُنوت جو ڪارڻ آهي؟ اِهو سوچي مان پنهنجي من ۾ ويچارن جو تاڃو-پيٽو اُڻي رهيو هئس. پر ظاهري طرح ديويءَ جي ڳالهين جو ڪو جواب نه ڏيئي سگهيس. شايد هن مهنجي من ۾ اُٿندڙ ڀاونائن کي تاڙي ورتو.

وري اِها ڳالهه ئي ڪونه نڪتي.

سنيما هال اندر هن فقط ٽي ڀيرا ئي ڳالهايو.

”مون کي چارلس بوئر خوب وڻندو آهي. ۽ ڪاميشور کي گريتا گاربو.“ هڪ ڀيري هن چيو.

”چارلس بوئر ماڻهن کي ڇو وڻندو آهي، تنهن جي خبر اٿم. پر هو توهان کي ڪئن وڻيو، اِهو سمجهه ۾ نٿو اچيم.“

”ڇو؟“

”هو مردانو آهي. جڏهن چمي وٺندو آهي ته مان گهٻرائڻ لڳندو آهيان ته ڪٿي پردو نه ڦاٽي پوي.“

”پلي ڦاٽي.“ هن مسڪرائي چيو، ”پرسپر وروڌي سڀاون جي ڪشمڪش جو سدانت تمام پراڻو ٿي ويو آهي.“

ڪجهه دير چپ رهڻ کانپوءِ هن چيو، ”توهان جي ڳالهه تي مون کي هڪ ڳالهه ياد اچي ويئي. ٻڌايان توهان کي؟ آسان وٽ ’اِستري سنگهه‘ جي ميمبر ٿيڻ لاءِ عريضو موڪليو هئم. منهنجو عريضو، اِهو نوٽ لکي واپس ڪيو ويو، ”ته هي سنگهه فقط اِسترين لاءِ آهي.“ اِهو چئي هوءَ ٽهڪ ڏيئي کلڻ لڳي.

مون کي مٿس رحم اچي رهيو هو. پوءِ آسان پڪچر ڏسڻ لڳاسين. پڪچر ۾ هيرو ۽ هيروئن پوري رات گذرڻ تي سويل ئي سويل باغ ۾ هئا. هيرو اُتساهه ۾ اچي وڻ جي ٽاڙي پڪڙي سنگهي رهيو هو. نائڪا وري گيت ڳائي رهي هئي.

”هيءَ سڀ توهان کي ڪئن ٿي لڳي؟“

”سٺي ته ڪونهي.“ مون چيو، ”جيڪڏهن هوءَ لڄ ڏيکاري

ها ، ۽ تمام سٺو ٿئي ها ."

"ڇو؟"

"هيروئِڻ لاءِ گنديل رانده جو اَنيو ، ڀوريون اَنيو هو . ان ڪري نانءُ جي شڪل ڏسي لڳي ٿيڻ سياوڪ آهي ." مون وراڻيو .

"هن عورت لاءِ اِهو ڀوريون اَنيو آهي ، اِهو توهان ڪئن ڄاڻو؟" اِهو چئي هوءَ کلڻ لڳي . ۽ اُن ڪل سان گڏ هن پنهنجي هٿ وارو چمپا جو گل منهنجي هٿ تي رکيو .

گلن کي مان پسند نه ڪندو آهيان ، پر ۽ ٻ مان سنگهندو رهيس .

"گوپتا گارٻو جي ڪوٺين ڪرشنيما توهان ڏٺي آهي؟"

"ها ."

"اُهو درشيہ اوهان کي ڪئن لڳو؟"

اُن جو اِشارو ڪهڙي درشيہ ڏانهن آهي ، سو سمجهي ويس . گارٻو جي پاسي ۾ ليٽڻ وقت هيرو ڪيس ڇوڪرو ئي ٿو سمجهي . اَچانڪ ڄاڻي ٿو وٺي ته هوءَ ڇوڪري آهي . اُن درشيہ جي باري ۾ مون ڪان پڇي رهي هئي .

"سٺو هو ." مون جواب ڏنو .

"ڪئن هو اُهو شاٽ؟"

ڪهڙي شاٽ جي باري ۾ پڇي رهي هئي . مان ترت ڄاڻي ويس . پر هوءَ شاٽ جي سندرتا جي باري ۾ نه ، پر اُن شاٽ واري گوپتا گارٻو جي باري ۾ پڇي رهي هئي . گارٻو هڪ پراي لمبي ڪوٽي ۾ ملبوس بيٺي آهي . ڪوٽي اَندران خالي ...... هن جي پڇڻ جو مطلب هو ته اُهو شاٽ ڪئن آهي .

"حقيقت ۾ گارٻو جي پڪچر ڏسڻ وقت طبيعت خفي ٿي اُٿندي آهي . هن جون پڪچرس مون کي ڪونه وڻنديون آهن ."

سشيما ڪان ٻاهر نڪري هوءَ چوڻ لڳي ، "هاڻ هن ڳوٺ ۾

مان زنده رهي نٿي سگهان، توهان سڀ پرميشور آهيو، چار سؤ سال اڳ جي زندگي بسر ڪري ٿا. اڄ توهان کي ڏسي، مون کي ٻروٽا جي پڪچرس ۾ ڏيکاريل ڪويا جاتيءَ جي ياد اچي وئي. ٻروٽا پنهنجن پڪچرس ۾ مادرن سميت ڪٽنبن کي ڏيکاريندي ڏيکاريندي درشڪن کي اچانڪ ڪويا جاتيءَ جي جهوپڙين ۾ وٺي ويندو آهي. ٻئون جڳهون ڏسڻ بعد ڳوٺ ۾ پهچڻ تي منهنجي حالت به ساڳي طرح ٿي آهي. هتي مان هاڻ رهي نه سگهنديس... سياڻي...."

ڪاش ڪجهه ڏينهن هوءَ وڌيڪ رهي ها. منهنجي من اهو چيو ٿي. سوچي رهيو هئس ته هن جي رهندي آسانجي جيون ۾ ڪجهه تبديل اچي وڃي. پر ان جذبات کي مان هن اڳيان ظاهر ڪري نه سگهيس. فقط ايترو ٿي چئي سگهيس، "سياڻي ترسي پئو نه...."

"ترسي ڪانه سگهنديس، مان سچ ٿي چوان. هن طرح جي ماحول ۾ هڪ ڪن لاءِ به ڪونه ترسنديس 'ٽارزن' توهان ڏٺي آهي نه؟ جهنگلي جانورن جي وچ ۾، ان گهاٽي جهنگل ۾ ان پيم جي سرير جيڏي قداور ٽارزن جي پاسي ۾ ڪومل انگن واري عورت کي ڏسي گهٻرائجي ويندي آهيان. اوهان جي هن ڳوٺ ۾ منهنجي حالت به ٽارزن جي پريمڪا جيان آهي. مان هتي ڪئن رهي سگهنديس؟ ڪونه رهنديس."

ٻئي ڏينهن صبح جو مون شاستري ۽ ڪجهه دوستن سان گڏ، آسان گاڏيءَ ۾ چاڙهي کيس بمبئي اماڻيو. هوءَ هلي وئي. اسين ڏسندا رهجي وياسين.

هن منهنجي زندگي ئي بدلي ڇڏي. ويچارن ۾ هڪدم ڦيرو اچي ويو. ڪنهن ڪم ڪرڻ ۾ ٻهرين اتساهه ڪونه ٿيندو هو، هاڻ اها حالت نه رهي. اُمنگ وڌي ويا. هن کان اڳ ڪٿي پاڻ

ڏيڻ جي نيمنڊ ملندي هئي، نه قبول ڪرڻ جي اڇا ڪونه ٿيندي هئي. هاڻ اهڙي ڳالهه ڪونهي. ڪهاڻيون لکڻ، ڀاشڻ ڏيڻ ۽ ماڻهن وٽان ساراهه هٿ ڪرڻ جي اڇا پرٻل بڻجي ويئي آهي. سڀ کان وڌيڪ تبديلي آهي جڏهن جڏهن موقعو ملي، هٿ منهن ڌوئڻ ۽ صاف سٿرو رهڻ. مون ۾ جيڪا تبديلي آئي آهي، اُن جو هي هڪ مثال آهي. ڪجهه ڪريان، ڪنهن سان ڳالهايان نه من اندر ئي اندر لهرون مارڻ لڳندو آهي. ائين لڳندو اٿم، ڄڻ ڪنهن سڌ پرش "تارڪ منتر" جو اُپديش مليو هجيم. جيون جو ڳجهه حاصل ڪري ڇڏيو هجيم. هن جون اهي معصوم ڳالهيون هن جو اهو سرل وهنوار، دل کولي ڳالهائڻ ۽ بنا ڪنهن سنڪوچ جي سڀني ڳالهين جو ذڪر ڪرڻ، اِنهن سڀني کي ياد ڪندي دل جهومڻ ٿي لڳي. عورت پرش جي ميل سان ٻگڙجي ويندي آهي، سچ پچ اِها ڪيتري نه غلط ڌارڻا آهي!

اُن ڏينهن سانجهي جو شاستريءَ جي گهر ويس ته هن جي باري ۾ ڪجهه ڳالهيون ڪريان، هن جي باري ۾ سوچيان، هن جي باري ۾ ڳالهايان. بس سدائين لڳندو اٿم، منهنجي پاسي ۾ ويٺي ڪائي رهي آهي. شاستري جي گهر ۾ سبا راءِ، ڪرشڻ راءِ ۽ وينڪٽيشور راءِ ٽيئي موجود هئا. شاستري ڪجهه ڳالهائي رهيو هو. مون تاڙي ورتو ته هو به هن جي باري ۾ ڳالهائي رهيو هو. اُنهن ويچارن تي مون کي رحم اچي ويو. هو گهٻرايل هئا. هن ديوي جي وڃڻ سان هنن جي اکين ۾ اَنڌڪار ڇانئجي ويو. سوجهه ٻوجهه وڃائي ويٺا. کنڀ ڪٽيل پکي بڻجي ويا. ماتا کانسواءِ ٻالڪ ويٺا هئا. ديوي جيءَ جا لفظ منهنجي ڪنن ۾ وڄي اُٿيا، "مان توهان سڀني جي ماءُ آهيان."

منهنجي ويهندي ئي شاستري چيو، "ٻڌين ٿو، ڪرشڻ راءِ ڇا ٿو چوي؟ چوي ٿو، ته ڪيس وري گهرائي 'اِستري سنگهه' جي اِستاپنا ڪرڻ گهرجي."

”برابر آ. چوي ٿـو.“ مون چيو،” ٽماريون پياڙيون ڪري
گهرايون.“ ”منهنجي به اِها اِڇا آهي.“ چوڻ مون واجب نه سمجهيو.
”گهرايون، چـوڻ سان ڪم نه هلندو.“ ڪرشن راءِ چيو،
اسان جي گهرائڻ لي متان اچي يا نه اچي. ڏون ڪيس لک.“
”چا هوءِ اسان لاءِ ايندي؟ ڪير به لکي ساڳي ڳالهه آهي.“
مون جواب ڏنو.
”چا ٿو چوين؟“ سبا راءِ پڇيو،” دوستي به ته ڪا چيز ٿيندي
آهي. ڏوکي نه هوءِ خوب ميندي آهي.“
سبا راءِ جي ڳالهه يا ان جي چوڻ جو ڍنگ مون کي ڪونه
آڻيو. ان وقت اُني جو سيڪجهه مون کي وچتر ٿي لڳو. اهو
سڀ رنگ ڍنگ ڏسي مون کي ڪاوڙ لڳي.
”هن جا سڀ دوست آهن، ڪير هن جو دوست ناهي؟“
مون چڙندي چيو.
”اسين ڪهڙي ڪُٽب ۾ آهيون؟ اسان جـي ڪوڙ ٻوڙ جي
دوستي آهي. اسان جو ڪير دوست هوندو. هوندو نه، هوندي؟
چا اسين ڪي ڪهاڻي نويس آهيون؟ چا اسين ڪلڻ ڪلائڻ جي
ڳالهه ڪري سگهون ٿا؟ گڏ وني وڃي سنيما ڏسي سگهون ٿا؟“
سبا راءِ جي ان ريت زهر اوڳارڻ لي سڀ ٺهڪ ڏيئي کلڻ لڳا.
ڪرشن راءِ جي طبيعت ٺيڪ نه رهندي آهـي. ان ڪري هو
ڪجهه به سهي ڪونه سگهندو آهي. اهو بـ کل مان اوندو ٿيڻ
لڳو. هن جون ڳالهيون نه ڇڏيو، اها کل به مونکي اسپاوڪ لڳي.
سبا راءِ ڏانهن ڏسي مان گرجي اٿيس.
”منهنجي سوجهه ٻوجهه لاءِ مون کي خوشي آهي، بس بس هاڻ
رهڻ ڏي.“
”چو ياني، ايڏي ڪاوڙ چا لاءِ؟“ چالاڪي، سان کلندي
شاستري چيو،” هن جي ڳالهه ڪوڙي آهي چا؟ توهان ٻنهي جو

گڏجي سنيما وڃڻ سچي ڳالهه نه آهي. اُسان سيٺي ڪان هوءَ توکي گهڻو پائيندي هئي، اِها نه ڪلي ڳالهه آهي. عورت مرد سان گڏ ٻاهر نڪري نه پوءِ..."

"شاستري!" مان مٿس ڊڪيس.

مهنجي پرواهه نه ڪندي هو من ماني ٻڪندو رهيو.

"عيب ڪهڙو اَٿس؟ هوءَ ڪا ڇهڙي ٿهڙي آهي ڇا." سڀ چيڙائڻ لڳا.

مون کي غصو اَچي ويو، اُٿي ڪڙو ٿيس.

"هن جي باري ۾ هڪ لفظ به ڪڍيو ته مان به چپ نه رهندس."

هيڏانهن جڏهن جڏهن مهنجي ڪاوڙ وڌندي ٿي ويئي، هوڏانهن شاستريءَ جي هلڪڙائپ وڌندي ٿي ويئي. هن ٻڌاوڻي ڪل پنهنجي ڇهري تي آڻيندي چيو،"ڏسو نه سهڻي ديويءَ جي ڳالهه تي هن جو غصو! چوي ٿو، اَسين هن لاءِ هڪ لفظ به چئي نٿا سگهون. ٻڌو، ڏيان سان ٻڌو. هڪ لفظ ڇا، اَسين هزارين لفظ چوندا سين. هوءَ ديوي مها پتيورتا آهي. اُن ڏينهن سنيما ۾ هن ديوي جي پتي ورت جي رکيا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. ۽ هو..."

ايتري تائين چئي هو رڪجي ويو. اڳيان ڇاٿو چوڻ چاهي؟ هن جي باري ۾ اِهو سڀ ڪجهه ٻڌڻ مان برداشت نٿي ڪري سگهيس. پل پل ۾ وڌندڙ پنهنجي غصي کي مان قابو نٿي رکي سگهيس. ايتري ۾ شاستري وري چوڻ لڳو،"گل، خوشبوءِ پونڊرو."

مان شاستري مٿان ٽٽي پيس. ڪيس ٿڦاٽان ڪيترو ماريم، ڪئيم ۽ ڇا ڇا ڪيم، تنهن جي ڄاڻ به نه رهي. ڪجهه دير ڪانپوءِ اُٿي سهڪندو هڪ طرف ٻيهي رهيس. تڏهن ڏٺم، سباراءِ ڪرشن راءُ، ويڪٽيشور راءُ. ٽيئي زمين تي پيل شاستري کي ڏيري ڏيري اُٿاري رهيا هئا. شاستريءَ جي حالت ڏسي مون

کي به مٿس رحم اچڻ لڳو. شاستريءَ اهو خواب ۾ به ڪونه سوچيو هوندو، ته مان سندس اها حالت بڻائي سگهان ٿو. شاستري ديا ڀري نظرن سان مون ڏانهن ڏسي چيو، ”تون ڇرڻ ڇو ٿي پيو آهين ڇا؟“

پنهنجي ڪٽي تي مون کي ڀڇاءُ ڪونه ٿيو. ٿئي به ڇو؟ پلو ڀرو سوچڻ بنا جيڪو به دل ۾ اچي بڪندو رهي، ڇا مان سيڪجهه برداشت ڪريان؟ ڀلي هو منهنجو دوست هجي. ٻر هن ديويءَ لاءِ هن طرح جا لفظ! ڇا هوءَ ان طرح جي عورت آهي؟ ڇا هدن ماڻهن کي ايتري به خبر ڪونهي؟ ته هن ديويءَ وٽ ويهو، ساڻس ڳالهيون ٻولهيون ڪريو، يا ساڻس گڏ گهمو ڦرو. ٻرا ويچار اصل وڃهو ئي ڪونه ايندا آهن. ائين لڳندو آهي، ڄڻ ڪنهن ٻي لوڪ ۾ هجو يا آسمان ۾ بادلن جي وچ ۾ پنهنجو پاڻ کي وساري گهمي رهيا هجو. ڇا اهڙي ديويءَ سان نيچ ڀاونائن کي جوڙڻ ڪا انسانيت آهي؟ هرڪنهن جيان هي به سوچين ٿا ته ڪا عورت ڪنهن مرد سان ويهي ڳالهائي ته هوءَ پتيتا بڻجي وئي. اهي ڳالهيون ڪٿان سکهان؟ دوست ٿيو ته ڇا ٿيو! سهان ڪٿان؟

پنهنجي ڪٽي لئي مون کي سچ پچ خوشي ٿي رهي هئي. مون کي سنتوش هو ته مون کيس جوڳي سزا ڏني هئي.

ڪڏهن ڪڏهن ائين به سوچيندو هئس ته جيڪو ڪجهه ٿي گذريو. ان کي ڄڻ جو ڪٿن کيس لکي موڪليان. پوءِ سوچي ارادو بدلايم، ته هن جي دل ڏکوئڻ وارو مان ڇو بڻجان؟ ڪجهه ماڻهو سندس باري ۾ ڇا ٿا سوچين، ڪهڙا ٻرا ويچار ٿا رکن، اهو ڄاڻي هن جو من ڪيترو نه دکي ٿيندو. هن جي پوتر هردي کي ڪيتري آسهه ويدنا ٿيندي، اهو سوچي مون هنن جون ڳالهيون لکيون ئي ڪونه.

ٻه ڏينهن ڏينهن کانپوءِ خود هن جو خط مون کي مليو. مان حيران ٿي ويس. جهٽ پٽ خط کولي پڙهڻ لڳس. خط حاصل ڪري منهنجي دل ڌڙڪڻ لڳي هئي، پڙهڻ بعد دل جي ڌڙڪڻ ڄڻ بيهجي ويئي. خط ۾ لکيل هو:

”مان ٺيڪ آهيان. وڻ مان پٽيل تازي گل جيان گهر پهچي ويس. جڏهن کان هتي پهتيس تڏهن کان لکڻ لاءِ سوچي رهي هيس. ٻه چار اکر، ڪجهه سمجهيو ئي نٿي. ٻڌيس ٿي ته نچاڻان مان چار اکر ۽ توهان نچاڻا ڇا سمجهو. مون کي شڪ آهي رهي هئي ته اُن کي ڪداچت مان لکي سگهان يا نه لکي سگهان جن منهنجي ڳالهه جن جو تڪ سمجهي سگهو. بس اِن پڌر ۾ اُلجهي رهجي ويس. سچ ٿي چوان توهان جي سمجهڻ جوڳي پاشا مون کي ايندي ئي ڪونهي. ايندي به هئي ته هينئر اُها مان وساري چڪي آهيان.“

”اَج ئي شاستريءَ جو هڪ خط مليو آهي. توهان اَچرج نه ڪجو. اَسين ٻئي دوست آهيون، اُن جي اوهان کي خبر آهي. پنهنجي خط ۾ هي سڀ ڳالهيون وستار سان لکيون آهن. توهان ٻنهي جي وچ ۾ ٿيل جهڳڙي جو بيان ڪيو اٿس، هن ذرو به ڪوڙ ڪونه لکيو آهي، ۽ نه ئي پنهنجي ڪا چڪ لڪائڻ جي ڪوشش ڪئي اٿس. سڀ ڳالهيون جن جو تڪ لکيون اٿائين. خط پڙهندي مون کي ائين لڳي رهيو هو ڄڻ ڪو جاسوسي ناول پڙهي رهي هجان، يا ڪالي اسٽنٽ فلم ڏسي رهي هجان.

” ڇو مسٽر، منهنجي عزت جي رکيا لاءِ توهان شاستريءَ مٿان ڪُٽي پيا هئا نه؟“ سچ پچ جڏهن مان اوهان جي اُڏامندڙ گهنڊيدار وارن، اَگرن جيان لعل لعل اکين، ڪاوڙجي ڦڙڪندڙ ٻانهن، ٻيرن جي ڏڪڻي، شاستري جي هيٺ ڪرڻ، اوهان جو مٿس چڙهي ويهڻ جي ڪلپنا ڪريان ٿي ته منهنجي من ۾ ناديا ڏانهن فخر ٿو

محسوس ٿئي . اِهو انهن ئي ڪاڻ چئي رهي آهيان. سچ پچ مون کي ناري رتن ناديا تي فخر ٿو محسوس ٿئي . هن لاءِ ڇا چئجي! ماڻهن جي پيڙ کي ڪن پل ۾ ئي پڪيڙي ڇڏيندي آهي! ۽ ڪيئن نه هنڻن جو وسڪارو ڪندي آهي .

” توهان جنهن ويرتا جي جهلڪ ڏيکاري آهـــي ، اُها ويرتا منهنجي ناري هردي کي پاڻ طرف ڇڪي رهـــي آهي . دل ۾ اچيم ٿو ته اُڏامي اوهان جي چرنن ۾ پهچي پنهنجا اَحسان چڪايان مان جڏهن گوڏن ڀر ويهي توهان جا ٿورا مڃيندس ، اڏهن توهان مون کي پنهي هٿن کان پڪڙي اُٿاريندي اِهوئي چوندا نـــه ، ته هيتري ننڍي ڳالهه لاءِ هيڏي وڏي ساراهه ڇا لاءِ؟ مـــون فقط پنهنجو فرض نباهيو آهي . چڱو ته ٻڌايو ته توهان ڪڏهن اَهڙي خوبصورت سين سنيما ۾ ڏٺـي آهي؟ اَهڙيون سينس مون کي خوب وڻنديون آهن .

”پر پهرين مان هڪ ڳالهه اوهان کان پڇان ٿي، توهان جيڪڏهين سڌو سادو جواب ڏيندا ، ته مان پنهنجا ڪنـن کولي اوهان سامهون اُڏامي پهچندس ، ۽ اُن سين جي هـڪ ڀيرو اَڪٽنگ ڪري موٽي ايندس . چڱو ٻڌو، توهان اِهو ڪئين سمجهيو ، تـه مان ٻنا مطلب جي آهيان؟ منهنجي لاءِ اِن طرح سمجهڻ جو توهان کي ڪهڙو آڌار آهي؟ ڇا منهنجي چوڻ ۽ عمل مان توهان کي ڪو اَهڙو اَحساس ٿيو؟ ضرور توهان کي ڪو اَهـــڙو آڌار ڪونه مليو هوندو. ڇو؟ ڇاڪاڻ ته مـان ٻنا مطلب جـي ناهيان. شاستري اوهان کي ٺيڪ ئي ٻڌايو هو . ۽ نه ئي ٻنا مطلب جي ڪٺجڻ جي منهنجي اِڇا آهي . شاستري توهان کي ٺيڪ ئي ٻڌايو هو .

” توهان مون کي غلط نه سمجهجهو. حقيقي حالت ٻڌائي رهي آهيان ، توهان جنهن ويرتا جو نماءُ ڪيو ، اُن مان مون کي توهان مٿان شڪ ٿيڻ لڳو آهي . مون کي لڳي ٿو ، ته اِن نماءُ لاءِ پرپرٺا

ڏٺڙ ننو، مردن جي اِها مڃتا، ته عورتن ڪـي پنهنجي نجي ملڪيت سمجهڻ جي ڀاونا سان گهرو سنٻنڌ آهي. ٻهرين عورت کي پنهنجي ملڪيت سمجهي وٺڻ ۽ پوءِ ڪيس پنهنجي رکيا جي ناقابل سمجهي وٺڻ بعد ئي اِستريپڻي جي عزت جي رکيا جو سونهري موقعو مرد کي ملي ٿو وڃي. فقط هڪ ڏينهن اوهان سان گهمڻ ۽ گڏوگڏ سنيما ڏسڻ سان اوهان مون مٿان پنهنجي حق جي ڏاڍٽا ٻڌائي ورتي. منهنجي عزت جي رکيا جو ٻار پنهنجي مٿان کڻڻ، اوهان جو گهور اَنياءُ آهي. پوءِ شاستري وغيره ۽ تڏهان ۾ ڪهڙو فرق رهيو؟ مان سيني جي ملڪيت ٿڻجي ويس، اِهوئي سمجهي شاستري وغيره ايترا ڏيکاري. ۽ اوهان جي ملڪيت جو مخول اُڏائڻ لڳا. اِهوئي سمجهي اوهان هِتي سان وڙهيا، سچي قلعي جي رکيا لاءِ جان جي بازي لڳائي لـڙڻ واري راجپوتي ويرتا ۽ ساهس جي ياد اچي ويٺي.

”اوهان جي وهنوار ۽ اوهان جي ڳالهين ۾ ڪيڏو نه تفاوت آهي! جڻ هڪ اڳيان ٿو ڇڪي ۽ ٻيو پٺيان ٿو ڇڪي. مان سوچي سوچي حيران ٿي ٿي وڃان ته هِتي ڪهاڻين جا ليکڪ سچ پچ اوهين آهيو. مان ڪيترن ئي ليکڪن کـي سڃاڻان، گهڻن ئي ليکڪن جي اِها حالت آهي. هِتي جا رچنائن ۾ تمام ترقي پسند ويچار رهندا آهن. پر وهنوار ۾ اُنهن ماڻهن کان به وڌل هوندا آهن. منهنجي ويچار ۾ اِن جو ڪارڻ اِن ڪانسواءِ ڇا ٿو ٿي سگهي ته هو پنهنجن ويچارن ۽ ڀاونائن کي عمل ۾ نٿا آڻي سگهن، هو خود اُن تي عمل نٿا ڪن. رواجي طرح ليکڪن ۾ نظر ايندڙ شڪتي ڀـا ترٻلتا، ڪاوڙ ۽ غصو، توهان ۾ به موجود آهي.

” توهان پنهنجو پاڻ کي بدليو. دـيا ڪري بدليو. اِها ڳالهه مون توهان سان توهان جي ڀوت ۾ به ڪئي هئي، وري به چوان ٿي جاڻو ٿا توهان، ايترو مان اوهان کي ڇو ٿي چوان؟ اِن ڪري

تہ اُنهن ڪمزورين جي باوجود بہ توهان مون کي خوب ٻڌايہ آهيو، توهان ۾ تبديلي آڻڻ جي منهنجي اِڇا آهي. اوهان جي سڌار جو مون کي هڪ نئين رستو سجهي رهيو آهي. اوهان هڪ 'اِستري سنگ' جي اِستاپنا هڪدم ڪري ڇڏيو. اوهان جيڪڏهين اُن جا سيڪريٽري بڻجي وڃو، تہ ڏاڍو سٺو. مون کي تمام خوشي ٿيندي. پيل نـــہ وڃهجو. روڳ وڌي وڃڻ سان سڄي محنت اڪيارٿ ويندي.

"اِستري سنگهہ جو سيڪريٽري بڻجڻ مون کي قبول ڪونهي. اُن سان منهنجو دم گهٽجڻ لڳندو. وغيره وغيره جا ٻهانا نہ ڏجو. پارٽي پتورتا ناريءَ جو پرنگ نہ رچجو. اُهو سڀ توهان الين ٿي چوندا آهيو. ٻڌايو دم ڇو گهٽجندو؟ مان ڇت لاءِ وارتالاپ ڪري رهيو آهيان يا نہ؟ منهنجو وهنوار خوبصورت آهي يا نہ؟" اوهان جي اِهائي هميشہ چنتا رهندي آهي نہ؟ سنڪوچ وچان، ماڻهن کان ڊڄي، روايتن ۾ ڦاسي، سماج جي داسي بڻجي، اَندر ئي اَندر ۾ پڪ ئي پتورتا جيان جيون گذارڻ مـــون کي ذرو بہ پسند ڪونهي.

هاڻ مون کي آگيا ڏيو. مون دل کولي سيڪجهہ لکيو آهي. مان چاهيان ٿي، اوهان جو وهنوار بہ اِن طرح جو هجي. جواب ضرور ڏجو.

ها نہ مان پڇڻ وساري ويٺيس. اُن رات جو سئنيما هال ۾ مون جيڪو چمپا جو گل ڏنو هو، تہ توهان کي اُهو سنيما ختم ٿيڻ تائين سنگهندو ئي رهڻ گهربو هو؟ ڇا سنگهڻ لاءِ ڏنو ويندو آهي چمپا؟ گل ڇو ڪڙندا آهن؟ سنگهڻ لاءِ نہ؟ ندي ڇو وهندي آهي؟ اِسنان ڪرڻ لاءِ نہ؟ چندن جو جنم ڇـو ٿيو؟ ناڳ جو اجهو بڻجڻ لاءِ نہ؟ حقيقت تہ اِهائي آهي، پر توهان نتا چاهيو تہ حالتن پٽاندڙ اِنسان اِن مان نيون نيون معنائون جـوڙي پنهنجي

آميه پاوناڻن کي ظاهر ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو آهــي. ڪهڙا آهيو اوهين؟ مون کي ”پنهنجي لاءِ“ ٻڌائڻ ۽ پرچار ڪرڻ جو ساهس! ڇا توهان مون کي ٻه ڀاڱا جيان آميه ٿا سمجهو؟ شايد چاهيو ٿا ته مان به اوهان جيان آميه ٻڻجي وڃان.

ق - ب

شاستريءَ جو خط ڪاميشور پڙهيو هو. ڪلهه ڪلهه هن جي پيٽ پروت پڙهي ويا. هاڻ به جڏهن اُن جي ياد ايندي آهي، ته خوب کلندو آهي. ڪڏهن اڪيلو اڪيلو کلندو آهي. هان، هڪ ڳالهه پئي رهجي ويئي. شاستري جي خط پڙهڻ کانپوءِ توهان ڏانهن ڪاميشور جو سنهيه تمام گهڻو وڏي ويو آهي.

هي هو هن جو خط جنهن کي پڙهي اوهان ڄاڻڻ چاهيندا، ته منهنجي حالت ڇا ٿي. مان مهني ٿائين بستري ۾ پيو رهيس.

پٿر جي مورتي

ليک :- چنتا ڏکشتولو

جنم :- ۱۸۹۱ ۾ اوڀر گوداوري ضلعي ۾ ٿيو. سنه ۱۹۱۳ ۾ راجمهيندر ورم مان بي-اي ڪري ۱۹۱۵ ۾ مدراس ۾ ايل-ٽي پاس ڪيائين. انيڪ جڳهين تي پاڙهڻ جو ڪم ڪيائين. ۽ ڪيترن ضلعن ۾ اسڪولن جو انسپيڪٽر به رهيو. ۱۹۱۹ ۾ هن جي هڪ گرنٿ "پريتا مواد لتا لئي درشن" تي راموبو انعام حاصل ڪيائين.

رچنائون :- راجگري راجو (ناول) ۱۹۱۳، ايڪادشي ۱۹۲۵، ڏکشتو لوڪتلو، داسري پاٽ، وٽي راءِ وڪتلو وغيره (ڪهاڻين جا مجموعا) شبري (ناٽڪ) ٻروجا وانگيميمو (ليکن جو مجموعو) لکڪ، پدتلو (گيتن جو مجموعو) فيٿري ٽيلس (بال ساهتيه) ان کانسواءِ ڪيترائي ايڪانڪيون.

آندرا پرديش جي ساهتيڪارن ۾ سڀ کان قداور شخص آهي. هڪ ڀي پانهن تي ندي گوداوري پار ڪٽي هٽائين شري رمڻ مهرشيءَ جو پڪيت آهي.

پٿر جي مورتي

مون پترو شاستريءَ کان سوال پڇيو، "تياگ چاڳي چوندا آهن؟ شاستري جي!"

پترو شاستري پوڄن کان فارغ ٿي، انگوڇي سان هٿ اگهندو،

ڇبوتري تي اچي ويٺو هو. رات جا اٺ وڳا هئا. ڪجهه ٻيا سڄڻ به هئا جيڪي روزانو هن ئي وقت شاستريءَ جي ڇبوتري تي ويهي ننڍيون ننڍيون وارتائون ڪندا هئا. پڇرو شاستريءَ کي ڪتا، ساهت جو گهڻو شوق آهي. ڪو نه ڪو سوال پڇوس، هڪ اڌ ڪهاڻيءَ جو مثال ڏيئي ئي اُن سوال جو جواب ڏيندو.

”تياڳ ڇاکي چوندا آهن؟“ دهرائيندي شاستري هڪ اوڳرائي ڏني، پيٽ تي هٿ ڦيرايو، انگوڇو پنهنجي ڪلهي تي لپيٽيو، پوءِ ٿورو کٽي انگوڇي جي ٻنهي ڇيڙن ۾ ڳنڍ ٻڌي، شانت مدرا ۾ ويهي سوال کي وري دهرايو، ”تياڳ ڇاکي چوندا آهن؟“

”جي هائو، تياڳ جي باري ۾ اوهان جا ويچار ڄاڻڻ جي اڇا اٿم.“ مون نماڻائي سان عرض ڪيو.

شاستري ٻڌائڻ لڳو، ”پڳوت گيتا ٻڌائي ٿي تياڳ جو مطلب آهي، سرو، ڪرم، ڦل، تياڳ. اُن تياڳ کي ٽن ڀڱن، يعني ٽن نمونن جو ڇيو وچي ٿو. ساتوڪ تياڳ، راجسي تياڳ ۽ تامسي تياڳ.“

”پر هيڏانهن تياڳ جي معنيٰ ۾ تبديلي به ٿي آهي. ۽ هاڻ اُن جون ڪيتريون ئي معنائون آهن. رواجي طرح خاصيت پٽاندڙ، تياڳ لفظ جي معنيٰ ’دان‘ ٿيندي آهي. رشي جيان ڪاليداس چيو آهي ”تياڳيا ۾ سمپر تار ٿاتام“ يعني ”اُن ۾ تياڳ جي پاونا هڪ ڪونهي.“ ايترو چوڻ سان ماڻهو سمجهندا آهن ته هو دان، ڌرم ڪجهه به نٿو ڪري.“

”آئم، تياڳ لفظ جو پرئوگ به اڄ ڪالهه اڪثر ٿيندو آهي. هتي ’آئم‘ جي معنيٰ سريرِ ئي سمجهڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته جڏهن ڪي اَسين آتما چوندا آهيون، اُن مان تياڳ جي طلب ڪري نٿي سگهجي. آتما تياڳڻ جي وستو آهي ئي ڪانه. نه اُها

خود ڪنهن کي لياڳي سگهندي آهي ، ۽ نه ئي ٻيو ڪو ڪنهن ليڳي سگهندو آهي .

اِن طرح شاستون جو ارٿ ڪندي ، ٻنهي لفظ جو شاستر ۾ اَرٿ سمجهائيندي ، شاستري ٻڪا ٻڪ ساڄي ڪاٻي ڪجهه ڳولهڻ لڳو ، ناس جي ياد اَچي ويئي هوس ...... اُن جي دہلي ڳولهي رهيو هو .

ڪهاڻي ٻڌائڻ بدران لفظن جي معنيٰ ٻڌائي رهيو هو . ڪو نوس سوال پڇڻ بنا شاستري جو اهو بڪواس بند ڪون ٿيندو . اهو سوچي مون چيو ،” شاستري جي ، ڇا ٻراچين ڪال ۾ ، ڇا آدونڪ (هاڻوڪي) يگ ۾ . اوچي تياڳ جا درشٽانت نظر ايندا ئي آهن . “

شاستري ۽ ناس ڇپٽي ۾ پري ،” گهمراه نہ وشوم ، گهمراه نہ اُن ئي ئي اَچي رهيو آهيان . هان ، نہ تياڳ ۽ اَنيڪ نمونن جو ٿيندو آهي . ٻڌهڻي وشوم حٽن چيو ،” تياڳي پرش ٻراچين يگ ۾ هئا ، اَجڪالهه ۾ آهن ، اج مهاراج ، رگهو مهاراج ، شري رامچند شري ڪرشنچند . “

” نہ شاستري جي ، اُنهن مهاپرشن جيڪي جيڪي تياڳ ڪيا .... “

” گهمراه نہ پاڻڙا وشوم ، مان ڇا چئي رهيو هئس ؟ مها پرش هجن نہ ڇا ، استريون هجن نہ ڇا ، ٻراچين دوا ٻور ، ترتيا ۾ ڇا ، اجڪالهه جي ڪلجگ ۾ ڇا ، جيڪي تياڳ ڪيا ويا ۽ ڪيا ويندا آهن اُهي الڳ الڳ نمونن جا ٿيندا آهن . شري ڪرشن چندر کي ستيہ ياما معرفت ناردمني جي هٿ ۾ ڏني وڃڻ جي جيڪا ڳالهه چئي وڃي ٿي ، اُهو تمام اوچو دان نظر اَچي ٿو . پتي جي موت سرٻو سان مهه گمن ڪري ستي ٿيڻ جو مهان تياڳ

آهي، اُهو ڏرم، پوڄا هوندي به ڏيوي سمجهي پاڻ جي تياڳ جهڙو
ڪڏهن به نٿو ٿي سگهي."

"اِن ڪانسواءِ شيو سمپرداءِ جي دڪشا حاصل ڪيل مهاراج پلاڻ
جو جنگم روپ اختيار ڪري، مهمان تي آيل مهاديو شو جي پوڳ
لاءِ هنڌجي پتني - پراڻيءَ جو تياڳ آهي، اهو به شرڌا جي سيما
جو مثال آهي."

"ته شاستري جي! اِن طرح جو تياڳ شيو سمپرداءِ ۾ ئي
ڇو، اسان ۾ به ته هو. اهو مهاڀارت ڪاوِيه مان ثابت ٿئي ٿو:-

مهمان لوڪي اپنائڻ چاهي،
ته من ۾ ٿي نه وياڪل،
وچي ڪو تون شيوا هن جي،
توس مانڌه مڪتي."

"ها، ها، سچ آهي، سچ آهي. مهمان وشڻو ڀڳوان جيان
آهي. شاسترن ۾ اهڙا گهڻائي مثال آهن. اِن ڪري ٻراڻ وان
سرٻو به ڀڳوان جو نسي هئڻ سبب اِن طرح جو تياڳ پلاڻ
چڪرواليءَ جيان آهي. ۽ ديش جي ڀلائي لاءِ جوڌا، ۽ ديوي
ديوتائن جي خوشيءَ لاءِ ٻراڪرت شخص به مهان ۾ مهان تياڳ
ڪندا آهن. اِها ته توهان کي خبر هوندي ئي ته چاهي جدهن ۽
ٻگ ۾ هجي، گهڻو ڪري تياڳ ناري پريم لاءِ ٿيندو آهي.
سڀني نمونن جي تياڳن ۾ اُتم (بهترين) تياڳ ڪهڙو آهي؟ ٻڌو
اُهو آهي مڪتي لاءِ سرو، سنگهه تياڳ، آرٿات سنياسيءَ جو
مهان تياڳ، چاڪاڻ ته..."

"ڪٿن شاستري جي، اِن باري ۾ ڪا ڪهاڻي آهي؟"
مون پڇيومانس. چپ رهي نه سگهيس.

"ڪهاڻي جي ڳالهه ڪرين ٿو، ته ڪهاڻي به آهي. اِن لاءِ
ته ڪونهي، ته به ٻڌ، ٻڌايان ٿو."

(٢)

اُڄ ڪان ٻه سؤ سال اڳ جي ڳالهه آهي. اُنهن ڏينهن راگهو راڄوءِ کي، هن جي دهشت سبب 'پليگ' ڪري ياد ڪندا هئا. اُڃا ڪالهه تائين ويراپور جا وڏا ٻڍا راگهو راڄو جي ياد ايندي گهٻرائجي اُٿندا هئا، اُهو ويرُ راگهو راڄو ڪهڙي ذاتيءَ جو هو، تنهن جي ڪنهن کي به خبر ڪونهي. پر اڪثر ٻاڻ ڇهڙا پنڄاهه ٻلوان جمع ڪري، موقعو پائي ڳوٺاڻن مٿان حملو ڪندو هـو ۽ لوٽ کسوٽ ڪندو هو. اِهو سندس ڪم هو. اُن وقت جي راڄائن کي اِن لوٽمار جي خبر ڪونه هئي. جيڪڏهن خبر پئجي به وڃي ته هو ڪجهه ڪري ڪونه سگهندا هئا. توهان پڇندا، ڇو؟ اِن ڪري جو راڄا جا سپاهي هڪ طرف کان ايندا هئا، تـه راگهو راڄوءِ جي ٽولي ٻي طرف کان پهچي ويندي هئي.

ڏينهون ڏينهن راگهو راڄوءِ جي دهشت وڌندي ئـي وئي. جيڪڏهن ڪنهن کيس راڄا جي سڀعا هٿان پڪڙائڻ چاهيو ٿي. ته به اُن جو ڪو اُتو پتو ڪونه پوندو هو. ٻهاڙن وچ ۾ هڪ قلعو ٺاهي، هو پنهنجي ساٿين سان گڏ رهندو هو. ڪنهن کي به خبر ڪانه هئي، ته اُن جو ڪٽنب، ٻار ٻچا آهن يا نه، جيڪڏهن آهن به ته ڪٿي آهن.

آسپاس جي ڳوٺاڻن لاءِ هن جي اِها دهشت برداشت ڪرڻ کان ٻاهر ٿي وئي. ڌن دولت، پسو پکڙ، ڳهڻا، ڪپڙا، ڪجهه به، ڪٿي به لڪائي رکڻ مان ڪو فائدو ڪونه هو. قلعي جهڙين ڪوٺين ۾ رهندڙ ملڪاري شخص وٽ لڪائي رکڻ به بيڪار هو.

ڌن دولت هلي وڃي، ته به ڳوٺاڻا سنتوش ڪري وٺن ها. پر هن ٻاران ڏنل ٽن جي تسيائن کي ياد ڪري هو پنهنجي سڌ ٻڌ وساري ويهندا هئا. ٻيل ۽ مال گذاري وقت تي ڏيڻ بعد، ٻار ٻار

حڪايت ڪرڻ تي ب، هُن جو راجا ڪجهه ڪري نٿي سگهيو. اهڙي راجا کي ڪجهه چوڻ ئي بيڪار هو. آخر هو ماڻهو ڇا ڪن؟

چوطرف ڳوٺ جا وڏا ڏاهيا هڪ هنڌ جمع ٿيا. اهو سوچڻ لاءِ ته آخر ڇا ڪرڻ گهرجي. راجا جي ڀل راگهو راجوءَ کي ڏني وڃي. سال ۾ سال جيڪڏهن ڪيس ڏني وڃي ته نه ايتري تباهي ٿيندي، نه وري اهڙي ڊرگتي.

راگهو راجو ۾ چور لٽيرو سڏائڻ بدران ڳوٺ مان ڀل وٺي ڳوٺ وارن جي رکيا ڪرڻ ۾ ۽ راج مڪ پاڻي راجا چوائڻ وڌيڪ پسند ڪندو.

پر اهو ڪرڻ ۾ هڪ مشڪلات هئي. اها هئي ته هيلتائين جنهن جي راج ۾ رهي ڀل ڏيندا رهيا، ان کي نه ڏيڻ تي جيڪڏهين راجا جي سپاهي ڳوٺ مٿان حملو ڪري، ته ان وقت ڇا ڪندا؟ هن راگهو راجو جي مارڪٽ کان جيڪڏهن راجا جي مارڪٽ وڌي وئي ته پوءِ؟ پوءِ ۾ تڪليفون ۽ جهڳڙا ساڳيون هونديون. جان ۽ مال لاءِ خطرو پوءِ ۾ رهندو. ته پوءِ ڪهڙي ترڪيب ڪئي وڃي؟

آخر طئه ٿيو ته ڪين ڏنڊ ڏيڻ لاءِ راجا جيڪڏهين سختي ڪئي ته ڳوٺ ۽ ڳوٺاڻن جي رکيا ڪرڻ جي ذميواري راگهو راجو جي هوندي. اهڙي ذميواري پاڻ مٿان هموار ڪرڻ تي اهي ڪيس ڀل ڏيندا.

ان ڪم لاءِ راگهو راجوءَ سان سمجهوتو ڪرڻ لاءِ وڏن پنجن جو هڪ عيوضي منڊل ٺاهيو ويو. منڊل جو اهو ڪم وڏي جوکم جو هو. توهان پڇندا، ڇو؟ پاڻ ئي وڏو بهادر هجي، ڳوٺن جا ڳوٺ هن تباهه ڪيا هجن، پاڻ سندس وڏي ٽولي هجي، راگهو راجو نه هميشه خبردار رهندو هو. ڏکندو رهندو ته ڪٿان ڪڏهن ڪي سپاهي مٿس حملو ڪري. دل جو غبار ڪڍڻ لاءِ ڳوٺ وارا

نڇاڻان ڪهڙيون سازشون سٽي رهيا هجن. نڇاڻان ڪهڙي وٽ پنيان ڪهڙو قندي لڪي ويٺو هجي.

تي سگهي ٿو ته عيوضي مندل جي ان ڪاري ڪي سازش سمجهي سيني عيوضين کي موت جي گهاٽ اُتاري ڇڏي. يا سيني کي قندي بڻائي ٻهاڙن ۾ قيد ڪري ڇڏي، ستائي ستائي ماري ڇڏي. جهنگلي ڏاڍن ۽ پنهنجن جاسوسن معرفت هنن راگهو راڄو جو ڏس پتو پڇيو. گوٺ جي عيوضين سامان ٻڌي مٿي تي کنيو ۽ اوڏانهن هليا. ٻهاڙين کي پار ڪيائون، نديون اورانگهيون پر ڪٿي به انسان جو نالو نشان نه هو. جانور ۽ جيو جنتو به نه هئا. فقط پکي، پکيڙا هيڏانهن هوڏانهن اڏامندا نظر آيا ٿي.

راگهو راڄوءَ جو قلعو ڪٿي آهي، اهو نيڪ نيڪ بڌائڻ وارو به ڪير ڪونه هو. پنهنجي طرفان سچي ڪوشش ڪيائون، پر ڪجهه سوراغ هٿ نه لڳو. اُن رات هنن ٿڪجي هارائجي اُن ٻهاڙي هيٺان سمهڻ لاءِ سوچيو، ويجهو وهندڙ پاڻي هو. ليٽڻ لاءِ وڏيون وڏيون ڇپون هيون. جهنگلي جانورن جو ڊپ دور ڪرڻ لاءِ ڪاٺيون جمع ڪري ڏئي ٻاري سگهجي ٿي، اهو سوچي مٿي آن گڏيون لاهي رهيا هئا ته ڏهاڪو کن جوان نڇاڻان ڪٿان ٽپڪي پيا ۽ ڏسندي ڏسندي ئي کين ٻڌي ويهاريائون. سڀني ڪمر ۾ ڪٽاريون هيون ۽ هٿن ۾ تلوار، مٿي تي وڏا وار هئا، ۽ گوڏن تائين لونگيون هيون. وڏن پڇين سان هنن ڳالهايو ٻولهايو ڪونه. سيني جون ٻانهون پٺ سان ٻڌي ڇڏيائون، سيني جي اکين تي پٽيون ٻڌائون، جئن هو ڏسي نه سگهن. سامان مٿي تي کڻايائون ۽ کين پيدل ئي ڪاهي هليا. عيوضي مندل جي عيوضين جا پران پکيڙو اُڏامڻ تي هئا. پيرن سان راهه ڳولهيندي، ٺوڪر لڳڻ تي ٿاٻڙجي ڪرڻ، مٿو ٺاڙيءَ سان گسڻ ڪري ڪڙهائيندا آهستي آهستي اڳيان وڌي رهيا هئا. نڇاڻان ڪيڏهن اِهي بلا اُڙندي؟

هنن کين هلايو ٿي ۽ هو هلي رهيا هئا. هڪ ٻـڍي ڏيوج سان پڇيو، ”پاڻڙو، توهان ڪير آهيو؟ اسان ٻــي ڳناهن ڪــي هـن ريت ٻڌو ڇو آڻيو؟ اسان کان ڪهڙو قصور ٿيو آهي؟ اسان کـي هن ريت ستائڻ سان توهان کي ڇا ملندو؟“

جواب ندارد!

سـڪل پنن جي آواز ڪانسواءِ ڪوبه آواز ناهي. ڏينهن ٻـڌو يا اڃا باقي آهي، کين ڪا خبر ڪونهي. ڏيـري ڏيري هلي رهيا هئا. اڳيان هلڻ وارا رڪجي ويا. انهن لڳو ته هــاڻ کين گڏهن مٿان سوار ڪيو ويو آهـــي. گڏهه نچائن کيستان هلندا رهيا. ڪٿي هلي رهيا آهن، کيستائين هلندا رهندا. ڪوبه انـومان ۽ گمان ناهي.

(٣)

ڪنهن سندن ٻڌن کوليا. هنن جا هٿ سندن وس ۾ نه هئا. سن ٿي پيا رهيا. اُنڌڪار، جتي ٻيهاريا ويا، ٻيٺا رهيا.

ڪجهه دير کان پوءِ کين پهاڙ جهڙي ڪا چيز نظر آئي. ڏيان سان ڏسڻ تي معلوم ٿين ته پهاڙي کي ڪٽي ناهيل مڪان هـو. جيڪي کين اوستائين وٺي آيا هئا، اهي ئي کين اُن پهاڙي جي مڪان جي اندر ڇڏي ويا هئا. ڏپ ۽ عجب، آشا ۽ نراشا جي وچ ۾ جهوليندي هو اُن مڪان ۾ سڄي رات ڪجهه ننڊ سمهيا.

صبح ٿي. جهنگلي جهرڪيون شـــور مچائڻ لڳيون. اکيون مهٽي هو اُٿي ويٺا. ضروري حاجتن کان فارغ ٿي سوچي ئي رهيا هئا، ته ڇا ڪجي، ايتري ۾ ٻه ڏنڊا مسنڊيا ماڻهو سامهون آيا ۽ کين پاڻ سان گڏ هلڻ جو اِشارو ڪيائون. ٿوري دير ۾ هو راڳهو راڄوءِ جي سامهون هئا. اُها پهاڙي غفا هئي، پر تمام وشال هئي پلنگ، بسترا، وهاڻا، پسان دان، ٿڪ دان، سڀ سامان رکيل

هئا. راگهو راجو گديلي تي ٽيڪ لڳائي ويٺو هو. راگهو راجو قداور ۽ ٺيٺسوي مرد هو.

عيوضي هٿ جوڙي، قطار ۾ بيهي ويا. مکيءَ اڳيان وڌي عرض ڪيو.

”مهاراج اوهان جي ناموس چوطرف ڦهليل آهي. شريمان جي ٻل پراڪرم جي سامهون ارجن جو ٻل ڪرارم به ڦڪو پئجي ويو آهي. مها پريو اوهان جو درشن ڪري، ڪجهه عرض ڪرڻ چاهيون ٿا. جنهن ول جي ڳولها ۾ ڀٽڪي رهيا هئاسين، اها خود پيرن ۾ اچي لپٽجي وئي آهي. جيڪو تيرٿ ڪرڻ لاءِ نڪتا هئاسين، اهو دروازي تي ئي ملي ويو. سڀڻ سنا آهن. شريمان جي اُدارتا اَپار آهي. مهاراج اوهان وٽ اَسان جو ڪم ضرور ٿيندو.“

”اوهان ڪير آهيو؟ ڪهڙو ڪم اٿو؟“ راگهو راجو پڇيو.

”اَسين اوهان جا پالمل علائقن جا رهاڪو غريب ڳوٺاڻا آهيون.“

”اَسان نه ڪوبه علائقو، ۽ علائقو ڪونه پاليو آهي.“

”مهاراج راڄ هلائڻ جي شڪتي رکندي به، همت ۾ وڪرماجيت جيان هوندي به، اوهان ڪهڙي سبب جي ڪري، مطابق راڄ ڪاروبار نٿا هلايو؟ اِها ڳالهه سچ ٿي سگهي ٿي. اُسين پنجاهه ڳوٺن جا سڀڻ آهيون. اوهان جي آس پاس جي علائقي ۾ ئي رهون ٿا. شريمان کي ساڪياٽ ڏرمراج جو اوتار مڃي پنهنجو راجا سمجهون ٿا. اِن ڪري مهاراج اَسان کي پنهنجي رعيت مڃي، اَسان کان سالياني ڍل اُڳاڙي ۽ اَسان جي رکيا ڪري.“

”اِهوئي ڪم آهي اوهان جو؟“

”مهاراج!“

”توهان پنهنجي پراڻي راجا کي ڍل نه ڏيندا، ته ڇا هو اوهان تي زور ظلم نه ڪندو؟“ هن جواب ۾ سوال ڪيو. مکي چيو، ”اوهان رکپال هوندا، ته ڪوبه فساد ڪونه ٿيندو.“

راگهو راجا عيوضين جون ڳالهيون ڌيان سان ٻڌيون. پنهنجي سنگتين، ساٿين سان صلاح ڪيائين اهڙو موقعو وڃائڻ هن واجب ڪونه سمجهيو. عيوضين جي سچائي پرکڻ ۽ ڳوٺ وارن جي ايمانداري آزمائڻ لاءِ راگهو راجو راجا ٿيڻ قبوليو. پر ڪجهه شرط رکيائين. انهن شرطن کي مڃڻ تي راجا بڻجڻ ۽ ڳوٺ وارن کي هر مصيبت کان بچائڻ لاءِ حامي ڀري. پهرئين، ڳوٺ هڪدم ڪيس پهرئين سال جي ڀيل ڏين. اهو سندس پهريون شرط هو. ٻيو شرط هو ته ان ڳوٺ جو رهاڪو هرهڪ جوان ان جي ڪئمپ ۾ سندس سکيا وٺي ۽ وقت اچڻ تي سپاهي بڻجي راجا طوفان لڙڻ قبولي. پنهنجي رهڻ لاءِ ان ڳوٺ وارن جي خرچ ۽ محنت سان تيار ڪيل، قلعي جي گهر ڪئي، اهو سندس ٽيون شرط هو.

عيوضين شرط کي منظور ڪيو. راڳهو راجو کين جوڳي مان مريادا سان وداع ڪيو ۽ پنهنجين پنهنجين جڳهين تي پنهنجن ماڻهن سان گڏ حفاظت سان روانو ڪيو.

(۴)

پهريون پيرو راگهو راجو کي گهر وٺي ڀيل ملي. ڪيس ڳوٺ وارن تي وشواس ٿي ويو. پنهنجي ساٿين کي وٺي هن سڄي علائقي جو دورو ڪيو. ڳوٺاڻن جي همت ٻڌايائين. ڳوٺ ڳوٺ کي هن مضبوط قلعي جهڙو بڻائي ڇڏيو. ڳوٺ ڳوٺ ۾ اکاڙا کولرائي ڇڏيائين. هٿيار جمع ڪرايائين، هر ڳوٺ ۾ جوانن جي مضبوط سينا تيار ڪرايائين.

سيني ڳوٺن کان ساڳي دوري تي پنهنجن سنگين ساٿين جي رهڻ لائق بستي ۽ قلعو ٺاهڻ جو بندوبست ڪيائين.

ڪتڪو خلاص ٿي وڃڻ ڪري رعيت سکي ٿي ويئي. پوءِ به ماڻهو ڊڄندا هئا، ته متان راجا طوفان ڪا آفت نه آڻي وجهي

۽ راگهو راڄو سندن اهو شڪ به مٽائي ڇڏيو. هن ٻڍاڻي راڄا سان ڳالهه ٻولهه ڇيڙي، هر سال ڪجهه ڪري ڏيڻ جو واعدو ڪيائين، جنهن راڄا کيس پنهنجو وزير قبولي ورتو. ڇيائين، پنجاهه ڳوٺن هن جو حڪم مڃيو آهي ۽ راڄا خود سندس شيوائن جو فائدو وٺي سگهي ٿو. گڏو گڏ اهو به چواڻي موڪليائين ته جيڪڏهن راڄا اهڙي موقعي کي ٺڪرائيندو ته جان ۽ مال جو نقصان سهڻو پوندس هن علائقي جي سدائين وصوليءَ جو جهنجهٽ رهڻ سبب راڄا به ان انتظام کي سوڀڪار ڪري ورتو. سڀ ڳوٺ وارا به خوش ٿي ويا.

” ته جنهن تياگ جي اوهان مهما ڳائي هئي. هن ڪهاڻي ۾ اهو تياگ ڪنهن ڪيو؟ ڳوٺ جي عيوضين يا راگهو راڄوءَ؟“ مون ڪجهه ٽڪجي پڇيو. رات گهڻي ٿي ويئي هئي، پلڪون ڀاري ٿيڻ لڳيون هيون. شاستري جي ڪهاڻي ختم ٿي نٿي ٿي.

” وشوم تون وري گهبرائڻ لڳين؟ اڇا ڪتي! تياگ ته اڳيان ايندو. ڪهاڻي چاڻ ختم ٿي. فقط ٿورو ڌيرج ڌر!“

” جي مهاراج - وڌو اڳيان!“

(٥)

ٻراچين ڪال ۾ راڄائن جو قلعو نـو ٻليءَ ڪانسواءِ ڪونه ٿاهيو ويندو هو. قلعي جو اقبال ۽ ماڻهن جـو ڪلياڻ ان ۾ سمجهيو ويندو هو. راگهو راڄو جي قلعي جو ڪم زور شور سان چالو هو. ديوارون ڪچي رهيون هيون. چوطرف کاهي به کوٽي ويئي. کاهي پرڻ لاءِ ٻهاڙي نالن سان نهرون کوٽجي رهيون هيون. ٽي گنبذ تيار هئا، چوٿون تيار ٿيڻ باقي هو. تيار ٿيڻ کان اڳ اُن جي پاڙي (ٻاڙ) ۾ نو ٻلي چاڙهڻي هئي. اُنهن ڏينهن ٻليءَ لاءِ ماڻهن کي زوريءَ پڪڙڻ جو رواج ڪونه هو. پنهنجي اڇا، همت سان

ڪو به پنهنجي ٻلي چڙهائڻ لاءِ اڳيان وڌي ايندو هو. پنهنجي ان پيٽ ڪي ساهسي پرش ديش شيوا ڪندو هو. سوٻر جـي ٻلي چاڙهائڻ سان ديش جو ڪلياڻ، ڌرم جي استاپنا، موکش جي حاصلات ٿيڻ جي وشواس ڪي ٻالي ايماني پرش ٻليدان لاءِ خوشي خوشي راضي ٿي وڃن، ٢. ان ۾ عجب جي ڪهڙي ڳالهه آهي؟ اهڙي اوچي آدرش ڪي کڻي اڄ به ڪيترا پنهنجي آهوتي ڏيئي رهيا آهن. چوٿون گنبذ تيار ڪري ديوارن ڪي پاڻ ۾ ملائڻو آهي گنبذ جي پاڙ جو پٿر نر-سوٻر لي رکيو ويندو. ٻليءَ جو مهورت طئه ٿي چڪو آهي. گنبذ جو پايو رکڻ لاءِ کاهي کوٽجي چڪي آهي. سهاڳڻين اُن ۾ هنڊ گلال چاڙهيو آهي. ڳوٺ جـو هرڪو ماڻهو، ننڍو وڏو، عـورت چاهي مرد، سڀ پنهنجي پنهنجي طاقت مطابق ڦل ڦول، ڪپڙا، ڳهڻا، روپيا ڏوڪڙ، گلال اٻير وغيره گنبذ تي چاڙهي رهيا آهن. سهاڳڻيون هٿ ۾ آرتيون کڻي کاهيءَ کي گهيري بيٺيون آهن. باجا وڄي رهيا آهن. پاڻي کي ڇهڻ جي کاهيءَ ۾ لاهڻ لاءِ ويھ جوان ڪوڏرون کڻيو بيٺا آهن.

مهورت جو وقت ويجهو اچي رهيو آهي. ڪوئي به نٿو ڄاڻي ته ڪير کاهيءَ ۾ ٽپو ڏيئي ٻليدان ڏيندو. سڄي جنتا وياڪلتا ۽ اُتساهه سان انتظار ڪري رهي آهـي. اُن اُتساهه ۾ ڌپ، ديا، ڌرم سڀ ٽانڊو ڪري رهيا هئا. مهورت مٿي تي اچي پهتو آهي. پريان هڪ سندري جي اکين مان آنسون جـي ڌارا وهـي رهي آهي. هنڊ سان مليل هئڻ هن جو مک - منڊل ڦڪو نظر اچي رهيو آهي. هن جي سامهون بيٺو آهي هڪ ويـر پرش، رشٽ پشٽ. عورت اُن پرش جي سڄي سوٻر تي چندن جو ليپو هنيو آهي. گلي ۾ گلن جو هار پاتو اٿائينس. پرش پنهنجي ٻنهي هٿن سان عورت جا ٻئي هٿ پڪڙيا آهن. اکين ئي اکين ۾ چيائين، ”گهٻراءِ نه.“

هوءَ هن جي پتني آهي. هن جي بليدان لاءِ، ديش جي ڀلائي لاءِ، ڌرم جي اڌار لاءِ، هن پنهنجي اجازت ڏني آهي. هن آخري ڀيرو پنهنجي عورت ڏانهن ڏٺو ۽ پوءِ منهن ڦيري ڇڏيو. هٿن کي ٻڌو ڪيائين، الڳ ڪيائين. جنهن جنهن ڪار ڪندو هو ڪاهيءَ ڏانهن وڌيو.

هوءَ ساڳي جڳهه تي بيٺي رهي. هن جي نظر پتيءَ تي ڄميل آهي. اپلڪ نهاري رهي آهي. سرير هڪدم استر آهي.

هن وير جي هونڪار ماڻهن ٻڌي. سڀني جون نظرون مٿس هيون. هزارين سُر هڪ ئي وقت چئي اٿيا، "هر - هر مهاديو" نعرن سان. باجا نغارا وڄي اٿيا. تمام عورتن ۽ مردن هن جي ڳلي ۾ گلن جون ملهائون وڌيون. نوان نوان ڪپڙا اڏائي رهيا آهن. سهاڳڻيون آرتيون جلائي منگل گيت ڳائي رهيون آهن.

هوءَ ساڳي جڳهه تي بيٺي آهي. هن جي نظر ٻلي ڏيندڙ پنهنجي پتيءَ تي آهي، اپلڪ نظر. سرير آهي جيڪو چُري به ڪونه ٿو. وير پرشن جي نعرن، باجن، نغارن جي گونجن، 'هر هر مهاديو' نعرن اُن وير پرش 'هر هر' اُچاري 'شمڀو' چيو ۽ پوءِ چلانگ ماري، گنبذ جي پاڻي ۾ ملي پاڻ ٻڏي ويو. هوڏانهن ماڻهو پٿر مٿان پٿر ڪٽندا ڪاهي ڏانهن ڌڪي پاڻ پورڻ لڳا، نعرن سان آسمان گونجي اٿيو. پٿرن ۽ ڇپن مٿان پاڻي پرجڻ لڳو. سر مٿان سر چڙهڻ لڳي. ماڻهو پنهنجن گهرن ۾ موٽي ويا. آهستي آهستي پيڙ پکڙجڻ لڳي. پر اُها عورت جنهن جو لڳن بيني آهي هن جي پلڪن جهپڪڻ ڇڏي ڏنو آهي، سرير پنهنجي جڳهه بنا حرڪت جي بيٺو هو.

راگهو راجو ٿو ٻلي ڏٺي. جنتا جو اُتساهه ڏٺائين، اُن وير جي همت جي ساراهه ڪيائين، ماڻهن کي گهر موٽندي ڏٺائين. سڀني جي موٽي وڃڻ کانپوءِ به هڪ عورت کي اُتي اچل بيٺو ڏٺائين.

سبب جاڻڻ لاءِ هو وائجهو ويس. راگهو راجو عورت کي ڏٺو. پر اُن عورت کيس ڪانه ڏٺو. ساڻس ڳالهايائين، هو ڇرڪي هٽيا ن مڙيو. سڄي رات مٿس پهرو ويهاريائين. صبح جو اُٿي وري ڏٺائين. اُتي اِستريءَ جو سرير نه هو. اِستريءَ جي مورتي هئي. پٿر جي مورتي. اُهائي جڳهه، اُهائي اِستري، ساڳيو سن سرير، ساڳيا ئي هٿ پير، اُهو ئي چهرو، اُهي ئي اکيون، هڪدم اُهائي اِستري. انهن تي لڳو ته پٿري اُتي ئي بيٺي آهي، پتي ڏانهن ڏسندي، اُپلڪ ڏسندي.

ڪلجگ جي هڪ حصي ۾ هڪ ستي-مٽي هڪ ئي رات ۾ پٿر جي مورتيءَ ۾ تبديل ٿي ستي ٿيڻ جو مثال قائم ڪيو.

ماڻهن اُن پٿر جي مورتي جي پوڄا شروع ڪري ڇڏي. راگهو پاليم ۾ زميندار جي قلعي هيٺان اڄ به اُها مورتي نظر ايندي آهي، پر ماڻهو کيس ڪنهن شاهيءَ جي گهڙيل مورت سمجهندا آهن. راگهو پليم جا زميندار پاڻ کي راگهو راجوءَ جي سنتان سمجهندا آهن. چيو وڃي ٿو ته اُچڪالهه سرڪار طوفان کيس راجا جو پد به مليو آهي.

”ته شاستري جي اُن ويو جي تياڳ کي ڪهڙي قسم جو تياڳ سمجهڻ گهرجي؟ ساتوڪ، راجسي يا تامسي؟“

”پت وشوم، اُن وير جو تياڳ مهان هجي ها ته اُن ڪان به مهان تياڳ ڪرڻ واري اُن جي پتنيءَ جو نالو ڇو نٿو ڪٽين؟“

”جي هائو! توهان جي ڳالهه برابر آهي مهراج! چگو هاڻ آگيا آهي؟“ مون پڇيو.

شاستري چپ رهيو هو،” جڏهن تياڳ جي ڳالهه نڪرندي آهي. اُن عورت جي تياڳ کان وڌو تياڳ مون کي نظر نه ايندو آهي.“

مون چيو،” چگو مهراج آگيا.“

بيابان

لکڪ:- شري نوري نرسنهه شاسٽري

جنم: ٢٦ جنوري ١٩٠٠

جڳهه: گنٽور

١٩٢٥ ۾ بي - ايل پاس ڪيائين. ريپلي ۾ وڪالت ڪيائين. جڳت گرو ڪلياڻانند ڀارتي مهنتا چاريه ڀاد اوهان جو دڪشا گرو آهي. ١٩٤٧ ۾ ڪوي سمراٽ جي پدوي حاصل ڪيائين. ڪنڙ ۽ سنسڪرت جو ايڀياس ٻ. ڪيو آئس.

رچنائون:- گيت مالڪا (کنڊ ڪاويه) ١٩٢١

سومنات وجيم (نثري نظم) ١٩٢٣

پاڇوت وڻارڻم (ڪاويه - ناٽڪا) ١٩٣٣

ناراٿڻ ڀٽ (اتهاسڪ ناول) ١٩٤٩

شوي ديوي پاڇوڻم (ٽي سڪند) ١٩٥٠

ردرما ديوي (اتهاسڪ ناول) ١٩٥٠

ڪرپور ديوپ ياترا (ٻارن جي آکاڻي) ١٩٥٤

بگهيرا (پوڙ ڪال جو ناول) ١٩٥٥

تيلگو ڀاشا سمتي طرفان سنه ١٩٥٠ ۾ ناراٿڻ ڀٽ ناول لئي انعام حاصل ڪيائين. ڀلا ريڊي (ناول) ۽ آنيڪ ڪهاڻيون، ناٽڪائون، کنڊ ڪاويه ۽ مضمون اُچا شايع ڪانه ٿيا آهن. ١٩٥٤ ساهتي سمتيءَ جو سيڪريٽري آهي.

بيابان

جهنگل ۾ ٿڌي ٿڌي چانڊوڪي ڦهليل آهي. آسمان ۾ سليٽي بادل آزاد گهمي رهيا آهن. گلن جي خوشبوءِ ڪانسواءِ ٻيڻن ۾ داخل ٿي پوڻئوا پنهنجي نوڪدار ڏنگ سان ڳوليهي مٺوپان جي اُجائي ڪوشش ڪري ٿي رهيا آهن. اُنگا ڏنهن ڌرم - سنگهاسن تي براجمان آهي. اينري ۾ گپت منڊر سان مهاراج لاءِ سڏ ٿيو. ڪڏهن تمام ضروري ڪم ڪانسواءِ وڏيو راجا کي سڏائڻ جي آهڙي همت نٿا رکي سگهن.

انگاديش اُن وقت ۾ شاهوڪار پائرن جو مقدمو هلي رهيو هو، جيڪو ڪيترن ڏينهن کان هلندڙ هو. ان ڪري مهاراج کي ڪيترا ضروري ڪم به مهمل ڪرڻا پيا هئا. صبح کان شام تائين ڌرم سنگهاسن تي ويهي اِنهن مهاجن پائرن جي مقدمي جي شنوائي ڪندو هو، پر معاملو سلجهيو ٿي نٿي. ڪيترائي شاهد پيش ٿيا، سو کان مٿي ڪاغذ پت ڏنا ويا. خود مهاراج حدن جي نشانن جي جاچ پرتال ڪئي. ڌرم بابت اُنيڪ سوکيم وشين کي اُنيڪ سڄاڻن کان پڇي پڇي سمجهڻ جي ڪوشش پڻ ڪئي. جڏهن بيابان اندر اِنسان قدم رکندي به ڏڄندو هو. اُن برزمين جو تڪرار هو. پنهي پائرن جو جهڳڙو سلجهائڻ تي به سلجهي نه ٿي سگهيو. گنڀيرتا سان مهاراج پنهي طرفن جي ڳالهه ڌيان سان ٻڌي رهيو هو.

مهاراج جي دل ۾ ڪيترا پيرا خيال آيو ته مهاجن پائرن کي چوي، "توهان وٽ زر زمين جي ڪا کوٽ ڪونهي. ٻئي سڳا ڀائر آهيو. مقدمو لڙڻ بدران توهان پاڻ ۾ ملي ڇو نٿا ڪريو؟" پر پوءِ سوچيندو هو، نياءِ مورتي راجا لاءِ اِنصاف جو فيصلو ڏيڻ کان ڪيباڻڻ نه گهرجي. جڏهن پاسي اِنصاف جو پڙ ڳورو هجي، اُن جي حق ۾ فيصلو ڏيڻ گهرجي. اِنکان سواءِ پنهنجي پاليل پرجا

کي ٻاڻ سمجهوتو ڪرڻ لاءِ صلاح ڏيڻ واجب نہ ٿيندي. اِن طرح سوچي سمجهي فيصلو ڪيو، تہ اِنصاف ڪرڻ ئي گهرجي. ۽ اُن لاءِ ڏينهن رات هڪ ڪري ڇڏيائين.

وزير جو نياپو ٻڌندي ئـي مهاراج دربـار مهمل ڪئي ۽ گپت صـلاح مصلحت لاءِ اُئـي هليو. اِڪجهہ عملو سندس اڳيان اڳيان هلي رهيو هو. پيو عملو ٻهڪڻ ٻهڪڻ ڪمن ۾ مشغول هو.

اِيڪانس مندر ۾ داخل ٿيندي وزيـر جهڪي پرڻام ڪيو ۽ عرض ڪيو، "مها پريو اُسان جي بيابان ۾ وديشي سيمائون چاليهن کيٽرن جيٽري مفاصلي ۾ گهڙي آئيون آهن."

اِن خبر تي مهاراج هڪدم ڇرڪيو. مٿو پگهر پگهر ٿي ويس. ٻئي اکيون رتن ديپ جـي روشنيءَ ۾ آردرا نکيٽر جيان لعل لعل ٿي چمڪڻ لڳيون. پاتال غفا قائي اُهڙي گرجنا جيان رعبدار سر ۾ مهاراج پڇيو، "اُوهان جون سيمائون ڇا ڪري رهيون هيون؟"

ٿر ٿر ڪنبندي وزير جواب ڏنو، "سؤ کيٽرن جيٽري مفاصلي اُندر پهچي ويئون آهن."

پر مهاراج کي سنتوش ڪونہ ٿيو.

(٢)

اِن بيابان ۾ پراڻي وقـت کـان انـگا ديشن ۽ وديها ديشن جي وچ ۾ لڳاتار جنگيون هلي رهيون هيون.

وديهواسين جو چوڻ هو تہ راجا جنڪ جي ڏينهن ۾ هي پرديش سارو سبز هو. هتي هڙ جي ليڪ مـان سيتا ملي هئي. رامچند مهاراج هتي ئي شو جو ڌنش ٽوڙيو هو. اِنهيءَ جڳهہ تي وشوامتر جـي سامهون وشست شتانند منين وغيره رام - سيتا جـو جڳت منگل ڪاري وواهہ اُنسو ملهايو هـو. اِن ريـــت ڪيترائون ٻيون جڳهيون ٻڌائي اُن پرديش وديهہ راڄ اُندر آهي، اِهو ثابت ڪرڻ

جي ڪوشش ڪندا هئا. اُن پرديش جا ماڻهو هيلتائين بہ هر سال هتي اچي اَنيڪ نمونن جا اَنسو ملهائيندا هئا.

۽ انگ جا نواسي؟ اهي بہ چوندا آهن مهاڀارت ڪال ۾ انگ ديش جي راڄ ڪرڻ سان هن جڳهہ تي پنهنجا جنم سڌ ڪرڻ ڪنڊل ديوپندر کي ڪي دان ڪيا. اُن جي درشيراڄ جي استاپنا ڪئي. اُها جڳهہ بہ هتي آهي. اهو چئي هو آڳر ڪٽي هو اوچي ننڍي (شو جو پپل) جي مورتي کي ڏيکاريندا هئا. گنيش ۽ من موهيندڙ آڪار واري ورشيراڄ جي مورتي اُن پرديش جي وچ ۾ بيٺي آهي. اُها اُتر طرف منهن ڪري جڻ ديوراڄ اندر جي سرگ ڏانهن وڃڻ جي رستي جي سوچنا ڏيئي رهي هجي. چاهي پرديش ڪنهن ۾ هجي، پر لڳاتار جهڳڙن ۽ لڙائن سبب هاڻ سڄو ۽ سڪو لڳو پيو هو. فقط ورشيراڄ کي ڇڏي ڪنهن وٽ بہ جل جو نالو ڪونهي، پنهنجي راڄين ۾ اُن پرديش کي ڪاغذ پترن ۾ ”بيابان“ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي.

پر ڪجهہ وقت کان هي بيابان مجموعي روپ ۾ انگ راڄ جو هڪ حصو مڃيو ويندو آهي. هاڻوڪي ودياپتي جي پتا هن بيابان کي هٿ ڪرڻ لاءِ جيڪا ڏنب پاترا ڪئي هئي، اُها پوري طرح ناڪامياب ويئي هئي. اِن ڪري وديهہ واسين کي اُن پرديش اَنسو وغيره ملهائڻ لاءِ انگراڄ جي اجازت حاصل ڪرڻي پوندي هئي.

هاڻوڪي وديها ديش هاڻ پهريون دفعو اِن رواج کي ٽوڙيو.

(٣٠)

انگا ديش ۽ وديها ديش ۾ آڳاٽي ڪال کان پاڻ ۾ دشمني هلندي پئي آئي. پاڙيسري راجين هئڻ سبب دشمني سڀاويڪ هئي. اِن ڪانسواءِ سندن نالن ۾ بہ تضاد هو ”انگ“ سڏائڻ

وارا ديهه داري هئا، ته ’وديهه‘ چوائڻ وارا ’اننگ‘!' پوءِ به هاڻوڪي انگا ديش ۽ وديها ديش وچ ۾ گهاٽي دوستي آهي. اُن جي هڪ الڳ ئي لنبي ڪهاڻي آهي.

جوانيءَ جي شروع ۾ ئي ٻئي راج گديءَ تي ويٺا هئا. هنن جي راج ۾ ئي ڀارت تي هڻن جو حملو تيز ٿيڻ لڳو هو. هڻن جي سردار مهر گل جي ظلمن کي چٽڻ ۾ تواريخ نويسن صفحن جا صفحا رنگي ڇڏيا آهن. هڻن جو ظلم بي مثال آهي. ڀرپور دشمني نباهڻ ۾ اُي پنهنجون شڪتيون خرچ ڪندڙ راجائن نيٺ اکيون پٽيون. هڻن جو مقابلو ڪرڻ لاءِ راجائون پنهنجي دشمني وساري هڪ ٿي ويا. ڪيترا راجائون پنهنجون پنهنجون سيناٺون وٺي مورچي تي حاضر هئا. انگا ديش ۽ وديها ديش به پنهنجين پنهنجين پنجاهه پنجاهه هزار جي سينا سان گڏ پهچي ويا هئا.

پنج ند يعني پنجاب کي پائمال ڪري انترويد، يا گنگا جمنا جي دو آبي کي تباهه ڪري هڻن هاڻ مالواجي جي پرديش ۾ پير ڌريو آهي. مالوا ديش ويهن هزارن کان وڌيڪ سپاهي جمع نه ڪري سگهيو. ڀارت ورش جي اَنيڪ حصن مان راجائون پنهنجون پنهنجون سيناٺون وٺي مالوا پهچي نه ويا هئا. پر ان ڳالهه تي هر رائي نه ٿيا هئا ته سڀني سينائن جو سيناديش ڪير ٿئي. اهڙي موقعي تي مهر گل جا دوت به اَچي پهچي ويا ۽ ڀارتين ۾ ايڪتا جي کوٽ ڏسي ڀارتين سامهون اپمانجنڪ عهدنامن جون رٿون پيش ڪرڻ لڳا. راجائن ۾ صلاح مصلحت ٿيڻ لڳي. ڪيتري ئي دير تائين هڪٻئي جي فائدي ۾ ۽ خلاف ڳالهائيندا رهيا. سڀني کان وڌيڪ اَهنڪاري پرش سڏائيندڙ وديها ديش ڪڏهن سان به ڪجهه نه ڳالهائيندو نچاڻ ڪهڙي ڌيان ۾ مگهن ويٺو هو. دير تائين چپ چاپ ويهڻ کانپوءِ، ڌيري سان اُٿي هن سانتيڪي نموني چيو، ”اسين سڀ هن وقت پنهنجن پنهنجن راجين کان

دور ، مالو راڄ جي اندر آهيون . مالوا ديش کي ئي سيني سينائن جي اڳواڻي ڪرڻ گهرجي . اهو ڪير ئي ٿو ڏيندو ." انگا ديش تڪڙو اٿي وديها ديش جي ڳالهہ جي پٺڀرائي ڪئي . پوءِ ڇا جي دير هئي ؟ سيني حاضر راجائن انگي سر ۾ اها رٿ قبول ڪئي .

" توهان جي سردار مهرگل جي جنگ ۾ مهماني ڪرڻ لاءِ اسين پارٿواسي تيار آهيون . ۽ اها جنگ جي ميدان تي ٿيندي جيڪڏهن ڪير پنهنجي جان پياري هجي تہ جلد پارٿ جي حدن کان ٻاهر هليو وڃي ."

مالوا ديش جي ان حڪم کي ٻڌي من ئي من ۾ ڪلمدڙ مهرگل جي ڏوتن جي چهرن تي هوائيون اڏامڻ لڳيون . اميد پوڻ نظرن سان هدن حاضر راجائن ڏانهن ڏٺو ، پر ڪين ڪا بہ قوت نظر نہ آئي . ان گهور نراشا ۾ هدن جا اڳيا ڇهوا پيلا ٿي ويا . وسامهل ٿانڊن جهڙيون صورتون ڪٺي هو ڏوحه سڀا کان ٻاهر نڪري ويا .

ٻئي ڏينهن مهرگل جي ٽولين حملو ڪيو . وندڻا ڇل جبل جهان اڇل ۽ اٿل ٿي پارتي سينائن هدن جو مقابلو ڪيو . تعداد ۾ هو پارٿين کان ٿيٺا هئا ، پر سڀني سڪيا حاصل ڪندڙ پارتي سينا سامهون هڻ ٽڪي ڪونہ سگهيا . پارٿ جي هاٿي سهنڪن تہ دشمن جي سينائن ۾ ڪاڪوڙو وجهي ڇڏيو . پوءِ تہ پارٿين جي جيت مٿان جيت ٿيندي وئي . ۽ آخر ۾ پارتي سينائن دشمن کي پارٿ جي حدن کان ٻاهر پڇائي ڇڏيو . لڳ ڀڳ هڪ پيڙهيءَ کان هڻن جي ظلمن کان پريشان پارٿ ورش هڻن جي حملن کان هميشہ لاءِ مڪت ٿي ويو .

ان مقابلي ۾ انگ ۽ وديهہ کي ڪلهو ڪلهي سان ملائي هلڻو پيو . ان ساٿ ۾ هو هڪٻئي جي سڀاءَ کان هڪدم واقف ٿي ويا . ۽ پنهنجي پراڻي دشمني وساري سڄا دوست بڻجي ويا . ڪنن حالتن ۾ وديها ديش پنهنجي ويچارن ۾ وچٿر روپ سان مگهن تي

ويندو هو. اُهڙن موقعن تي چنتا مگهن چهري ڏسڻ جهڙو هوندو هو. ان ريت ايڪاگر چت ٿي وديا ديش ڏکئي ۾ ڏکئي وشيه جي سوال ۾ سولو حل ساڻي ونندو هو. اُن ڪسي عملي جامو پهرائڻ ۾ انگا ديش هڪجهڙي جي ويجهو چڪيو هو، ۽ اُنهن ٻنهي گڏجي پارتي سيمائن کي پارت جي جيمحه لاءِ وشٽو پگوان جي شڪ چڪر جيان مدد ڪئي. پارت جي پورمي جي رکيا ڪئي ۽ دنيا ۾ هن جو ڳاٽ اوچو ڪيو.

انگ - وديا ديش جي دوستي هنن جي منترين ۽ سامنتن کي کٽڪڻ لڳي. اُها هنن جي ڀلي لاءِ نه هئي. ٻنهجي اُهڙي پرسپر دوستيءَ جي ڪري راجائن لاءِ پنهنجن منترين ۽ سامنتن سان صلاح ڪرڻ جي ضرورت ڪانه پوندي هئي. نه ئي هو ڪا ڪاڻن مدد وٺندا هئا. نه ته منترين پنهنجي ان ناراضگيءَ کي اُراجائن اڳيان ظاهر ڪانه ڪيو. جيڪڏهين انگا ديش پنهنجي دوست وديا ديش جي سوکيم - درشٽيءَ کي ساراهيندو هو، ته منتري مات ميٽ ۾ ٻڌندا هئا. جيڪڏهين ڪين ڳالهائڻو به پيو، ته هڪ اڌ لفظ چئي مهاراج جي اُتساهه کي ٿڌو ڪري ڇڏيندا هئا.

انگا ديش جي منتريءَ کي هڪ سنو موقعو هٿ لڳو آهي. مهاراج جي غصي جي پرواهه نه ڪندي منتري نمرتا سان چيو، ”مهاراج!“ ٻر اهڙو چئي هو رڪجي ويو. منتريءَ جي اِها هلت راجا کي وٽي ڪرنه. راجا سوچي رهيو هو،” جيڪڏهين ٻهرين هي وديهه جي دوستيءَ ۾ رنڊڪ هئا، ته هاڻ دشمني ۾ به رنڊڪ وجهي رهيا آهن.“

”ڪجهه چاڻين ٿو ته بيابان ۾ هو داخل ٿيو ليا آهن؟“

سيڪڙو شڪن ۽ شڪائن ڪسي جمع ڏيندي منتريءَ چيو، ”مهاراج ٻڌجي ٿو، ته هڪ ڏينهن ايڪايڪ وديا ديش ورشيراج جي اِڇا ظاهر ڪئي، مهاراج وديا ديش جي ته خبر آٿو ته پوگيءَ

جي مدد لاءِ نجاڻان ڪٿي ڏسندا رهندا آهن، جڻ هن سنسار سان ڪنهن ڪو مطلب ڪونهي. پوءِ جڻ ساڪياڻ ڀڳوان ڳالهائي رهيو هجي، اُن نوع ۾ چيائين، ”وشنوراج جو منهن ٻڌجي ويو آهي. اُن کي ڪولٽو پوندو.“

انڪا ديش منترين ۽ جاسوسن ڏانهن گهوري ڏٺو. سوچيائين، وديها ديش جو جيڪو ڳڻ مون لاءِ ڪشش جي ڳالهه هئي ۽ جنهن سبب مون سنمان ڪيو هو، اُن جي هي ماڻهو ٺٺولا ڪري رهيا آهن. جڻ مان ڪو بيوقوف آهيان، جو اِن چال کي سمجهي نٿو سگهان.

پاڻ مٿان، منترين مٿان، نوڪرن مٿان ۽ خود وديها ديش مٿان، سڄي سنسار مٿان ڪاوڙ وڌندي پئي ويئي. منتريءَ چيو ”مهاراڻي جي منترين ته جنگ جو ڍنڍورو گهمائي ڇڏيو. سيناپتين ته پنهنجين سينائن کي ڪوچ ڪرڻ جو حڪم ڏئي ڇڏيو هو. جاسوسن جي سوچنا ملڻ تي اسان جون سينائون ته اڳيان وڌيون هيون. پر اهو سوچي ته مهاراج جي الائي ڪهڙي آڳيا هجي، اسان اوهان کي عرض ڪرڻ واجب سمجهيو.“

منتريءَ جي اِنهن ڳالهين سان انڪا ديش حيرت ۾ پئجي ويو. هن سوچيو، ائين لڳي ٿو. هوڏانهن وديهه جي منترين ۽ سيناپتين ۽ هيڏانهن اسان جي منترين هڪ ٻئي ۾ مخالفت پيدا ڪرڻ جي لحاظ کان جنگ جون سڀئي تياريون مڪمل ڪيون آهن، اهڙن منترين تي وشواس ڪيئن ڪري؟ حڪم ڪيائين، ”مان خود جنگ جو سنڀال ڪندس.“

(٥)

خود مهاراج جي سنڀالڻ ڪري سينائون اُتساهه ۾ هيون. ۽ بيابان پرديش اندر وڃي رهيون هيون. پر بيابان جو سفر ته هڪ مشڪل ڪم آهي. رستي ۾ ڪٿي پاڻيءَ جو ڦڙو به ڪونهي

ڳوٺ ۾ بستي نه ٿي ڪانه، ٻه آرام لاءِ وڻ جي ڇانوَ به ڪونهي. ننڍڙن ننڍڙن ٻوٽن کي ڇڏي گهوڙن وغيره جي گاهه جو پتو ڪونهي. مٿان چيٽ ويساک جو سورج مٿن کي اوپائي رهيو آهي. پيرن جي تلون ۾ رڻيتي تپي باهه ٿي رهي آهي، ڄڻ پيرن کي ڳرم تئي تي رکيو ٿي ويو. سڄو ڏينهن لڪ پيئي لڳي. ۽ رات جو ٿڌي هوا رڪجي وڃڻ سان اهو محسوس ٿيندو آهي. ڄڻ ڪين ڀٺيءَ ۾ ڍڪيو ويو آهي.

اهڙي وارياسي زمين ۾ سينڪن، انهن جي ڪٽنبن، گهوڙن، اٺن، ٻڪرين، ڳائين، ٻڇڙن، لاءِ چارو ڪونهي. پيئڻ ۽ اسنان جو پاڻي، ۽ اڪڙا گڏوگڏ هلي رهيا آهن. اهڙي حالتن ۾ فقط اتساهه ئي سينائن کي اڳيان وڌي وڃڻ سولو ڪونهي.

ڏينهن جي تيز اس ۾ رستو ڪاڻڻ ڏکيو آهي. ڪنهن طرف وڃي رهيا آهن، ان جو اندازو لڳائڻ مشڪل آهي. حدن جي نشانن کانسواءِ بيابان جو سفر ممڪن ڪٿي آهي؟

اِن وارياسي پرديش اندر مهاجن پائرن جي ٽڪراري زمين به آهي. ان ڪري اهي به پنهنجن ڪٽنبن سميت نڪري پيا هئا ته جتي رستي ۾ سندن زمين ايندي، اها مهاراج کي ڏيکاريندا ويندا.

سندن ڳالهيون مهاراج کي پوري طرح سمجهه ۾ نٿي آيون پوءِ به هو ڪين شانتيءَ سان ٻڌي رهيو هو.

مهاراج پنهنجي سينائن جي درگتي نٿي ڏسي سگهيو. مهان راجا هميشه پنهنجي سپاهين کي پٽ جيان ڏسندو آهي. پنهنجي سينا جي تڪليفن کي ڏسي انگا ديش جي ڪاوڙ، وديها ديش ڏانهن وڌندي پئي ويئي. مهاراج جو من تيزيءَ سان اڏامي رهيو هو. سينائون ان تيزيءَ سان هلي نه پئي سگهيون.

سرير آتما لاءِ ڪيترو نه ڀار جيان آهي، ان جو احساس هنتي ٿي رهيو هو.

ڳاين جي اُنهن نديڙن نديڙن ڳاين . پهنجي نديڙي نديڙي ڄان جـي واريءَ تـي آهوئي ڏيئي ڇڏي . تازو ويـــم ڪندڙ ڳايون ، ڪمزوري ۽ نون ڄاول ڳاين سميت راهه ربانيءَ وٺي ويئون . ان ڳئو هتيا کي نه سهي مهاراج ڳاين کي موٽائي وٺي وڃڻ جو حڪم ڏنو . رواجي سيڪ به بيابان ۾ ڏهي ، جو مٺو پيئڻ ڪانسواءِ نٿو رهي سگهي ، لـه ٻـوءِ مهاراج ، منتري ۽ سيناپتي ڪيئن ڏڌ ڪانسواءِ ڪاڏو ڪٽي تي ڪائي سگهيا ؟ نه ته راڄا جـي آگيا جو پالڻ ٿيڻ گهرجي . ڳائيون واپس موٽايون ويئون .

انڪا ديش کي ديوتا سروپ ڳئوماتا جو درشن دراپ تي وڃڻ جو تمام دک ٿيو . ڪير جـي نه ملڻ سبب سيناٽن جـي تورڪي به گهٽجڻ لڳي .

هوڏانهن وديهي سيناٽن جـــي ٻاري ۾ وشواس جوڳن مرڪزن مان خبر ملي ته هنن جي رفتار ڏينهون ڏينهن وڌندي تي ويئي . مهاراج سوچڻ لڳو ته هنن جون ڳايون سگهاريون سگهاريون آهن ۽ اُسان جون نه ڪجهه مٿيون ، باقي موٽي ويئون . مهاراج ان کي اُپسوڻ سمجهيو . ان ڪري هن جي من ۾ هڪ طرف لڄ ۽ ٻئي طرف ڪنورتا داخل ٿي . ٻئي ڏينهن صبح جـو مهاراج سينا لاءِ ڪنور ۾ ڪنور حڪم جاري ڪيا .

” اُڄ سينا سنڌها جـي اوندهه ٿيڻ تائين هلندي رهندي . ۽ منجهند جو پنج گهڙيون آرام نه ڪندي . “

مهاراج جـــي حڪم پٽانـدڙ سيناٽون هلي رهيون هيون . اُن ڏينهن سينا جو ڏهون حصو سواها تي ويو . ٻي ٻئي ڏينهن به اُن ريت هلڻ جو حڪم ڏيئي مهاراج اڳيان هلڻ لڳو .

هاٿي واريءَ جي تپت کي برداشت نه ڪري سگهيا . هنن جا ڀاري سرير هنن لاءِ اُسهڻ بوجهو ٿي ويا . پيئڻ جو پاڻي ميسر نه هو . ساهه به ٺيڪ طرح سان نٿي کڻيا . ڪجهه هاٿي نه پاڳل

تي ويا. مھاراج جي ھاٿي جي پيرن ۾ ڇالا (لڦون) پئجي ويا. ٻيھڻ جي قابل نہ رھيو. ڪري پيو. پيٽ جي ڇمريءَ ۾ لھس اچي ويس. لھس نہ سھي اٿڻ جي ڪوشش ڪيائين، تہ وري ڪري ٿي پيو. ڪرندي، اٿندي ڇيڪار ٿي ڪيائين تہ سڄو بيابان ھن جي آواز سان گونجي ٿي اٿيو. پوءِ آھستي آھستي ھوا جي لھرن ۾ گم ٿي ٿي ويو.

اُن ڏينھن مھاراج جو ھاٿين جو ٻل ٽٽي پيو. ٽورن ھٽن کي ماري ڀڄائڻ ۾ ان ٻل اُن جو ساٿ ڏنو ھو. ايڪانس ۾ وڃي مھاراج ڳوڙھا ڳاڙي رھيو ھو. مھاراج ٻڪڙجي ڪيس موٽائي ڇڏيو.

ٻئي ڏينھن صبح جو سيناڻن پنھنجو سفر شروع ڪري ڇڏيو. اَڄ گھوڙن جو ٻل ٽٽي پيو. تيز اُس اڳيان اَڄ ھدن ڳوڏا ڪوڙي ڇڏيا. ھو زور زور سان سھڪڻ لڳا. ڪفون ڪيندا آخرين ساھ ڏائين سواري ڏيندا، اوچتو گھوڙا ڪرڻ لڳا. مھاراج جي پارسي گھوڙي سندس قدمن وٽ ئي جان ڏيئي ڇڏي. انڪا ديش جي اکين مان آنسون جي ڌارا وھڻ لڳي. شيوڪن ٺئون گھوڙو آڻي اڳيان بيھاريو. ھو بہ سھڪي ڦٿڪي رھيو ھو. ان تي بہ سواري ڪرڻ مھاراج کي ٺيڪ نہ لڳي.

ھاڻ ھو پيدل ھلڻ لڳو.

ھاڻ ھن جي گھوڙن جو ٻل بہ ختم ٿي چڪو ھو. ڪالھ ۽ اَڄ ۾ مونڊڙ سيڪن جو ڪو ڪاٿو ئي ڪونہ ھو. سينا جي استتي ڏيھون پوءِ ڏينھن نازڪ ٿيندي ٿي وئي. منترين کي مھاراج جو درشن ڪرڻ جي ھمت نہ ٿي. ھن جي اڳيان ئي ڪونہ ويا. پر مھاراج خود منترين ۽ سيناپتين کي پنھنجي ڀيري ئي سڏايو. صلاح مصلحت ڪرڻ لاءِ تہ ھاڻ ڇا ڪيو وڃي؟

” اِيترو پريان اچي چڪا آھيون، ھاڻ پٺيان موٽڻ ناممڪن آھي.“

” ورشيواج ڏانهن ڀهچڻ ۾ گهڻا ڏينهن لڳندا ؟“

” هن ريت هلندا رهياسين، ته ٽن ڏينهن ۾. پر تيستائين ڪيترا جيئرا رهندا ؟ مهاراج !“

” آهستي آهستي هلياسين ته پوءِ ؟“

” هڪ هفتو.“

” ڇگو رفتار پوري ڪئي وڃي. پر ڇا دشمن جي سينا جي ڪا خبر ملي آهي ؟“

” جي مهاراج ! ٽيو ڏينهن هنن ورشيواج لي ديرو ڏمايو آهي.“

” هنن جي سينا جي ڪهڙي حالت آهي ؟“

” جهڙي جو تهڙي.“

” اسان مئان ڪنهن مارڻ جادو جو استعمال ته ڪونه پيو ڪيو وڃي ؟“

” نه مهاراج ! مئان اس هجي ۽ هينئان ليمت ته مارڻ جي جادوءَ جو ڪهڙو ڪم ! مهاراج.“

منتري اهو چوندي پنهنجي چپ ڪري چڪ پاتو. پر مهاراج شانت لي رهيو.

” هن هنسا ڪانڊ جو ڪارڻ اسان خود آهيون. ٻهراڻ وديها ديش کي سزا ڏيندا سين. پوءِ پنهنجي لاءِ جوڳو پراشچت سوچيندا سين.“

” هاڻ انهن سيناڻن سان گڏ اٿي ڀهچي وديهين مئان سوڀ حاصل ڪرڻ ناممڪن لڳي ٿو.“

” دشمن جون سينائون ورشيواج لي ايترو لڪڙيون ڪئن پهتيون ؟“

” هنن جي قسمت سٺي آهي. ٻنيان ٿهرايل سڙڪ، جيڪا ڪڏهن واريءَ هيٺان دٻي پيئي هئي. ٽيون ڏينهن طوفان سبب ٻاهر نڪري آئي. ۽ هنن جي قسمت چمڪي وئي. پر اهن طوفان اسان جي رستن کي ڍڪي ڇڏيو.“

”ورشيراج جي ارد گرد جهرڻن ۽ گهاٽن ٻيلن جي ڪمي ڪونهي. اِها ڳالهه سچي آهي ؟“

”سچ نه آهي. ٻر اُن سبني مٿان دشمن جي ٽوليءَ پنهنجو قبضو ڪري ورتو هوندو.“

(٦)

ٻئي ڏينهن سفر جي رفتار گهٽائي وئي. اُن وقت ڏڪ پري پالرا ۾ اِهو به هڪ سک پاسجوڳ لڳو. ان پرانت ۾ ٻوٽا به آهستي آهستي گهٽجي رهي هئي.

جئن جئن دشمن جي ويجهو پوندا پئي ويا تئن تئن انگا ديش جو منهن پيڙ تاري جيان ڪروڌ وچان ڪارو ٿيندو ٿي ويو. جاسوسن سوچنا ڏني ته مها ندي جي اوير واري حصي ۾ ان، جهنگل به خالي پيا آهن ۽ ٻلاءُ به شڪ پاڻيءَ جو آهي.

اِها ڳالهه ٻڌي خوش ٿيڻ بدران انگا ديش شڪي ٿي اُٿيو. سوچيائين جنهن شخص مٿو راجيه تي حملو ڪيو آهي، ڇا اُهو سمهيل سپاهين تي ڇاپو هڻڻ ۾ دير ڪندو؟ ان طرح الڳ الڳ شڪائن سان گهيرجي اُن رات جو ڪئمپ تي سخت پهرو لڳايو، ۽ خود سڄي رات جاڳندي چوطرف چڪر ڪاٽيندو رهيو. ڪوبه ڪڙ ڪونه ٿيو.

صبح ٿيندي ئي انگا ديش، وديها ديش وٽ پنهنجا ڏوت موڪليا. ۽ چوائي موڪليو ته توهان توت پنهنجي سپاهين کي اُسان جي بيابان مان هٽائي ڇڏيو. نه ته اُسان جنگ ڪري توهان کي ٻاهر ڪيندا سين.

بنا دير جي وديها ديش جو جواب ملي ويو،” هي نه اُسان جو پرانت آهي. اُچان ته اُسين فقط اُڌ جيترو پريان پهتا آهيون اُسان جي من ۾ اوهان ڏانهن جيڪو سنيهه آهي. ان ڪري ٻچيل

حصي تي قبضو ڪرڻ تي دل نہ ٿي . توهانکي جيڪڏهن جنگ پياري آهي تہ آسان بہ تيار آهيون. توهان پهنجو آرام ڪريو. پوءِ جنگ ڪنداسين."

ٻنهي طرفن جنگ جون تياريون ٿيڻ لڳيون.

(٧)

پارت ورش کان ٻاهر جنگ جـــي آماده دشمن جي وچ ۾ اُهڙو وهنوار نہ ٻڌو ويو آهي، نہ ئي ڏٺو ويو آهي. ٻہ پارٽي ٻڌ، ٻرمپرا پٺاندڙ انگ، وديهي سيدانن جي وچ ۾ جنگ شروع ٿي ويئي. وديها ديش پهنجا هاٿي جنگ جي ميدان تـي نہ آندا، چاڪاڻ مخالف جو راجا هاٿين کانسواءِ هو.

سڄو ڏينهن زوردار جنگ جاري رهي. سانجهي وقت سپاهيون پهنجن پهنجن لنبن ۾ موٽيون پر ڪنهن کـي بہ ڪوبہ ڊپ نہ هو. ٻي هٿيارن کي، ٽڪلن، هاراٻلن ۽ سمهڻ وارن کي بہ جان جو خطرو نہ هو. سچ پچ اِها جنگ هئي يا راند؟ ڏسڻ وارن کي عجب ٿي لڳو.

جيستائين جنگ هلي، ٻنهي طرف چڪتاڻ جو ڪو اُنت نہ هو. ٻنهي طرفن ۾ پٺ ڏيکارڻ وارو هڪ بہ نہ هو. جنگ ۾ دشمن مٿان سوڀ حاصل ڪرڻ ضرور خوشيءَ جي ڳالهہ ٿيندي آهي. پر دشمن هٿان مارجي وڃڻ خوشيءَ جي ڳالهہ نہ هئي. وڙتا ڪانپوءِ جو سورڳ هنن جي اکين ۾ نچي رهيو هو.

جنگ مهمل ٿيڻ لـــي سپڪ پهنجن پهنجن شوقن مطابق ڳايڪن ۽ نرتڪن سان گڏ ويهجي ٿي ويا. ڪو پنڊتن سان وڏهي واد وواد ڪرڻ ٿي لڳو.

وديها ديش پهنجن هاٿين کي جنگ جي ميدان تي نہ لاٿو. ان ڪري ٻنهي طرف ٻل ساڳيو هو. سهدا ٻنهين جـي ٻار بار زور

وجهڻ لي وديها ديش هاٿين جي ٻل ۽ گهوڙن جي ٻل تي ٻدش وڌي. ۽ چيو،" ويو ڌرم جي رکيا نہ ڪندي جيڪڏهن سوپارو ٿيو. تہ اُن ۾ ڇا آهي؟"

ٻنهي طرفن کان ويو ڪنهي ڏير ٿي وڃن. اُن بعد ئي جنگ جو نتيجو ظاهر ٿيو وڃي.

ايتري ۾ راڄڌانيءَ مان انگراج جو نئون هاٿين جو ٻل ۽ گهوڙن جو ٻل بہ پهچي ويو. اُن جي سوچنا وديها ديش کي ڏني ويئي.

ٻئي ڏينهن ڇنڇي طرفن جي ٻـل سان سجاڳ سيناٺون پاڻ ۾ ٽڪريون. ٻنهي طرف گهڻو نقصان ٿيو. ڪيترا پورا انگ، وديها ديش ٻرسپر الجهي ويا ۽ بيهوش ٿيڻ تائين گهور جنگ ڪندا رهيا.

(۸)

رشيراج جي وچهي ٻن ۾ رشي وشوامتر جـــو آشرم هـو. اُن وشوامتر جو سنبنڌ ٻنهنجي اڳـوٽي وشوامتر جـــي گوتر سان هو. ٻنهي سيناٺن آشرم جي آسپاس ٻنهنجا ڪيما کوڙيا هئا. جنگ جو ميدان بہ پريان نہ هو. پوءِ وشوامتر جي تپسيا ۾ ڪا رنڊڪ ڪانہ پوندي هئي. ٻنهي طرف جا سينڪ ۽ سيناپتي رات جو رشيءَ جو درشن ڪري ٻنهنجن ٻنهنجن ڪيمن ۾ موٽي ويندا هئا.

اَڄ رات جو انگا ديش وشوامتر جي درشن لاءِ ويو. آشرم جي آس پاس ٻنهنجي ڪجهہ زمين، کوهہ وغيره هئڻ سبب مهاجن پاڻ بہ مهاراج سان ڪنا هئا، جئن مهاراج کي حالتن کـان واقف ڪن. اُن وقت وديها ديش بہ ٽيوڌن جي شيوا ۾ حاضر ٿي ويو. ٻنهي مهاراجائن، هڪ هڪ تي پرڻام ڪيو. ۽ ڪجهہ هٽي الـڳ الـڳ ويهي رهيا.

تپسويءَ جي جڳهہ هميشه جيان شانتي نہ هئي. بہ ودوان، جن ۾ هڪ انگ واسي جيڪو آڳاٽي ميمانسا جـو پنڊت هو ۽ ٻيو

وديهه واسي جو هاٺوڪي ميمانسا جو ماهر هو ، شاسترن جو ارٿ ڪري رهيا هئا . وشوامتر کي وچ وارو ٽٻايو هئائون . ٻهرئين جو منطق هو ته شاسترن ۾ ڄاڻايل وهنوار ئي زندگيءَ جو مقصد آهي. ٻئي جو منطق هو ته سرو ، ڪرم تياڳ ئي جيون جي منزل آهي. ٻئي ٻنهيءَ پنهنجي پنهنجي ڄاڻ ۾ ويدن جا حوالا پيش ڪري رهيا هئا . هو ماهريت ڪان وڌيڪ هڪٻئي تـــي راڙيون ڪندا ، غصو ظاهر ڪري رهيا هئا . هو گلو قاڙي زور زور ســان ڳالهائي رهيا هئا ، جڻ ڪانسي جا گهنڊ وڄي رهيا هجن .

اينري ۾ بحث جي آواز کي چيڙيندڙ ٻه چيخون پڌڻ ۾ آئيون ڏسندي ئي ڏسندي ٻه ٻالڪ لڙندا جهيڙو ڪندا ويجهو ايندا نظر آيا . وشوامتر جي اشاري لــي ٻئي مهاجن ٻاتر اٿيا . ۽ ڇوڪرن کي سگهه سميت پڪڙي وٺي آيا . ٻارن جو جهيڙو اڃا هلي رهيو هو .

” هي منهنجو آهي . نندي ٻيل جو واس مـون کوليو آهي . اهو مون کي ملڻ گهرجي . “

” تنهنجو ڪٿن ؟ ڏسي ڪري مون ڪڍيو . مونکي ئي ملندو. “

” منهنجو ڇوڪ آهي . “ ڇوندي وڏي نندي کي لت هڻئين.

” پنهنجو ڇوندين ؟ “ نندي وڏي جو گلو دٻايو .

ٻئي ٻالڪ هڪ مهان شلپ ڪار جي اولاد آهـن . ٻئي ٻاتر آهن . نندپڻ ۾ ئي ماءُ ، پيءُ جي موت سبب هو رشي جي پرورش ۾ پلجي رهيا هئا . وواد جي چيز ، جيڪا هيئنر رشيءَ جي هٿ ۾ آهي ، ڏسڻ ۾ هـڪا رنگين ڪاغذ يا ڪپڙي جو ٽڪرو لڳي رهي آهي .

وشوامتر مسڪرائيندي ڏٺي جي روشنيءَ ۾ ڏسي رهيو آهي.

ٻنهي ٻالڪن کي مهاجن ٻاتر گهيري بيٺا آهـــن . چئي رهيا آهن ،” هن بيڪار وستوءَ لاءِ وڏن جي سامهون لڙندي اوهان کي لڄ نٿي اچي ؟ “

اِهو ٻڌي رشي مند مند مشڪرائيندي پڇيو، ”تـوهـان ٻنهي پاڻون جو تڪرار، جيڪو انگا ديش وٽ فيصلي لاءِ آهـي، اُن جو ڇا ٿيو؟“

مهاجن پاڻون ڪنڌ هيٺ ڪري ڇڏيو. ٻنهي نمرتا سان هڪ ئي وقت چيو.

انـگا ديش جي مٿي تان جڻ هڪ وڏو بوجهہ لهي ويو.

ايتري ۾ ڪيس پنهنجي جنگ ياد آئي. ڪنڌ ڪٽي انگا ديش وديها ديش ڏانهن ڏنو، هو سماڌيءَ ۾ مگهن وينو هو. انـگا ديش هڪدم هن ڏانهن ڇڪجي ويو.

ٻالڪن جي آنڊل پاٽر کـي وشوامتر مشعال سامهون رکيو. اُن مٿان اکر چٽا نظر اَچي رهيا هئا. اُن خط تـي هوا، پاڻي، باهہ جو ڪو اثر نٿي ٿيو. رشي اُن خط کي هاڻوڪي ميمانسا جي پنڊت کي هٿ ۾ ڏيندي چيو، ”اُنهن مهاراجائن کـــي پڙهي ٻڌائي!“ اُهو هڪ عهدنامي جو پتر هو. جيڪو انگ ۽ وديها ديشن جي ابن ڏاڏن سج، چنڊ، طرفن، ۽ سڀني ديوتائن کـي ساکي ٻڌائي لکيو ويو هو.

” نندي (ٻيل) جي جتي اِستاپنا ڪئي وئي آهي. اُتان کان سندس ٻنهي اکين جي نهار سان ٻنهي ديسن جي حدن جي خبر پوي ٿي. اِن جي خلاف وهنوار، جنهن ڏينهن ٿيندو، اُن ڏينهن هي پورديش بيابان ۾ بدلجي ويندو.“ اُن پتر ۾ سراپ جا لفظ چوندڙ رشين جا نالا به ڄاڻايا ويا هئا.

پتر ٻڌندي ئي انگ، وديها ديش ڇرڪي اُٿــي کـــڙا ٿيا. هڪٻئي جي ڳلي مليا. پڇتاءَ جــا لڙڪ وهائيندا وشوامتر جي چرڻن ۾ وڃي ڪريا.

ايتري ۾ وشوامتر شاسترن تـــي ٻحث ڪندڙن کـــان پڇيو، ”توهانجي شاسترن جـون حدون ڪهڙيون آهـن؟“ ٻنهي پنڊتن

نظرون جهڪائي ڇڏيون. ۽ چيو، ”جي شاسترن ۾ ڄاڻايل ڪرمن جي عمل سان ئي چت جي شڌي پراپت ٿيندي آهي. ۽ اُن بعد سرو، ڪرم، تياڳ تي پاڙڻ گهرجي.“

وشوامتر ٻنهي شلپ ڪار ٻالڪن کي سمجهائيندي چيو، ”پٽ هن پٿر کي جتي اگ ۾ هو، اُتي پهچائي اُچو.“ تڏهن اُنهن ٻارن سان گڏ وشوامتر، ٻئي پمبجس ۽ انگ، ودرڀا ديش ورشپراج وٽ پهتا. نديءَ ٻالڪ پٿر کي وڏهي نديءَ جي واس ۾ وجهي ڇڏيو. ۽ وڏي وري اُن مٿان ليپو پائي نديءَ جو پوت بند ڪيو.

”توهان نديءَ جي واس تي جيڪا ڪريا ڪئي، اُن جو استعمال هاڻ سندس ڪنن لي ڪريو.“

وشوامتر جي آگيا تي ٻنهي ٻالڪن نديءَ جي ڪنن تان ليپ هٽائي ڇڏيو. آسمان ۾ زوردار گرجنا ٿي. نديءَ جي ڪنن مان هڪ جهرڻو وهي نڪتو. اُندران ٻڙ ٻڙ جو آواز آيو. آهستي آهستي آبشار وڌڻ لڳو، جڻ سرگ مان ندي هيٺ لهي رهي هئي. ۽ وڏيون ڌارائون وهي نڪتيون. هڪ انگا ديش جي راجيه طرف، ٻي ودرڀا ديش جي راجيه طرف.

”هي ٻئي شلپي ٻالڪ توهان جي پرديش اندر نهرون ٺهرائي سڄي بيابان کي سرسبز بڻائي ڇڏيندا.“

وشوامتر جي اِن حڪم تي ٻنهي راجائن رشيءَ کي پرارٿنا ڪئي ته هو خود ٻنهي پرديشن کي پنهنجي رهائش لاءِ رکي.

”مون جهڙي سرو، سنگهه، تياڳيءَ لاءِ اُنهن جو ڪهڙو استعمال؟ جيڪي لڳاتار ڌرم، ڪرم جو وهنوار هلن ٿا. ۽ جيڪي ورشپراج جي آراڌنا ۾ لين آهن، اُهڙن شخصن کي هي سڄو بيابان ڏنو وڃي!“

آخرين خط

ليکڪ:- شري موڪ پاٽي نرسمھ شاستري

جنم - ١٩٠٢ع
جڳھ: گنڊريڊو نالي ڳوٺ، ضلع اوڀر گوداوري.
تعليم: مڇلي پٽڻم. ١٩١٤ کان ١٩١٨ تائين ايڊنبرا يونيورسٽيءَ ۾، اسڪاٽلنڊ ۾ ڪڙمي وگيان جو اڀياس.
رچنائون: ٻيريسٽر پاروتي شنم، ايڪو درلو (ناول) پرتيبھ مولو، ڪنوي ونوي (ڪهاڻين جا مجموعا)، موڪ ووڊي (ايڪانڪي)، ريڊيو ناٽڪ ۽ انيڪ ڪهاڻيون لکيون اَٿائين. مذاقي رنگ ۾ هڪ وڏي گرنٿ جي رچنا ڪئي اَٿس. 'شڪتي' ۽ 'ڪلا' مخزن کي ايڊٽ ڪيو اَٿائين.

آخرين خط

پارٿسارٿي پنهنجي آخرين سفر جي تياري پوري ڪري ورتي آهي. دل ۾ نه ڪو ڏک اَٿس، نه ئي ورتي ڪنهن طرح جي گهٻراهٽ. پهرين ڪجهه ڊنو ضرور هو، پر هڪ ڀيرو زندگيءَ جو انت ڪرڻ جو فيصلو وٺڻ بعد ڏک گم ٿي ويو.

رات جا ٻه وڳي رهيا هئا. ٻاهر چانڊوڪي ڦهليل هئي. ٿڌي ٿڌي هوا هلي رهي هئي. چوطرف گلن جي مهڪ ڦهليل هئي. پارٿسارٿيءَ کي ائين لڳو، ڄڻ خود قدرت تمام خوشيءَ سان کيس وداع ڪري رهي آهي. ۽ اهڙي وقت ۾ ڀلو کيس ڇا کپندو هو!

پر هنجي من ۾ هڪ ڳالھ بار بار کٽڪي رهي هئي. انهيءَ

ڏيندھن ڪيس سوچڻا ملي ھئي تہ سرڪار ڪجھہ ني ڏينھن ۾ ڪيس سر جو خطاب ڏيڻ واري آھي. ان ڪانسواءِ چوندن ۾ پارٽي ڪيس منتري پد ڏيڻ جو پڪو واعدو ڪيو آھي. ميٽر اٿجي وڃي تہ اُن ۾ ڪا عجب جي ڳالھہ ڪونھي. ھيتون ڏيندھن ڪانپوءِ مدوڪامداڻون ٿورو ٿورو ڦليون ٿي، ايڪ اُن وقت آتم ھتيا ڪرڻ جي نوبت آئي، اھو ڪيس ڪٿڪي رھيو ھو. ۽ ڪيستائين ڪٿڪندو؟ ٿوري دير ڪانپوءِ ھو ۽ نہ رھندو.

پھنجا ڪاغذ پٽ اُلي جو اُلي رکي ڇڏيائين. وھيون ڪاڻا سپ ھڪ ھنڌ جمع ڪيائين. جيڪي جيڪي خط لکڻا ھئا، لکي ورتائين. فقط ھڪ باقي ھو، آخرين خط لکڻ لاءِ تيار ٿيو، نہ ھمت ھلي ٿي نہ. اھو خط پٽ ڏانھن لکڻو ھئس. اُن پٽ کي، جنھن کي ھن پراڻن جيان پالي نپائي وڏو ڪيو ھو، جنھن کي ھن تمام وڏو ماڻھو اٿجندو ڏسڻ چاھيو ٿي، جنھن سان ھن پنھنجون ڪامنائون ۽ آشائون ٻڌي رکيون ھيون. ھاڻ اُنھن سيني آشائن تي پاڻي ڦيري، سيني ايلاڪاڻن کي مٽيا ميٽ ڪري، پنھنجي پٽ کي ھن سنسار ۾ بڪاري بڻائي ڇڏيندي ڪيس ڪجھہ سنڪوچ ٿي رھيو ھو. تہ آخر ڪيس ڇا لکي؟ پر لکڻ ڪانسواءِ ڪو چاڙھو نہ ھو. ان ڪري لکڻ لڳو.

ڪوٺيءَ جي اُندر ۽ ٻاھر شانتيءَ جو راڄ ھو. دريءَ مان مشڪرائيندڙ چاندوڪيءَ ڏانھن ھن ڏٺو. ۽ خط لکڻ لڳو.

ھا، آتم ھتيا ڪرڻ تمام ڏکيو آھي. پر جڏھن جيئڻ جي پيٽ ۾ مرڻ سوال لڳي، تڏھن ڇا ڪرڻ کپي؟ پلي تي اھا منھنجي ڪانشرتا ھجي، پر ڪاٻہ چوٽي ڪوڙي ڪٿن تي تي سگھي؟ جھڙي ڪرڻي، تھڙي پرڻي. منھنجو ماس ڪائيندڙ اُنھن اِنساني روپ ۾ شيندھن کان ڇوٽڪارو حاصل ڪري سگھان، اھوئي گھڻو ٿيندو. بعد ۾ جيڪو ٿيڻو ھوندو، سو ٿيندو. سڄي ملڪيت

مون خود ڪمائي ۽ پنهنجن هٿن سان ٺوڪي ٺوڪي ٻه چڙيون. ڪنهن
ٻئي جو اُن سان ڪهڙو واسطو؟ نه اِها خبر نه اُها ملڪيت ڪٿان
آئي هئي ۽ ڪٿي ويئي ۽ ڪئن ويئي. پر هڪ ڳالهه آهي، اُها
جيڪڏهين پهرين کو چوي ها، ته مان اُن کي هرگز نه مڃان ها.
پر هاڻ مڃڻ کانسواءِ ڪو چارو ڪونهي. اُنياءَ جي ڪمائي ڪڏهن
به ٽڪندي ڪونهي. سڄو ڏينهن سخت محنت ڪندڙ مزدورن،
گهر گهر مان بيک پنندڙن، ڪوڏي ڪوڏي جمع ڪندڙ، ڪيترن
بيوس وڌوائن پنهنجو اڌ پيٽ ٻڌي رکي به مصيبت وقت ڪم
اچي اهڙين چونيين موٽين پونجين کي مون ٿي وشواس رکي مون
کي سونپيو هو. ۽ مون سڀڪجهه هڙپ ڪري ڇڏيو. ڪنهن به
عدالت مون کي ڏوهي ڪونه ٺهرايو، سزا ڪانه ڏني.

پر اهڙن جي ”هاءِ“ چا بي - اثر هوندي؟

اُنياءَ جي جاچ ڪري، انهائي کي سزا ڏيڻ وارو جج جيڪڏهن
هجي، ته جيڪر نچاڻان گهڻن کي ڪاري پاڻيءَ جي سزا ملي.
پر اُلٽو اُسان اميرن جي ڪري غريب ئي ٻنا سبب جي سزا
پوڳي رهيا آهن. مون کي ڪڏهن به پنهنجي ڪئي تي ڪڏهن
به ذرو به پڇتاءُ ڪونه ٿيو. پڇتاءُ اُٽڪڻائي ۾ ڪهل ڪنهن تي
ٿيندو آهي، تي سگهندو آهي. پر جاٽي پڇهي، پلي، ٻري جو
ويچار ڪرڻ ڪانهوءِ، ڪيل ڪنهن لاءِ پڇتاءُ ڇو ٿيندو؟ جڏهن
مون پلي ٻري، اوچ نيچ جو ويچار نه ڪري ڌن ڪمايم. جڏهن
ڪنهن عورت تي من ٿيو، ته ڪنهن به نموني ڪيس حاصل ڪري
ئي رهيس. پر پنهنجي عمل تي ويچار ڪرڻ يا ڪيل ڪمن تي
پڇتاءُ جو ڪم مون ڪڏهن به نه ڪيو. پاپ پڃ ڪهڙيون بلائون
آهن. اِهو ڪڏهن مون سوچڻ به گوارا نه ڪيو. پاپ، پڃ جو ڦل
چا ٿيندو آهي، نه ڪڏهن ڏٺم نه اڳتي ڪڏهن ڏسندس. اهڙين
واهيات ڳالهين تي منهنجو وشواس ڪونهي.

پر پنهنجي پڻ ڪمن لئي مون کي گھور پوندي آهي. اُن ئي اُن ڏينهن کان پڇتائي رهيو آهيان. مون کي هاڻ وشواس ٿي ويو آهي ته اَڄ مان پنهنجي اُنهن اُن ڪمن جو ڦل پوکي رهيو آهيان. اُنهن پنهي ڪمن کي مان ڪڏهن سوچ ويچار، ڪڏهن ڪڏهن ڪوشش جي ڪري ڇڏيو هو. سراپ ۽ پاپ کان به ڏڄندڙ مون جهڙي ديت لاءِ ته پاپ جو ڏپ پيدا ٿي ويو هو، پر هاڻ ڇا فائدو؟ خوب پوکڻ کانپوءِ، هاڻ سمجهڻ ۽ وشواس ڪرڻ لڳو آهيان. وشواس جمي ته ويو اٿم. پر اهڙي حالت ۾ اچي پيو آهيان، جو هاڻ ڪجهه ڪري به نٿو سگهان.

اَڄ تائين اُن جو ذڪر ڪڏهن ساڻ به ڪونه ڪيو اٿم. سوچڻ ساڻ ئي ڏڄي ويندو آهيان، پر اچڻ واري مصيبت کهڙي آهي، اِهو جڏهن معلوم ٿي وڃي ته پوءِ ڏپ رهندو ڪونهي. جڏهن اِهو معلوم ٿي ويو ته فلاڻي مصيبت آهي. ۽ اُها ڪڏهن جي ٽارڻ ساڻ ٽرڻ واري ڪونهي، ته پوءِ ڏپ ڇا جو؟ من کي آٿت ملي ٿي وڃي. پر هاڻ آخرين ڪڏن ۾ توکي ٻڌايان ٿو ته منهنجي من تان ڪجهه بار لهندو. گڏوگڏ اِهو وشواس آهي ته اِهو سڀ اڳتي تولاءِ ڪجهه چتاءُ جو ڪم ڏيندو.

”هڪ پيري جي ڳالهه آهي، ته گهر ۾ چور گهڙيا. نڄاڻان هو ڪئن گهڙيا ۽ نڪري ويا. نه ڪو تالو ٽوڙيائون، نه دروازو ڪڄايائون. جئن به ٿيو هجي، ٿيو. اٽڪل ڏهن هزار رپين جو مال لڄي ويو. اَڄ تائين نه چور جي خبر آهي، نه مال جي.“

پنهنجي گهر جي نڪ سامهون هڪ وڏو وڻ آهي. ان ٻـڙ جي وڻ هيٺان هڪ غريب ڪٽنب (پتي پتني ۽ ٻه ٻار) نڄاڻان ڪڏهن کان ڏيرو ڄمائي ويٺو هو. منهنجي من ۾ خيال ئي ڪونه آيو هو ته هو ڪڏهن کان اچي هتي رهيا آهن، گهڻا پاتي آهن ڇا ڪري پنهنجو پيٽ گذران ڪندا آهن. منهنجو ساڻن واسطو

ڪهڙو هو؟ ٻر گهر جو مال ان طرح غائب ٿيڻ سان، مون کي
اُنهن غريبن مٿان شڪ جاڳيو، غريب جي جوءِ جڳ جي پاڄائي
پوليس ٻهرين گهر جي نوڪرن چاڪرن کان پڇا ڳاڇا ڪئي. هنن
جي گهرن جي تلاشي ورتي ويئي. پوءِ منهنجي شڪ جهڙي آڌار
تي ٻڙ هيٺان رهندڙ اُن غريب ڪٽنب جو وارو آيو. پوليس کائن
طرح طرح جا سوال پڇيا. ويچارن جو سڄو سامان لوڙهڙ ڪيو ويو.
هنن جو سامان ئي ڇا هو. نه ڪا پيٽي هئي، نه ڪو استري،
مٽيءَ جي هانڊي، ٻڪڙ لاءِ ٻليٽون، ماڻهن جا ڦٽي ڪيل ٽين
جا ڊٻا، اهائي هئي هنن جي گرهستي. هنن جي بدبختي چئو،
يا منهنجي، اُن ٽُل ڦٽل سامان منجهان هڪ جوڙو ڪرڻ ڦول ۽
ٻه آرسيءَ جون منڊيون نڪتيون. هاڻ ڇا کپندو هو؟ گهليندي
پوليس کين ٿاڻي تي وٺي ويئي. غريب گهڻو ئي چيو، اهي شيون
کيس تلاءُ مان مليون هيون، پر مٿس ڪير ٿو وشواس ڪري؟
چيائون، ڪڏهن سڙڪن ۽ تلاءُ تي ڳهڻا زيور پيا هوندا آهن؟

ان کانپوءِ جئن هوهند ٿيندو آهي، رواجي ڪاروائي شروع
ڪئي ويئي. پوليس هن جا هڏ گڏ پڇي ڇڏيا. ڪيتري مار کائڻ
کانپوءِ به هن پنهنجي رٽ نه ڇڏي ته اُنهن ڪرڻ ڦولن ۽ ٻن منڊين
کي هن تلاءُ تان لڌو هو. هن ڪو پاپ نه ڪيو آهي. کيس اُنهن
جي اگهه جي به خبر ڪونهي وغيره وغيره. مار کائيندي کائيندي
هو ويچارو پنهنجي سڌ ٻڌ وڃائي ويٺو. آخر ۾ کيس ٻن سالن جي
سخت پورهئي سان سزا ملي.

پوليس جي مارڪُٽ سبب هو جيل ۾ بيمار پئجي ويو. جيل
اندر قيد، اُهڙن بيوسن ۽ لاچارن جي پرواهه ڪير ٿو ڪري؟
پڇي ڪير ٿو؟ جئن تئن ڪري بيماريءَ ۾ ئي سزا ڪاٽيائين ۽
بيماريءَ ۾ ئي آزاد ٿيو. هنجي پتني ۽ ٻار ٻڙ جي وڻ کي ڇڏي،
ڪنهن ٻي وڻ هيٺان وڃي رهيا هئا.

ٻه ٽي سال گذري ويا هئا. مان انهن سيني ڳالهين کي وساري ويٺس . هڪ ڏينهن سنجها جو رتن بازار ۾ چللارام جي دڪان تان ڪجهه ضروري سامان خريد ڪري پنهنجي ڪار وٽ بيٺو هئس ، نوڪر دڪان تان سامان آڻي رهيو هو.

ايتري ۾ ٻه ٽي ماڻهو مون وٽ آيا ، هٿ ۾ هڪ ٿانو هئن. ڀڪاري وانگر ٿي لڳا . چوڻ لڳا ،" اڄا هيئنئر آسپاس جو ڪو ماڻهو مئو آهي، هنجي مٽيءَ لاءِ ڪجهه مدد ڪريو." مون سوچيو، بيک گهرڻ جو اهو ڪو نئون طريقو آهي . چيم ،" هلو! هلو اڳيان." بار بار چيم ، پر هو هٽيا ڪانه . مون چڙب ڪيدي،" اهڙو ڍونگ ڪندا ته پوليس کان پڪڙائيندو سانو!" منهنجي ٻڪرڇڻ تي ڏهه ويهه ماڻهو جمع ٿي ويا . هڪ غصي ۾ چيو ،" اسان کي پوليس جو ڊپ نه ڏيکاريو. اسين چور يا لڦنگا ناهيون ، پوءِ اسان کي پوليس جو ڊپ ڇاجو؟ وڏو ماڻهو سمجهي توهان کي دان ڏيڻ لاءِ التجا ڪئي ۽ توهان اسان کي وري ڌمڪارڻ ٿا چاهيو؟" ڪجهه ڏيئي ڇڏيان ، اهو سوچي کيسي ڏانهن هٿ وڌايم ته هڪ عورت پڪڙيل وارن سان ڇاتي پٽيندي منهنجي سامهون آئي . منهنجي صورت ڏسندي ئي هنجو روئڻ پٽڻ بند ٿي ويو. چلائي چلائي چوڻ لڳي،" هي ئي آهي ، منهنجي پتيءَ جو هتيارو ، منهنجي روٽي ڇڻڻ وارو، منهنجي ٻارن کي اناٿ بڻائڻ وارو. ڇا کيس منهنجي هاءِ نه کائيندي ؟ ڇا هنجا ٻار به منهنجي ٻارن جيان بيک نه پنندا ؟" ان طرح جون ڪيتريون گاريون ٻڌائڻ لڳي تڏهن مون کي سمجهه ۾ آيو ته هوءَ اهائي عورت آهي . جنهنجي پتيءَ کي مون جيل ۾ وجهايو هو. جيل مان ڇٽي هو اٺين ئي ڪونه . نوڪب جون ڀانئاٿون سهندي سهندي آخر ۾ هو مري ويو . ڀلا مون کي ان جي خبر ڪٿان ٿي پئجي سگهي؟ وڏي پيڙ جمع ٿي ويئي ، پيڙ سان گڏ ان عورت جو روئڻ پٽڻ ، ڇيڪڻ ۽ چلائڻ

۾ وڌي ويو. سڄي پيڙ جي همدردي اُن عورت سان هئي. مون سوچيو هتان کان ڪنهن طرح کسڪي وڃڻ ئي بهتر آهي. کيسي مان جلد ڏهن رپين جو نوٽ ڪڍيم ۽ ڀرئين شخص جي ٿانو ۾ وڌم. پيڙ کي چيريندي هو شخص اڳيان وڌيو. پر اُن عورت ٽپ ڪري ٿانوَ مان اُهو نوٽ کنيو. ۽ منهنجي منهن تي هٽيندي چيائين، "هي نوٽ تون ئي رک. توکي جلائڻ لاءِ تنهنجي هٿ ڪي ئي ڪم ايندو." سڄي پيڙ چيو، "شاباس! شاباس!" اينتري ۾ پوليس مٿان اچي پهتو، هن اڃا پڇيو مس ته هي ڇا جو گوڙ گمبوڙ آهي؟ ته سڀ ماڻهو اُتان کسڪي ويا. مان به پنهنجي ڪار طرف ويس. نهن کان چوٽيءَ تائين منهنجو سڄو سرير ڪنبي رهيو هو. اُن عورت جو ڀيانڪ روپ منهنجي اکين سامهون نچي رهيو هو. مون کي لڳي رهيو هو، ته منهنجي پاپن جي سزا ڏيڻ لاءِ خود ڪالي ماتا روپ ڌارڻ ڪري آئي آهي. منهنجو من چوڻ لڳو ته اُن عورت جو پاپ هڪ نه هڪ ڏينهن رنگ ضرور آڻيندو. پوءِ اهي سڀ ڳالهيون وساري ويٺو هئس. پر هن وقت منهنجو اهو لڳو، سچ پڇين، ته اُن پاپ جو ڦل آهي.

هاڻ اچان ٿي ڳالهه تي، پنهنجي زندگيءَ ۾ مان سڀيا سماروهن ۾ شامل ٿيڻ لاءِ خوب منتظر رهندو هئس. اُهو انتظار ڪو ڪم ڪرڻ لاءِ نه، پر ماڻهن جون شڪليون ڏسڻ لاءِ هوندو هو. جتي اُتسو ٿيندو هو، مان ضرور ويندو هئس. جلسن ۾ شامل ٿيندڙ سهڻين سهڻين صورتن ڏسڻ لاءِ مان ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويٺو هوندو هوس. آکاڙ جي گيارس جو ڏينهن هو. سويل ئي پوڄن کان واندو ٿي پارٿسارٿيءَ جي مندر ۾ ويس. ڀڳوان جي درشن لاءِ نه، پر اهو ٻڌائڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟

اهڙن موقعن تي رواجي طرح جيتري خوشي ٿيندي آهي، اُن کان ڪيترا ڀيرا وڌيڪ خوشي ٿي. اُن ڏينهن جي آنند جو ورڻن

ڏئو ڪري سگهان. ديپ مالائن جي اها روشني، شامل ٿيندڙ عورتن جو اهو مجموعو، انهن جون موهيندڙ صورتون، انهن مورتن ۾ چار چنڊ لڳائيندڙ رنگبرنگي صورتون، انگ انگ زيورن ۽ گهڻن سان سينگاريل، اني جو اهو خوبصورت نظارو، خوشبوءِ دار ماحول، من کي موهيندڙ واڳيون، جاڙي ٻڇي يا اٽڪائي ۾ ٿي ويندڙ عورتن جو ڇهاءُ ۽ انهن سيني مان حاصل ٿيندڙ آنند منهنجي رڳ رڳ ۾ داخل ٿي مون کي لذت بخشي رهيو هو. شراب جي نشي ۾ منهنجو سڄو مغز جي ڳل جيان هوا ۾ اڏامي رهيو هو. هاڻ وڌيڪ ويهندس، ته سچ پچ ڪٿي پاڳل نه ٿجي وڃان. اهو سوچي مون گهر طرف رخ رکيو.

رات جو ڏيڍ ٿيو هو. ۽ ماڻهو به موٽڻ لڳا هئا. پيڙ ڪان ٻچي ڏيري ڏيري پنهنجي ڪار کي وڌائيندي، سڪووار پاڙي مان ٿيندو وينڪٽرنگر بازار ۾ پهچي ويس. ناڪي تي ڪجهه ڏهن والن جي مفاصلي تي ڪجهه پيڙ، وانگر نظر آئي. هڪ عورت جي چيخ ٻڌڻ ۾ آئي. ڪار مان لهي مان اُتي پهتس ۽ جمع ٿيل پيڙ کي هڪل ڪيم، ”ڇا جو فساد آهي. وڏا مرد ٺهيا آهيو، سڀ ملي اُن ويچاري پرديسڻ کي اجنبي ڀاشا ۾ ڇا ڇا بڪي رهيا آهيو؟ مرد آهيو نه هيڏو چٽي ڏيکاريو. پوليس اسٽيشن ڪا پريان ڪونهي منهنجو فقط اتنرو چوڻ هو جو 'الي سوامي' (نه، مالڪ) چئي سڀ ائين ڀڳا، جيئن ڪاريءَ هيٺان ڪانءُ.

اڪيلي عورت سڏڪا ڀري رهي هئي. ويچاري تي ترس کائي مون چيو، ”نه ڏيءَ! لوڪي ڏڪڻ جي ڪا ضرورت ڪونهي. هاڻ توسان ڪوبه چيڙ چاڙ ڪونه ڪندو. تون ٻنا ڪنڪي پنهنجي گهر هلي وڃ!“

هنجي رنگ، ڍنگ ۽ پهراڻ مان، مان پاڻهي ويس ته هوءَ ڪا آنڌرا جي عورت آهي، نالو وغيره پڇڻ لي هن پنهنجو ڪنڌ

مٿي ڪٽي آنسون جي اوٽ مان مون ڏانهن ڏٺو. روئڻ سبب هن جي سڄيل اکين جو ڪاجل آنسون سان گڏ وهي رهيو هو ۽ ڳلن کي آلو بڻائي رهيو هو. ستت پڻ وڃائي جڻ ڏکن جي مورتي بڻجي هئي. برسات ۾ ڪارن ڪڪرن مان ليٽاڪا پائيندڙ چنڊ جهڙو هنجو مکڙو تمام سندر لڳي رهيو هو. هنجو سرير هو جڻ ڪنهن ماهر شلپ ڪار جي گهڙيل سندر مورتي هئي. مون پنهنجي زندگيءَ ۾ هزارين خوبصورت عورتون ڏٺيون آهن، پر انهن مان هڪ به اهڙي نه هئي جيڪا هنجي برابريءَ ۾ بيهي به سگهي. اُن کان پهرين منهنجو وشواس هو ته آندرا جي سندرتا ڪڏهن جو گم ٿي چڪي آهي. هاڻ مون کي لڳو ته اُن ڌارتا کي ڌوئڻ لاءِ هيءَ اڪيلي ڇوڪري ئي ڪافي آهي.

هوءَ ساڳي ريت ڪنڌ جهڪائي چپ چاپ بيٺي هئي. مون پڇيو، "ڏيءَ ڊڄ نه. ٻڌاءِ، ڪٿي وڃڻو اٿيئي؟" هنجي اکين ۾ وري ڳوڙها اچي ويا. آندران اڀامي ايندڙ ڏک کي ڇاتيءَ ۾ دٻائي چيو، "مان هڪ آندرا جي بالڪا آهيان. اسين برهمڻ آهيون. گوداوري ضلعي مان هتي پنهنجن مائٽن وٽ آيل آهيون. گهر جي ٻين ڀاتين سان مان به اُتسو ڏسڻ آئي هيس، ڀيڙ جي ڪري ساٿ ڇٽي ويو. ڀٽڪندي ڀٽڪندي هن رستي تان هلي رهي هيس ته انهن گونڊن مون کي گهيريو. بابوجي! توهان مون لاءِ ڀڳوان بڻجي آيا. نه ته هو الائي منهنجي ڪهڙي حالت ڪن ها."

منهنجي پڇڻ تي ته ڇا هاڻ گهر وڃي سگهندينءَ؟ هن روئندي چيو، "رستي جي به خبر ڪونه اٿم، پوءِ ڪيئن وينديس؟ اُن گهٽيءَ جي نالي جي به خبر ڪانه اٿم. منهنجي مائٽن جو گهر ملاپور ۾ ڪٿي آهي." مون کيس آٿت ڏني، "گهٻراءِ نه، مان پڇا ڳاڇا ڪري توکي اُتي پهچائي ايندس." پهرين ته هن ڪجهه سنڪوچ ڪيو، پر پوءِ ڪو اپاءُ نه ڏسي هوءَ مون سان گڏ هلڻ ۾ راضي ٿي وئي.

گهٽيءَ جي ڪنڊ وٽ ٻيهارڻ ڪار وٽ کيس وٺي آيس، چڙهڻ لاءِ چيومانس. پر هوءَ اڳو پيڇو ڪرڻ لڳي. مون چيو، " نه ڊڄُ، گهٻراءِ نه! متان ورب ساڳي ڳالهه نه ٿي وڃي." هوءَ ٻڌل نه هئي. چپ چاپ ڪار ۾ ويٺي رهي.

مان ترت ڪار ۾ ويٺي رهيس. ۽ ڪار چالو ڪري آئيس هائوس روڊ تان ٿيندو، ميرينا ڏانهن موڙي وٺڻ لڳس. سڙڪ جي ٿڌي ٿڌي هوا، سمنڊ جي لهرن جي گجگوڙ، ۽ پاسي ۾ اها سندرتا جي مورتي. انهن سڀني منهنجي چت کي ڏولائمان ڪري ڇڏيو. ۽ سمجها ڪان وٺي جاڳيل منهنجي واسنا کي ٻيڻو ڀڙڪائي ڇڏيو. مون سوچيو، " منهنجي ڪام کي جوڳي آهوتي ميسر ٿي ملي آهي، اُن جو ڀرپور استعمال ڪرڻ گهرجي ۽ پوءِ کيس گهر پهچائڻ گهرجي. پر جيڪڏهن هوءَ راضي نه ٿئي ته پوءِ؟ ها، شروع ۾ شايد آنا ڪاني ڪري، پوءِ جيڪڏهن مڃيندي نه، ته ڇا ڪندي؟"

گهٽيءَ ۾ شروع شروع ۾ جيڪا هن ڏانهن همدردي جاڳي هئي. اها هينئر نچاڻان ڪٿي هلي وئي؟ اِن سندر مورتيءَ کي بس ڇاتيءَ سان چمڪائي ڇڏيان، بس اهائي اُتاولائي هئم. منهنجي لاءِ اهو ڪو پهريون موقعو نه هو. پنهنجي جيون ۾ اهڙن نچاڻان گهڻن موقعن جو استعمال ڪري چڪو هئس. نه پوءِ هن ويري چو ڇڙڪان؟ اهڙي سندريءَ کي حاصل ڪندڙ ڪهڙو هوندو، اهو ڀاڳوان پتي؟ ڇا هو هن جي لائق هوندو؟ ڪٿن ٿو ٿي سگهي؟ اهڙي سندرتا جي خزاني لاءِ هن دنيا ۾ نه پتي ٿي ٻه نٿو سگهي. سمنڊ ڪناري پهچي مون ڪار روڪي. تيستائين هوءَ پنهنجي من ۾ الائي ڇا سوچي رهي هئي، اها خبر ڪانه اٿم، پر ڪار بيهندي ئي هن ڇرڪ ڀريو. ۽ چوطرف گهورڻ لڳي. مان ڏاٻي طرف جو دروازو کولي هيٺ لٿس ۽ اُنجڻ سامهون اچي ساڄي طرف جو دروازو کولي کيس ڪار مان لهڻ لاءِ چيم. گهٻراهٽ وچان هن

پڇيو، ”ڇو؟“ مون چيو، ”اڄ هوا، ٿڌڙي چانڊوڪيءَ ۾، نرم ٿو رستي تي توري دير ويهون.“ ”نه مون کي جلد گهر پهچايو!“

”ها، جلد هلنداسين.“ اڄ نه سهين.“ اهو چئي مون هن جو هٿ پڪڙيو. هن ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪئي. مون ٻيو هڪ هٿ سندس وات تي رکي ۽ ٻيو هٿ چيلهه ۾ وجهي کيس هيٺ ڦٽي ڪيم. ۽ کيس ڇڪي سمنڊ جي ڪناري وٺي ويس. واريءَ تي ويهاري مان سائنس سڱجي ويهي رهيس. وات تان هٿ هٽايومانس. ڇڪي ڇاتيءَ سان لڳايومانس ۽ آٿت ڏيڻ لڳس ”هينئر ئي توري دير ۾ گهر ڇڏي اينديس ساڻءِ. گهٻرائين ڇو ٿي؟“ روئندي هن چيو، ”مون نه اوهان کي پنهنجي پتا سمان سمجهي وشواس ڪيو پر اوهان به ٻين وانگر نڪتا.“ تڏهن به مان کيس سمجهي ڪونه سگهيس. سمجهيم، نه سڀ ڇوڪريون ائين ئي چونديون آهن ۽ ٻيو ڇا سمجهان ها؟ نه هن ڳالهايو ۽ نه ئي پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ٿي ڪيائين. مان کيس اڃا به وڌيڪ ڇاتيءَ سان ڇڪائي هن جا ڳل چمڻ لڳس. عجب وچان هوءَ مونکي گهورڻ لڳي. هن جون اهي اکيون وساري به نٿو وساري سگهان. ڇا ڇا نه هو انهن اکين ۾؟ ڊپ، ڪاوڙ، عجب، نجاڻان ڪهڙا ڪهڙا ڀاو هئا. هڪ ئي نظر ۾ اهڙا ڀاو ڦٽي سگهن ٿا، اهڙي مون ڪلپنا به ڪونه ڪئي هئي. ٻيو ڪو هجي ها نه شايد هن جي ان نظر کان گهٻرائجي پنهنجي ڪوشش کي ڇڏي ڏئي ها مان به شايد ٻيو ڪو وقت هجي ها ته سوچي ويچاري ئي قدم کڻان ها، پر ان وقت مان پنهنجي سڌ ٻڌ وڃائي چڪو هئس. منهنجي رڳ رڳ ۾ خون گرم ٿي چڪو هو. سرير جو انگ انگ بي قابو ٿي چڪو هو. منهنجو وشواس هو نه ڪهڙي به سٺي چريتر واري ڇوڪري هجي، کيس جيڪڏهن جوڳو انعام ملي وڃي، نه اها عورت پرائي مرد کي قبول ڪري وٺندي. هر عورت جو

پنهنجو هڪ ملھ ٿيندو آهي. انگريزيءَ جي اِها چوٽي مون لاءِ ويدن جو واڪيو هئي. وشواس ٿي نه، اِهو منهنجو آزمودو هو. اَهڙي حالت ۾ مان اِها ڪلپنا ڪٿي ڪري ٿي سگهيس ته اَٺوِهن سالن جي اِها ڇوڪري اِن نيم جو آپواد هوندي.

واتاورڻ اَهڙو شانت جو لڳو ٿي، ڄڻ سڄو سنسار سمهيو پيو آهي. ساگر به هڪدم ڄڻ شانت هو. لهرن جو شور به ڪنن ٽائين نٿي پهتو. سڀ جڙ ۽ چيتن ڄڻ ساهه روڪي، عجب ۾ بيٺا هئا ته ڏسون هاڻ ڇاٿو ٿئي؟ فقط آڪاش پنهنجي اڻ ڳڻيل تارن سان مشڪرائي رهيو هو. پنهنجي واسنا کي هاڻ مان روڪي نه سگهيس. هن ڇوڪريءَ کي پنهنجي گود ۾ ڇڪيو، هن جي ڇاتيءَ تان بلائوز هٽائي، ڇمي مٿان ڇمي ڏيڻ لڳس. هرهڪ ڇمي سان گڏ منهنجي وياڪلتا وڌندي ٿي ويئي. مون سوچيو، ويچاريءَ لاچار ٿي مون کي پنهنجو سرير سونپيو آهي. مون کي لڳو هن جو سرير منهنجي هٿن ۾ اَڪڙجي رهيو آهي. آهستي آهستي منهنجي پڪڙ ڍلي ٿيندي ٿي ويئي. ۽ هن جو سرير ڪسڪندو هيٺ ٿيندو ٿي ويو. هوءَ مون ڏانهن ساڳي ريت اَچانڪ گهوري رهي هئي. هي سڀ ڇو ٿي رهيو آهي؟ مان سمجهي نٿي سگهيس. وري ساڻس لپٽي وڃڻ، ياڪر ۾ ڀرڻ ۽ چمڻ لاءِ مون ڪيس اُٿاريو. هن جو سرير وچتر ڍنگ سان مونکي ڳورو لڳو. هن جو مٿو پٺيان لڙڪڻ لڳو. هي ڇا ٿيو؟ ڇا هوءَ بيهوش ٿي ويئي. ڪيس زمين تي ليٽايم. پاسو ڦيرايومانس، سڏيومانس، ڪوبه جواب نه هو. هٿن ۽ پيرن جي ترين کي مهٽڻ شروع ڪيم. ڪوبه فائدو نه ٿيو. پڪ ۾ ٿڌو پاڻي ڀري آيس ۽ آڱرين ذريعي سندس منهن تي ڇنڊا وڌم. سوچيم، شايد مرغيءَ جو دورو پيو هوندس، ٿوري دير ۾ هوش ۾ اَچي ويندي. هاڻي منهنجي واسنا ۽ جوش ٿڌو ٿي ويو. مونکي ڊپ اَچي ورايو.

ٻچائڻ لڳس ، تہ ڪھڙي بلا مــان اچي ڦاٿس . سڄو گھر وڃڻ ڪپندو ھو. ان طرح اڌ مدو ڪلاڪ گذري ويو . ڪمس ھوش نہ آيو. سندس جسم ڍيري ڍيري ننھن کان چوٽيءَ تائين ٿڌو ٿي ويو. ھاڻ سمجھہ ۾ آيو ، تہ ويچاري مري وئي ھئي . ھن جي مرڻ جو ويچار من ۾ ايندي ئي منھنجو سڄو سريرُ ڪنبي اٿيو. سوچڻ لڳس تہ جڏھن ئي مون ڪمس ٻھرئين چميءَ ســان اُبوٽر ڪيو ، تڏھن ئــي سندس پران پکيڙو اڏامي ويو. ھن جوانيءَ ۾ ئي پنھنجن کان جدا ٿـي ، رستو ڀٽڪـي ، پرديس ۾ پـرائـي جـي ھـٿ ڦـاسي ، ان طرح پراڻ ڏيڻ ھن جي ڀاڳ ۾ لکيل ھـو. اُن اياڻيءَ جو ھتيارو مان سڌ ٻڌ وڃائي پٿر جي مورت ھڻيو وٺو ھئس. مونکي ڀڳھر نڪري رھيو ھو. ھن ويچاريءَ ڏانھن ھمدرديءَ جو خيال چڏي مان ھاڻ پنھنجي بچاءَ جو رستو ڳولھڻ لڳس . سوچيو ، ھتي وٺو رھندس ، تہ پل پل خطرو وڌندو ويندو. منھنجي دل زور زور سان ڌڙڪڻ لڳي ، اھوئي سمنڊ جـــو ڪنارو، جيڪو ھميشہ ھڪدم سڄو ھو. ھـــاڻ مونکي لڳو تہ اھو ڪڙوڙين ، اربين جيون سان ڪيا ڪيح پورپل آھي . جيڪو ساگر ھڪدم شانت ھو، اھـــو ھاڻ گوجڻ لڳو ، ترسيل ھوائون شور ڪنديون وھڻ لڳيون ، منھنجي ڪن جا پردا ڦاڙڻ لڳيون . پريان ويندڙ ھڪ موٽر ، ائين ٿي لڳو جڻ منھنجي واڄھو اچي رھي آھـي . پـــٽ ڏانھن ترولڪئين ۾ جگمگائيندڙ ديپ مالھائون مونکي ٻم پوري جي پرندڙ ٽانڊن جيان لڳي رھيون ھيون ، آڪاش منڊل ۾ تارا آنسون وھائي رھيا ھئا. ان سڄي جڳھہ تي ھن اناٿ جي بي سھاري موت تي جڙ چيتن جڻ روئي رھيا ھئا .

اُڻ چٽي ڊپ مون مٿان حملو ڪيو. مون کي اُن وقت پنھنجو فرض اھوئي لڳو ، تہ لاش کي ڪنھن طرح سان اھڙي جڳھہ تي ڦٽي ڪجي جو وري مٿس ڪنھن جي نظر نہ پـوي . ڊپ وچان

منهنجا هٿ پير ٺنڊا ٿي رهيا هئا. ٻوءِ نچاڻان اُنهن ۾ ڪٿان اِيترو ٻل اَچي ويو. جو برف کان به وڌيڪ اَڪڙيل ۽ ٿڌي لاش کي ڪلهن تي کڻي ڪار ۾ وجهي ڇڏيم. ٻوءِ ڪار کي گهمائي جنهن رستي کان آيو هئس، اُن رستي تان وڃي گهري پاڻي ۾ ڪيرائي ڇڏيومانس. اُن ڇوڪريءَ جڻ پنهنجي قاتل اکين سان مونکي آخرين پيرو ڏڪاريو. اُن پل کان وٺي اَڄ تائين اُهي ئي اکيون مونکي سمهندي جاڳندي، سدا گهوريندڙيون رهنديون آهن.

منهنجي من ۾ ڪجهه اَهڙو وشواس ڄمي ويو ته جنم جنمانتر تائين پنهنجي اُن پاپ جو پراشچت ڪريان، ته به هن جي اُها نظر منهنجو پيڇو ڪندي رهندي. ها، ته مون اُن پاپ کي سمنڊ جي پيٽ ۾ لڪائڻ چاهيو هو، پر سمنڊ منهنجو اِهو ڀيد لڪائڻ سويڪار نه ڪيو، هڪ وڏي لهر آئي ۽ مونکي ڌڪي ڪيرائي ڇڏيائين، ۽ اُن ڇوڪريءَ جو سرير ڌيري سان ڪناري آڻي رکيائين. هاڻ منهنجا پير اُتي ٽڪي نه سگهيا.

ڪار تي سوار ٿي اَهڙي نه تيزيءَ سان ڀڳس، جڻ مون ۾ هزارين ڀوت پريتن جي طاقت اَچي ويئي هئي. گهر پهتس، ته اُتي به من اِستر نه رهيو، آلا ڪپڙا لاهي، ٻيا ڪپڙا پاتم، وري ڪار تي سوار ٿيس. ڪار هلندي ٿي ويئي. ڪٿي ٿي ويئي، تنهنجي مونکي خبر ڪونهي. ساڄي، کابي، ڪنهن به طرف منهنجي نگاهه نه هئي. ڪار پنهنجي پوري رفتار تي هئي. صبح جو ست وڳڻ تي هئا، مونکي خبر به نه هئي ته مان بنگلور ۾ پنهنجي بنگلي تي پهچي چڪو هئس. بنا سوچڻ جي منهنجي اُن وقت اُتي پهچڻ تي ۽ منهنجو رنگ، ڍنگ ڏسي نوڪر چاڪر به عجب ۾ پئجي ويا. مون ڪنهن سان به ڳالهايو ٻولهايو ڪونه سڌو مٿي هليو ويس، بنا هٿ منهن ڌوئڻ جي ۽ بنا ڪوٽ پتلون لاهڻ جي بستري تي وڃي پيس. نوڪر ڪجهه پڇي رهيو

هو، پر مان ڪجهه به ڪونه پڇي رهيو هوس. جواب ڪنهن ڏيڻ ها؟ بعد ۾ ڇا ٿيو، تنهن جي مونکي خبر ڪونهي. اٽڪل مهنو ڪن بخار هليو. نه مونکي پنهنجي خبر هئي، نه ٻين جي. هڪ ٿي وقت مٽي جي وارن جو ڪسي وڃڻ، ڊاڪٽرن جو چوڻ ته برين فيور (دماغي بخار) ٿي پيو آهي. ويهن ڏينهن کانپوءِ ونڊن جو فيصلو ڏيڻ، ته هاڻ جان کي ڪو خطرو ڪونهي. آخر ۾ سڀ ملي ان رائي تي پهتا ته نروس بريڪ ڊائون ٿي پيو آهي. منهنجو ڇهن مهينن تائين آرام ڪرڻ ۽ اُن بعد گهمڻ لاءِ نڪري پوڻ، ان جي نه توکي خبر آهي ٿي. اِهائي آهي منهنجي ٻاڻن ۽ چنتائن جي ڪهاڻي.

توکي ٻڌائڻ لاءِ هاڻ مون وٽ ڪا ڳالهه ڪونهي. سونپڻ لاءِ ڪا سمپتي نه رهي ڪونهي. هاڻ پنهنجي راهه تون پاڻ سنڀالج....

پنهنجي زندگيءَ ۾ منهنجا به ٻه مقصد رهيا. هڪ اِهو ته انڌا ڌوند ڌن ڪمائي وڏو ماڻهو بڻجان. ٻيو اِهو ته توکي وڏي عهدي تي ڏسان. هڪ ڏينهن توکي پنهنجي گاديءَ تي ويهاري ڇڏيان. هڪ به نه ڪري سگهيس. ان جي چنتا ڪجهه ڏينهن ضرور ستايو. پر هاڻ اها به نه رهي آهي. پنهنجي اڳئين جنم ۽ هاڻوڪي جيون جي سنسڪارن سبب من ۾ نوان نوان ويچار اُڀرن ٿا. سنڪلپ ڪريان ٿو، پر اُنهن ويچارن تي عمل ٿيڻ ۽ اُنهن سنڪلپن جو پورو ٿيڻ، ڪنهن جي وس ۾ آهي؟ آتم هتيا جي نشچي کانپوءِ منهنجي ويچارن ۽ آدرشن ۾ گهڻي تبديلي اچي چڪي آهي. زندگيءَ ۾ جن ڳالهين کي مان گهڻي اهميت ڏيندو هئس اُهي سڀ نڪميون ٿيون لڳن. جن کي نڪميون سمجهندو هئس، اُهي سرشت لڳي رهيون آهن.

اُچا تازي ساموندي سفر ۾ مونکي احساس ٿيو ته اسين رواجي زندگيءَ ۾ جن شين کي تمام ضروري سمجهندا آهيون، اُهي

سامونڊي ڪناري کان جڏهن پري نڪري ويندا آهيون، ٿڻ ٿڻ ئي معمولي ٿي وينديون آهن. گهر، آڳنڌ، ڪار سواري، ايتري قدر جو نديون پربت ۽ سمنڊ به پريان نڪري وڃڻ تي نظر نه ايندا آهن. پنج مها ڀوتن کانسواءِ اُني ڪنهن ٻئي جو وجود ٿيندو ئي ڪونهي. اِن طرح مان به پنهنجي اِن مهان ياترا جي موقعي تي زندگي ۽ موت جي وچ ۾ بيٺو، پنهنجي زندگيءَ تي شيدهن جيان مڙي نظر ثاني ڪريان ٿو، ته سنسار ۾ اسان جا سڀ سڌانت، سڀ ملهه هڪدم بدلجي وڃن ٿا. جيون جا سڀ طريقا، آڪار پنهنجي اَسياويڪ روپن کي لياڳي پنهنجي اَصلي روپ ۾، پنهنجي اَصلي جڳهه تي نظر اَچن ٿا. زندگي ۾ فلاسافرن، تتو گيانين کي پاڳل ۽ لوڪ-گهاتڪ سمجهندو رهيس، سچ کي ڪوڙ ۽ ڪوڙ کي سچ سمجهندو رهيس. پر هاڻ ظاهري طرح محسوس ڪري رهيو آهيان. ته سچ ئي ڪوڙ هو، ڪوڙ ئي سچ هو. ۽ هن جون ڳالهيون سو سيڪڙو سچ هيون.

توکي تتو درشن جو اُپديش ڏيڻ منهنجو مقصد ڪونهي. منهنجو اُپديش تون مڃيندين، مونکي اِن جو به وشواس ڪونهي. پاڻ کان وڏن ٻڌڻ جون ڳالهيون مون به ڪٿي ٻڌيون هيون؟

پنهنجي اِن رهسيه کي ڪنهن جي به اڳيان کولڻ ۾ مان گهٻرائيندو هئس. ۽ لڄي به ٿيندو هئس. ڪوبه پيءُ پنهنجي پٽ اڳيان پنهنجي ”ڪميٽائپ“ ٻڌائڻ کان ڪيٻائيندو. اِهو پنهنجي سر ٺيڪ آهي. پر هن آخرين وقت ۾ توکي ٻڌائڻ کانسواءِ مرڻ لاءِ تيار نه ٿي سگهيس. منهنجي باري ۾ ڪير ڇا سوچيندو، اُن جي هاڻ مونکي پرواهه ڪونه رهي آهي. ڪن بعد مان اُني پهچي رهيو آهيان، جتي هن ننڍي دنيا جي ساراهه ۽ گلا به نه پهچي سگهن. مون هن غريب جي غريبيءَ تي رحم نه کائي، پنهنجي مان مريادا جي ايمان ۾ چور ٿي ڪيس جيل جي چار ديوارين ۾

بند ڪرائي ڇڏيو. ٻاھر ھن جي ٻارن کي ٻڪاري ٻڌائي ڇڏيو. ۽ آخر ۾ منھنجي ڪري نئي ويچارو جيل مان ڇٽي ٻه ڪڙھائي ڪڙھائي مري ويو. ھن گھور سنسار ۾ معصوميت ۽ ٻاجھ مورتي جي درشن جو موقعو پائي، ٻوڏام ڪري ٻوجھ ٻدران، سندس أيمان ڪري، ماري سمنڊ ۾ وھائڻ وارا ورلائي ٿيندا آھن. ان کان وڌيڪ ڪڪرم زندگيءَ ۾ ٻيا ڪھڙا ٿا ٿي سگھن؟

پٽ، تون منھنجي باري ۾ چاھي، ڇا به سمجھ، مونکي منظور آھي. پر منھنجي انھن ٻنھي مھان آپراڌن کي نه وسارج. أھڙا پاپ ڪرم تون پنھنجي جيون ۾ ڪڏھن به نه ڪج. پٽ ھاڻ وڃان ٿو. ڇا ڪريان؟ آخرين وقت ۾ تون منھنجي ويجھو ناھين، اھو ھڪ طرح سان ٺيڪ ئي آھي.

پارسارٿي ٽائيو خط سماپت ڪيو. ھن کي لفافي ۾ بند ڪري ميز تي ٽڪاڻي رکي ڇڏيائين. اٿي بيٺو. آلس ڀڃيائين. آخرين ڀيرو سڄي گھر جو چڪر ھنيائين. باغيچي مان گھمي آيو. ڪمري ۾ موٽيو. کيسي مان ھڪ گولي ڪڍيائين ۽ وات ۾ وڌائين. پاڻيءَ جو ھڪ ڍڪ پيئائين. ۽ پلنگ تي ليٽي پيو.

فرسٽ ڪيس

ليکڪ :- شري مني مانڪيم نرسمهه راءِ

جنم :- ١٨٩٨ع
جڳهه :- سنگم، جاگرلمڊي (گنٽور ضلع) آنڌرا ۾ وڄيه نگرم ۾ پڙهائي ختم ڪري بي - اي، ايل ٽي ٿيو.
هندو ڪاليج هاءِ اسڪول، مڇلي پٽنم ۾ ٢٥ ورهين لاڳيتو اتهاس جو اڌياپڪ رهيو. ٽيهن کان وڌيڪ ڪهاڻين جا مجموعا شايع ٿي چڪا اٿس.
رچنائون :- 'وڪر ريکا'، 'شرت راجولو'، 'ووڪولل' 'راڌا بابو'، 'ترو مالڪا'، 'ڪانتم'، (ڪنفيس جي شڪل ۾) وغيره ناول. گرهه پرويشم (ناٽڪ)
شايع ٿيل :- 'اسٿتي'، 'چمتڪار - سمڀاشڻ'. اَنيڪ مضمون، طنزي 'تر جو ماڻ استاد'، 'اڌياپڪن جون مصيبتون' وغيره. گرهست جيون جي گهٽنائن کي ڪشش ڪندڙ روپ ۾ لکندو آهي. خاص ڪري ايڪانڪيون لکيون اٿائين، 'ڪانتم' نالي هڪ خاص پاتر جو سرجڻ به ڪيو اٿس.

فرسٽ ڪيس

ايجنٽن جي ميٽنگ سماپت ٿي وئي هئي. هرهڪ پنهنجي پنهنجي راهه ورتي. سڄي سال ۾ جنهن جنهن جيترو بزنيس ڪيو

هو، اُن مطابق پنهنجي ڪميشن وٺي گهڻو ڪري سڀ ايجنٽ خوشي خوشي سان پنهنجن پنهنجن گهرن ۾ موٽي ويا.

پر ايشور راءِ کي خالي هٿين موٽڻو پيو. ان ڪري چنتا ۾ پڙل هو. خبر مليس، ته مئنيجر صاحب سڏايو اٿس. ايشور راءِ مئنيجر جي ڪمري ۾ پهچي هڪ ڪرسي تي ويهي رهيو.

”ڪهڙي ڳالهه؟“ مئنيجر پڇيس، ”ايجنسي وٺڻ کي توهان کي پنج ڇهه مهينا ٿيا آهن. پر آخر ڪهڙي ڳالهه آهي جو توهان هيل تائين هڪ به ڪيس ڪونه موڪليو آهي؟“

”مون پنهنجي طرفان ڪا به ڪسر ڪانه ڇڏي آهي!“ ايشور راءِ نمرتا سان جواب ڏنو، ”پر ڇا ڪجي جڏهن قسمت ڪوٺي آهي.“

”مسٽر ايشور راءِ ويمي جي ڪم ۾ قسمت وغيره ڪجهه ڪونه ٿيندي آهي، محنت سان ڪم ڪرڻو پوندو.“

”ته توهان ئي ٻڌايو، مان ڇا ڪريان؟“

”هر ڪنهن توهان کي ويمي جي ڳالهه سوچڻي پوندي.“

”ويمي جي باري ساهت جو اڀياس ته ڪندو رهيو آهيان. مهاشيه!“

”ساهت جو اڀياس وغيره اُڀايو آهي. ان چرپائپ کي ڇڏي ڏيو. ڪتابن جا پنا پلٽڻ سان ڪو بزنيس ڪونه ملندو آهي. ڪتابن جي اڀياس کي ڇڏي انساني زندگيءَ جو اڀياس ڪريو. سمجهيو؟“

ايشور راءِ ڪنڌ ڌوڻيو، ڄڻ هن مئنيجر جي چوڻ جو مطلب سمجهيو هو.

”مئنيجر چيو، ”رواجي طرح ماڻهو پنهنجي مستقبل جي باري ۾ سوچيندا ئي ڪونهن. اهو ڪم تنهنجو آهي. هنن جي مستقبل جي باري ۾ سوچڻ جو فرض تنهنجو آهي. ڪئن؟ سمجهيئه؟“

”سمجهيم، مهاشيه! ڪوئي به پنهنجي آئينده جي باري ۾ سوچڻ جي تڪليف ڪونه وٺندو آهي. مري وڃڻ کانپوءِ گهرڀاتين جي حالت جي سوچ ڪرڻ جي ڪنهن کي اهميت نه آهي. ائين آهي. اسان جي ملڪ ۾ انشورنس جي اهميت لوڪ گهٽ ٿا سمجهن ۽ نتيجي ۾ هي مصيبتون ٿين ٿيون. پوءِ ته....“

”ٺيڪ. انشورنس اهميت جو اهوئي ڪم آهي.“

مسٽر سوچيو ته ايشور راءِ پڙهيل ڳڙهيل ماڻهو آهي. ڪيس واجب اُساهه ڏياري هن معرفت جيترو ٿي سگهي بزنيس ڪرائجي. ايشور راءِ ڏانهن ڏسي هن چيو، ”مسٽر ايشور راءِ ڏس! توکي ڪم ڪشي ڪم ڪرڻ گهرجي. صبح جو اُٿڻ سان انهيءَ چنتا منجهه پئجي رهڻ کپي. سمجهه ڪٽي ريل ۾ ويهي ويچين، گاڏي هلي رهي آهي. اهو وقت به وڃائڻ ڪونهي. ويمو ڪرائڻ سان ڪهڙا فائدا ٿيندا آهن. ويمو نه ڪرائيندڙ جي پٺتي ۾ ٻارن جا ڪهڙا ڪهڙا برا حال ٿيندا آهن. وغيره وغيره ڳالهيون توکي ماڻهن سان ڪرڻ گهرجن. تون ڏهن ڄڻن کي سمجهائيندين، ته انهن مان هڪ ٻن کي تنهنجي ڳالهه ضرور وڻندي. تنهنجي محنت سڦل ويندي. لڳن کپي، بس لڳن.“ اهڙي طرح مسٽر صاحب دير تائين ايشور راءِ کي ليڪچر ڏنو.

ايشور راءِ تمام خوش ٿيو. بي. اي پاس جوان هو. پهرئين دفعي هن جو اُساهه وڌيو. هن جي دل ۽ دماغ تي ويمي جي ڌن سوار ٿي ويئي. هن نشچو ڪيو ته چاهي ڇا به ٿي وڃي، روز هڪ ڪيس آڻڻ ڪانسواءِ ڪاڏو به ڪونه کائيندس. ان طرح اٽل ارادو ڪري هو گهر طرف موٽڻ لاءِ نڪتو. هن پهري ايشور راءِ پڪو نشچو ڪيو. ٻهراڙا پهچندي ئي ڪنهن نه ڪنهن کي ضرور انشوئر ڪندو. اهو نشچو ڇنيءَ رات هن جي ڇهري مان لڪي رهيو هو.

(٢)

ٽيهرڪيءَ سان ٻوڙي ايشور راءِ ريل ۾ چڙهيو. هو هڪ بينچ تي وڃي ويٺو. مئنيجر جون ڳالهيون هن جي ڪنن ۾ گونجي رهيون هيون. سوچڻ لڳو، ”هي ريل جو ڊبو آهي ته ڇا ٿيو، خالي نه ويهڻ کپي. شڪار جي هٿي ۾ تلاش ڪرڻ گهرجي.“

سامهون واري بينچ تي اٽڪل ويهن ورهين جو جوان ويٺو هو. ويچارو پريشان هو. هيڏانهن هوڏانهن ڏسي رهيو هو. لڳو ٿي، ڪا ننڍي وڏي نوڪري ڪندو هوندو. شڪل مان غريب ٿي لڳو.

ايشور راءِ سوچيو، غريب آهي، ته ڇا ٿيو؟ سوچڻ جو موقعو نه ڏجيس. ايشور راءِ سوچيو ته پنهنجي ڪوشش ته شروع ڪريان، نه تمام سٺو ٿيندو. هن کي ڦاسائي ٿورو گهڻو سودو پٽايان، ته ڪهڙو ٿيندو؟ ويچارو سٺو آهي. پهريون شڪار آهي پهريون وار بيڪار نه وڃڻ گهرجي.“

ايشور راءِ کي ويمي جو ڌندو تمام وڻندو هو. ڪافي سوچ ويچار ڪانپوءِ ڪمپنيءَ جي ايجنسي کي پاڻ لاءِ مفيد سمجهي ۽ ايجنٽ بڻيو.

سچ آهي ته هيلتائين هڪ به سودو ڪونه پٽائي سگهيو هو. پر اڄ اهڙي ڳالهه نه هئي. سامهون بينچ تي ويٺل جوان تي هن جي نظر پيئي، ته کيس وشواس ٿي ويو ته اڄ ضرور ڪم ٿيندو. ايشور پنهنجي ڀاڳ جي چمڪڻ جو ظاهري احساس ڪري رهيو هو.

پنهنجي قسمت کلڻ جو احساس ٿيندي ئي ايشور راءِ من ئي من ۾ خوش ٿي رهيو هو. هو سوچي رهيو هو ته اُن بعد مٽيءَ کي به ڇهندس ته سون بڻجي ويندي. ڏينهون ڏينهن منهنجو اڙنس وڌندو ويندو. ڏسندي ئي ڏسندي مان هر مهيني سو به سو رپيا

ڪمائڻ لڳندس. ۽ اڄيان هلي فقط قسطن جي ڪميشن تي آرام سان ڏينهن گهاريندس. پڪ ٿي پڪ هاڻ اهو ڏينهن دور ڪونهي.

(٣)

ايشور راءِ جوان سان سنجهي ويهي رهيو. ۽ آهستي آهستي ساڻس ڳالهه ٻولهه ڇيڙيائين. اُن جوان کان جوڳي ڄاڻ حاصل ڪرڻ ۾ دير نه لڳيس.

جوان ڪنهن اسڪول ۾ ماستر آهي، ننڍي وڏي پگهار تي ڪنهن طرح گذران ڪندو آهي.

هن جوان جي مستقبل جي باري ۾ سوچڻ جو ڪم هاڻ ايشور راءِ جو هو، مئنيجر جي سڪيادائڪ ليڪچر مطابق.

گوهستي وڏي ڪونهي. اِن ڪري جوان جو ڪم ڪنهن طرح هلي رهيو آهي. هن وقت ته ٺيڪ آهي. پر جڏهن گوهستي وڌندي، تڏهن اڳتي ڇا ٿيندو؟

جيڪڏهن هو زنده رهيو ته ڪنهن نه ڪنهن طرح جي قرض ۾ ڦاسي ويندو، ۽ ڪنهن طرح سان گذارو ڪري ويندو. پر سمجهه ڪٿي ڪجهه ٿي پيو بدقسمتيءَ سان ته هن جي ٻار ٻچن جو ڇا ٿيندو؟ هن جي آئينده جي حفاظت جو هڪ ئي اُپاءُ آهي. جيون ويمو. اِن ڪري ڪيس ويمو ضرور ڪرائڻ گهرجي.

پر هو جوان سمجهو سياڻو نه هو، بيوقوف هو. پنهنجو پاڻ ۾ کوهيل. ڪجهه به پڇندس، ته جواب تمام ئي دليءَ سان ڏئي ڏنائين، هيڏانهن هوڏانهن جي مطلب ڏئي ڏنائين.

نه ڇا ٿيو؟ اهڙي شخص کي جيڪڏهن رستي تي آڻي هڪ پاليسي خريد ڪرڻ لاءِ تيار ڪيو وڃي ته هڪ غريب جي بگڙجندڙ گوهستي کي بچائڻ جو پڄ نه ملندو ئي.

ايشور راءِ کي لڳن هئي، هن پنهنجي ڪوشش جاري رکي

هاڻ هن جوان کي ڳالهين ٻڌي ڳالهين ۾ جيون جي فاني هئڻ واري وشيه تي آندو.

هن چيو،” ڏس ماستر، هي سڀ فاني آهي. ’انتياني سوڀاڻي‘ اهو شاسترن جو چوڻ آهي. هن وقت سڀ ماڻهو موج ۾ ڳالهائي رهيا آهن، پر ڪير تو چئي سگهي ته پل ڪانپوءِ ڇا ٿيندو؟“

جوان ٻڌو، اڻ ٻڌو ڪري ڇڏيو. چپ چاپ ويٺو رهيو. نه ’ها‘ ڪيائين، نه ’نه‘، ڄڻ ڪنهن نشي ۾ مست هو.

” سمجهيئه، ماستر صاحب؟ گاڏي هن وقت پل تان لنگهي رهي آهي. پر ڇا اهو ممڪن ڪونهي ته پل جو هڪ ٿنڀو ڪري پوي، ۽ هيءَ ريل گاڏي ڌڙام سان ندي ۾ وڃي ڪري، اسان مسافرن مان ڪجهه مري وڃن ۽ ڪجهه ڇڙيا ٿي پون؟ اهڙيون گهٽنائون گهڻن ئي هنڌن تي پيش ٿيون آهن.“

ايشور راءِ ٻڌا ترسڻ جي چوندو ٿي ويو. هيلتائين خبر ئي نٿي پيئي ته جوان ڪٿي ڏسي رهيو آهي ۽ ڪنهن کي ٻڌي رهيو آهي. پر ايشور راءِ جي آخرين لفظن تي جوان منهن هن ڏانهن ڪري ويهي رهيو، ۽ هن جي ڳالهين کي ڌيان سان ٻڌڻ لڳو.

ايشور راءِ جي همت وڌي. هن اڃا به زوردار ڍنگ سان چيو، ” نتيم سنهيتو مرتيو“ يعني يمراج سدا اسان جي پٺيان گهمندو رهندو آهي، نڄاڻان ڪهڙي ڪن اسان جو دم نڪري وڃي. هڪ پيري جي ڳالهه آهي، هڪ ٻيگي گاڏي وڃي رهي هئي، ته هن جا ٻڳا ترڪي پيا ۽ ٻيگي گاڏي اُبتي ٿي پيئي. هڪ ڇوڪرو گاڏيءَ هيٺان اچي مري ويو.“

ماستر صاحب ايشور راءِ جي ڳالهين تي آواڪ ٿي ويو. ڳالهائي نه سگهيو، پر قائل اکين سان ڄڻ چئي رهيو هو،” غضب ٿي ويو.“

ايجنٽ جي ذڻ مظبوط ٿيندي پيئي ويئي. ڪيس وشواس ٿي ويو ته ماستر صاحب سندس قندي ۾ قاسط چاهي ٿو. هن جي شڪل مان ئي ائين ٿي لڳو. ايشور راءُ هڪ ننڍڙو ليڪچر ڏنو. وچ وچ ۾ ڏسندو ٿي ويو، ته ماستر صاحب تي هن جي ڳالهين جو ڪهڙو ٿو اثر ٿئي.

ايجنٽ جي آخرين سٽ هئي، ”سائيڪل تان ڪري اُتي جو اُتي ئي مرڻ جون گهٽنائون به ٿيون آهن.“

جوان روئڻهارڪي صورت ٿاهي. ايجنٽ جون ڳالهيون هن جي ڪوپڙيءَ ۾ وڃي ويٺيون هيون. ايشور راءُ کي ڏاڍي خوشي ٿي. سوچيائين، مشهور صاحب جو چوڻ ٺيڪ نڪتو. لڳي هڪ ته پڳوان به پڻهنجي طرف ٿي ويندو آهي. اهو چٽو ئي هو ته هن جي ڳالهين جو جوان تي اثر ٿيو هو. هاڻ هن سان سودو پٽائڻ ۾ دير ڪانه لڳندي.

ايشور راءُ گنڀير نوع ۾ چيو، ”ماسترجي. منهنجي هڪ ڳالهه ٻڌو. خراب نه لڳيو، ته چوان. اوهان کي ڪا ملڪيت ڪونهي. ائين ئي هڪ ننڍي ڳوٺ ۾ ماستري ڪري زندگي گهاري رهيا آهيو. جيڪڏهن ڪا مصيبت اچي. سمجهو ته توهان جا پران پکيڙو اُڏامي وڃن؟ پوءِ اوهان جي ٻارن جي ڪهڙي حالت ٿيندي؟ ويچارا ٻڪ مرندا، چئو ’ها‘ يا ’نه‘؟“

ايشور راءُ ماستر جي منهن ڏانهن نهارڻ لڳو، ته هو ڪهڙو ٿو جواب ڏيئي.

جوان اِنڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻي زور زور سان روئڻ لڳو.

ايجنٽ تصور ۾ به نه ڪيو هو ته ڪو اِها نوبت ايندي. هن جي ابلاڪا هئي، ته فقط پنج سو رپين جي پاليسي وڪڻڻ جي. مهني ۾ جنهن جي فقط ٻه رپيا قسط هئي.

پاليسي جي ڳالهه نڪرڻ کان اڳ هن رات روئي پوندو. اَن

جي هن سيٺي ۾ به ڪلهدا نه ڪئي هئي. تمام وڇتر حالت هئي پنهنجون ڳالهيون وساري سڀ ماڻهو هن جوان ۽ ايجنٽ کي ڏسڻ لڳا. ڪين احساس نه هو. ٻئي جوان ٿي لڳي رهيا هئا. سوچيائين، شايد ڳالهين ئي ڳالهين ۾ ڪجهه ٿي ويو هوندو.

ماستر جو روئڻ بند ڪونه ٿيو.

”ها، تنهنجو چوڻ سچ آهي. پلا ڪوڙ تون ڇو ڳالهائيندين؟“ جوان واٽ ٿي ڪپڙو رکي روئڻ لڳو.

سيٺي کي هن لاءِ همدردي ٿي رهي هئي. سيٺي اهو ٿي سمجهيو، ته ضرور هن ايجنٽ ڪيس ڪجهه چيو آهي. ۽ ان ڪري هو روئي رهيو آهي.

”ڇو ڀائي هن ويچاري کي ڇوٿو روئارين؟“ هڪ ٻئي بزرگ پڇيو.

ويچارو ايشور راءِ ڪهڙو جواب ڏئي؟ هڪو ٻڪو ٿي ويٺو ڏسندو رهيو. پنهنجي وچ ۾ هڪ جوان کي روئندو ڏسي ڪوبه ڪجهه به چئي سگهيو ٿي.

ايشور راءِ جو لتل چهرو ڏسي سيٺي اهو چيو، ”ضرور هن ڪجهه چيو اٿس. نه ته ويچارو روئي ڇو ها؟“

ايشور راءِ کي ائين لڳي رهيو هو ته سيٺي جوان جي روئڻ جو ڪارڻ ڪيس سمجهي رهيا آهن.

چئن پنجن منٽن کانپوءِ جوان پاڻ سنڀالي ورتو. روئڻ بعد ٿيندو ڏسي پاسي ۾ ويٺل پڇيو چيو، ”پٽ تون ڪير آهين؟ ٻار ٿي نه آهين، روئين ڇوٿو؟ تنهنجو ڏک ڏسي نه منهنجو هيانءُ ٿو ڇڄي“ چوندي ٻڍي پنهنجي آنسون سان ڀريل اکيون آگرين سان اگهيون.

ماستر واٽ ڪونه ڪوليو. آنسون ڇلڪي رهيا هئا. تمام

پريل گلي سان ڏکيائيءَ سان چيائين، ”منهنجي پتني مري ويندي اون هون اون هون.“ روئڻ لڳو. هڪ لفظ به وڌيڪ ڪونه چئي سگهيو. پڇي جي گلي ۾ لپٽجي زور زور سان روئڻ لڳو.

پڇي به پنهنجي آيامي آيل دک کي ڪونه روڪي سگهي. اَچانڪ ملي واپل ڏوهڻي کي حاصل ڪري چوڻ لڳي، ”چپ پٽ! چا جوٺهين گهٽي بيمار آهي؟ فڪر نه ڪر. ٺيڪ ٿــي ويندي.“ انين ڪيس آئت ڏيندي، گلو ڦاڙي ڦاڙي روئڻ لڳي.

اِن طرح جي آئت ملڻ تي ٿوري دير چپ رهڻ ۽ پوءِ ڪجهه ياد ڪري زور زور سان روئڻ، اِهوئي جوان جو ڪم هو.

اِيشور راءُ جا هوش نچاٽان ڪٿي اُڏامي ويــا هئا. اِهو به نه جاڻي سگهيو ته هاڻ هو ڪٿي آهي. چا پڌي رهيو آهي ۽ چا ڏسي رهيو آهي.

(٥)

اُن گاڏي ۾ سوار ڪنهن به مسافر کي ٺيڪ طرح سان خبر ئي نه پيئي، ته هو جوان آخر چــو روئي رهيو آهــي. ٿورڙن اينئچ وارن سمجهيو، ته هن جي پتنيءَ جي جان جوکم ۾ آهــي. ٻئين اينئچ وارن اُن جي مرڻ جو اندازو به لڳائي ورتو.

هڪ پل کي اِيشور راءُ مٿان غصو آيو. هو تيز نظر سان ڪيس ڏسي رهيا هئا. ڪنهن الين به چيو، ته هن بيوقوف کي اِها خبر ڏيڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ گهر وڃي ٻڌائيس ها، ته سندس چا بگڙي ها؟

اِيشور راءُ به پڌنو ۾ هو، ته آخر ماستر چو روئي رهيو آهي؟ من ۾ ناچو-پيٽو آڻڻ لڳو. هن سمجهيو، ممڪن آهي هــن جي پتني ڪنهن پراڻي مرض ۾ مبتلا هجي، ۽ ساڻس ملڻ کان اڳ هو اِن ئي غم ۾ پڌل رهيو هجي. شروع شروع ۾ منهنجو ن ڳالهيون نه ٻڌائيون، اُن جو به شايد اِهو سبب هوندو.

”تنهنجا ٻار ٻچا بک مرندا.“ اهي لفظ مون کيس ڪهڙي به لحاظ کان چيا هئا، پڪ ٿي پڪ ان ڳالهه کيس صدمو پهچايو آهي. دکي اڳ ۾ ئي هو، باقي منهنجي ڳالهين هن جي ڦٽن تي لوڻ ڇٽڪيو. هو پنهنجي من جي ويدنا کي روڪي ڪونه سگهيو. ۽ روئي پيو. ان طرح ايشور راءِ مٺو وگيانڪ ٽئون جو ڇيد و ڇيد ڪندي ان نتيجي تي پهتو.

اينتري ۾ ماستر جو من ڪجهه شانت ٿيو. روئڻ بند ڪري هو دکي صورت ڪري ويهي رهيو. پڇيءَ اهو ڏسي چيو، ”ها، ڌيرج ڌر، پٽ! روئڻ مان ڪهڙو فائدو؟“ جوان ٻانوري وانگر پڇيءَ ڏانهن نهاريندو رهيو.

”اَڙي هو ٻئي ته سالا پيٽويا آهن.“ هڪ پريان بينچ تي ويٺي چيو. نجاڻان اها ڳالهه کيس ڪيئن معلوم ٿي، ڪٿان ڳولهي ڪڍيائين، ڪنهن کي به خبر ناهي.

پڇيءَ به ويٺي ٻڌو. سوچيائين پڇي پڪ ڪريانس. ”ڪڏهن پٽ تنهنجي ڀيڻ هن سان شادي ڪئي آهي ڇا؟“

پڇي جو اهو پڇڻ هو، جو ايشور راءِ جو ساهه ڇاڻ بند ٿي ويو. هو گهٻرائجي ويو. هاڻ ته نئين بلا ڪڙي تي ويٺي. هي ماڻهو منهنجو ۽ هن جو رشتو-ناتو جوڙي رهيا آهن. نجاڻان ماستر جواب ڏنيس يا نه ڏنيس. ڪٿي ائين نه ٿئي جو مون کي جواب ڏيڻو پوي. هو چپ چاپ ڪنڌ جهڪائي ڏسندو رهيو، ته ڏسجي آخر ڇا ٿو ٿئي؟

نجاڻان اُن دکي جوان ڪنڌ لوڏيو. سيني ائين سمجهيو ته هو پاڻ ۾ سالو پيٽويو آهن.

ويچاري ايشور راءِ نٿي ڄاتو ته ويهي جي ڌنڌي ۾ نوان نوان رشتا-ناتا جڙندا. ان ڳالهه جو هن تصور به نه ڪيو هو. ان ڪري هو گم سم ويٺو رهيو.

نشين جڙيل نالي کي مهيتا ڏيندا ۽ انهي ڪمپنيءَ جو ايجنٽ ۽ ماسٽر صاحب آمهون سامهون ويٺا هڪبئي کي ڏسي رهيا هئا.

(٥)

ايتري ۾ ٻڍيءَ وري پڇيو، "ڪهڙا پٽ، ٻوکي ٻار ٻچا آهن؟" ماسٽر ڳالهايو ڪونه، پر هڪ آڱر کڻي هن فقط اشارو ڪيو.
"اوهه، هڪ ٻار اٿيئي؟" اهو چئي ٻڍي جوان جي مٿي تي هٿ ڦيرڻ لڳي.
ٻڍيءَ کان ٻار جي ڳالهه ٻڌي جوان ڀورڙن کان به وڏيڪ زور سان گلو ڦاڙي روئڻ لڳو.
"معاف ڪر، پٽ." ٻڍيءَ چيو "هاڻ اُن پٽ جي سهاري جيءُ، پٽ!"
"ٻار به ڪونه پڇندو." چوندي ماسٽر ايجنٽ جسي گلي ۾ ٻانهون وجهي، سڏڪس ڪلهي تي مٿو رکي سڏڪا ڀري روئڻ لڳو سڀ ڪيس سمجهائي سمجهائي ٿڪجي پيا.
جوان جو ان طرح ليٽهي روئڻ ايجنٽ کي خوب ڪٽڪيو. پر وينلن کي ان تي اچرج نه لڳو. سالي جو پيٽوئي سان اهڙي روئڻ ۾ ڪابه وڇتراتا نه هئي. پر هن جو نه روئڻ کين وچتر ضرور لڳو. چو جو جيڪا موت جي سيجا تي پيئي آهي. اُها هرڪنهن جي نظر ۾ هن جي پيڻ ئي نه هئي.
"هو امام ڪنور شخص آهي." ايجنٽ جي ٻاري ۾ سڀئي ڳاڙي ۾ سس پس ٿيڻ لڳي. انڪار ڪرڻ جي همت نه هئس. ان ڪري ايشور راءِ ڀورڻ تي فيصلو ڪري ورتو. هو روئندڙ جوان کي پنهنجو پيٽوئي مڃڻ لاءِ تيار ٿي ويو. پر هـن لئي جاتو نه پنهنجي ان پيٽوئي سان همدردي ڏيکارڻ لاءِ ڪيس پنهنجي پيڻ لاءِ روئڻو به پوندو.

"ڪڏ ۾ پوي وڃي جو ڏنڊو." هن ٻڌندي مـــون به چيو، "جيڪڏهين اڳ ۾ خبر هجي ها، ته هن جي ويجهو وڃان ئي نه ها."

پر هاڻ ڇا ٿيندو؟ روئڻ بنا ڪو چارو ڪونهي.

ماستر سان لپٽجي ايشور راءِ به روئڻ لڳو.

پر هڪ ڳالهه ضرور هئي. هن جو اهو ڪوڙو ٻوڙو روئڻ نه هو.

"شانتي! پاڻي شانتي!" گاڏي ۾ ويٺل سڀ ماڻهو ساليءَ پيٽوڻي کي آٿت ڏيڻ لڳا. هڪ چيو، "ڪهڙو فائدو؟ جيڪو ٿيڻو هو، سو ٿي ويو. ڌيرج ڌر!"

ٻڍيءَ هن پيري ايشور راءِ کي پاسي ۾ ويهاري، هن جا وار سهلائيندي چيو، "ڇوڪرو ڪٿي جو. تـــون به روئين ٿو. ويچارو ڌڻهجو پيٽوڻو نه همت وڃائي ويٺو آهي. ڪيئن آٿت ڏيڻ بدران اُٽلو تون به روئندين ته ڪم ڪيئن هلندو؟"

ٻڍيءَ جي ڳالهين تي ايڪدم چپ ٿي ويو.

ماستر به چپ آهي. پر هڪدم چپ ڪونهي. ٿوري دير لاءِ چپ رهي ٿو، ڪجهه ياد ڪري ٿو. پوءِ روئڻ لڳي ٿو.

دک ٿئي ٿو، روئي ٿو، اها ڳالهه ٻي. ٺيڪ اهـــي. هو جڏهن چاهي، جيترو چاهي ۽ جڏهن چاهي روئي ٿو. پر آفت اها هئي ته جڏهن جڏهن هو رنو ٿي تڏهن تڏهن ايشور راءِ جو گلو پڪڙي رنو. ان ڪري جڏهن جڏهن هو رنو ٿي، ته ايشور راءِ لاءِ روئـڻ لازمي ٿي ٿي پيو.

اهو نه سوچجو ته ايشور راءِ لهي پچي وڃڻ جي ڳالهه نه سوچي هئي. نه ڪنهن طرح سان جان ڇٽي. پر ڪيئن ڇڏي لهي ڪٿي وڃي؟ اهڙي پيٽوڻي ڪـــي همت ڪري لهي پچي وڃي، ته به ماڻهو ڪيئن ٽوڪيندا. چوندا، 'توکي عقل به آهي يا نه؟' اوستائين ڳالهه ختم ڪانه ٿيندي، ڪيئن پڪڙي ويهاريندا ۽ چـــونـدا، ته

ويچاري کي روئندو ڇڏي لون ڪٿي ٿو وڃون؟ جيڪڏهن مان هوند ڏيکاريندس ته ٿي سگهي ٿو، هو مار موچڙي کان به ڪم وٺن ايشور راءِ انهن سڀني پهلن تي ويچار ڪرڻ بعد جاٽي ٻڌهي پنهنجي جڳهه تي اٽڪاڻ ٻڌجيو ويٺو رهيو. جڏهن جڏهن واجب سمجهيائين پيٽوڻي سان گڏ روئي پيو ٿي يا چپ ويٺو رهيو، ته جيئن هو لهي آئي پاڻ به لهي پوندو. اسٽيشن مٿان اسٽيشنون اينديون رهيون پر ماستر صاحب لهڻ جو نالو ئي نٿي ورتو.

نيجوارڙا هاڻ ڪو گهڻو پريان ڪونهي. ويجهو ڪنهن ننڍي اسٽيشن تي گاڏي بيٺي ئي هئي. ته هڪ شخص گاڏي ۾ ڏسي چلائي اٿيو، "اڙي! هتي آهي." ڪن ۾ هڪ ٻيو به اچي ويو ۽ ٻئي ان گاڏي ۾ چڙهيا.

نوان آيل ٻئي شخص ماستر جي آسپاس ويهي رهيا.

هڪ چيو، "ڪمبخت ڪٿي جو، ڳولهيندي اسان جو دم نڪري ويو. هرڪنهن اسٽيشن تي لهي اسان تلاش ٿي ڪئي."

ٻئي چيو، "ڪڏهن آيو هئين ڙي، منحوس؟"

ان کي ڏسي ماستر وري روئڻ لڳو.

ان ٻڍيءَ هڪ جٽي کان پڇيو، "هي لمهنجو ڪير ٿئي؟"

"منهنجو پٽ آهي." ٻڍي جواب ڏنو.

"۽ هو؟" ٻڍيءَ ٻئي شخص ڏانهن ڏسندي پڇيو.

"هن جو مامو آهي." ٻڍي جواب ڏنو.

ٻڍيءَ کي ٻڍي جي ان جواب تي سنتوش نه ٿيو. وري چوڻ لڳي -

"هيلتائين ويچارو لڳاتار روئي رهيو آهي. اسان ڪيس ڪيترو سمجهايو، ميڙايو، پر شانت نه ٿيو. ڪٿن پاتو، پار کي هن طرح اڪيلو ڪٿن ڇڏيو؟"

ٻڍي ٻٽ کي چڙهيندي چيو، ”چو ڙي؟ چوٿي رنڊ؟“ جوان ھڪو ٻڪو ٿي ويو.

هن جو گهبراهٽ وارو چهرو ڏسي ٻڍيءَ کي مٿس ديا اچي وئي. چيائين، ”مٿس ڪاوڙ نه ڪريو، پاڻو! روئڻو ٿي هو ڪيس، ٻيو ڇا؟ هڪ ٿي نه ٻار آهي ويچاري کي. اُن ٻار جي دردشا سوچيندي سوچيندي روئندو رهيو. خود به نه اُچان ٻار ٿي آهي. اسان جيان هن زندگيءَ جا ڏک سٺا ڪونهن.“

ٻڍي ٻڍيءَ ڏانهن حيران ٿــي ڏٺو. چيائين، ”هــن کي ٻار ڪٿان ٿيو؟“

”اڇا، ٻار ڪونه اٿس؟ شايد جوءِ جي موت لي روئندو هوندو.“

”چي، کهڙيون ٽا ڳالهيون ڪريو؟ ڇا جي جوءِ اٿس؟ ڪنهن جو موت ٿيو آهي؟“

”ويچارو هيلتائين جوءِ جي موت لي ٿي نه روئي رهيو هو.

هاڻ هن جي مامي چيو،“ هي ٻيڪار جون ڳالهيون ڇالاءِ؟ اُچا نه هن جي شادي ٿي ڪانه ٿي آهي.“

جڏهن شادي ٿي نه ٿي آهي، نه ايشور راءُ هــن جو پيٽڙيو ڪٿن ٿيو؟ پوءِ ايشور راءُ چو رنو؟ انهن سوالن جو جواب ايجنٽ صاحب کي ڏيڻو ٿي پوندو. سيٺيٺي ايشور راءُ ڏانهن ڏسڻ لڳا.

ايشور راءُ هميشه تمام چڪر ۾ پئجي ويو. اهڙي بــلا ۾ هو ڪڏهن ڦاٿو نه هو. ڪهڙو جواب ڏيئي، نه هو چو رنو؟

جيڪڏهن جيڪو ڪجهه ٿي گذريو، اُن ڪــي جڻ جــو ڻڻ ٻڌائيندو نه ماڻهن ۾ ڪل ٿيندي. ماڻهو فقط کلندا ٿي ڪونه، نالو ۽ ائڊريس به پڇندا. ٻين کي به ٻڌائيندا. ڳوٺ ۾ گهر گهر تائين اِها ڳالهه ڦهلجندي. ۽ ڳوٺ ڳوٺ ۾ منهنجي بدنامي ٿيندي، نه فلاڻي ايجنٽ، فلاڻي ويمي ڪمپنيءَ جو اِهو ڪم ڪيو.

هڪ بلا ڪڙي ٿي وئي. ڇا ڪرڻ گهرجي؟ ڪن لاءِ سوچيندو رهيو.

ايشور راءِ ان طرح سان مـــن ۾ سوچي رهيو هو ٻيڏيءَ وري چيو، ” ۽ شادي ٿي اٿس، نه ٻار، پوءِ هو هن طرح سان ڇو رنو ڇو؟“

ٻيڏي چڙندي چيو، ” روئـــي ڪٿي ٿو پيو، پريندو آهـــي. نڀاڳاڻان کهڙي گهٻراهٽ اٿس.“

هن جي مامي ٻڌايو، مهدو ٿيو، جڏهن هن جي طبيعت ڪجهه بگڙجي ويئي. جتي ويٺو هجي، ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويٺو هوندو آهي. هڪ طرح سان ڇريو ٿي پيو آهي. ڪڏهن سان به ڳالهائيندو ٻولهائيندو ڪونهي، ڪو ڪائنس ناراض ٿئي يا سخت ڳالهه چوي، بس روئڻ لڳندو آهي.

وشاڪا پٽنم ۾ هن جي پاڳل پڻي جو علاج ڪرائڻ لاءِ وٺي وڃي رهيا آهيون.

جوان هيٺئون زبان کولي.

” پاڳلپڻو ڪٿي آهي، پائو؟ مان ان لاءِ رنس، جو هن چيو، ” جيڪڏهن منهنجي شادي به ٿـي ويندي، ته منهنجي پتني جيئندي ڪانه. ٻار به ٿيو، ته اهو مري ويندو.“

سڀ ماڻهو ايشور راءِ ڏانهن غصي سان گهورڻ لڳا. ڪين عجب لڳي رهيو هو. ته هن اِها منحوس ڳالهه ڇو ڪئي.

جوان چيو –

” هن چيو، پائو! ته مان مري به ويندس. ريل جي ڪرڻ ڪري، پل ٽٽي وڃڻ ڪري، موٽر ڪار سان ٽڪرائجي يا ٻيءَ گاڏي سان دٻجي مري ويندس.“ اهو چئي جوان وري روئڻ لڳو.

ايشور راءِ جا چپ ٻراڻ ٿي نڪتا. اَڄ هـن اهي ڳالهيون ڇو ڪيون هن وٽ ان جو ڪهڙو جواب آهي؟

هاءِ رام، ايشور راءِ جي دل ٿي چيا گذري رهيو آهـي، ڪير تو چئي سگهي.

ٻــيڏيءَ ايشور راءِ کـــي ڌڪار وچــان گهوريو،” ڇو ڙي؟

توهان ڏينهن پورا ٿيا آهن ڇا ؟ جو ويچاري ٻار سان اهڙيون منحوس ڳالهيون ڪيئه ؟"

هڪ پڇيو،" توهان جي پڻ جي موت سان روئڻ جو ڪهڙو مطلب هو؟"

سيٺاڻي ڪيس گهوري ڏسي رهيا هئا. هن سوچيو هاڻ سندس خير ڪونهي. ٻيجواڙا جنڪشن جي پليٽفارم تي ٽرين جي بيهندي ئي فٽ بورڊ تان ٽپو ڏنائين ۽ پوءِ بر شامل ٿي غائب ٿي ويو.

اُن ٻڍيءَ، ٻڍي ۽ مامي ۽ گاڏيءَ جي ٻين مسافرن جو اهو ئي فيصلو ٻڌو، ته هو ڪو هڪ پاڳل ئي هو.

پٽر - سنتان

ليکڪ:- شري آنندي نارائڻ سواهي

جنم:- سنه ١٩٠٧ع ۾
جڳهه:- منگل - گري، ضلع گنتور
١٩٣٠ ۾ پهرين ڪويتا رچيائين. ١٩٣٤ ۾ پهرين ڪهاڻي لکي شايع ڪرايائين. 'آنڌرا سيما نائڪ سماج' جو ٽي سال سنپادڪ ٿي رهيو. سنگيت ۽ چتر ڪلا ۾ سٺي داخلا آهي. ڪجهه ايڪانڪيون ۽ 'رجني ڪماري'، 'آلـالـو پٽا' نالي ٻه نـاول لکيائين. 'ويتا سمولو'، 'سنهيه هتود'، 'اپاسنا - ٻلمو' نالي ٽي ڪهاڻين جا مجموعا شايع ٿي چڪا اٿس. اٽڪل سو کن ڪهاڻيون لکيون اٿس.

پٽر سنتان

سيتا اَما ڇوٽون پيرو پيٽ سان ٿي هيلتائين کيس ٽي ڌيئرون ٿيون هيون. ان ڪري بار بار دل ۾ شڪا اٿي ٿي ته هن ڀيري به ورِي ڌيءُ نه ڄمي. هوءَ پٽ لاءِ تمام سڪايل هئي.

ڪڏهن به ڪنهن عورت جي ڪڇ ۾ پٽ ڏسندي هئي، ته ڪائنس وٺي گود ۾ کڻندي هئي. جيستائين ٻار جي ماءُ ڪائنس واپس نه گهرندي هئي، ته هوءَ واپس نه ڪندي هئي. جيڪڏهن اها عورت ڪائنس پڇندي هئي، "توکي ڇا ڪو پٽ ڪونهي؟" ته منهن لٽڪائي وراڻي ڏيندي هيس، "هيءَ صورت ڇا پٽ جي ماءُ جـــي ٿي لڳيئي؟" ٻارڙي جو ڪر ٻار پاجامو، ڪرتو،

ٽوپي، جوراب ۽ بوٽ پائي لنگهندو هو، ته اُن کي اوستائين ڏسندي رهندي هئي، جيستائين اُهو ٻار گهٽيءَ اورانگهي سندس اکين کان اوجهل نه ٿيندو هو. پنهنجو ٻار کي چوندي هئي، ”پلو ٽشي پگوان جو، هن جو ڇا وڃي ها، جو مون کي به پٽڙو ڏئي ها. مان به اُن کي چڱي طرح بوٽ ۽ ٽوپلو پائي ڪيس ڪڇ ۾ کڻي پنهنجو جنم سڦل ڪريان ها.“ پوسرندي هئي، ته نچاٽا اُهو ڏينهن ڪڏهن ايندو؟ ڪيترين ئي ديوين ۽ ديوتائن جون سکائون باسيائين ته هن ڀوري پٽڙو ٿئي. هن وينڪٽرمڻ مورتيءَ جي نالي باس پاسي ته تنهنجي پهاڙ تي ٻار کي پنڌ وٺي ايندس، اُتي ئي سندس منڍ لهرائيندس. ۽ مٿ پوري پٺسا، ٻار جي ٽن جي سيٽي زاورن جي * ’ڪڙي لوٽ‘ ڪرائيندس.

گهمڙو ڪپڙن ۾ ملبوس ڪوبه ساڌو سنياسي ايڪ گهرڻ ايندو هو، ته هوءَ کيس آدر ڀاءُ سان اندر وٺي ويندي هئي ۽ پڇندي هئي، ”ڇا اوهان هٿ پٽ ڏسڻ ڄاڻو؟“ هو سوچيندو، ’هيءَ ته اُميد کان وڌيڪ ملڻ وارو آهي‘، ته مشڪرائيندي چوندو هو، ”چونه؟ چونه؟“ هوءَ مسڪرائيندي هٿ جي ترِي اڳيان ڪندي هيس. ”ذرا منهنجو هٿ ڏسي ٻڌايو، ته مون کي پٽ ڪڏهن ڄمندو؟“ هو فقط چوي، ته ضرور ٿيندو. ته هوءَ ڪپڙن ۾ ڪاڻ ماپندي هئي. کيس خوب کارائيندي، پيئاريندي ۽ ڏڪڻا ڏيندي هيس. گهٽ ۾ گهٽ اُهو ڏينهن ته هوءَ تمام خوشيءَ سان گذاريندي هئي. ۽ ڪنهن جيڪڏهن ڪوڙ-ٻوڙ ۾ چئي ڇڏيس، ”نه، توکي پٽر-سنتان ڪونه ٿيندو.“ ته اُن اپاڳي کي هڪ داڦو به ڪاڻ ڏيندي هئي. ۽ سڄو ڏينهن خفي رهندي هئي.

---

* ڪڙي لوٽ – پگوان جي مورتي جي سامهون ڪپڙا، زيور پائي بيهارڻ ۽ پوڄاري سڀ ڪجهه لاهيندو آهي.

"هن جي پتي نوسڌهم هڪ ڏينهن ڳالهين ئي ڳالهين ۾ چيس،
"هن پيري سنڀالج سيتا، پوءِ نه چئج ته چيو ڪونه."

"بس بس رهڻ ڏيو اوهان جي اها مسخري. مون ۾ چاهيل مراد پوري ٿي وڃي ته جيڪر ڪيترو نه سٺو ٿئي! منهنجا ته جيڪر پير ئي زمين تي نه ٽڪن." سيتا مٿان بگڙي، پر اندر ۾ خوش ٿيندي چيو.

"مون ته چيومانءِ مڃ نه مڃ، تنهنجي مرضي." پتيءَ ڏوراپي جي سُر ۾ چيو.

نو مهنا پورا، هڪ ڏينهن سيتا آما ويم ڪيو. هميشه جيان هن پيري به ڌيءَ ڄائي. سيتا جي مايوسيءَ جي ڪا حد نه رهي کيس لڳو، ڄڻ ته هوءَ مسيرو پرپٽ تان هيٺ ڪري پيئي هجي. آس لڳائي ويٺي هئي ته هن پيري ضرور پٽ ڄمندو، پر نه ڄايس. جهنجهلائي چوائين، "ڪيترن ديوين ديوتائن جون پاسون پاسيم. پر سڀ ڪوڙ نڪتا. ڇا جا ديوتا، ڇا جا دٿس، سڀ ڪوڙا نڪتا." سوچڻ لڳي، "جيڪڏهين اڳئين جنم ۾ پاپ ڪيا هجنم ها، ته هن جنم ۾ پٽ ڄمن ها. هت نه اُچڻ واري شيءِ جي اميد لڳائڻ اجائي آهي. مون جهڙي پاپڻي کي پٽ ڪٿان ڄمندو؟ نران کي ڏسو. پٽ ٿي پٽ. چار پٽ! ڀڳوان مٿس مهربان آهي. پٽن جي ماءُ ٿيڻ جو کيس ڪيترو نه گهمنڊ آهي! هر ڳالهه ۾ گهمنڊ. هن جي هلت چلت ۾ گهمنڊ ئي گهمنڊ جهلڪي ٿو. جيڪو ڪري، جڻ به ڪري، کيس سيکڻ سونهين ٿو. ڇونه سونهندس، هيرن جواهرن جهڙا چار پٽ اٿس. اُنهن کي ڏسندي ئي گهمنڊ ٿئيس ٿو. ڇاهي ڪنهن جا به هجن. ڇونه هجن؟ جڏهن پٽ وڏا ٿيندا، ڪنواريون آڻيندا. جهول پوري ڏاجو آڻيندا. سڀ راڻيون سس کي ويهاري شيوا ڪنديون. پوءِ اُنهن کي پار ٿيندا. پٽن جي پٽن کي گود ۾ کڻي کين وندرائيندي ته

گڏوگڏ سندس ٻه ونڊر ٿيندي . پٽ جڻڻ وارين جو جنم سڦل آھي. مون اياڻيءَ جو ڪھڙو جنم؟ مون جھڙيءَ جو ھن ڌرتيءَ تي جنم ئي پاپ آھي." ان طرح سان ھوءَ پٽ نه ڄڻڻ سبب خود کي ڌڪاريندي ھئي . پٽن جي مائرن کي استري جاتيءَ ۾ خاص درجو ڏيئي ، پنھنجي من ۾ اوچي جڳھه ڏني ھئائين .

ڌيءَ ڄڻڻ سبب پتي پتنيءَ سان ڪنھن ڳالھه ڏيٺھون ڳالھايو به ڪونه .

" قطار لڳائي اٿئي ، قطار!" نرسمھم چيو ، "جيڪڏھين ٻالگھاٽ ۾ ھجين ھا ، ته تنھنجي پيٽ کي اشرفين سان پورل سمجھي ، تنھنجو پتي اچاڻان ڪيترو خوش ٿئي ھا . "

" پلي ٿئي . ھن کي به نه وڻ مان پٽي کاڻ آئي آھيان . پالي نوائي وڏو ڪريو ۽ وڏو ٿيڻ تي ڪين ڪنھن کي سونپي ڇڏيو . بس پنھنجي راھه تي ھليون وينديون." پنھنجي تراشا کي لڪائيندي سيتا اما چيو .

ھاڻ مون کي پٽ ڄمندو تي ڪونه . اھو مٿي سيتا اما ھڪدم نراس ٿي ويئي ھئي .

پتي ڪڏھن ناراض ٿيندو ھو ، ته رونڪھارڪي لفظن ۾ چوندي ھئي ، "جيڪڏھين مون کي پٽ ھجن ھا ، ته توھان جيڪر ھن ريت ڳالھايو ھا؟" جيڪڏھين ڪو مست مائٽ وڏي آواز ۾ ڳالھائيندو ته اندر ئي اندر ۾ پوسرندي ھئي . پٽن جي مائرن جھڙي عزت مون کي ڪٿي ملڻ واري آھي . چئن عورتن جي وچ ۾ ويھندي ھچڪندي ھئي ، ڄڻ ڪو وڏو اپراڌ ڪيو ھجيس .

" مائي ، چپٽي بيک ته ڏي ، مائي!" دروازي تي ھڪ ڏينھن پڪارڻ پڪاريو . وچاريءَ کي چيلھه ۾ فقط ڪپڙي جو ٽڪر لپٽيل ھو . پر گود ۾ ھڪڙو ننڍڙو ٻار ھئس . سيتا اماں کائنس پڇيو ، " پٽ اٿيئي ڇا؟"

”هائو مائي!“ ٻڪارڻ جواب ڏنو.

سيتا آما جانو پڇندي حيرت وچان چيو، ”ڇا پٽ! ڪيتري نه ڀاڳوان آهين، تون.“ پوءِ من ئي من چيائين، ”ڀلو ٿئي اُن ڀڳوان جو. در در ڀيک ٿي پيٽ پريندڙ ٻدران ڏينهن رات پٽ لاءِ واجهه وجهندڙ کي ئي پٽ ڏنئي، نه سندس آخر ڇا بگڙجندو؟“ اِن طرح ڀڳوان کي ٻٽيندي، ٻڪارڻ سان همدردي ڏيکارڻ لڳي.
سيتا آما ٻڪارڻ کي گهر اَندر وٺي ويئي. کيس ويهارياين. ٻـار جي مٿي لاءِ ليل ڏنائين. هڪڙو سنو چوغو آڻي کيس پهرايائين. ۽ ماڻس لاءِ به سٺي اَڌ واپرايل ساڙهي ڪيڏي ڏنائين. ان طرح ٻڪارڻ کي چڻ نئين ڪنوار ٻڻائي، دال، ڀات، ساڳ سان پيٽ ڀري کارائي وداع ڪيائين. ٻڪارڻ خوشيءَ وچان ڦولي نه سمائي.
”آما، تون ڏاڍي ديالو آهين.“ چئي سندس ٿورا مڃيندي هلي وئي.

نوسنهم ايلگو چڱي طرح پڙهي لکي سگهندو آهي. سندس الوميئيم جو واپار آهي. بازار ۾ وڏو دڪان اٿس. پڻ ۽ ريڙڪي ٻنهي طرح جو واپار اٿس. پاڻون کان جدا ٿيڻ مهل پنجاهه هزارن جي دائما ملڪيت ۽ پندرهن هزار روڪ مليٰ هئس. اُن کانسواءِ نوسنهم پنجويهن هزارن جي اِستر سمپتي ۽ ڪجهه روڪ به ڏاهي ورتي اٿائين. ليڻ ديڻ به هلائي اٿس. وڏي ڏيءَ اشانتا نو ورهين جي ٿي چڪي اٿس. ٻي جو نالو پدمڻي ۽ ٽين جو رتنم. سڀني کان ننڍيءَ جو نالو هيملتا آهي. ٻين جي عمر ست سال ۽ ٽين جي چار سال آهي. ٻئي وڏيون ڏيئرون پڙهڻ وينديون آهن. اُنهن ٻنهي کي سال به سال پاس ٿيندو ۽ اڳلي درجي ويندو ڏسي پيءُ ڪڏهن گهٻرائيندو آهي. ته هنن ڇوڪرين ۾ ايڏو عقل ڪٿان آيو؟ ٻي ڏيٽس سنيما وغيره جا گانا سٺي طرح ڳائيندي آهي. سريلو گلو اٿس. سڊول سرير اٿس.

جڏهن پتنيءَ کي اُن پتي کي ٻه ڀت جي گهڻي چاهت آهي، پر مرد هئڻ جي ڪري پنهنجي ڀاو کي ظاهر ٿيڻ نه ڏيندو آهي. ننڍي ڌيءَ هيملتا ٻهرين سال پورو ڪري ٻئي ۾ پهتي آهي. ڊگهائي هلڻ لڳي آهي. نرسمهم هڪ ڏينهن دڪان تي وڃڻ لاءِ تيار ٿي رهيو هو. اُن وقت "بابو! بابو!" پڪاريندي ننڍي ڌيئس سندس پيرن سان لپٽجي وئي. ڪم سبب يا گود ۾ کڻڻ جي اڇا نه هئڻ سبب نرسمهم ٻچڙيءَ کي ڪنهو ڪيو نه، ٻچڙي روئڻ لڳي. ماڻس ڏٺو ته چيائين، "کڻوس نه گود ۾. ويچاري پيرن ۾ چنبڙي روئي رهي آهي."

"وقت ڪٿي آهي مون وٽ؟ دڪان تي نه وڃان ڇا؟"

"اماڙي! ايتري ۾ ڪهڙا هزار ڪمائيندا؟ ويچاري ٻچڙيءَ کي هن طرح ٿڙقندي ڪوئي ڏسي سگهي؟ پهرين ٻار پوءِ ڪمائي. آخر سڀ ڪمائي ڪنهن لاءِ آهي؟ ٻارن لاءِ ئي نه؟ هيءَ گهر گرهستي، هي ڌن دولت، سڀڪجهه اُنهن لاءِ ئي ته آهي. پاڙيسري پرڪاشم کي ئي ڏسو. پتنيءَ کي. وبهاري ڏنڊو واپار ڇڏي ٻارن کي رانديون ڪرائيندو آهي".

پيرن ۾ چنبڙيل ڌيءَ کي ڌڪو ڏيئي، هڪ قدم وڌائيندي چيو، "تو به هن جي جوءِ وانگر ڀت ڄڻيو هجي ها، ته مان به اِن طرح رانديون ڪريان ها."

"هاءِ ڙي، اهڙو ڀاڳ ڪٿي آهي مون نڪوڙيءَ جو!"

"ته پاڙيسرڻ کان وڃي پڇين ها. اڃا به ڪا دير نه ٿي آهي."

اِن طرح بڪندو نرسمهم گهر کان ٻاهر نڪري ويو.

"اِهو نه چونه چوندا." چوندي سيتا اما ڌيءَ کي گود ۾ کڻي اندر هلي وئي.

حقيقت ۾ نرسمهم کي ڌيئن سان حقارت هئي، جيڪڏهين اهي ويجهو هلي ايندين هيون، ته هو ڀڙڪي اُٿندو هو. پتنيءَ

جي چوڻ تي جيڪڏهين سال ۾ هڪ اڌ ڀيرو گهر ۾ ڪڙهندو به هو ته ٻارن کي جڻ اندر جي ٻڌوي پراپت ٿي ويندي هئي. پنهنجو پاڻ پيءُ جي ويجهو ويندي جيڪڏهين سندن پيءُ انهن ڏانهن ڌيان نه ڏنو ته ويچاريون ٻچڙيون ايترو خفي ٿينديون هيون، جڻ ڪائن اوچو عهدو کسيو ويو هجي. زمين تي روئنديون ليٽيون پائڻ ٿي به هو ٽس کان مس نه ٿيندو هو. ماءُ ايندي هئي ۽ ٻين سمجهائي ٻجهائي ماٺ ڪرائيندي هئي.

هڪ ڏينهن جي ڳالهه آهي. نوسدهم تازو دڪان تان گهر ۾ موٽيو هو. پتنيءَ چيو، ”ٻڌو ٿا، ٻچڙي ٻن ڏينهن کان بيٺي آهي، اڪيون بہ نٿي کولي. بخار ايترو ته تيز اٿس، جو هن جو بدن جهڙي جلي رهيو آهي. نه کائي ٿي، نه پيئي ٿي. ڪڏهن کي ڏيکاري سندس دوا درمل نه ڪرايو!“

نوسدهم اداسائي سان چيو، ”دوا درمل ڇا جي ڪريون؟ هن لاءِ بيڪار ۾؟ چپ چاپ ويٺي ڏسندي رهه. ٿي ڏينهن گذرندي گذرندي ڇوٽين ڏينهن پاڻيهي اڏامي ويندي. عورت ڪسي، ۽ ناگفدي کي ڪڏهن به موت ڪونه ايندو آهي. نه ڪارائڻ جي ضرورت آهي، نه پيئارڻ جي. ڪتي به ڦٽي ڪريس. پنهنجو پاڻ پلجي ويندي. درياهه جي لهرن ۾ ڇڪجهه اڇليس، ورئي گهر موٽي ايندي.“

”واهه ڀلا ماٺهو آهيو اوهين به.“ سيتا اما چيو.

”هوڏانهن ويچاري هن طرح سان تڪليف ڀوڳي رهي آهي. ۽ هيڏانهن اما ديا - درد کي من ۾ آڻيندي هن ريت ڳالهيون ڪري رهيا آهيو.“

ٻن ڏينهن بعد ڇوڪريءَ جو بخار پنهنجو پاڻ لهي ويو.

(٢)

هيملتا ٻن سالن جي ٿي، ته سيتا اما وري گرڀونتي ٿي. هن

پيري هن ڪابه سڪا نه باسي هن جي پٽ جي اڇا گسي غائب ٿي ويئي. هاڻ اُن جي جڳهه چڙ ورلي هئي. ڪيس ڪنهن مان به ڪا اُميد نه رهي هئي. نو مهنا پرجڻ تي سيتا اُما کي پٽ ڄائو. ڏائي وٽان اِها خبر ٻڌائين ته سيتا اُما جو چهرو پورڻماسيءَ جي چنڊ جيان جڳمڳائي اٿيو. ڪيس لڳو ته سندس ڀاڳ جي ڪارا ڪارن بادلن ۾ وچ جيان چمڪي آهي. سوڙ به نٿين شڪتي دوڙڻ لڳي. جنم سڦل ٿيو، سمجهي هوءَ ڦونڊي ويئي. سمجهيائين ته سيئي سڪائن آخر رنگ آندو آهي. ٻهڪي لعبي عرصي ان سانديل اڇا کي اڄ پورو ٿيندو ڏسي هن ڀڳوان کي وار وار پرڻام ڪيا.

اِهو شبُ سماچار نرسمهم تائين دڪان تي پهتو. اُچانڪ ڏٺن حاصل ڪيل غريب جيان هو خوشيءَ وچان اُڇلي پيو. رپيا ڳڻي رهيو هو، اهي اتي به ڇڏيائين. نوڪر کان چار مڻ کنڊ تورائي، ڪولي کان پٺ تي کڻائي گهر پهتو. ۽ گهر گهر ۾ کنڊ ورهائي پنهنجو جنم اُلسو ملهايائين. پاڙي جي سهاڳڻين عورتن اُچي چيو، ”تنهنجي پٽ جو روپ سورهان آنا تو جهڙو آهي.“

”ان ۾ ڪهڙي ڳالهه آهي، ماتا جي!“ نرسمهم مشڪراهٽ سان چيو، ”ڀڳوان گهڻن ڏينهن ۾ هڪ ذرڙو ڏنو آهي. اوهان جي آسيس سان ٻڪاري ٻڌجي جيئي، نه به وڏي ڳالهه آهي.“

”سڀ چنتائون ڇڏي ڏي.“ هڪ ٻڍيءَ ڏڪندڙ هٿن سان لٺ سنڀاليندي چيو، ”تنهنجو پٽ سو سال جيئندو.“

”اوهان وڏن جو آشيرواد گهرجي.“ چوندي نرسمهم ٻڍيءَ کي مٺ پوري ٻي به کنڊ ڏني.

ڏائي ٻار کي اِسنان ڪرائي رهي هئي. نرسمهم ڏسي باغ باغ ٿي ويو. پوءِ ويم واري ڪمري ۾ ويو. پتنيءَ کي ڏسي پريم سان پڇيائين، ”طبيعت ٺيڪ اٿيئي نه؟“ ان طرح چاڪ چڳيلائي

جي خبر پوڻ ڪانپوءِ مشڪرائيندي چيائين، ”مون سان هاڻ سڌو منهن ڏيئي ڇو ڳالهائيندين؟ هن پيوي پٽ جو جائو آهي.“

”رهڻ ڏيو.“ سيتا اما ڇيو ۽ پار ڪـي روشنيءَ ۾ ڏيکاريندي چيائين، ”پار کي ڏسو ته سهي.“

”تو هيڏي پيڙا ڀوڳي آهي، سيتا!“ پتنيءَ جي اکين ۾ اکيون وجهي پتيءَ چيو، ”اها وئرٿ نه ويندي. ويهن اشرفين جو چندر هار توکي پهرائيندس. سمجهئين؟“ سيتا جون واڇون ٽڙي پيئون چهرو ڦڪو هئس. پر ان وقت ان ۾ چنڊ جي چانڊوڪيءَ ڪـان، وڌيڪ تيج اچي ويو. هوءَ مسڪرائڻ لڳي.

هيڏن ڏينهن بعد گهر ۾ پٽ جو جنم، جڻ گهر ۾ جواهرن جو ڀانڊو لٿو هو. نرسنهم هاڻ دڪان تي به ڪونه ويندو. سدائين ڪٽ وٽ ويهي پار ڏانهن نهاريندو رهندو آهي. ڏينهن مان ته هو اڳ ۾ ئي بيزار هو. هاڻ پٽ حاصل ڪري ماڻهن به بيزار ٿيڻ لڳي. انهن جي پالنا ڏانهن ڌيان نه ڏيئي نئين جـاول پٽ سان سڄو وقت گذاريندا هئا. پار ٽن مهينن جو ٿيو. هن جي سڄي سرير تي سڄو سون ئي سون چاڙهيو ويو. گلي ۾ چين، ڪڙاين ۾ ڀنگڙيون، چيلهه ۾ چيلهه ڪڙو، سيڻي سون جا ڳهڻا ان پار کي پاتائون. پار ’اون‘ ’آن‘ ڪندو ته ماءُ پيءُ ائين خوش ٿيندا هئا، جڻ هو ويد پاٺ ڪري رهيو هجي. سيٺي شاسترن ۾ ماهر هجي. پنجون نمبر هئڻ سبب ايترو سگهارو ڪونهي. سدائين کير الٽيءَ واپس ڪيندو آهي. ماتا جي کير ۾ بدهاضمو هئڻ سبب ونڊ کي ڏيکاري ماتا کي دوا ڏياري ويئي، ۽ کائڻ پيئڻ تي سخت روڪ هئڻ سبب ماتا سڪي ڪنڊا ٿي ويئي. نرسنهم پتنيءَ کي سجاڳ ڪيو، ”ڏس بد پرهيزي نه ڪج. جتن سان رهه. خبردار هو پٽ آهي.“ سيتا دلاسو ڏنس، ”ڇو، مون کـي خبر ڪونهي ڇا؟ پنهنجي پـٽ لاءِ جيڪو به ڪشٽ ايندو سهي وٺندس.“ ٽئين

مهني جي اندر ئي اندر نام ـ ڪرڻ سنسڪار ڪرڻ جو ويچار ٿيو، انهيءَ ۾ خوب واد وواد ٿيو، ته پٽ جو نالو ڇا رکيو وڃي؟"

* "بابا جو نالو مٿس رکنداسين." نرسمهم چيو.

"نه، نه اهو ٺيڪ نه ٿيندو. پراڻي قسم جو نالو آهي. ڪو سٺو نالو ڳولهيو!"

"ته تون ئي ٻڌاءِ ڪهڙو نالو رکون؟"

"توهان ئي سوچيو مون زال ذات کي سٺن نالن جي ڪهڙي خبر؟"

"موهن ٺيڪ ٿيندو."

"اهو وري ڪٿي آهي سٺو نالو؟"

"ٻيا ڪو ڪٿي ٿيندو؟"

"منهنجي ڀيڻ جي پٽ جو نالو به اهوئي آهي. پراڻو نالو نه کپي. مون توهان کي اڳ ۾ چيو آهي."

"اڇا! رشيڪيش پسند اٿيئي؟"

"اهو چوڻ ۾ ڏکيو آهي."

"ته منهنجي پسنديءَ جو نالو توکي وڻندو ئي ڪانه."

"چڱو ته ٻه ٽي نالا ٻڌايو. انهن مان چونڊي وٺنديس."

"تنهنجي پسنديءَ جو نالو مان ڇو ڳولهيان؟ تنهنجي پسندي ئي سهڻي. منهنجي هاڻ ڪهڙي ڳڻپ آهي. هينئر ڀيڙا پوڄي اٿيئي، ته اها ذميواري به نباهڻ کپيئي."

پتنيءَ جي چالاڪيءَ واري وارتا تي سيتا آما کلي چيو، "نه،

---

* ڏکڻ ۾ سرڳواسي پتا، ماتا، ڏاڏي جا نالا نئين ڄاول ٻار تي رکيا ويندا آهن. ان رواج پٺيان اهو ويچار ڪم ڪندو آهي، ته مرده آتمائون وري جنم وٺنديون آهن. جتي انهن جو لڳاءُ هوندو آهي. ٻيو ته سرڳواسي مائٽن جي ياد برقرار رهندي آهي.

اِها ڳالهه ڪانهي. مردن کي نالو رکڻ ڪونه ايندو آهي. اِن
ڪري مان ڇوان ٿي ٿوهان نالا ٻڌايو. مان ڇونه ڪنديس."

"'ڪروڙ - پاٽي'، 'سگڻ - ساگر'." نرسنهم چيو ٿي ته
سيتا کلي چيو، "بس، بس اِهو نالو سٺو آهي، سگڻ - ساگر.
ڪڪي جو نالو اِهوئي رکنداسين."

هڪ ڏينهن نرسنهم ماني کائڻ ويٺو. پٽڙي ٻرسي رهي هئي.
ٻار روئڻ لڳو. نيون نمبر ڏيءَ رلدا ڊوڙي پاءُ کي گود ۾ کڻي ماءُ
وٽ آئي ۽ ٻوٽلي ٻوليءَ ۾ چوڻ لڳي، "اما پاڻو لوڻي ٿو." ماءُ
گهٻرائجي چيو، "اڙي ٽون هن کي ڪيرائي ڇڏيندين. هن ۾ جان
ئي ڪيتري آهي. هڪ ئي ڇوت ۾ - رن ڪيس هلي آهي ڪڻڻ."
۽ ٻروسڻ واري ڪيويءَ سان رلدا کي مارڻ لڳي. ٻار کي ڪائنس
ڇني پاڻ کنيائين.

ٻيءُ گرهه کڻي کائڻ ٿي هو، اِهو سڀ ڏسي هٿ وارو گرهه
ٿالهه ۾ وجهي، جڻ سندس دنيا ٻڏي رهي هئي، اِڪري ٽڪڙو اٿيو
۽ چوڻ لڳو. "اڙي رن! هن جي جان وٺڻ لاءِ ٽون ڪٿان آئي
آهين! ڪتيءَ جيان ٻه گرهه کائي ڪنڌ ۾ وٺهي ڇو نٿي رهين؟
هاڻ ته سندس وڄهو ٻه وڃڻ ڪونه ڏيندوسانءِ؟" چئي انهيءَ جوٽي
هٿ سان ڏڪ هنيو جو ڏيڻس جي پٺيءَ ٿي پنجن ئي آڱرين جا
نشان ڇنجي ويا. ڏيڻس ماءُ پيءُ جي مار سهي نه سگهي. ڇيخ
ڪري هيٺ ڪري پيئي. ۽ ليٽڙندي روئڻ لڳي. ٿڌهن وڏي
ڏيءَ شانتا اٿي آئي. رلدا کي کڻي ٻرچائڻ لڳي. ۽ ڪلاڪ ڪانپوءِ
ڪيس مات ڪرائي سگهي. نرسنهم پيٽ ٻري کائي پيئي، هٿ
منهن ڌوئي، اوڳرائي ڏيندو، پٽ کي پٽڻيءَ جي گود مان وٺي
چوڻ لڳو، "ڏس ته سهين ڪيترو نه کڄلي ڇڏيو آهي رن، هن
کي! ٻابوءَ جو سڄو سرير ڳاڙهو ٿي ويو آهي."

سيتا چيو، "اڃا هينئر جو هينئر کيس اِسنان ڪرايو هئم."

(٣)

ٻار هيءُ سال کن جو ٿيو آهي. هن لاءِ نچاڻان گهڻن نمونن جا ڪپڙا ٺهرايا ويا آهن. ڪلاڪ ڪلاڪ ڪانپوءِ سندس پوشاڪ مٽائي ويندي هئي. زمين تي اصل پير ئي نه رکڻ ڏيندا هئس. ماءُ ۽ پيءُ سدائين ڪڇ ۾ کڻي ويهندا هئا. ٻار جڻ پيءُ جي ڳلي جو هار بڻجي ويو. پيءُ کي ڏسڻ ڪانسواءِ پٽ ۽ پٽ کي ڏسڻ ڪانسواءِ پيءُ هڪ کن به رهي نه سگهندا هئا. حالت اها ٿي جو نرسمهم ڪٿي به ويندو هو، ته ٻار کي گود ۾ کڻي ويندو هو. پلي دڪان تي وڃي يا بازار ۾، چٺن دوستن جي ملڪ ۾ وڃي يا جتي به وڃي، نرسمهم گهر کان ٻاهر وڃڻ لاءِ قدم مس کڻندو هو، ته ٻار به تيار ٿي ويندو هو. ٻاڇي جيان پٺيان پٽ به ضرور ويندو هو. جهڙي طرح مداري ٻاندر کي ٻنيءَ تي کڻي گهر گهر مان بيک پندو گهمندو آهي. اُن ريت نرسمهم کيس ساڻ ساڻ وٺي ويندو هو. هن ٻار جي ڄمڻ کانپوءِ ڪڏهن به نرسمهم کي اڪيلو نه ڏٺو. ايتري قدر جو رات جو به جڏهن سمهندو هو، تڏهن ٻار کي ڇاتيءَ سان ليٽائي سمهندو هو.

جڏهن چيز تي ٻار جي اِڇا ٿي - پلي اُها گهڻي قيمت واري ڇونه هجي - خريد ڪري ڏيندا هئس. وٺي ڏيڻ ۾ ويرم ڪندا هئا ته هو هٺ پير پٽڪي روئندو هو. نرسمهم هن جو روئڻ ڪانه ڏسي سگهندو هو ۽ سڀو ڪم ڇڏي تُرت سندس اِڇا پوري ڪندو هو.

هڪ ڏينهن ننڍڙي ٻچڙي هيما هڪ پٺسي وارو ڳڙ جو لڏون کائي رهي هئي. پيءُ جي گود مان سگڻ ساگر هٿ جو اشارو ڪيو ۽ طوطلي ٻوليءَ ۾ لڏون گهريو. ”اڙي هيما“ پيءُ چيو، ”تون جيڪو ڪجهه کائي رهي آهين، اهو ٿورو ٻاٻوءَ کي ڏي.“

ٻچڙيءَ ڪند اوڏي انڪار ڪيو. ۽ ٻاڻ ڪائيندي رهي. لڏون ملندو نه ڏسي هو ٻيءَ جي گود مان کسڪي زمين تي ليٽڙيون پائي روئڻ لڳو. ٻيءَ چڙيو، ”بابو روئي پيو، ٿورو ڏينس. مان توکي پيو آڻي ڏيندس.“ ”نه“ چئي هيما ٻاهر ڀڄي ويئي. ٻار زور زور سان روئڻ لڳو. جڻ وڇونءَ ڏنگيو هجيس. ٻچڙيءَ شايد اهو سوچيو ته هٿ ۾ لڏون هوندو، ته پٽس ڪانئس کسي ويندو، سڄو لڏون وات ۾ وجهي ڇڏيو. پٽس ڪيس ٻڪڙي ۾ چار چماٽون هنيون. ۽ سندس وات ۾ اڇيل لڏون ڪڍي پٽ کي ڏنو. لڏهن سڳڻ ساڳو مات ڪئي.

هڪ ڏينهن نرسنهم بازار مان مرملا آندا. ٿورا ڪڍي هيما کي ڏنائين. ۽ باقي سڀ پٽ کي ڏنائين. پٽس اهو ڏسي نه پيٽس کي به ڪجهه مليو آهي. پنهنجي هٿ وارا مرملا هيٺ ڦٽي ڪيا نه سيٽي ڪيس ماڻ ڪرڻ، ان مراد سان زمين ۾ ليٽڙيون پائڻ لڳو. اهو ڏسي هيما ٻيءَ جي چوڻ کان اڳ ئي مرملا موٽائي ڏنا ۽ چيو، ”مون کي نه کپن بابوءَ کي ڏيو.“ پڪڙيل مرملن کسي ڪنو ڪري، سڀ ملائي ٻيءَ پٽ جي هٿ ۾ ڏنا. پٽس جو روئڻ بند ٿيو. ”هيڏانهن ڏنو.“ اندر ڪنهن ڪم ۾ رڌل سيتا اما چيو ”ڏنو هيما جو بابوءَ لاءِ ڪيترو نه پيار آهي. ٻاڻ نه ڪائي ڪيس ڏنائين.“ نرسنهم ٿرت وراڻي ڏني، ”ڇا هوءَ نٿي ڄاڻي ته سياڻي ڪيس ڪارائڻ ٻٽارڻ وارو هو ئي ٿيندو.“

ٻيو سال شروع ٿيو. ٻار خوب هلڻ لڳو. هڪ ڏينهن گهر جي دروازي تي ٻيءَ، پٽ ويٺا هئا. ٻار گود ۾ هو. گهر وٽان بئنڊ باجن سان گڏ هڪ جلوس وڃي رهيو هو. ڪن جي هٿن ۾ مٺائيءَ جا ٿالهه هئا. پٽ ٻيءَ کان ٿالهن واري مٺائي گهري. پٽس سمجهايس، ته اسين هينئر هلي ٿا بازار مان خريد ڪريون. پٽس جي ڳالهه ٻڌائين ڪانه، پٽ زمين تي لٿريون پائڻ لڳو.

روئي رڙ پرائين، "روءِ نه، بابو، روءِ نه." چئي هُن اُٺ آڻي ڪيڏي پٽ کي ڏني. ۽ کيس پرچائڻ لڳو، "روءِ نه پٽ! هل ته بازار مان هلي ٿا مٺائي وٺون. اُٺ منهنجا بابلا اُٺ!" هو ڪٿي ٻڌڻ وارو هو؟ اُٺ آڻي ڪٽي ڦٽي ڪيائين ۽ ٻهراڻ کان به وڌيڪ زور سان روئڻ لڳو. پٽ جو روئڻ ڏسي ماءُ گهٻرائجي وئي. ٿو ٿو ڪنبڻ لڳو. ٻار کي چپ ڪرائڻ جو ڪو اُپاءُ کيس ڪونه سجهيو. ڪٿڻ ويس، ته ٻار هٿ نٿي آيس. ڪنهن طرح ٻڪڙي ٻڪڙي گود ۾ کنيائين. ترسدهم ٻهراڻ ته ڪجهه شرمايو. ٻر پوءِ ڪو اُپاءُ نه ڏسي جلوس ۾ شامل ٿيو. ۽ جلوس وارن کي چيائين، "اسان جو ٻار روئي رهيو آهي. ڪجهه به ڏيوس، مڃي ئي نٿو. توهان جي مٺائي لاءِ ضد ڪيو اٿس. ٿوري ڏيو، ته هن کي چپ ڪرايانس. وڏي مهرباني ٿيندي."

ڪنهن عورت ڏيکاريل ٿالهيءَ مان ڪجهه مٺائي ڪڍي ٻار جي هٿ ۾ ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي. ٻار سموري مٺائي ڪيرائي ڇڏي، سڄو مٺائيءَ جو ٿالهه گهرڻ لڳو. ترسدهم عرض ڪيو ۽ چيائين، "هاڻ هي ڪونه مڃيندو. سڄو ٿالهه ڏيوم. جيڪو به ملهه هوندو، سو ڏيندس. نه ته هي چپ ڪونه ڪندو."

ڪنهن اڳيان وڏي مٿس ڦٽڪار وڌيس. چوڻ لڳو، "چڱا مڙس ٿيا. ٻار کي روئندو ڏسي ٿوري ڪيڏي ڏنيسين، ته سڄو ٿالهه ٿا گهرو. هي ڇا ڪوئي دڪان آهي؟ جو هڪ ٿالهه ٿا گهرو. اوهان جي ٻار اسان تي وڏي ديا ڪئي آهي، جو سڄو ٿالهه نٿو گهري. جيڪڏهن گهري ها، ته سڀ خريد ڪري ڏيوس ها. اسين سڀ ٿالهه پوئي اوهان جي گهر پهچايون ها ۽ پوءِ هٿ ڇنڊي هليا وڃون ها. گهڻو ٿيو، هلو پنهنجو رستو وٺو. ٻار کي وس ۾ ڪرڻ ته اچيو ڪونه ٿو. اهو به ڪونه سوچيو، ته هتي ماڻهن کان ڪٿي ٿو گهران؟ ماري پٽ جي کل لاهيوس، پوءِ ڏسو هو ڪٿي ٿو ضد

ڪري! هيٺئر ٿو هٽائنس ٻه ڇماٽون، پوءِ ڏسو ڪئن نٿو چپ ٿئي. روئي ٿو - توهان جو ٻار!" هڪ ٻئي ساهيءَ به اِهڙو سيڪجهه چئي ورتو.

نرسنهم لاچار مٿهن لڳائي روئندڙ ٻار کي گهليندي اُتي ٻهرون گهر موٽيو.

ڏينهن گذرڻ لڳا. هڪ رات جو جڏهن سڀ سمهيا پيا هئا. ڪو اڌ رات جو وقت هوندو. ٻار اِستري لاءِ پيو نڇاٽڻ ۽ روئڻ لڳو. ماءُ پيءُ جاڳي اُٿيا. ڪيس پرچائڻ لڳا. پر هو نه پرچيو، نه ئي مانُ ڪيائين. "ڇا ڪپيئي بابو؟" بار بار پڇيائونس ٿي. پر هن ڪوبه جواب نٿي ڏنو. ڪنهن ڪيڙي، ماڪوڙي چڪ نه ڪونه پاتو اٿس، اِهو سوچي بتي ٻاري ڏٺائين، ڪجهه به نه هو. سندس روئڻ لڳاتار وڌي رهيو هو. پٽس اٿيو. پيتيءَ مان ٿورا رپيا ڪڍي ٻار جي سامهون ڍير ڪري رکيائين، هن ٺوڪر ماري رپيا پکيڙي ڇڏيا. هڪ هڪ ڪري سڀ رانديڪا وٽس آندا ويا. زور زور سان هن انڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻيو. ٻار پاڳلن وانگر روئڻ لڳو. اِهو ڏسي ماڻس گهٻرائجي وئي. چيائين، "ٻچڙو اڄ ڪڏهن روئندو ڪونه هو. هي اڌ رات جو روئڻ ڇا لاءِ؟ ٿي سگهي ٿو، ڪنهن ڪجهه ڪيو آهي. اسان جو گهر ڦلندو ڦولندو ماڻهو نٿا ڏسي سگهن." اِهو چئي هوءِ زارون زار روئڻ لڳي. نرسنهم ٻهرڻ ئي گهٻرايل وٺو هو، هو به آنسون وهائڻ لڳو. اڌ رات جو اُن گهر جي ماڻهن کي روئندو ٻڌندو ڏسي آسپاس جون عورتون، مرد اچي جمع ٿيا. شور ٿي ٿوري دير ۾ سڄي گهٽيءَ جا ماڻهو اچي گڏ ٿيا. ڪنهن چيو، "ٽوڻو ڦيڻو ڪيو اٿس." ڪنهن چيو، "فلاڻي اوجها کي گهرايو، هڪ کن ۾ ٽوڻو ڦيڻو لاهي ڇڏيندس." ڪنهن چيو، "پيٽ ۾ سور هوندس. ڊاڪٽر کي سڏايو." اِن طرح سان جنهن کي جيڪو ڪجهه سجهيو ٿي، تهڙو ڏس

ڏنو ٿي. ٻر ٻڌو ۽ ڪيو ڪڇهن ٻه نٿي. ايتري ۾ هڪ عورت اڳيان وڌي آئي، "توهان ڪجهه ٻه ڳالهايو. مان ڪانئس پڇان ٿي" ٻار جي ڪاڏي تي هٿ رکي پڇڻ لڳي، "پٽ! منهنجا راجا پٽ! ٻڌاءِ! منهنجو سڪڻ راجا آهي. مون سان ضرور ڳالهائيندو. ڇڱو ٻڌاءِ توکي ڇا کپي. پئسا کپيئي يا پڪوڙا کپيئي؟ مرملا کپيئي؟ شڪر پاڙا کپيئي؟" ۽ نه ڄاڻان ڪهڙين ڪهڙين شين جا نالا ڳڻايائين. تنهن اوچتو ٻار چيو، "شڪر پاڙا کپن. اهي هون." ماءُ پيءُ جا پراڻ موٽي آيا. نرسمهم جهٽ ڪيسي مان رپيو ڪڍي پاڙي مان آيل ماڻهن مان هڪ کي بازار ۾ موڪليائين. سيتا اما ٻار جو مٿو چمندي چيو، "پٽ، شڪر پاڙي جهڙي شيءِ لاءِ ڪو ايترو روئبو آهي ڇا؟ ٻهراڻ ڇو ڪانه ٻڌايئه، پٽ! ڏس روئي روئي ڪٽي رڃ پورا ٿيئي." اهو چئي سيتا اما ٻار جو منهن اگهڻ لڳي.

ايتري ۾ اهو شخص بازار مان ٻورا ڳٽپ ڳٽيا پڌويه شڪر پاڙا وٺي آيو. ٻار جي سامهون رکيا ويا. ڄڻ ڪنهن ديوي ديوتا تي پرساد چاڙهبو آهي. نرسمهم اُن عورت ڏانهن ڏسي چيو، "تو اسان کي بچائي ڇڏيو. اهو اپاءُ اسان کي ڪولہ سجهيو. روئندڙ کي ڪٿن ماٺ ڪرائجي، اهو نه سمجهي اسان ٻه روئڻ لڳا هئاسين." تو ري ديو ڪانپوءِ سڀ ماڻهو پنهنجي پنهنجي گهر موٽي ويا.

ٻار کي ٽيون سال لڳو. پيءُ جا ڪتاب ڦاڙڻ، سليٽون ڀڃڻ، ڳهڻ تي نه ڏيڻ، ڏندن سان چڪي ڇڏڻ. اِن طرح سان قسمين قسمين جا فساد مچائڻ. پٽ ڪجهه ٻه ڪري، ماءُ پيءُ ڪجهه ڪونه چوندا هئا. پيئرون ٻه جيڪي هاڻ وڏيون ٿي ويئون هيون عورت جاسه جي سياڻپ سهڻ شيلتا جي ڪري جهڙي سان ٿهڙو ورتاءُ نه ڪنديون هيون. ڀاءُ کي پنهنجي طرفان چيڙينديون ٻه ڪونه هيون. ننڍڙي ڏيءُ هيما ٻه ماءُ جي نه ڏيڻ تي پنهنجو

کاڏو ٻاڻ ٻرسي کائي ٻي مست رهندي هئي . ڪا بيماري ڪنهن ڇهندي به ڪونه هئي . چڱي صحتمند ٻڇڙي هئي . ٻر سگڻ ساڳو سدائين روڳي رهندو هو . ڇڏو ڪوڻ سبب هن جو هاضمو بگڙجي ويو هو . هو ڏينهون ڏينهن ڪمزور ٿيندو ٿي ويو . اڪثر ٻيءُ چوندو هو، ”ڀڳوان به نرالو آهي . ڇوڙن کي زبردست هاضمو ڏنو اٿائين. اُن بدران پٽ کي ڏئي ها، ته هنجو ڇا بگڙجي وڃي ها ؟“ دڪان تي جيڪڏهين ڪا ڏيءُ ايندي هيس ته ڪيس ڇڙٻ ڏئي ڀڄائي ڇڏيندو هو . ٻر ٻنس سڀو ڏينهن گلي جي ٻيٺيءَ مٿان سوار ٿي ويٺو هوندو هئس . ٻيءُ ٻڌهڄي معصوميت سان من اُي من ۾ اهو سوچي خوش ٿيندو هو ته ٻار جي اِها عادت هن جي آئينده جي واپار جي ورتي بابت سوچڻ ٿي ڏئي .

گلو ڪولي منيون پري رپيا ڪٽندو هو . ۽ چوطرف زمين تــي پکيڙي ڇڏيندو هو ، جڻ رپيا نه ڪوڏيون هجن . ڪو ڪيس ڪجھ به چونه چوندو هو . هو روئڻ لڳندو هو . آن، ڇٺو ته به مصيبت، ۽ نه ڇٺو ته به مصيبت ڪير ٿو ڀلا خوڏ ڪري ؟ ٻـيءُ چپ چاپ رهندو هو .

هوڏانهن ٻيءُ جي اها حالت هئي . ته پٽ جي ساراهه ڪندي هو ٿڪبو ئي ڪونه هو . جاڻل سڃاڻل ڪوئي به دڪان تي ايندو هئس، ته ويهي ماڻس پٽ جي تعريف ڪندو هو، ”واهه اُسان جو بابو ڪيترو نه سياڻو آهي ! اَڄ جي ڳالهه ٻڌو، مون جيترا گهرياماڻس، اوترا گلي مان ٻنسا ڪيي ڏنائين . ٻه آنـي ، آنڪ ، چار آني هرڪنهن جي ٻرک اٿس . اُسان جـو راجا ٻـت ڪروڙي سياءُ جو آهي . ڪالهه ماڻس ٻرسي رهي هئي، گيهه ٻرابر نه هو ته ٻس ماڻس جي ڳل تي چمات هڻي ڪڍيائين .“ اِهــو ڇيائين ، اُهو ڪيائين . ائين ڪيائين ، هوئن ڪيائين . نوسهم سدائين اِهوئي راڳ آلاپيندو هو .

هڪ ڏينهن نرسمهم ٻئنڪ مان ان وقت آيل ٻڌجين ڏهين رپين جون ڍڳيون ڳڻي رهيو هو. پئسن ۾ نوٽ ڪيڏي واڄهوني ڪڏي رهيو هو. ٻيءُ سوچيو، پٽ نوٽن سان ڪڏي رهيو آهـــي. وڃو ڪڏي، ٻوءِ ڪٽي واپس تو وٺانس. پٽ پنهنجي راند ۾ مست ۽ ٻيءُ پنهنجي ڪم ۾ مگهن. ڏهه منٽ ٿيا هوندا، جو پئسن روئڻ لڳو. ٻيءُ پنهنجا ڪم ڪاريون ڇڏي پٽ وٽ ويو. ڏٺائين ته هڪ نوٽ ٽڪرا ٽڪرا ٿيو پکڙيو پيو آهي. ٻيو نوٽ ٽڻون هٿڻ سبب ڦاڙي نه سگهيو. ان ڪري ٻار روئي رهيو هـو. نوٽ ڦاڙڻ جو ٻچتاءُ ته ڪيس ڪونه ٿيو، اُلٽو ڦاڙڻ جـــي ڪوشش ۾ ٻار جا هٿ لعل ٿي ويا هئا. اُن تي نرسمهم دکي ٿيو. پٽڪيو، ”آهڙي ڇوڙي جيان مظبوط پني تي نوٽ ڇوٿا ڇپجن. اُن بدران پتلي ملايم ڪاغذ تي نوٽ ڇاپين، ته هنن جو ڪهڙو نقصان ٿيندو؟“

(۵)

وڏي ڌيءَ جي سياڻي ٿيندي سال ٿي ويو آهـي. ٻيءُ جي من ۾ ڌيءَ جي شاديءَ جي ڳالهه تي نٿي اُٿي. هڪ ڏينهن سيتا اَما چيو، ”ڌيءَ جي شاديءَ جو ويچار الو يا نه؟ ڪـــو جواب ڇونٿا ڏيو؟ ڪيستائين ڪيس روڪي رکندا؟ هيترو ڏنوان هوندي به ڌيءَ وڏي ٿي گهر ۾ وٺي هجي، اِهو اوهان کي ڪئن ٿو وڻي؟ توهان نه سوچيندا، ته هن جي شاديءَ جـي باري ۾ ڪير سوچيندو؟ هن جيڏيون گرهستي آبـــاد ڪري ٻارن جـــون مائـرون بڻجي رهيون آهن. رشتي لاءِ ماڻهو به نه اَچي رهيا آهن. ڪو سٺو گهر ڏسي، ڳنڍ ٻڌي ڇڏيو. مانگهه جو مهدو اَچي رهيو آهي. شاديءَ جو بندوبست ڪري ڇڏيو.“

پتنيءَ جون ڳالهيون ٻـڌي نرسمهم چيو، ”اَچـــا شاديءَ لاءِ ڪهڙي اُڪڙ پيئي آهي؟ سياڻي ٿي گهر ۾ رهڻ ڪهڙي خراب

ڳالهہ آهي . اَجڪالهہ ماڻهو چار چار پنج پنج هزار ڏاجو گهرن ٿا.
ايترو ناڻو وِهائي ڇڏيان دنيا کي مٿهن ڏيئي پالي نپائي وڏو ڪرڻ
الڳ ڳالهہ آهي ، مٿان هڪ بيڪار ۽ جهميلو!"
" ڏيئن ڏانهن تون ايترو اُداس ڇو آهين؟" ڇا اُهي انهن ئي
ائيون آهن ؟ ڇا ڪين ڪنهن وڻ تان پٽي ڪٽي آيا آهيو ؟ پٽ
لاءِ پيار ۽ ڌيئن ڏانهن ايتري لاپرواهي ! هو ڇا ڪوڙر هلائي ٿو ،
سو تي بوجهہ پوڻي ٿو ، ۽ هي ڇوڙيون ڇا نٿيون ڪن ! الٽين ٿا
هلو ، جڻ هنن کي ٻاهران ڪٽي آيا هجو . پئسو ئـــي اوهان لاءِ
سڀڪجهہ آهي ۽ ڌيئرون ڪجهہ ڪونهن ؟" پتنيءَ پتيءَ کي طعنو
هنيو .
ٺرسمهہ اَهڙيون ڳالهيون ڪٿي ٿي برداشت ڪيون ؟ هن چيو ،
" ڪمائڻ نہ اَچيئي ڪانہ ، خرچڻ جون ٿي ڳالهيون ڪرين؟ هڪ
پئسو ڪاهہ نہ خبر پوئي نہ اُن لاءِ ڇا ڇا ڪرڻو پوندو آهي .
ڪهڙا ڪهڙا ڪشت ڪيڻا پوندا آهن . محنت ڪري جڏهن پئسو
ڪمايو هوندو ، اُن کي رپيا اَڏائڻ تي ضرور ڪشت ٿيندو . سچ
پڇين ، ڌيئن ۽ پٽ جي پيت ئـي ڪهڙي ؟ ڌيئرون جڏهن کان
جنم ون ٿيون ، اُهي چنتا ڪانسواءِ ڏين ئـي ڇا ٿيون ؟ پي گهر
موڪلڻ تي ۽ جيڪڏهين سس سان نہ نهي ، يا مڙس ڏيان نہ ڏنو
نہ وي مائٽن مٿان سوار . ڌيءَ کي جٽي بيڪار ڏنب پرڻ ڪانسواءِ
ماءُ پيءُ کي پانت پانت جون چنتائون پوڪٽيون ٿيون پون . ڪو
ناڻو ڇا بڻجندو آهي ، جڻ راجا بڻجي ويهندو اهي ، ۽ اَسين هن
جو شيوا ، ٽهل ڪندڙ پرجا . ٽيج ٿيوهار تي نت نيون ڏيلو ن پري
ڏٺون پونديون آهن . ۽ جي حضور ڇٽي هٿ جوڙڻا پوندا آهن .
مدن جيڪڏهين لچا پوري نہ ڪئي ويئي ، نہ پيٽو وصول ڪرڻ
ناپوءِ چائنٽ تي قدم نہ رکندا . ڇوڙين مان ايترا جهنجهٽ آهن
پٽ نہ راجا آهي . هن جي شاديءَ ۾ پنج ست هزار نہ پلئہ پوندا .

وڏو ٿيو، نه ڪمائڻ لڳندو. ماءُ پيءُ جي پالنا ڪندو آهــي. ڪيئن سک ڏيندو آهي. اُن جا ٻار به پڙهندا ٿيندا آهن، اُن سان خاندان وڌندو آهي."

"نه توهان پنهنجي ڌيءُ جي شادي نــه ڪرايو. منهنجو ڇا ٿو وڃي؟ مان نه گهر ۾ رهڻ واري عورت ٿيس. مــان ته گهر اندر بند رهاڻ ٿي. جس، اُنهيءَ اوهان جو ٿيندو. پئسو ئــي محنت ڪري ڪمايو آهي. پيا ماڻهو پنهنجي ڌيئن جــي شادين تــي جيڪو خرچ ڪندا آهن. اُهو ڇا اُنهن جي محنت جي ڪمائي ڪانه هوندي آهي؟"

"بيڪار جي بڪواس بند ڪر! ڇا مون ڪي شادي ڪرائڻ کان ڪو انڪار ٿورئي آهي؟ هڪ سال ٻسال ترسي، پوءِ ڌيءُ به شادي لائق ٿي ويندي. ايندڙ سال ٻنهي جــي شدي گــڏ ڪرائبي، نه خرچ به گهٽ ايندو. ٻيستائين گهٽ ڏاجــو وٺندڙ ناٿي به ڳولهي وٺنداسين."

ٻار پنجين سال جو ٿيو. ڪــار تــي ويهاري ٻنهي اُن سان جلوس ڪڍيو ويو. پڻدت ڪي ڏڪڻا ڏيئي، اسڪول ۾ ويهاريو ويو.

سيتا وري پيٽ سان ٿي ۽ وري پٽ ڪي جنم ڏنائين خوشي جي ڪا حد نه رهي. نرسمهم ۽ سيتا ڪــل مسخري ڪرڻ لڳا. پرمپرا موجب ٽئين مهني نام - ڪرڻ سمسڪار ٿيو. سندس نالو وديا ساگر رکيو ويو. ننڍيءَ ڌيءُ کي پڻس اسڪول نــه مڪليو نه هوءَ پاڙي جي ساهيڙين سان گــڏ پڙهي. سگڻ ساگر اسڪول وڃڻ لڳو. پر اُڇا 'الف' 'ب' به ڪونه سکيو هو. پر هيما ڇي 'الف' 'ب' سکي ويئي. ڪنهن کي ڪجهه چوڻ جو موقعو نه ڏيندي هوءَ نسٽ نيم سان اسڪول ويندي هئي. ٻنهي جــن عادتون الڳ ٿي هيون. اسڪول ۾ وڃڻ کان آنا ڪاني ڪلو چار آني، اَنه آني ڏيئي پڻس جو ڪيس ٻهلائڻ ۽ پٽ کي سڄو وٺي ماستر وٽ وڃڻ، اِهو سڀ هن جو روزانو ڪم هو.

سکڻ ساگر کي ٽئون سال لڳو. ٽئين درجي ۾ داخل ٿيو. هيما
چوٿين درجي ۾ پڙهي رهي هئي. سکڻ ساگر جئن جئن وڏو ٿيڻ
لڳو. گهر جي ٽاڪ ٽان، باڪس مان، هٽان، هتان پئسا گم ٿيڻ
لڳا. دڪان تي پيتي مان روڪ نه ملندي هئي. نرسنهم چاٻي
پاڻ وٽ رکندو هو، ان ڪري منيم وغيره لاءِ شڪ لٿي ڪري
سگهيو. پنهنجي ئي پل سمجهي ڪالي ۾ وجهي ڇڏيندو هو. پئس
هاڻ وڏو ٿي ويو هو. صبح جو پڙهڻ ويندو هو ته منجهند جو ماني
کائڻ به ڪونه ايندو هو. پوءِ رات جو گهر ۾ دير سان موٽڻ لڳو.
ماءُ، پيءُ جي پڇڻ تي ته ڏينهن جو ڪاٿي ڇو ڪانه آئين؟ بهانو
ٻڌائي ڇڏيندو هـــو. ٻـــڪ ڪانه هئي. پـا ناني وٽ هلي ويو
هئس. هڪ ڏينهن پنهنجي خود ڏينهن جـــو آچي نرسنهم ڪـــان
پڇيو، "ڪئن ڀائي! اوهان جو ڪڪو ڇئن ڏينهن کان پڙهڻ ڪونه
ايندو آهي. آخر ڪهڙي ڳالهه آهي؟" عجب وچان نرسنهم اٿلو
ڪائنس پڇيو، "اسڪول نه ويندو آهي ته روز پوٽي ڪٿي ڪٿي
ويندو آهي؟"

"تان وٽ نه آيو ڪونهي، ڪٿي ٿو وڃي ان جو پتو لڳايو.
هڪڙو هو پڙهي به نٿو، هاڻ هو گسائڻ به لڳو آهي." پنهنجي
نرسنهم کي چتائي هليو ويو.

لڳائڻ تي معلوم ٿيو ته ناني وٽ پوٽي ٿو رکي، نه ماٽس
کي، خبر پوي، اهو سوچي سکڻ ساگر پنهنجي پوٽي، لختي
وغيره رکڻ جو بندوبست پي گهر ۾ ڪيو هو. آئـي هـو پنهنجي
پوٽي لختي رکندو هو ۽ ڪنهن طرح ڪين ٻڌايو هئائين، ته هن جي
من کي نه ٻڌائين. پاڻ سڄو ڏينهن نچاٽان ڪنهن ڪنهن سان
گهمندو رهندو هو، ماٽس هڪ پيري ڪيس پيار سان سمجهايو،
پٽ اهو ڪرڻ ٺيڪ ڪونهي. گهر ۾ رهي من پسند کاءُ پيءُ.
اچ سان دلپسند ڪپڙو پائي، راجا پٽ جيان پڙهندو ڪر. اهو

سڀ ڇڏي آجايو پنهنجو ڇولو؟ جيترو پئسو کپنئي، پٽيهين ڏيندو اٿيئي. مون کان ته پڇي وٺندو ڪر. پر پڙهڻ ضرور ويندو ڪر، نه ته پٽيهين ماريندس. سمجهيئه پٽ؟" ماءُ جي ان ڇوڙ تي پئسن کڻي ڏوڙيو. پر پنهنجي عادت کان باز نه آيو. آخر ۾ ماءُ، پيءُ، پنهنجي سڀ منٿس ڏمريا ته ٻن ڇهن ڏينهن تائين گهران ڪاٿي بي پاٺشالا ويندو هو. پر ڪجهه ڏينهن ڪانپوءِ وري گهوڙو ٻٽجي ويو.

هڪ ڏينهن دڪان مان روڪ ۾ ڏهن رپين جي ڪمي نظر آئي. ان طرح اڳ ۾ به گهٽائي پيرا ٿي چڪو هو. نرسمهم سوچيو "هيئنر هن جو پتو نه لڳائبو، ته ڏيوالو نڪري ويندو. اڄ ڏهن جي ڪس آهي. سڀاڻي سو رپين جي ٿي ويندي. هاڻ هيئن اڻڏٺو ڪرڻ واجب نه ٿيندو. جنهن ٿڻ ڏينهن گذريو، هو رات جو گهر پهتو. گهر ۾ سگهڻ ساگر ڪونه هو. سڄي رات انتظار ڪيائين پر صبح تائين پٽس گهر ۾ واپس ڪونه موٽيو. نرسمهم دڪان جي منيم کي ساڻ وٺي سڄي بستيءَ ۾ ڳولها ڪئي، جتي جتي انومان هو، وڃي ڏٺائون، پر هو ڪٿي به ڪونه مليو. ڳولهي ڳولهي نرسمهم ٿڪجي پيو. پوءِ هن سوچيو ته بستيءَ جي ٻاهر مندر ۽ ڌرم شالا ۾ به هڪ چڪر هڻي. پهرين ڌرم شالا پهتو. پٽس جو پتو ڪونه هو. اتان کان مندر ۾ ويو. اتي ڏٺائين سگهڻ ساگر ٻين جي چئن آواره ڇوڪرن سان ملي تاس جي راند ڪري رهيو ي. کيس تمام غصو آيو. ڳولهي ڳولهي ٿڪل ته هئو ئي. وڃي هو ٻي کيس چماٽ هنيائين. ۽ گهر ڏانهن گهليندي ڇوڙ لـ، "لچو ڪٿي جو. پاٺشالا وڃڻ بدران هي ڪم ڪري رهيو آهين تو جهڙا ڪڏهن سکي وري آهي! منهنجي هيڏي جمار ٿي وئي نه به مون کي انهن پٽن جي ٽالي جي خبر به ڪونهي. تون هيڏ کان ئي هيڏو وڏو بدمعاش ٿي ويو آهين. هل گهر ته تنهنجي خب

ٿو وڃان." هو ڪيس گهر وٺي ويو. هن جا ٽيئي آواره ساٿي تاش پتا ائين ئي ڇڏي ڀڄي ويا.

ڪمسي جي تلاشي ورتي ويئي ته اُن مان چٽن ربين جو ريزو نڪتو. پيءُ جو شڪ پڪو ٿي ويو. پڇيائين، "هي ربيا ڪٿان آندءِ؟" سگڙ ساگر ڪنڌ جهڪائي چپ چاپ بيٺو رهيو. ڏمرجي پڇيائين، "سچ سچ ٻڌاءِ! دڪان تان چوري ڪيا هيئه نه، اهي ڏهه ربيا؟" پٽس هاڪار ڪئي. هو غصي کي روڪي نه سگهيو ۽ وري هڪ چماٽ هڻندي پڇيائين، "اڳي به چوري ڪندو رهيو آهين نه تون؟" ڏهن ورهين جو ٿيو هو، هيلتائين ماٽس، پٽس مٿس هٿ نه کنيو هو. پٽ جو روئڻ ٻڌي، هٿ وارو ڪم ڇڏي سيتا اماں اندران ڊوڙندي آئي. پٽ کي هڪ هٿ سان پاسي ۾ دٻائي ۽ ٻئي هٿ سان هن جي مٿي تي هٿ ڦيريندي چيو، "هن کي توهان ماريو؟ اڃا ٻار ئي ته آهي. ڪيس ڀلي ٻري جي ڪهڙي خبر، وڏو ٿيندو، ته پاڻيهي سکي ويندو." پٽ کي ٻچڪار ڏيندي اندر وٺي ويئي. چوندي ويئي، "نه پٽ ائين متان ڪرين ٻري سنگت ڇڏي ڏج."

شام جي وقت نوسٽهم گهر جي ڇپري تي ويٺو سگڙ ساگر جي ڪرتوتن تي سوچي رهيو هو. اوڏي مهل ڪڇ ۾ ڪتاب کڻي هيما آئي ۽ پيءُ کي ڪتاب ڏيکاريندي خوشيءَ وچان چوڻ لڳي "بابا، ڇهين درجي ۾ مان فرسٽ آئي آهيان. ماستريائڻي مون کي هي ڪتاب انعام ڏنا آهن."

پيءُ پنهنجي من ۾ سوچڻ لڳو؟ هوءِ ڪهڙو راج ڀاڳ سنڀاليندي؟ هن سان گڏ سگڙ کي به اسڪول موڪليو ويو. ۽ هن پنجون درجو پاس ڪري ورتو آهي. اها سمجهه جيڪڏهن سگڙ ۾ هجي ها، روز بنا گسائڻ جي اسڪول ۾ ويندي آهي. شرارت ڪانه ڪندي آهي. ڪڏهن هڪ اڌ پئسو ڏيانس نه وٺندي، نه نه

گهرندي ڪونهي. ڪاش اهي گـڏ، اسڪول مان گسائيندڙ، پٽس جون ڏٺيون اڏائي آواره گهمندڙ پٽ سگهن ۾ هجن ها، ته جيڪر ويچارو نهي ٿوي ها." ان طرح ٿهان هو چا چا سوچيندو رهيو.

وڏي ڌيءَ شانتا ۽ ٻي ڌيءَ پدمڻيءَ جون شاديون ڪرايائين. ٻـ ٻـ هزار رپيا ڏاجو ڏيڻو پيس. ٿوري ۾ ئـي سهين سـب ريتيون رسمون ڪري ٻنهي کي ساهرن ۾ روانو ڪيائين.

(1)

ٻنهين ٻارن جو ٿـ ٿورو گهڻو خرچ ڪري اڪرن جـي اپياس جو سنسڪار ڪرايائين، ٻانشالا وڃڻ ۾، پڙهڻ ۾ ننڍو وڏي ڀاءُ کان پنيان نـه هو. پڙهائيءَ کي ڌسندو مس هـو تـه رنڊڪن ۾ ماءُ وٽ پهچي ويندو هو. ان ڪري جو پڙهائي اُني ٻهچي ڪونه سگهندو. ٻنهي ڀائرن ۾ هميشه ننڍو هوندو هو. سدائين ٻادر ڪڻي هڪٻئي کـي مـار ڪـــت پيا هڻندا هئا." منهنجو ڪتاب ڦاڙيائين." "منهنجي سليٽ ڀڃيائين."، "مون کي ڌڪ هڻيائين."، "نه مون کي ماريائين." اهي سـب شڪايتون ٻئي هڪٻئي لاءِ ماءُ، پيءُ وٽ ڪندا رهندا هئا. ڪڏهن ڪـڏهن ٻنهي ۾ مهاڀـاري جنگ مچي ويندي هئي. اُن جنگ ۾ سليٽ، پٽي، قلم، مس ڪوپلي، رول وغيره هٿيار ڪتب ايندا هئا. وڏي ڀاءُ جي رول هڻڻ تي ننڍو ڀاءُ پٿر ڪڻي هڻندو هئس. پوءِ چـا هـو، حملي مٿان حملو مس ڪوپلي، قلم، پوٿيون سـب ٽيون جيان چٿيون ٿيئن لـي چائنجي ويندا هئا. رڙو رڙ مچندي هئي. ماءُ پـيءُ وچ ۾ پئي هڪٻئي ۾ ناهہ ڪرائيندا هئا.

رلدا ۽ هيملتا ٻـ سياڻيون ٿي ويٺون هيون. سگ ڳولهي هڪ هڪ کي ٻن هزارن جو ڏاجو ڏيئي، ٻنهي جـي شادي ڪرائي

نرسنهم انهن ٻنهي کي هڪ ٻئي وقت وداع ڪيو. سگڻ ساگر هاڻ ارڙهن ورهين جو ٿي چڪو هو. انگريزي ته ڪانه سکي سگهيو، پر تيلگو، پڙهڻ لکڻ سکي ويو. هاڻ وڌيڪ پڙهائي هن جي پلئه نٿي پيئي. اهو سوچي پٽس کيس دڪان تي ويهاريو. ڪو پڇندو هئس، ”ڀائي پڙهائي ڇو ڇڏيئه؟“ ته سگڻ ساگر ٺهه پهه سان جواب ڏيندو هو، ”ڇالاءِ پڙهائي جاري رکان؟ محنت ڪري پڙهڻ ته آخر پئسا ڪمائڻ لاءِ آهي. پئسو اسان وٽ ڪافي آهي. پوءِ خسيس تعليم حاصل ڪري ڇا ڪبو؟ شاهوڪار پيءُ جو پٽ آهيان. هتان هتان مائٽيون اچي رهيون آهن. ڀرپور ڏاجو ڏيڻ لاءِ به ماڻهو تيار آهن.“

هڪ ڏينهن هڪ سڄڻ اچي نرسنهم کان پڇيو، ”اڄ اڌار وارا پئسا ڏيئي سگهندين.“ نرسنهم عجب مان پڇيو، ”ڇا جي اوڌر؟ اسان ته ڪڏهن ڪوڪان اوڌر ورتي ڪونهي. ڪالهه ته ڪانه داخلا ڪونهي.“ ان شخص شانتيءَ سان چيو، ”ڇا ڪالهه توهان گهر ۾ نه هئا؟ اوهان جي فرزند سگڻ ساگر ته مون کان سؤ رپيا ورتا هئا.“ ”ڀلا ڏيڻ جي ڇو گهرڻ ايندو؟ ضرور ورتا هوندائين ۽ وٺي اڏائي ڇڏيا هوندائين. نه ڪندس ته عزت مٽيءَ ۾ ملي ويندي. ان طرح من ۾ سوچي نرسنهم سؤ جو نوٽ کيس ڏنو. تڏهن کان هو انتظار ۾ رهيو ته سگڻ ڪڏهن تو نظر اچي. ته هو ڪائنس پڇي، ”سؤ رپيا اڌار ڇو ورتا هيئه؟“ صبح کان هو دڪان تي ويو ئي ڪونه هو. پيءُ گهر ۾ ڀيٽو، هو اتي به ڪونه هو. پتنيءَ کان پڇيائين. هن چيو، ”مون کي ڪهڙي خبر. هو ڪٿي ويو آهي. سڄي رات ۾ به موٽيو ڪونهي. نه ڪنهن کي چئي ويو آهي، نه ڪنهن کي ٻڌائي ويو آهي. سنگتين ساٿين کي وٺي سنيما ڏسڻ، ٻئي ڳوٺ ۾ هليو ويو، ان جي ته اوهان کي خبر آهي ئي. سؤ رپيا جيڪي وٺي ويو آهي. اهي خرچ ڪرڻ بعد ئي گهر ۾ واپس موٽندو.“

ٻي ڏينهن نرسمهم کي پنهنجي روزگار جي سلسلي ۾ ٻيجواڙا وڃڻو پيو. ڪم مان فارغ ٿيندي ٿيندي شام جا ڇهه وڄي ويا. اُن وقت موٽڻ لاءِ ڪا گاڏي نه هئي. وقت ڪاٽڻ لاءِ گانڌي پارڪ ۾ هليو ويو. سنڌيا جو سمو هو. اُڃا پوري طرح اونده نه ڇانئجي هئي. ٿڌيون ٿڌيون هوائون ۽ گلن جي خوشبوءِ اُتي وينل ٿڪن ماندن شخصن جي ٿڪاوٽ کي دور ڪري رهي هئي. ٻوڙ جي وڻ تي - صبح جو اُڏامي ويل پکي چارو چڳي، ڇڳي پنهنجن پنهنجن آکيڙن ۾ واپس پهتا هئا. ۽ پنهنجن ٻچڙن کي ڏسي خوش ٿي رهيا هئا. نرسمهم چروٽ جلائڻ چاهيو ته ويجهو اُن شخص کان ماچيس گهريو. هن جي نه چوڻ تي هو هيڏانهن هوڏانهن ڏسڻ لڳو. ڪجهه پريان ڏنڊ ۾، وڻ جي اوٽ ۾ ٻن شخصن کي وينل ڏٺو. ماچيس ملي وڃي، اِهو سوچي هو وٽن ويو. ويجهو پهتو ته براندي جي بدبوءِ سان هن جو نڪ ٻڏڻ لڳو. هن ڏٺو سندس ئي پٽ سگڻ ساگر هو. پاسي ۾ خوبصورت جوان عورت، براندي جي بوتل ۽ گلاس. نرسمهم پنهنجي اکين تي وشواس نه ڪري سگهيو. پٽ اهڙي حد تائين پهچي ويندو. اُن ڪڏهن ڪلپنا به ڪانه ڪئي هئي. اهو نظارو ڪيس پيٽ ڪر سپني جيان لڳو. شروع ۾ بيڪا عورت خوبصورت نظر اچي رهي هئي، اُها هاڻ کيس ساڪيات موت جيان ڀاسڻ لڳي. ۽ جڏهن پٽ جي ساهه کان به وڌيڪ سنڀال ڪئي هئائين. اهو هاڻ کيس سندس ساهه وٺندڙ لڳو. مٿو هڪدم چڪرائجي ويس. ڇا ڇوي، ڇا ڪري سمجهه ۾ نه آيس. چيتنا ڪانسواءِ پٿر جي مورتي بڻيو ڏسندو رهجي ويو. سگڻ ساگر پيءُ کي ڏسي سن رهجي ويو. سندس چهري جو رنگ اُڏامي ويو. دل زور زور سان ڌڙڪڻ لڳي. جڻ ڌرتيءَ ۾ سمائڻ چاهي رهيو هو. ايستائين جو هو تمام خوش هو ۽ پٽس کي ڏسي ايترو بدلجي ويو جو عورت اِهو سمجهندي ويئم

نہ لڳي ، نہ ھي ماڻھو ضرور ھن جو ڪجھہ لڳي . اِن ڪري ھوءَ چپ چاپ اُٿي ھلي ويئي .

رکي رکي نرسنھم جي غصي پڙڪو کاڌو . ھو آپي کان ٻاھر نڪري ويو . پنھنجو پاڻ ھن جو ھٿ متي ڪيو ۽ پوري زور سان ھن جي ڳـل تي چمي ويو . نڏھن ھن جو غصو قابو ۾ آيو . چيائين ” دوکيبازيءَ سان سو رپيا وٺي تو کي ڪارو منھن ڪرڻو ھو ؟ ھيءَ عمر تنھنجي ھدن ڪمن ڪرڻ جي آھي ؟ منھنجي گھر ۾ نـون ڪل - گھاتڪ ڄاڻو آھين . ھوءَ ڏائڻ تنھنجي پنيان ڪٿن لڳي آھي ! تو کي تباھي وڪوڙي ويئي آھي . تـو ۾ سـب بگڙجڻ جا لڇڻ موجود آھن . نھڻ وارن جا لڇڻ ئي ڪي ٻيا ھوندا آھن . ھل گھر ، ڏس نہ مان ڇاڻو ڪريان ؟“ پٽ تي بگڙجڻ بعد ھن پنھنجو ھٿ پٽ جي کيسي ۾ وڌو تہ ڏھن ڏھن رپين جا چار نوٽ ۽ ڪجھہ ريزو ھٿ آيس ، پٽ کي ساڻ وٺي ھو چپ چاپ اسٽيشن تي پھتو .

ھاڻ ماڻس پٽس سگڻ ساگر جو گھر کان ٻاھر نڪرڻ بعد ڪري ڇڏيو . شادي ڪرڻ ڪانپوءَ ھن ۾ تبديل ايندي ، اِھو سوچي ھن لاءِ سگ ڳولھي پنھن ھزارن جو ڏاجو وٺي وڌي اُتساھہ سان الڳ الڳ رسمون نباھيندي ، پنھن ڏينھن جي شادي جـي سماروھہ ڪرڻ ڪانپوءَ ، ڇھين ڏينھن نھن وٺي گھر آيا .

شادي تہ ٿي ويئي ، پر تبديل ڪاٻہ ڪونہ ٿي . جڏھن ڪجھہ بہ ھٿ لڳي نہ اُڏائي ھليو وڃڻ ۽ خرچ ڪري خالي ھٿين گھر ۾ موٽڻ ، ڪيترن ڏينھن تائين اِھوئي قصو ھلندو رھيو . اِن طرح ٻہ ورھيہ نڪري ويا . پٽ جي ٻي واجبي خرچ تي پٽس اکو بہ ڪونہ ڇوندو ھو . پر اُھو ئي نرسنھم ڏيٽن جي باري ۾ ھڪدم اُلٽو ھو . شادي ڪرائي ڪيترو عرصو ٿي ويو . تہ بہ ھن نہ ڏيٽن کي قسم کائڻ لاءِ گھر ۾ گھرايو ۽ نہ ئي ڪين ڪڏھن ساڙھي چولي (ڪپڙو - لٽو) موڪلڻ واجب سمجھيو . ھن سال ھن وڏيا ساگر جي شادي

ته ڏام ڏوم سان ڪٽي. چار ئي ڏينهن شادي جي موقعي تي پنهنجي پنهنجي پتيءَ سان گڏ آئيون ۽ گهوٽ ڪنوار کي سوکڙيون پاکڙيون ڏنائين، ٻيهر سان ڪجهه ڏينهن رهي، پنهنجن پنهنجن گهرن ۾ موٽي ويئون.

چنن پنچن جي وڃڻ کانپوءِ ٻنهي ڌرن جا ”گونا“ (شاديءَ بعد پيڪن ۾ رهي ۽ ساهرن ۾ اچڻ جي رسم) سگهڻ ساگر جي پتني روپوتي هئي. پر آئهن هوندي به هن جي هلت چلت ۾ ڪو فرق ڪونه پيو. چار ڏينهن گهر ۾ هوندو هو، ته ڏهه ڏينهن ڪٿي ٻاهر گذاري ايندو هو. ماءُ پيءُ ٻئي چٽي بيزار ٿي پيا. آخر پاڻ کي سمجهايائون، ته چوڻ مان ڪو فائدو ڪونهي. وڃي ڪڏ ۾ پوي. وديا ساگر جي پتني ڪا خوبصورت ته نه هئي، پر جڏهن کان پتني گهر ۾ آئي، تڏهن کان هن جو دڪان تي وڃڻ بعد ٿي ويو. کن لاءِ به پتنيءَ کي ڪونه ڇڏيندو هو. چوويهه ڪلاڪ پتنيءَ سان گڏ ويٺو رهندو هو. هڪدم هن جي هٿ ۾ ڪٽ پتلي بڻجي ويو. نتيجو اهو نڪتو، ته ماءُ، پيءُ لاءِ جيڪا به ٿوري گهڻي عزت هئس، هاڻ اها به نه رهي.

ساهرن ۾ اچڻ کان پوءِ ئي مهيا ڏيراڻيون پاڻ ۾ نهيل هيون، پر پوءِ نڀاڻان چو ٻنهي ۾ اڻبڻت ٿي پيئي. جو هڪ جو منهن هيڏانهن، ته ٻي جو هوڏانهن. نه هن جي هوا کيس وڻندي هئي، نه ان جو پاڇو هن کي وڻندو هو. گهر جي ڪم ڪار ۾ هٿ وٺائڻ نه پري رهيو، ٻنهي ڪم ڪار ڪرڻ کان نابري واري ڇڏي. ”هن ڪمبخت جي چاڪري ڪير ڪندو سڄو ڏينهن؟“ پي چوندي هئي، ”هن جي وٽ ئي مون کي ڇا پاڳل ڪتي ڪاٽيو آهي، جو مان ويهي ڪم ڪار ڪريان.“ ان طرح ٻنهي پنهنجو پنهنجو هٿ ڪم مان ڪڍي ورتو ۽ پنهنجين پنهنجين ڪوٺين ۾ وڃي ويهي هونديون هيون. سيتا اما جيڪا اميد رکي ويٺي هئي،

ته نهرن جي اَچڻ کانپوءِ موج ڪندي، هاڻ ڪيس نهرن کي ماڻي ٿاهي ڪارائڻي پوندي هئي. ٻهراڻ کان پيٽو ڪم مٿس اَچي پيو. ٻئي نهرون ننڍي وڏي ڳالهه کي بهانو بڻائي، ليليءَ مـان ٿپ بڻائي، سڄو ڏينهن پاڻ ۾ لڙنديون رهنديون هيون. ٻنهي جا جهڳڙا نبيريندي نبيريندي سيتا آما جو جيءُ ساهه نڪرندو هـو. هـڪ ڪوئي جو ڏوراپو ڏيندي هئي ته ٻي ٻليءَ جـو بهانو بڻائي لڙس ڪيس جواب ڏيندي هئي. بس اِئان ڪـــان ٻنهي ۾ جهڳڙو شروع ٿيندو هو. "تو مون کي ڪڙو چيو؟"، "تو مون کي ٻلي چيو؟" گار گند ۽ پٽين پاراتن سان سڄي گهر ۾ هنگامو مچي ويندو هو. آسي پاسي واريون عـورتون جمع ٿــي تماشو ڏسنديون هيون ۽ پنهنجي طرفان مرچ مصالحا هڻي ڳالهه جو ڳالهيڙو بڻائينديون هيون ٻنهي نهرن جي اٽبٽ ويچاري سيتا آما جو ساهه مٺ ۾ ڪري ڇڏيو. جنهن کي ڪجهه چوندي هئي، اُها مٿس ٻگڙجندي هئي جنهن کي چپ ڪرائڻ جي ڪوشش ڪندي هئي، اُهـــا ڪيس چباڙڻ لاءِ ڊوڙندي هئي. نرسنهم دڪان تان ڪاڏي لاءِ گهر ايندو هو، اوڏي مهل ٻه گهڙيون آرام رهندو هو. هوڏانهن هو نڪتو ۽ هيڏانهن وري ساڳيو قصو.

ٽئين پهر فالتو وقت ۾ اوڙي پاڙي جون عورتون هنن وٽ گڏ ٿينديون هيون ۽ ڪٿي جون عورتون گـڏ ٿينديون هيون فالتو ڳالهيون ٻڌنديون ۽ ٻڌائينديون هيون. وڏي نهن وملا وڏي گهر جي ۽ ننڍي سشيلا معمولي گهر جي آهي.

آسپاس جي گهر جون چـــار عورتون وٺي سڄي پاڙي جي گهرن جو ذڪر ڪنديون هيون. "ٻڌاءِ ادي! هن جي پيڪن مان ڏڻ وار ايندو آهي يا نه؟ ڏيج کي پڇندا آهن يا نه؟" ته ٻي چوندي، "هنن ڪٿلن جو ڪپيٽي ڪانه. مون کي ته ڏنا به ڪونه وٺندا آهن." ان ڳالهه کي ڪٽي وملا هڪ ڏينهن چيو، "منهنجي

پيڪن مان سڀڪجهه ايندو هجي ها، نه مان جيڪر زمين تي
پير به نه رکان ها."

وملا جي ان ڳالهه تي سشيلا اُٿي پئي. ۽ وڙهڻ لاءِ سنپري
"چوڙي، تون مون کي طعنو ٿي هڻين نه؟ مون کي ڪجهه ملي
نه ملي پر لوڪي ايترو گهمنڊ ڇاجو آهي؟ منهنجا پيڪا ڏين يا نه
ڏين، اُن ۾ تنهنجو ڇا وڃي. منهنجي پيڪن جو نالو تون ڇوٿي
وٺين. ڇو تنهنجا پيڪا مري ويا آهن ڇا؟ وري جو هنن جو نالو
ورتئه نه زبان ڪٽي ڇڏينديس سانءِ. پنهنجن پيڪن کي شاهوڪار
سمجهي آسمان ۾ نه اڏام، زمين تي نه پيهه ۽ ڏينهن. اِهو اُيام
ڇاجو اٿيئي، سمجهي وٺ اِهــا اُيام هڪ ڏينهن چلهه ۾ پيس
ٿيٺي آهي."

وملا تُرت اُٿي ۽ ٻاڙيسرياٽين ڏانهن ڏسندي چيائين، "ڏسجو رمڻ
اُما، ڇاڇي، ششما پاپي اوهان ڏسي رهيون آهيو. ڇا مون هن
جو نالو ورتو! پنهنجو پول پاٽيهي کولي ڇڏي نه اُن ۾ اڳلي جو
ڪهڙو ڏوهه؟" ۽ پوءِ سشيلا ڏانهن وڌي چيائين، "اڙي منهنجي
پيڪن جو ڏيئو ڇو وسامندو. وسامي تنهنجي پيڪن جو. تنهنجا
پيڪا مٽيءَ ۾ ملي ويندا. اُهــي ڌرتــيءَ ۾ سمائجي ويندا.
پـنـهـنـجـي گـهـوٽ کــي نـچـائـڻ جــو گـهـمـنـڊ نــه
ڏيکار. ڪوئي پڙندو، نه ڇا سوچيندو، اِهو به نٿي سوچين! تون
مڙس جي ڪلهي تي سوار اِهو سوچي آڪڙ نه ڏيکار." هتي جي
اِشارن سان هوءَ ڳالهائي رهي هئي. تڏهن ائين ٿي لڳو، نه چڻ
سيٽي وڄائيندي ريل گاڏي جوڙي رهي هجي.

سشيلا هانءَ جهان چيڪاڙيندي چيو، "مان ڇــو مران، تون
مرندئين. تنهنجو پيءُ مرندو. تنهنجي ماءُ مرندي. تنهنجا ڀائر
مرندا، تنهنجون ڀينرون مرنديون. سڀني نالو نشان به ڪونه بچندو."
نهون جو جهيڙو وڌي رهيو هــو. سس وچ ۾ پئي سمجهايو،

”چپ رهه سشيلا. ڪوبه هڪ چپ رهي، ته جهڳڙو جيڪو ختم ٿي وڃي. توهان ٻاڻ ۾ هيٺن وڙهندءون ته ماڻهو توهان تي کلندا.“

”ڏڻو.“ سشيلا چيو، ”وڏي ڀيڻ جو پاسو ٿــي کڻي، اڻي آهي مون کي سمجهائڻ، وڏي ڀيڻ کي ڇو نٿي سمجهائي، ڇو وڏي مهاراڻي آهي؟ هرڪو مون کــي ٿو دٻائي. هيلتائين هوءِ مون کي گاريون ڏيندي رهي. تيستائين ته چپ رهي. ايترو ته ڪيس نه چيائين، ته پلو - ٻرو ڇوڻي ڇوڻ. منهنجا پيڪا شاهوڪار هئين ها، ته مون کي آدر ڀــاءَ سان ڏسي. منهنجو هتي ڪير آهي؟ اَما، بابا ته پريان آهن.“ آنچل سان اکيون اگهندي سشيلا چيو.

”تون ئي چپ رهه وملا. ڪوبه چپ چونتو ڪري.“ سيتا اَما جي اِن چوڻ تي سس مٿان ٻڪري، ”ڏڻو توهان؟ کهڙي نه وچتر ڳالهه آهي! مون پلا ڇا چيو؟ چپ ئي ته هيس. هاڻ هوءِ چوي ٿي ته مان هن مهاراڻيءَ سان نه ڳالهايان. نديي ڀيڻ جي ڳالهين کي ٻڌي مون مٿان رعب جمائڻ ٿي چاهي. جيڪڏهين منهنجو پتي منهنجي ڳالهه ٻڌي ها ته جيڪر، ته مون کي ڪو هن طرح سان ڇو چوي ها؟ اِهو منهنجو ڪرم آهي، نه ته ڇا؟“

شروع ۾ گرهستيءَ جو گاڏو شانتي ۾ هلي رهيو هو. ٻر ڀيڻن جي اَچڻ سان گهر جي شانتي پنک ٿي وئي. ٻنهي ڀيڻن ۾ سدائين ڇن پت ۽ لڙائي جهڳڙو هلندو رهندو هو. سيتا اَما لاءِ هاڻ وڏيڪ سهڻ ناممڪن ٿيڻجي ويو.

هڪ ڏينهن نرسنهم دڪان تي ويٺو هو ته هڪ ماڙواري آيو. ۽ چوڻ لڳو، ”سگڻ ساگر ۽ گوپورم راما راءَ هــڪ ڪڏيل پرونوٽ لکي ڏهه هزار رپيا قرض ورتو هو. جيڪو وياج سميت هاڻ ٻارهان هزار چار سو رپيا ٿي ويو هو. مدو خلاص ٿي چڪو هو. راما راءَ وٽ ڪا جائداد نه ڪونهي. سگڻ ساگر کان ئي سڀ وصول ڪرڻو پوندو. اِنڪري اوهان وياج سميت قرض چڪائي ڪاغذ واپس وٺو.“

ماڙواري چيو، ”جيڪڏهن ڏيڻهن اندر پيسا نه مليا ته هو ترسڻ وارو ڪونهي.“

نرسنهم اواڪ رهجي ويو. پوءِ هن چيو، ”ذرا اهو ڪاغذ ته ڏسان.“ ماڙواريءَ کيسي مان ڪاغذ ڪڍي سامهون رکيو. پونداس ڪلياڻداس اينڊ ڪمپنيءَ جو ڏهين هزار رپين جو پرونوٽ هو. هن جي مڙس جو پنهنجو لکي ويو. ٿورا گهٽ نه، سڀ سارا ڏهه هزار. چالي پرڻ لڳو. آنسون وهائڻ باقي رهيا هئا. پوءِ ڏيڻهن بعد اچي ڳالهه ٻولهه ڪري، ان جو واعدو ڪري ماڙواريءَ کي روانو ڪيائين. پٽ کي سڏايائين. نچاٽان کان ان ڏيڻهن سگڻ ساگر گهر ۾ ئي هو. پيءُ جي سڏائڻ تي دڪان تي پهتو. نرسنهم پٽ ڏانهن گهوريو، هو جڻ زهريلو جنتو هو. دستاويز جي باري ۾ پڇيائينس. دستاويز جي ڳالهه ٻڌندي ئي سگڻ ساگر ڦڪو پئجي ويو. پيءُ جي نهن سان زمين اکيڙيندي اکيون هيٺ جهڪائي ڇڏيائين.

نرسنهم مڙهن ورائي پڇيو، ”پٽ، آخر ڪهڙو معاملو آهي؟ هي راما راءِ ڪير آهي؟ تنهنجي ۽ هن جي ڪهڙي دوستي آهي؟ تو اهڙو دستاويز ڇو لکيو آهي؟ رپيا ڇو ورتا اٿيئي؟ جيڪي ٿيو سو ٿيو، هاڻ اهو ٻڌاءِ، ته ان راما راءِ مان وصوليءَ جي ڪا اميد آهي ڇا؟“

ان تي سگڻ ساگر سمورو داستان ٻڌايو. بيچواڙا ۾ هن جي هڪ رکيل عورت آهي. هي راما راءِ ان جو ياءُ آهي. هڪ ڏيڻهن راما راءِ ڪجهه زيورات ڏيکاري انهن کي وڪڻڻ جي ڳالهه ڪري هن کي به بازار وٺي ويو. هيڏانهن هوڏانهن اگهه پڇندي ڇپائين واجب اگهه نٿو ملي. ڪجهه ڏيڻهن ڪانپوءِ سٺو اگهه ملندو پر ڪيس رپين جي ضرورت هئي. قرض ڏيڻ وارو ڪوئي ڪونه هو. مان جيڪڏهن دستاويز تي صحي ڪريان، ته ڪم ٿي ويندو.

مون ڳالهه مٿي ۽ مارواڙيءَ جي ڪاغذ تي صحي ڪيم. مدو گذرڻ تي مال وڪڻڻ لاءِ بازار ۾ ويس، مال گهٽ جو نڪتو. گهٻرائجي مان اُن عورت وٽ ويس. پر هن صفا جواب ڏنو. چيائين، ”پائو! جي ڳالهين جي مون کي ڪهڙي خبر؟“

”اڙي درگڻ ساگر! سگهڻ ساگر نالو ته تنهنجي ڪري ئي عزتو تي ويو آهي. ڇو، تنهنجي صورت به ڏسڻ نه گهرجي. ڪارو منهن ڪيو، هليو وڃ هتان.“ سگهڻ ساگر جي ويندي ئي نرسنهم پنهنجي درياءَ تي روئڻ لڳو. داعوئي ٿيندي ته پنهي طرفن جو خرچ پري ڏيڻو پوندو. اهو سوچي وياج سميت رقم ڀري دستاويز موٽائي ورتائين. نرسنهم ترت سيٺني اخبارن ۾ اعلان ڪري ڇڏيو، ”ته سندس پٽ سگهڻ ساگر جو دماغ خراب آهي. ان ڪري پٽس جي نالي تي يا هن جي معرفت ڪو به ڪنهن طرح جو قرض نه ڏئي. ۽ جيڪڏهن ڏيندو، ته اُن ۾ پيءُ جي ڪا ذميواري نه رهندي.“

(٧)

هڪ ڏينهن پوڙهي ڦٽيءَ جو نرسنهم چوروٽ پيئندي ڇپواري ڏانهن ويو. پينسل سان لکيل هڪ ڪاغذ ديوار تي چنبڙيل هو. وڏي نهن ڏانهن لکيل اهو پريم-پتر هو. ڪوئي ڏسندو ته تمام بدنامي ٿيندي. وڏي نهن وملا جي نالي لکيل هو. اهو سوچي ڪاغذ پٽ تان لاهي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڦٽي ڪري ڇڏيائين. سندس خاندان کي جيڪو ڪلنڪ نه لڳو هو، سو به هاڻ لڳي چڪو. اهو سوچي سوچي نرسنهم من ۾ تمام دکي ٿي رهيو هو. سوچيائين نهن کي پيڪن ۾ موڪلي ڇڏي. پر ڪيس نهن ۾ ڪو عيب نظر نه آيو. ان ڪري سوچيائين، اکين سان ڏسڻ بنا ائين ڪرڻ ٺيڪ ڪونه ٿيندو.

اگر ۾ نرسمهم گهر ۾ هوندو هو ته نهرو ن پارڪ ۾ وڙهنديون ڪانه هيون، پر هاڻ سندس گهر ۾ هوندي به هنن جي جنگ جاري رهندي هئي. اُن ڏينهن سشيلا جي باڪس ۾ رکيو گهڻي ويو، هن مهاڀارت جو شري گڻيش (شروعات) ڪيو، ”منهنجو مال ڪنهن کي هضم ڪونه ٿيندو؟ منهنجو مال کائڻ وارا مٽيءَ ۾ ملي ويندا.“ اِن طرح نڃاڻان ڇا جو ڇا بڪندي رهي.

سر جو جواب پڻ ساڻ ڏيندي وملا چيو، ”چوڙي تون چوري ٿي ڪئي آهين ڇا؟ تون ۽ تنهنجو مال، ڪنهن کي خبر ڪهڙي ڪڏ ۾ ويو. ائين بڪندي رهندينءَ، ته جوتن سان مرمت ڪنديسانءِ“ پوءِ ڪنهن پل ڇڪ جي وملا پارت نڀاهيو.

وملا جي ڳالهين ٿي سشيلا جي نس نس ۾ غصو پرجي ويو. ڪاوڙ ۾ هن جوڙو کوليو. مهيشا - سور مزدنئي جو روپ ڌارڻ ڪري ڪمر ڪشي هوءَ ٽيڙ جيان اُٿي. ”اچ! ڏسان ته ڪهڙي ٿي جوتو هڻين؟“

اُن وقت، ”چو پيڻ، اوهان هن طرح بيڪار ۾ وڙهو ڇو ٿيون؟“ چوندي پدمٽي وملا ٿي جهپ هڻي سشيلا جي اڳيان اچي بيٺي. ڪهڙي خبر سشيلا کي ڪيتري ڪاوڙ هئي. هوش ۾ هئي يا نه، هن جو جهٽڪو هڻيو. ته تون مهڻن جي گرپونتي، جيڪا اُن حالت ۾ پيڪن ۾ آئي هئي، ڌڪي سان هيٺ ڪري پيئي.

اِهو ڏسي سيتا اُما چلايو، ”اما ڙي، اُما! منهنجي ڌيءَ کي ماري ڇڏيئه! تو مهنا پورا ٿيڻ ٿي هئس. اَج سيان ۾ پار ٿيڻ وارو هئس. هن کي هيٺ ڪيرائڻ لاءِ تنهنجا هٿ ڪيئن کڄيا. پانچ (سنڌي) جا!“ نڃاڻان پيو ڇا ڇا بڪي رهي هئي.

ننڍي ڏيراڻي جيڪا وڏي ڏيراڻيءَ سان ڪشتي اُڻڻ هلي هئي. اُها اِهو سوچي ته سسٽس هميشه وڏيءَ جو پاسو ڪٽندي آهي، پيٽي غصي سان سس مٿان وسڻ لڳي، ”مان پانچ

۽ وڏي ٽولاءِ مصري جي ڳڙي آهي. ۽ ڏڪاءُ هڪ چماٽ سنڌس جي ڳل تي وهائي ڪڍيائين.

سيتا اَما چيخ ماري روئي پيئي. ”مئيا ڙي! شل ڀڳوان هن جي زبان بند ڪري. کهڙي نهن آندم گهر ۾. هوءِ ۽ هن جو خاندان شل برباد ٿئي. نهن جي لت به اَڄ ڪاٽڻي پوندي....“

نرسهم اوڏي مهل دڪان تان موٽيو هو. نهن مٿان هٿ کڻندي چيائين، ”ٽوڪي کهڙي مستي چڙهي ويئي آهي. آپي کان ٻاهر نڪري ٽو سس مٿان هٿ کنيو!“

هاڻ ڇا هو. سشيلا زور زور سان روئڻ لڳي، ”ماري ڇڏيائين. هي ڀڳوان! بابا ڙي، مان مري ويس ڙي! جوءِ جي ڪري مون کي ڌڪو ٿو ڏيئي. بابا ڙي مان مري ويس.“ پنهنجي پٽنيءَ جو روئڻ ٻڌي وديا ساگر جو ساهه ڦٽڻ لڳو. لڳو ٿي، ڄڻ سندس ساهه نڪري ويندو. پنهنجي پياري ۽ لاڏلي پٽنيءَ جي گرجڻ کي ٻڌي وديا ساگر جو سڄو سرير لرزڻ لڳو. ٻاهر اچي چوڻ لڳو. ۽ کيس خبر ئي نه پيئي ته ڇا ٿي رهيو آهي. ”هڏي ماريندين؟ ڏسان، ڪٿن ٿو مارين. تنهنجو هٿ هليو، ته تنهنجي اها حالت بڻائيندس.“ اهو چئي هو ٻيءُ مٿان ٽٽي پيو.

پٽ جون ڳالهيون ٻڌي ٻيءُ کي لڳو، ته ڄڻ آسمان ٽٽي پيو آهي. جوءِ جي طرفداري ۾ پٽس مٿس موچڙا وهندو، ان جي شڪا ڪيس سپني ۾ به نه هئي. ڪچهل هٿ هيٺ ڪيائين. چيائين، ”اَڙي ليچ! مهنجي گهر ۾ هاڻ هڪ گهڙي به اوهان نٿا رهي سگهو. نڪري وڃو مهنجي گهر مان. هي رام! ڪڏهن به اهڙو فساد هن گهر ۾ نه هو.“ هن طرح ٻڙ ٻڙ ڪندو، نرسهم اُتان هٽي ٻاهر هليو ويو.

ڪوٺيءَ اندران پٽ جو هن ريت اَچڻ ۽ هن طرح ٻڪڻ ڏسي سيتا اَما سمجهيو ته پٽس پٽس مٿان ٽٽي پوندو. هوءِ اوچنگارون

ڏيڻي روئڻ لڳي. ”بابا ڙي! هي ڇا؟ جوءِ جي ڪري پيءُ کي ماري ٿو. ڪهڙا ڏينهن اچي ويا آهن. هي ڀڳوان هي منهنجي ڀاڳ ۾ ڇا لکيل هو؟ پٽ لاءِ سڪي رهي هيس، ته اهڙا پٽ ڄاوا، جيڪي مونکي وچ بازار ۾ گهليو رهيا آهن. هاءِ بابا! هاءِ اما!“

وڏي پٽ جي فضول خرچي ۽ بري راهه تي هلڻ، ننڍي جو لڪي ڇپي پئسا مارڻ. ڏيواڻين جي چوٽي - پٽ، انهن سڀني ڳالهين سبب نوسمهم کين الڳ ڪرڻ واجب سمجهيو. اڄ جي ڪاٺ سبب ڪيس پٽن کان نفرت ٿي وئي هئي. سو کين گهر کان ٻاهر ڪڍيائين.

نوسمهم جي من ۾ هاڻ اهو اتساهه ۽ شانتي نه رهي. هو اشانتمئه زندگي گذارڻ لڳو. ٻنهي پٽن جو دراچاري نڪرڻ، وڏي پٽ جو اڏائڻ وارو سڀاءُ، ننڍي پٽ جو جوءِ جي چوڻ تي لڳي جيڪو هٿ لڳي، ان کي غائب ڪرڻ. ان ڪري هن جي گرهستي ئي بڪڙجي وئي هئي. گرهستيءَ جي ڊانواڊول ٿيڻ ڪري ئي قرضدارن به واپس لاءِ تقاضائون شروع ڪيون. ڪنهن طرح هن ماڻهن کي سمجهائي ٻجهائي ڪم هلايو پئي. آرٿڪ سنڪٽ جو ڪارڻ هجي يا پٽن جي اوباديءَ جو ڪارڻ. هو ڏينهون ڏينهن سڪندو ڪمزور ٿيندو ويو. پوءِ بيماري کيس اٿڻ - ويهڻ لائق به نه رکيو. هو ان ڪٺن ويدنا جو احساس ڪرڻ لڳو. جڏهن ڏسوس ته چنتا ۾ وياڪل رهڻ لڳو. آهستي آهستي هن جو واپار گهٽجي ويو. دڪان ڪنهن ڏينهن کوليندو هو، ڪڏهن نه. جڏهن نوسمهم اهڙين حالتن ۾ هو تڏهن هڪ ڏينهن ٻنهي پٽن ۽ بستيءَ جي بزرگن ملي ورهاڱي جي رٿ موڪلائي. رٿ ڪٺي ايمدڙ شخص کي نوسمهم صاف صاف ٻڌايو،” جيڪو ٿورو گهڻو هو، ان سموري کي منهنجي پٽن ڪوئن جيان ڪتري صاف ڪيو. لهڻيدارن کي ڏيڻو پيو آهي. ان ڪانپوءِ جيڪو ڪجهه بچندو، اهو هنن جو ٿيندو. ٻيو منهنجي جيئري مان کين هڪ ڪوڏي به ڪونه ڏيندس.“

ڪجھ ڏينھن ڪانپور ۾ پڻ طوفان ھڪ وڪيل معرفت ھڪ نوٽيس
مليو. نوٽيس جو مدو گذرندي ئي دعوي جو نوٽيس به اچي پھتو.
اڄڪالھ نرسنھم جو ھٿ ذرا تنگ آھي. مقدمي لاءِ قرض کڻڻو
پيس. عدالت سڄي ملڪيت کي ٽن حصن ۾ ورھايو. زمين وغيره
تي پڻ قبضو ڪري ورتو. وارثي لاءِ ڪورٽ فيصلو ڪيو ته ٻيءَ
ڀيڻ پڻ کي ٻه ٻه ھزار رپيا نقد ڏيڻي. ڪاٽن وھين ۾ بقايا رقم
کي به ڪورٽ پاڻي مڃي ورتو ھو. اُن مان اڌ وصول ٿيڻ سبب
ھو پڻ جو نبيرو نه ڪري سگھيو. پنھنجي حصي جي رقم ۽
مقدمي جو خرچ وصول ٿيڻ جا ڪي آثار نه ڏسي پڻ عدالت
جي مدد سان رھائشي گھر تي قبضو ڪري ورتو. ماءُ - پيءُ ڀيڻ
کي انگ تي پيل ڪپڙن سان ۽ خالي ھٿين گھران نڪرڻو پيو.
ھو گھر مان نڪري رھيا ھئا ته ھنن جي پالتو ٻلي ”مياؤن
مياؤن“ ڪندي ھنن جي پيرن ۾ چنبڙڻ لڳي، ڄڻ کين وڃڻ
کان منع ڪري رھي ھجي.

سيتا اما کي اُن ڏينھن اپار دک ٿيو. نرسنھم بي فڪر ھو.
ھن جي اِھا حالت ڏسي اوڙي پاڙي جا ماڻھو افسوس ڪرڻ لڳا.
ھڪ ڇٽي ڇنو چاءِ ڪندي پنھنجي گھر ۾ مھمان بڻايو ۽ ڪارائي
پيٺاري آدر سان وداع ڪيو. سيتا اما پٽيءَ کي چيو، ”ھلو وڏي
ڌيءَ وٽ ھلون.“ ھن خراب حالت ۾ پيءُ کي ڌيءَ جي گھر
وڃڻ واجب نه لڳو. ھن چيو، ”منھنجو ھڪ پراڻو دوست آھي.
ان وٽ چار ڏينھن رھنداسين. پوءِ جيڪو ٿيڻو ھوندو، سو ڏٺو
ويندو.“

ٻئي ريلوي اسٽيشن تي پھتا. گھر ڇڏڻ جي چنتا نه ڪرڻ
وارو نرسنھم پنھنجي پوري ٽان موڪلاڻي ڪرڻ مھل آنسون وھائڻ
لڳو. ڌرتي وارن جي ان نردئتا سبب ڄڻ آسمان به آنسون وھائي
رھيو ھو. اوچتو بوند بوند وسڻ لڳي. ريل سيٽي وڄائي اُن جو

سواگت ڪيو. ٻئي گاڏيءَ ۾ سوار ٿيا. اُنهيءَ گاڏيءَ ۾ ٿورو پريرو ويٺل شخص ويجهو اچي پڇيو، ”هي اوهان جي ڪهڙي حالت آهي؟ توهان ڪٿي وڃي رهيا آهيو؟“ اهو شخص سندس ٻيون نمبر ڌيءَ جو پتي هو. هن جو نالي شريڌر راءِ هو. هن جي ڪشٽ ڪٿا ٻڌي ڏاڍو دکي ٿيو. هن چيو، ”ڪا ڳالهه ناهي. اسان جي گهر ۾ هلي رهو. توهان کي ڪا تڪليف ڪانه ٿيندي. چنتا نه ڪريو. اسين اوهان جي پوڄا ڪنداسين ۽ پنهنجو جيون ڌنيه سمجهنداسين.“

”هينئر نه، وري ٻي ڪنهن ڀيري. ٽڪيٽ ته ٻي هنڌ جي ورتي اٿون.“ نرسمهم جواب ڏنو.

”ٽڪيٽ وٺڻ سان ڇا ٿو ٿئي؟ اسان جي اسٽيشن پوءِ ته ايندي، اتي لهي توهان لاءِ پنهنجي ڳوٺ جون ٻه ٽڪيٽون وٺندس. مان ته گهر وڃي رهيو آهيان. توهان کي مون سان گڏ هلڻو پوندو. منهنجو راڄمهيندرم اچڻ ۽ موٽڻ، منهنجي گاڏيءَ ۾ توهان جو اچي وڃڻ، سڀ سنجوگ ٿيو. نه ته زندگيءَ ۾ الائي ڪهڙيون ڪهڙيون تڪليفون اوهان کي ڀوڳڻيون پون ها.“ ان ريت شريڌر سڀني تي زور ڀريو.

سيتا اما آهستي چيو، ”ڏٺو، اسان جي حالت تي هن کي ڪيتري نه ديا اچي رهي آهي.“ پتيءَ ڪو جواب ڪونه ڏنو.

گاڏي چيرالا اسٽيشن تي رڪي. گاڏي مان ٽيئي لهي پيا.

شريڌر پنهنجي ٽنهي سنٻنڌين کي سڀ سڀني جو سماچار لکي موڪليو. اهي سڀ پتي پتني ترت چيرالا پهتا. انهن سڀني کي گهڻو دک ٿيو ته ڇا مان ڇا ٿي ويو. هو هڪٻئي سان چڻاپيڻي ڪري رهيا هئا. هرڪو زور ڀري چوڻ لڳو، ”اسان جي گهر هلي رهو.“ ”اسين توهان کي وٺي ٿا هلون.“ ”اسان سان هلو.“ اهو سڀ ڏسي وڏي نالي‌ءَ رگهوپتي شاستريءَ سان چيو،

"هن ريت ڪم نه هلندو. هوڪنهن کي سڀ سهوري جي شيوا
جو سوڀاڳ حاصل ٿيڻ گهرجي. آئين ڪيون چارئي مهنو مهنو
پاڻ وٽ رهايون ۽ واري واري سان سڀني شيوا ڪريون."

اها ڳالهه هوڪنهن کي وڻي. پر نرسمهم ان لاءِ راضي نه ٿيو.
هن چيو، "ڪنهن ٻئي لئي وڃي ڏينهن گذاريندا سين." ماءُ پيءُ
جي پويان وڃڻ جي ڳالهه ٻڌي چارئي ڏيئرون روئڻ لڳيون. اهو
ڏسي شوبتر راءِ چيو، "چڱو، اوهان جيڪڏهين اسان وٽ رهڻ
پسند نٿا ڪريو. نه اسين اوهان کي ڪجهه پئسا ڏيون ٿا، پنهنجو
الڳ وڃي دڪان کوليو."

نرسمهم شانتيءَ سان چيو، "هاڻ مان دڪان ڪونه هلائيندس
سڀ جاڻي ويو آهيان. نه سنسار ۾ دوکو ئي دوکو آهي. فقط ڇل
آهي. نه ڪا نيتي آهي، نه نيم. سنسار ڇا آهي، هاڻ اهو مون
خوب جاتو آهي. مون پنهنجي زندگيءَ ۾ گهور انياءُ جو پڻ ڏٺو
آهي. اهو آهي، ڌن. هوڪنهن کي پئسو گهرجي. نه پيءُ، نه
ماءُ، نه پٽ، نه ڌيءَ. فقط هن دنيا ۾ پئسو ئي اهم آهي. ان
لاءِ ماڻهو گهور، ڪان گهور ڪرم ڪندا آهن. ڪروڙين رپيا جوڙيندي
به بک ۽ پياس کان تڙقندڙ پراڻين جو خون چوسڻ جي ڪوشش
ڪندو آهي. اسان جي انهن راڻين ڌيئرن کي ڏسو. ماءُ ڌيءَ لاءِ
ڪيڏو نه سنيهه هئن جي من ۾ آهي. مڙهن ئي بس وار مڇ جا
رکي مرد ڪئن نه آڪڙ ۾ اچي عورتن کي هيٺتا سان ڏسندا آهن.
بيوقوف مرد چوندا هجي، سڀني ۾ سڀني پنهنجن عورت کي پنهنجي
سامهون ڪجهه سمجهندو ڪونهي. سنگهي، جتي پڻ پاڻ جهڙو
پراڻي، ان ڏانهن سنيهه ۽ همدردي ڏيکاري، الٽو هن جي مٿي
تي چڙهي ويهندو آهي. هن جي نرم سڀاءَ جو فائدو وٺي. سنسار
۾ جيڪا ٿوري گهڻي دايا آهي، سا هئن عورتن جي ڪري آهي
مان وري ڪهڙو پلو مانس آهيان؟ مان مڃان ٿو نه اهڙين غلطين

جو شڪار بڻيو آهيان. مون کي اُن جو پڇتاءُ آهي. ڏيٿون سان نفرت ڪندي ۽ پٽن کي سر تي چاڙهڻ جو ڦل مان ڀوڳي رهيو آهيان. عورت ۽ مرد ۾ ڪو ڀيد ڀاءُ نه رهي، تڏهن اِهو اَنياءُ مٽجندو. مان خوب ڄاڻان ٿو. ته هن پيدائي ۾ مان خود اُٿڻ ويهڻ لائق ناهيان. ڪجهه ڪري نٿو سگهان. اِن ڪري ڀڳوان کي منهنجي وينتي آهي ته ورڻي جنم وٺان ۽ اِهو منصوبو پورو ڪريان."

سهڙي ۾ اِها تبديل ڏسي ناٿي حيرت ۾ پئجي ويا. هو تمام خوش ٿي ٿيا. 'ماءُ پيءُ هليا ويندا' اِهو سوچي چنڊي ڏيٿون روئڻ شروع ڪيو. نرسنهم آٿت ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ چيو، "روئو ڇو ٿيون؟ هن سنسار ۾ ڏک سک پئي ڏٺا اٿم. ڀلائي، برائي به ڀوڳي اٿم. نياءُ، اَنياءُ جو آزمودو ورتو اٿم. هاڻ ڀيو تي ويو آهيان ايشور جي پچڻ کان وڌيڪ مون کي هاڻ ڀيو ڇا کپي؟"

اِن تي رگهوپتي چيو،" اوهان جو وڇوڙو هو سهي نه سگهنديون هو ورلاپ ڪري روئي رهيون آهن. هنن کي هن ريت روئاري وڃڻ ٺيڪ نه آهي. ڏيان پچن ۾ جيڪڏهين زندگي گذارڻي اٿو ته ٻي ڪنهن هنڌ ڇالاءِ؟ هتي به ٿي سگهي ٿو. توهين جيڪڏهين آسان جي گهرن ۾ رهڻ پسند نٿا ڪريو. ته اَسين خود اوهان کي ڪٽيا ٺاهي ڏينداسين. ڀرابو خرچ موڪليندا رهنداسين. اوهان پنهنجو جيون شانتيءَ سان گذاري سگهندا."

رگهوپتي جي اِن ڳالهه کي هرڪنهن ساراهيو. پدمٽي پنهنجو روئڻ روڪي چيو،" هتان ڪان وري ٻي ڪنهن هنڌ ڇو وڃو. هن ڳوٺ ۾ هڪ گهر خريد ڪريو." ڏيٿون جو ڏک سهي نه سگهيو، ناٿين جي ڳالهين کي ٽڪرائي نه سگهيو. مڃي ورتائين. هن چيو،" ڳوٺ اَندر خريد ڪرڻ جي ضرورت ڪونهي. ڳوٺ کان ٻاهر هڪ شانتيڪي جڳهه ڏسي، هڪ ڪٽيا ڪٽي ڪري ڏيو. ڪافي

ٿيندي اوهان جي ڳالهين کي مڃيندي، اوهان جي نظرن جي سامهون آسان پنهنجي حياتي گهاريندا سين."

بس ڊير ڇا جي هئي؟ چنڊي پنهنجي پنهنجي شرڌا ۽ شڪتيءَ جي مطابق ڏيئي وٺي هڪ ننڍڙو ۽ خوبصورت ڪاجوءَ جو ٻن ڳوٺ ۾ ورتو. اُن ۾ مٽيءَ جون ديوارون ڪٽايون. تاڙ جي ڇت هيٺان ٻن ڪمرن واري هڪ جهوپڙي خريد ڪئي. ۽ ٻئي ڪسي اُتي رهايائون. هر هڪ طرفان هر مهني جي ٻهرين تاريخ ڏهه ڏهه ڪري ڪل چاليهه رپيا ٻچي ويندا هئا. باغيچي جي وچ ۾ سندر ڪٽيا. ڪٽيا وٽ مٺي پاڻيءَ جو کوهه. چوطرف ڦلن ڦولن سان ڀرپور ساوا سبز وڻ. وڻن تي طوطا، مئنائون، ڪبوتر وغيره اڏامي اچي ويهندا هئا. ۽ پنهنجي مڌر ٻولين سان ٻنهي پتي پتنيءَ کي آنند جون لوليون ڳائي ٻڌائيندا هئا. هاڻ هو شانتي سان جيون گذاريندي ڌيان - ڀڄن ۾ مگهن رهندا آهن. ڪٽيا چالو رستي کان ڪجهه پريان آهي. ان ڪري ايندڙ ويندڙ راهي ڪٽيا ۾ اچي منو جل پي، باغيچي جي ٿڌين هوائن ۾ پنهنجي ٿڪاوٽ مٽائيندا آهن. مهمانن ۽ مسافرن جو ستڪار ٿيندو رهندو آهي. هر مهني گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڀيرو چارئي ڏيئرون ۽ چارئي ناني اچي هنن جو درشن ڪري ويندا آهن.

مؤلسري جي مالها

ليکڪا:- شريمتي ڪومورپ پدماوتي ديوي

جنم:- سنه ١٩٠٨

جڳهه:- راج مهيندورم، ديوان بهادر گوڙي پاٽي وينڪٽرام ٽيا جي ڌوهٽي، شري ڪومور وينڪٽراميا جي پتني آهي. ڪيس هڪ پٽ ۽ ٻي ڌيئرون آهن. تيلگو، ڪنڙ ۽ انگريزيءَ جو سٺو گيان اٿس ١٩٤٠ ۾ ڪرناٽڪ ساهتيه پريشد جي سرسي اڌيوشن (ڪنوينشن) جي اڌيڪشيه رهي چڪي آهي. روزاني اخبار 'آندر-پريا' ۽ 'پرمدا-ون' 'آنڌرواڻي' ۽ 'مهلا' جا ڪالم سنڀاليا اٿس. ناٽي پتري راڳهوا چاري سان گڏ رهي هوءَ رنگمنچ تي به مشهور ٿي. سنيما جي کيتر ۾ به ڪيترائي رول ڪيا اٿس. مدراس ريڊيو ڪيندر ۾ به ڪيترن ٻال ڪارين ڪرمن ۽ استري ڪارين ڪرمن کي پروڊيوس ڪيو اٿائين. ٻه ڪهاڻين جا مجموعا "پوگڊيمب" ۽ "ڪتا ساگرم" شايع ٿي چڪا اٿس. ١٩٥٦ ۾ گروهه لڪشمي سورڻ ڪنڪڻ نالي انعام حاصل ڪري چڪي آهي.

مؤلسري جي مالها

"سيتا! سيتا!" سڏيندي پدما پنهنجي دروازي تي بيٺي بيٺي سڙڪ جي ٻنهي طرفن ڏانهن ڏسي رهي هئي.

"هاءِ دادا کهڙي ڇوڪري آهي! سڀ اچي ويا آهن، پر

هوء اُچا تائين آئي ڪونهي. سوروج! او سوروج! لـــو اُسان جي سيتا کي ڏٺو ڇا؟“

”جي ها، اوا اُچي رهي آهي.“ سامهون واري گهر مان سرواج چيو ۽ اندر هلي ويئي.

سيتا جو هيئنئر چوڏهون سال هلي رهيو آهي. تمام خوبصورت ڇوڪري آهي. تمام ڀولي ڀالي آهي. تنهن ڪري ته ئي ماتا پتا جي پرلوڪ پڌارڻ سبب پڦي ٻما کيس پالي - لپائي پڙهائي رهـــي آهي. ٻما مٿس جان ڏيندي آهـــي. ٻههجي سڀي ملڪيت کيس سونپي آخرين ساهه کڻي، اها سندس دلي اِڇا آهي!

هڪ هٿ ۾ ڪتاب ٻي هٿ ۾ ڪاغذ جي هڪ پڙي کنيو سيتا ڊوڙندي ڊوڙندي آئي. ”اتري دير لڳائي؟“ ٻما ڇڙندي چيو، ”دير ڪٿي ٿي آهي؟ آئس نه پئي.“

”هو ڇا آهي؟“

”گل.“

”ڪهڙو گل؟“

”مولسري جو گل.“

سيتا جي ان ڳالهه تي پڦي جـو غصو اُڏو ٿيو. هن چيو، ”تون گل چونڊڻ ويهي رهين! ۽ مـــان هتي ڪيتري دير کان تنهنجي واٽ نهاري رهي آهيان.“ پڦي جي ڳالهين کي ٻڌڻ ٻدا سيتا چيو، ”چئي ٻڪ لڳي آهر. ڪائڻ لاءِ ڇا ٺاهيو اٿيئي؟“ ٻڪ جي ڳالهه ٻڌي ٻما دير - سوير جـي ڳالهه وساري ويئي ۽ سيتا کي رانڌلي ۾ وٺي ويئي.

ان ڏينهن کانپوءِ سيتا روز دير سان ايندي هئي ۽ مولسريءَ جا گل ساڻ کنيو ايندي هئي.

”هيڏا سارا گل ڪٿي جا آهن؟“ ٻما هـــڪ ڏينهن پڇيو، کائنس رهيو نه ٿيو.

”هنومان جي مندر جي وڻ جا آهن، ٻڪي.“ سيتا ڪجهه سوچي جواب ڏنو.

”ڇا تون اڪيلي ڳل چونڊيندي آهين؟“ لعل اکيون ڪندي پدما پڇيو.

ايتري ۾ ”سيتا، سپاٽي کهڙا ڪهڙا سبق ياد ڪرڻا آهن. ٻڌاء ته.“ چوندي سامهون گهر واري سروج ٻنهي جي وچ ۾ اچي پالٿي ماري ويهي رهي.

”ڇا تون ڳل چونڊيندي آهين، سروج؟“ پدما پڇيو، ”نه ٻڪي سيتا به ڪٿي چونڊيندي آهي؟“ سروج جواب ڏنو. اُن جي ان ڳالهه تي اکيون ڦاڙهيون ڪندي سروج ڏانهن گهوري ڏنو. ”هن جي لاءِ آهي، پلي وٺي اچي.“ سروج ڳالهه ٽاڙي. پدما جي هٿندي ٿـــي سيتا چيو، ”ها، منهنجي لاءِ آهـــي، ان ڪري وٺي ايندي آهيان. ته ڇا ٻڪيءَ سان گڏ تون به منهنجي اڏو ايندين؟“

”اڙي نه، گلن لاءِ مون کڏهن منع ڪئي آهي؟ ٻر هن جي ڏيڻ کي... تون نٿي سمجهين! ڳوٺ جو وڏي ۾ وڏو گوندو آهي. خبر اٿيئي؟“ اهو ٻڌي سيتا ڇرڪ پريو. هتي مان گلن جي مالها هيٺ ڪري ڇڏي.

”سپاٽي جيڪڏهين توکي ڏيئي، ته به نه ولجانس.“ چوندي سروج اُٿي، ”پڙهو-پڙهو.“ چوندي پدما وري پڇي وئي.

(۲)

چنتا سبب سيتا جي سڄي رات اک ڪانه لڳي. ٻئي ڏينهن اسڪول مان موٽندي، دپ وچان نه ڪوئي پنيان نه ايندو هجي ان ڪري پنيان مڙي مڙي ڏسي رهي هئي. ته ايتري ۾ واڄهو پڇي ڪنهن چيس، ”سيتا!“ سيتا ڇرڪي ڏنو. اُهوئي ڳوٺ جو سڀ

کان وڏو ڳوڙهو. سروج جون ڳالهيون ياد ڪري هوءَ ڪنبڻ لڳي. ٿرٿراهٽ ۾ هٿ وارا ڪتاب هٿ مان ڇڏي ڪري پيا. هن سڀ ڪتاب جمع ڪري سيتا کي هٿ ۾ ڏنا. ۽ ڪلنديءَ چيو، "هي وٺ گل! چمپا جي ڪليءَ ۾ اٿيئي."

هن جي ڪلمڪ ڇهري کي ڏسندي ئي سيتا جو سڄو ڏپ ڀڄي ويو. سروج جي ڳالهين ۽ ٻڍيءَ جي ڌتڪار کي ياد ڪندي هن ڏيمي ڏڍي، ڳڏوڳڏ قدم وڌائيندي چيو، "نه"

"ڇو نه؟" هن پڇيو ۽ هٿن ۾ گل رکيائين. سيتا جي من ۾ چاهيو ٿي، نه وٺي، پر پوءِ به هن پنهنجو هٿ ڇڪي ورتو.

هو ڏسندي رهيو هو. هوءَ 'نه' 'نه' ڪري رهي هئي. 'وٺ' ۽ 'نه' جي جهڳڙي ۾ ڪاغذ ڦاٽي پيو. ۽ گل زمين تي ڪري پيا. انهن گلن تي پير رکندي هوءَ پٺتي نڪتي. سيتا جي پيرن هيٺان لتاڙيل چمپا ڪليءَ کي ڪٽي آهون ڀريندو هو هليو ويو.

(۳)

شنڪرم جي ٻاني کان سڄي بستي ڊڄندي هئي. وٽس ورهين جو ٽيو هو، نه ماڻهو ڪيس سڀ کان وڏو ڳوڙهو سمجهڻ لڳا هئا. سڙڪ تي نڪرندو هو، ته ڇوڪريون گهٻرائجي وينديون هيون. ٻرڀان کان ئي شنڪرم جي عطر جي خوشبوءِ پائي اهي ڪاڻس ڪنارو ڪري وينديون هيون. هن ڇا ڪيو ۽ ڇا ڪندو آهي، ان لاءِ ڪوئي به ڪجهه ڪونه چوندو هو. پوءِ شنڪرم جي باري ۾ ڪنهن جو رايو سٺو نه هئو. هڪ ڏينهن مندر وٽان لنگهي رهيو هو ته شنڪرم سيتا کي مولسريءَ جي هيٺان گل چونڊيندي ڏٺو. نچاٽان ڇو سيتا کي ڏسي هو جڙ جيان ٿي ويو. ۽ اتان کان هٽي ڪونه سگهيو. بس هن کي ڏسندو رهجي ويو.

ان ڏينهن کان سيتا جي پهچڻ وقت هو خود به پهچندو هو؟

ڪيس گل چونڊي ڏيندو هو. ۽ هن جي رڇڻ ٽائين ڪيس گهوريندو رهندو هو.

هڪ ڏينهن سيتا گل چونڊي رهي هئي، ته هن جي اک ۾ ڪجهه پئجي ويو. شنڪرم ڏٺو ته هن ڪي پيڙا ٿي رهي آهي، هن وڏيڪ دور نه رهي وڃهو ويندي هيڪندي هيڪندي چيو، ”اک ۾ ڇا پيو اٿيئي؟“ سيتا کيس ڏٺو ۽ ٻئا ڪڏهن سنڪوچ جي ڀاونءِ ڪل ڪلندي چيائين، ”الائي ڇا پيو آهي.“

”ڏسان ته. اک نه کول. ڦوڪ هڻاءِ نڪري ويندءِ!“ اهو چئي ٻئي هٿن سان سيتا جو سر پڪڙي شنڪرم سيتا جي اک ۾ ڦوڪ هڻيئين.

اَلائي ڪٿان هڪ ننڍڙو ڪيڙو ڪيائدي شنڪرم ڪلندي چيو، ”اکيون جڏهن هيڏيون وڏيون آهن، ته اُن ۾ ڪجهه نه ڪجهه پئجي ته ويندو.“

سيتا لڄي ٿي وئي. هن جا سڀ چونڊيل گل سيتا ڪانڌس ورتا. نڇاڻان ڇو شنڪرم ڏانهن هن جي من ۾ هڪ طرح جي انڻ چئي پاونا پيدا ٿي. اُن ڏينهن کان شنڪرم جا گل ڏيڻ ۽ هن جو ولڻ روزاني ڪرت ٿي وئي. ان ڪري ٽڏهن ڏينهن جڏهن هوءَ کيس نه ڪري هلي وئي، ته شنڪرم وڻ جي هيٺان ٻيٺو سوچيندو رهجي ويو.

شام جي وقت سيتا کي ڏسڻ ٻئا راسه جو کهس نئب اِيندي ٿي ڪونه هئي. هو وياڪلتا سان شام جـو اِنتظار ڪندو هـو. جڏهن اُن شام جو سيتا گل ولڻ ٻئا نـي هلي وئي. ته سوچي سوچي هو ان لتيجي ٿي پهتو، ته ٻستيءَ جي ماڻهن جيان سيتا ۾ کيس ٻرو ماڻهو سمجهي ٿي. هن نشچو ڪيو ته سيتا جو ڀرم دور ڪندو. اِهو فيصلو ڪري هو گهر هليو ويو.

سيتا جي اَڄ گل نه آڻڻ تـي ٻئا تمام خوش ٿـي. ٻر سيتا

وياڪل هئي. چنتا ۽ پڌل سيتا وٽ وڃي سروج ڳالهائڻ جي ڪوشش ڪئي.

”ڇا سچ پچ هن ڳل ڏنا هيئه ؟ ڇا ٿيو ؟ تو ڪيس ڪهڙو جواب ڏنو ؟“ اِن طرح سروج سيتا کان سوالن جي دب لڳائي ڇڏي. سيتا وهاڻي ۾ منهن لڪائي چيو، ”اِيو ڇا ٿي ڇئي سگهيس؟ چيم، نه ڪيئن.“

”اڙي روئين ڇو ٿي ؟ ڇا هن ڪجهه ڪيو؟“ سروج گهبرائجي پڇيو.

”تنهنجو متو. هو نه تمام سٺو ماڻهو آهي.“ اِءو چئي سيتا ڳالهه بدلائي ڪنهن طرح سان سروج کي گهر ڏانهن روانو ڪيو.

صبح جو اُٿي سيتا لڪائي وڪيل مالهائڻ کي ڪيدي ڏسي رهي هئي ته پدما اندران ٿي چيو، ”سيتا هل! مون سان گڏ مندر ۾ هل!“

سيتا سنڪوچ سان پٺيءَ جي پٺيان پٺيان هلي رهي هئي. من ۾ ڊڄي رهي هئي. نه ڪٿي هو اچي ڳالهائڻ شروع نه ڪري ڇڏي.

پدما مندر جي اندر هلي ويئي، سيتا ٻاهر مولسريءَ جي هيٺان هلي ويئي. گذريل ڏينهن جي پڪڙيل گلن کي ڏسي رهي هئي ته ڪالهوڪي چمپا ڪلي ٻه ۽ ڇني. ڏٺائين پنکڙيون ٽٽي ويون آهن. ”هي وڻ چمپا ڪلي!“ کيس ڪالهوڪي ڳالهه ياد آئي. چوطرف ڏٺائين، ڪوبه نظر ڪونه آيس. چمپا ڪليءَ کي کنيائين ۽ چپ چاپ جوڙي ۽ لڳائي ڇڏيائين.

”اڄ! هلون!“ پدما سڏيو. سيتا ٻاڻ کي گهليندي هن جي پٺيان پٺيان وڃڻ لڳي.

شڪر ويجهو ويٺو مولسريءَ جي گهاٽن پنن جي وچ مان سيتا کي ڏسي رهيو هو.

سيتا اُن ڏينهن روزاني رستي کي ڇڏي ٻئي رستي کان گهر وڃي رهي هئي. گهٽيءَ وٽان مڙي هئي ته سامهون شنڪر بيٺل نظر آيس. کيس ڏسندي ئي سيتا ڊڄي وياڪلتا سان هڪ ڪنڊ ۾ بيهي رهي. اُن گهٻراهٽ ۾ هن جا هٿ وارا ڪتاب ڇٽي ناليءَ ۾ ڪري پيا.

"اڙي." سيتا هڪ هٿ سان ڪتاب کڻڻ لڳي.

"مان کڻي ٿو ڏيان." چئي شنڪر کيس روڪيو.

"منهنجا ڪتاب گپ ۾ خراب ٿي ويا آهن، هاڻ ٻيا ڇڙندي." هوءَ وڏيڪ ڪجهه چئي ڪونه سگهي. روئي پيئي. ان ڇڻ گهٽيءَ وارن ٻه ڪين ڏٺو. "هيڏانهن اچ!" چوندي سيتا جو هٿ پڪڙي شنڪر کيس گهٽيءَ مان ڪڍي ويو. هيڪڻ گانسواءِ هوءَ ٻه سندس پٺيان وڃڻ لڳي. ويجهو ئي هڪ جهوپڙيءَ ۾ ليٺو پاڻي شنڪر سڏ ڪيو، "ونيڪا!" سٺ ورهين ڪان هٿي جو هڪ پوڙهو سامهون آچي نمرتا سان بيهي رهيو. ۽ شنڪر جي چوڻ تي ناليءَ مان ڪتاب ڪڍي اُڇڻ لاءِ هليو ويو.

سيتا روئي رهي هئي. هن جو روئڻ اچا ٻه وڌي ويو. هن جون اکيون سڄيل هيون. شنڪر کيس گهڻي آٿت ڏيئي رهيو هو. پر سيتا مانڊ نه ڪئي. ٿولن ۾ منهن لڪائي روئڻ لڳي. شنڪر کيس شانت ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو.

"سيتا هيڏانهن ڏس روءُ نه. تنهنجا ڪتاب گهرايا اٿم. ڇا تون ڪلندينءَ ڪانه؟ ڪل!"

هوءَ سيتا جا هٿ پنهنجي هٿن ۾ کڻي شنڪر چيو، "سياڻي آهين، ڏس نه. ٻڌ، هڪ ڀيرو ڪل."

"اون هون!" سيتا منهن ڦيري ڇڏيو.

"ڏسان منهنجي چمپا ڪلي ڪو جوڙي ۾ لڪائي آهي نه؟"

ائين چوندي سيتا مشڪرائڻ لڳي.

ونيڪدا گپ سان ڀريل ڪتاب ڪڻي آيو. شنڪرم اُنهن کي اُکهي صاف ڪيو، ۽ سيتا کي ڏيندي چيائين، "هاڻ پڙهي وڃ!"

سيتا جهوپڙيءَ جي آڳڻ مان نڪري رهي هئي، ته شنڪرم چيو، "ونيڪدا، وچ ڪيس اوستائين پهچائي اَچ!" ۽ ويجهو ايندي گلن جي ڀرڙي هٿ ۾ ڏيندي چيائين، "متان نـ ڪٿي اڇليءَ. چگو مان اٿو ڏيان‌ءِ. ونيڪدا تو ڏيئي. ڪٿن؟ ٺيڪ آهي نه؟"

ڏير سان گهر پهچڻ لاءِ سيتا بهانو ڏنو. پڦيءَ کي پڌائڻ جي لحاظ کان چوڻ لـڳي، "ڪتاب گـپ ۾ ڪري پيا ... واسي گل ڪيترو نه مهڪن ٿا ... ڄڻ ته عطر ۾ ٻوڙيل هجن. گهر ته مهڪي رهيو آهي عطر سان." سيتا جي ڳالهين سان پدما وساري ويئي. سيتا کي نشچوتي ويو ته شنڪرم خراب ماڻهو ڪونهي. سروج ڪوڙ ڳالهايو هو.

"چگو مان اٿو ڏيان. ونيڪدا ڏيندءِ." شنڪرم جـي اِنهن لفظن کي ياد ڪندي. سيتا خوشيءَ ۾ ڦولي نٿي سمائي. هن من ئي من ۾ چيو، "هو ڪيترو نه سٺو ماڻهو آهي."

سيتا کي ڪا تڪليف نه ٿئي. اِن ڪري هـو ونيڪدا هٿان ڪيس گل موڪلائڻ لڳو. سيتا پڦيءَ کي چوڻ لـڳي، ته گل ڪيـس هڪ ساهيڙي موڪليندي آهي. سروج جي نـگاهه کان اِهو لڪل نه رهيو. پڦيس کي پڌائڻ جي ڌمڪي هـودم ڏيندي هيس. پر هوءَ سروج کي هميشه سمجهائيندي هئي لـ ڏس ڳالهه ڪاڻ نـ گهرجي. اِن طرح اُنـ ڏينهن مس نبريا هئا جو سيتا جـي پيٽي گلن سان ڀرجي ويئي. پر سيتا جي مـن ۾ نچاڻان کهڙي ويدنا هئي، جيڪا سندس اُندر کائڻ لـڳي.

هڪ شام جو مالها ونندي سيتا ونيڪدا کان پڇيو، "باپو جي ٺيڪ آهي نه؟"

"بخار اٿس ڏيءَ!"

"گهڻا ڏينهن ٿيا؟"

"ٻه ڏينهن" ٻڌائي واپس موٽي ويو.

سيتا مالها ڪٽي ويٺي. دروازي تي سروج بيٺي هئي، "تو ته اڃا تائين وچڙ تي لڳي. اسان جي گهر ۾ اڄ ڪٿي تي چڙهي ڏٺو آئي." سيتا ڳالهايو ٻولهايو ڪانه، اندر وڃي اچي ويٺي.

"انهيءَ شڪرم لاءِ ئي نه اها سڀ ويا ڪلنا آئي نه؟" سيتا جي ڪن ۾ سروج ڏنگي سان چيو.

"چپ رهه! هميشه ساڳي ڳالهه!" چڙندي سيتا چيو.

"ٻوءِ ائين ڇو آهين؟ ٻڌيءَ کي ڇوان. ڇگو نٿي چوائس. ها اڄ ڪل ڪاله ڏنائين." چئي کلندي هلي وئي.

جوڙي مان ريهن ڪيڏي سيتا ٽڪريون ٽڪريون ڪندي ڦٽي ڪري رهي هئي.

ونيڪا ٿيم سان گل ڳالهائيندو رهيو.

سيتا کان رهيو نه ٿيو. هڪ ڏينهن ڏمي پڇيائين، "بابوجيءَ جو بخار لهي ويو؟"

"ها ڏيءَ! سياڻي مندر ۾ ايندو."

گهر موٽندي سيتا ان ڏک ۾ ويٺي رهي، "اهو نه پڇيو مانس تي ڪانه، نه ڪيڏي مهل ايندو!" ٻڌيءَ جو من رکڻ لاءِ ڪتاب کولي ويهي رهي. پڙهڻ ۾ من ڪٿي ٿي لڳس؟ ان راند جو هڙ نه سمجهي، نه وري پڙهي سگهي. ٻئي ڏينهن صبح کان ٿي شام جي وقت نهاريندي رهي. ٻڌيءَ کي چئي مندر ڏانهن وئي.

سيتا جي انتظار ۾ ويٺل شڪرم اکيان وڏي اسلاءِ جو رستو ور'و. اتي ٻئي هڪ ننڍڙي چبوتري تي ويهي رهيا. اچانڪ سيتا شرمائجي اٿي وئي.

"ويهه سيتا، ڇا ڪاله ويهندين. منهنجو حال چال پڇيئه، اهو ٻڌي مان هليو آيس، چاڻين ٿي اها بخار ڪيڪ طرح سان

لڳو ڪونهي. ڇا سيتا؟ تو منهنجي باري ۾ پڇيو هو؟"

"ها، پڇيو هئم." سيتا چيو ۽ ساڙهس سڌي ورهي رهي. ڪيسي مان مولسري جي مالها ڪڍي شنڪرم سيتا جي ڳچي ۾ وڌي. سيتا بيسوڌ جيان ٿي ويئي. شنڪرم جي شرٽ جو بٽڻ پڪڙي، ڦيرائيندي سيتا هن جي اکين ۾ اکيون وڌيون.

"سيتا، مون کي وساريندين ته ڪانه؟"

"اڻ هون." چئي سيتا سولتا سان ڪنڌ ڌوڻيو.

"دم پر نه اڻين ٿي ويهه، سيتا هٿي منهنجي وڃهو. سيتا! جاڻين ٿي، مان توکي ڪيترو نه چاهيندو آهيان."

زبان مان نه ڳالهائي سيتا هن جو هٿ پنهنجي هٿ ۾ ورتو. شنڪرم کيس اچا به وڃهو ڇڪي ورتو. وات هن جي وات جي وڃهو رکي چيائين، "ڪڏهن به سان شادي نه ڪج، سيتا! سمجهيئه؟" ايتري ۾ ڪا آهٽ ٿي. سيتا آئي گهر ڏانهن وڃڻ لڳي. گهر جو ڪم ڦولڻ سان ڪرڻ سبب پڦيس مٿس ڏاڍي خوش ٿي.

پدما به ڪا گهٽ چالاڪ نه هئي. هن پا نه خود خمر ڪڍي هئي يا ڪڏهن کيس پڌايو هو. هوء پنهنجي جنم ڀومي سنتماگولور وڃڻ لاء تياريون ڪرڻ لڳي. سيتا جي دل ڌڙڪڻ لڳي.

شام جو شنڪرم سان سندس ملاقات ٿي، پر سيتا کيس پنهنجي ٻاهر وڃڻ جي ڳالهه ڪانه ٻڌائي. "چونديس، ته کيس ڪشٽ ٿيندو." اهو ٿي سوچي هن پنهنجي ۽ هن جي دک کي پنهنجي من ۾ رکڻ جي ڪوشش ڪئي. هوء چپ چاپ ويٺي هئي. شنڪرم کي شڪ ٿي. پڇيائين، "ڇو، سيتا اڄ هيئن ڇو نظر اچي رهي آهين؟"

"ڪجهه نه." چئي سيتا زور زور سان روئڻ لڳي. پڇي پڇي، پرچائي پرچائي شنڪرم سيتا کي ماٺ ڪرايو.

”سيتا، جاڻين ٿي، سپاڻي ٻه مالهائون آٺين ڏينهن هڪ مالها مان تنهنجي ڳلي ۾ وجهندس ٻي مالها تون منهنجي ڳلي ۾ وجهج.“ شنڪرم ڪلي ڪلي ڳالهائي رهيو هو. سيتا وياڪلتا کي ڳيهندي چيو، ”اڇا“ اُن ڪوهيڙي ۾ شنڪرم سيتا جي اُڇاٽري ڪل ۽ اندر جي ويدنا کي نه ڏسي سگهيو.

”سپاڻي تون ايندين نه، سيتا؟“ شنڪرم پڇيو. ٻوءِ زور پريندي چيائين، ”چڱو پلا ضرور اچج.“

(۴)

سنمت ماگوا ور ۾ ناني جي گهر ۾ سيتا کي ڪجهه به نٿي سجهيو. سڀئي سندس شاديءَ جي باري ۾ ڳالهيون ڪري رهيا هئا. اِن ڪري سندس باقي ڇيل ستد پٽ ٻه نه رهي.

سيتا جي هردي جي ويدنا جاڻڻ وارو ڪير هـو؟ جاڻي به وٺي ته اُها دور ڪير ڪري؟

انهنئي من سان ’منهن ڏيکارڻ‘ به ٿي ويو. ’ڪير به هجي.‘ اِن ويچار سيتا کي شاديءَ کان اڳ ئي اُداس بڻائي ڇڏيو هو. هن جي دل سسي ويئي هئي.

”اُسان جي سيتا تمام ڀولي آهي. سڀني گهر ۾ وڃي رهي آهي.“ اِهو چوندي چوندي ٻيما خوش ٿي رهي هئي. شادي ڪي ٽيڻ تي سيتا گهبرائڻ لڳي. ٽڪڙي ٽڪڙي هڪ ٿي ڏينهن ۾ شادي ٿي ويئي. ڇا ٿي رهيو آهي، ڪئن ٿي رهيو آهي. سيتا کي ڪا خبر نه هئي. ڪمن پتليءَ جيان ٻيما جي اشارن تي هوءَ سيڪجهه ڪري رهي هئي. بس مولسريءَ جون مالهائون پهنجي ڳلي ۾ پائي ويهي رهي. گهوٽ پڙهيل، ڳڙهيل آهـــي، پئسي وارو آهي، ٻيما کي ٻيو ڇا کپندو هو؟

”پاڻڙا، اُسان جي سيتا وڃي شهنهن ڪلهي چڙهي.“ ماڻهن

کي اِهو ٻڌائيندي پدما تمام خوش ٿيندي هئي . سيتا جا ساهرا ۽ ناناڻا ويجهو هئڻ سبب هن جا مٽ مائٽ تمام خوش ٿيا .

پوءِ سڀ چوندا هئا ،" گهوٽ شاهوڪار نه آهي ، پر ڪنوار لائق ڪونهي . ۽ وچولي عمر جو آهي ، ٻيهر ورهين جو آهي ."

" توکي من پسند گهوٽ وٺي ڏنو اٿم ، ايڏن زيورن ۽ ڳهڻن جو بار ٻيو ڪي سگهندين نه ؟" پدما هڪ ڏينهن سيتا کي چيو .

" پنهنجي ڳوٺ جي سيٺ جهڙو ." هيٺ ڪنڌ ڪري سيتا چيو ، تنهن تي پدما ڪاڏنس سڄو ڏينهن ناراض رهي .

سونو تي زيور ۽ تن تي ريشمي ساڙهي ۽ پر مبلوس سيتا مائٽن جي نگاهه ۾ چمڪي رهي هئي ، ساهرن چيو ،" ڪيتري نه سانتيڪي سڀاءُ جي آهي ." ڪوئي چا ٿي سمجهي ، ڪيترن منترن جي اُچارڻ جي وچ ۾ شادي ٿي هئي ، سيتا جي من مان شنڪرم دور نه ٿي سگهيو .

شاديءَ کانپوءِ ٽن مهينن بعد پدما سيتا کي گهڻو وٺي آئي . اُن ڏينهن صبح جو هو سروج جي گهر ۾ لٿا .

پدما خوشيءَ وچان سڀ ڳالهيون بيان ڪري ٻڌايون . سروج نه سيتا کي ڏسي ياني ويئي . سروج جي پڙهائي چالو رکڻ تي سيتا ڏاڍي خوش ٿي .

" چا هو ڪڏهن نظر ايندو اٿيئي ؟" سيني جون نظرون بچائي سيتا ايڪانت ۾ سروج کان پڇيو .

" نظر چا ايندو ؟ اِسڪول جي چوطرف چڪر هڻندي هڻندي، ويچارو اُن مولسريءَ هيٺان وينو هوندو آهي ."

" سچي ؟" سيتا وياڪلتا سان پڇيو .

" تنهنجي شاديءَ جي کيس خبر آهي . چريو ٿي پيو آهي . جيڪو به گڏبو اٿس ، تنهن کان پڇندو آهي ، چا مهنجي شادي ٿي ويئي . ٿي ويئي نه ؟ هيءَ وڻ مالها !"

”اٿين گهمندو ڦرندو آهي؟“ سيتا اکين ۾ آنسون ڀري چيو.
”گهمڻ ڇا جو؟ گهر ٻار سڀ ڇڏي هن وڻ جي هيٺان رهندو آهي. ڪو اُن طرف ويندو ڪونهي، ماڻهو ڪائنس ڊڄڻ لڳا آهن.“ ڇٽي سروج کمند جهڪائي ڇڏيو. سيتا ٻڌي نه سگهي. سروج جي گود ۾ مٿو رکي روئندي رهي. سيتا کي ڪٿان شانت ڪرايو وڃي، ڪيس اِهو ڪونه سجهيو. سروج به روئڻ لڳي.
”تون مهمن ۾ ايترو روئڻ! ڇوڪرين جو اِهو سياڻ ٿيندو آهي.“ چوندي پدما اچي آئي.
سيتا سڀ ڏيهن ڪونه اُٿي، ٻيٺي رهي. سيتا جي ويدنا کي سروج ڪانسواءِ ڪير ٿي سمجهي سگهيو؟
پاتڙا جي اُڪاوت سمجهي، پدما چپ رهي.
شنڪرم کي ڏسڻ جي اِڇا سان سيتا چيو، ”پڦي مان مندر ۾ ويندس.“
”اڪيلي؟ نه، هڪ ڇوڪرو اُتي ويٺو آهي، سڀ گڏجي هلنداسين.“ پڦيءَ جي اِها ڳالهه ٻڌي سيتا جو من ٽُڪرا ٽُڪرا ٿي ويو.
پوڄا جي سامگري سيتا جي هٿ ۾ ڏيئي سروج کي به ساڻ ڪري پدما سنجها جي وقت مندر ڏانهن وئي.
مولسري هيٺان زمين تي جهڪي جهڪي گل چونڊيندي سيتا شنڪرم کي ڏٺو.
”اُهوئي اٿئي.“ سروج آڱر سان اِشارو ڪيو. ”مٽيءَ کي گل سمجهي رهيو آهي ويچارو شنڪرم.“
”هو ڏس ڇريو. جلد هل!“ اَڄ قدمن ۾ هوائن کان وڌيڪ تيزي آڻيندي پدما چيو.
سيتا جي هٿ مان ٿالهي ڪري پيئي. ٿالهيءَ جي آواز سان گڏ شنڪرم کمند کڻي مٿي ڏٺو. ڪرپال گان کي چولڊيندو ڏسي

پدما سيتا کي پٽڻ لڳي. پر سيتا شنڪرم کانسواءِ نه ڪنهن کي ڏٺو ٿي، نه وري ٻڌو ٿي ھوءِ اُتي ٻيني جو ٻيني رھجي ويئي.

"هوش ۾ آهين يا نه؟ هل سيتا." پدما گهٻرائجي چيو. پدما جي سڏڻ تي شنڪرم وڌيو.

"ها، ها مهندجا آهن سڀ گل. چوندي نه. نـــه تـــه ماري ڇڏيندوسانءِ؟" ائين چيندو چلائيندو شنڪرم جڏهن اُـي ويجهو آيو تہ پدما پنيان هٽي چوڻ لڳي، "تنهنجا هجن نه وڃي ڪرڻ." سروج پدما جي پنيان وڃي لڪي.

"ڇا منهنجي سيتا جي شادي ٿـي؟" شنڪرم پڇيو ۽ زور سان کلي پيو. اڪيلي سيتا جتي هئي، اُتي ايني ڪيس ڏسندي رهي. شنڪرم ويجهو اچي سيتا جي هٿن ڪـــي پنهنجن هٿن ۾ وٺندي چيو، "ڇا تون منهنجي آهين؟ اچي ويٺينءَ، سيتا؟"

"هاءِ ڙي اما! سيتا هلي آءُ." پدما رڙ ڪئي. رڙين واڪن سبب چوطرف ڀيڙ جمع ٿي ويئي.

"تون منهنجي آهين سيتا. منهنجي ڳلي ۾ ڏ، نہ مالها پيئي آهي." إهو چوندي، اُتي پيل ڳاهه ۾ مٽي ڪٽي ڇپـٽي ڀـــري شنڪرم سيتا جي مٿي ۾ وجهڻ لڳو.

"اچ ڙي، هٽين ڇو ٿي. ڏيئـ ڪٿي جي!" پدما روئڻ لڳي.

شنڪرم سيتا کي ڀڪڙي تلاءُ ڏانهن ڀڳو. سيتا هنجي ڳلي ۾ ٻانهن وجهي سندس ڪلهي تي جهولڻ لڳي. اکين مـــان آنسون ڇلڪي رهيا هئس. تلاءُ وٽ وڃي شنڪرم سڌو پٿر تـي وڃي ويهي رهيو. سيتا کي پنهنجي گود ۾ لڪائي ڇڏيائين. ڀيڙ وڌي ويئي هئي، هل هنگامو تيز لڳو. پدما چيخي چيخي روئي رهي هئي، "اچ، ڏيءَ اچ!"

ان چيخ پڪار جي پرواهه نہ ڪري شنڪرم سيتا کي چيو،

”هيءَ وٺ مالها، منهنجي ڳلي ۾ وجهه.“ شنڪرم سيتا جي منهن تي چمين جو وسڪارو ڪيو.

”هو مون کي ماريندا.“ چوندي سيتا شنڪرم جي گود کان الڳ ٿيڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳي.

”اون هون. هاڻ توکي ڇڏيندس ڪانه. منهنجي سيتا، منهنجو تلاءُ، منهنجا وڻ، منهنجا گل، منهنجي مالها هاڻ تون وٺندينءَ، ته وري واپس ڪانه ايندين!“ چوندي شنڪرم سيتا کي ڇاتيءَ ۾ دٻايو. هو خوش ٿي رهيو هو. پاڳل جڏهن پرسن ٿيندا آهن.

پوليس ۽ پبلڪ ٻنهي جي ڀيڙ لڳي وئي، هنن جي چوطرف. اهو ڏسي سيتا شنڪرم جي پڪڙ ڇڏائي ڊڙام سان تلاءُ ۾ ٽپي پيئي. پبلڪ اڳيان وڌي تلاءُ ۾ ڏسڻ لڳي. پوليس کوج ڪرائي سيتا ٻڏي سا ٻڏي، هن جو لاش به هٿ نه آيو. ٻما جي هاهاڪار سان سڄو ماحول گونجي اٿيو. مندر ۾ گهنڊ وڄي اٿيا.

پڳلو شنڪرم ٿڪ ڏيندو سدائين تلاءُ ڏانهن نظرون ڄمائي ويٺو هوندو آهي، ته متان هوءَ نڪري اچي. ماڻهو ساڻس ڇيڙڇاڙ ڪندا آهن، پٿر هڻندا اٿس. پر ڪيس ڪنهن جي به پرواهه ڪونهي، گل چونڊڻ ۽ مالها پوئڻ ۾ مست آهي، ۽ سيتا جي موٽي اچڻ جي آس لڳائي ويٺو آهي.

ورکا

ليکڪ:- شري آڏيوي باپيراجو

جنم:- سن ١٨٩٥ع ۾

جڳھ:- سري ٻلي جي ويجھو ڳوٺ (پيمورم) جي ويجھو، الھندو گوداوري ضلع. ١٩١٥ ۾ راجمھيندرم مان بي. اي. پاس ڪرڻ بعد پرنسيپال او. جي. ڪولٽري کان متاثر ٿي چتر ڪلا ۾ داخلا ورتائين. ١٩٢٢ جي آندولن ۾ هڪ سال لاءِ سزا کاڌيائين. مڇلي - پٽڻم جي قومي ڪلا شالا ۾ پرمود ڪمار چٽوپاڌياءِ جي نظرداريءَ هيٺ چتر ڪلا جو ابياس ڪيائين. ١٩٢٩ ۾ بي. ايل جو امتحان پاس ڪيائين قومي ڪلا شالا ۾ چئن سالن تائين صدر رهيو. سندس هڪ ناول 'نارائڻ راءِ' تي ١٩٣٤ ۾ آنڌرا يونيورسٽي طرفان انعام مليو. حيدرآباد ۾ 'ميزاج' نالي تيلگو مخزن جو سمپادڪ رهيو.

رچنائون:- ناول 'هم بندوو'، 'گون گنا ريڊي'، 'نوپانو' 'ڪونڪي'، 'نرودو'، 'جاجي ملي' 'ادڀوي شانتي شري' 'انشومتي'، ڪهاڻين جا مجموعا 'انجلي'، 'راڳ ملڪا'، 'ترنگڻي'، 'تلوڪا نريم' انيڪ رچنائون، ريڊيو ناٽڪ، ڪهاڻيون مضمون وغيره.

انيڪ چتر ناھيا آھن. وديشي انعام ۽ سنمان حاصل ڪيو اٿس. فلم جو هدايتڪار. سٺو تارو هو. ١٩٥٢ ۾ سرڳواس ٿيو.

ورڪا

گاڻ جا وچڙا ، ٻڌ ڙي ٻڌ!
جڳگيپيٽ ۾ ويٺي هيس مان-
ڪسي ورلي دل آئي ڪنهن
چوڙي ڪولي ، ٻڌي جوڙو
لڳايم ٽڪو سندوري -
آئي ڪل ڏسي تنهن ڏينهن
منهنجو اُهو سينگار انوکو
رنگبرنگي گابا ٻڌي وٽ.
خوب ڪڏڻ (نچڻ) وارا ٻڌ
پيرن ۾ گهنگهرو ٻڌي ٻڌي
ناچ نچڻ وارا ٻڌ!
شهشن جڙيل چولي اٿين آئي ملي -
قالي به نه هئي ، نه پيشا پرديس هليو ويو.
ڪوٽيا ترٽا مان وچي آندائين
منهنجي لاءِ منهنجو من پسند چوٽيلو
وارن ۾ ملائي مان جوڙو ٻڌو
پلو به نه ٿيو هو جو پيشا پرديس هليو ويو
ٽن زپين واري هئي - مٽي جي ٻندي
ٽڪو بگڙيو به نه هو پيشا پرديس هليو ويو.

گيت جو سر ورڪا جي رم - جهم جي تال ۾ ولين ٿـــي رهيو آهي. هڪ ننڍڙي جهوپڙي اُن جي چوطرف خالي جڳهه ۾ تاڙ-پترن جو گهيرو ، وڻن جڳهن جا گهيرا. ۽ اُنهن ۾ گهنڊي جا وڻ. گهنڊي ۾ سونهري گل لڳل آهي. جهوپڙيءَ جـــي ڏيـڍيءَ تي نيلالو ويٺي آهي.

نيلالو وار سنواريا ڪونهن. هاڻو ، بڪا رنگيا جي دڪان تان

آنڌل گلال مٿي تي لڳايو اٿس. ٻهدبا واري هنڌ تي. جيڪو سانوري مٿي تي صبح جي سورج جيان لعل لعل ڪرڻا چوطرف پکيڙي رهيو آهي. پوءِ ٻه هن جي ڪمل جهڙن نيڻن ۾ مسڪراهٽ جي جهلڪ ۽ ڪونهي. اکين جو ڪاجل هن جي سانوري ۽ چِڪڻي چِڪڻي ڳلن تان وهندو کين وڌيڪ چڪڻو ۽ سانورو بڻائي رهيو آهي.

نيلالو اکين ويٺي آهي، ڄڻ هوءَ ديوتا جي مورتي هجي. هن جي هوندي جي ويدنا کيس اندر ۾ ولوڙي رهي آهي. هن جو گنل سرير پيلو ٿي رهيو آهي. اُن سندر ۽ نڪتل جوانيءَ ۾ اُها گهوري ويدنا کيس سڪائي رهي آهي.

مٿي سر ۾ هن پنهنجو آلاپ چالو رکيو.

راجگير ناگنتا هن جي سموري جيون ۾ سمايل آهي. مٿي تي وڏي پڳڙي، خوبصورت چهرو، چوڙي ٻدل، اُن هيٺان وار، سياهه رنگ، چيلهه ۾ اڇي اُلهي ڌوتي، ڪسي ٻدل لانگهه، اُن ۾ پيل چيلهه ڪڙي، ڪڙاين ۾ سون جا ڪڙا، هڪ ٻانهه ۾ ٻدل ٻاجهو، ساڄي ٻانهن ۾ نشان ۽ لٽڪندڙ تعويذ، ڪنن ۾ ڳاڙهيون پٿر جون واليون.

اِن سينگار ۽ سجاوٽ سان ڀريون دفعو ناگنتا پرگهٽ ٿيو. اِها اديت مورتي نيلالو جي اکين ۾ جهلڪي رهي آهي. تنهن ذهن هو پنهنجي پيءُ جي ڪيسه ۾ اپنو ڳائي رهيو هو.

او بيجواڙا واري ٻڌ!
ٻاجو ٻندن واري ٻڌ!
اِنهن ٻاجو ٻندن مٿان
دل جو ڪو پتو آهي؟

نيلالو کي ڏسي هو رڪجي ويو. نيلالوءَ جي جواني اُڪڙي رهي هئي. اُهي پاونائون جيڪي اِظهار نٿيون پائي سگهن، نڇاٽار

ڪٿان اُمڙي آئيون ۽ هن جي من جي اندر اُتيون ۽ وڏي نديءَ جيان وهڻ لڳيون ۽ اُن وقت لڳو، ته اُن جي ڪسيل چولي اندر اڪل ٻيا چوليءَ جو قيد ٽوڙي ٻاهر نڪرڻ چاهيندا هجن.

هو رنگبرنگي سنهي ڏرتي ماتا جا لاڏلا هئا. هِن جا ڏاڏا پڙ ڏاڏا پيڙهين کان راجائون هئا ۽ هِن جي جنم ڀوميءَ جي مِٽا جو سواد ورلو هو. ڪارين ڪارين چپن، ڳاڙهين ڳاڙهين لاهين، ڀوڙي ڀوڙي اُن ڏيندڙ ڌرتيءَ کي هِن ڪوڏر ۽ ڦاوڙن سان ڪوئي ٿاهي سنواريو هو.

ڀومي ديوي ماتا جي گهٽ ڀيدن (رازن) کي، اُنهن جي ڪنورتا کي، ڪروٽا کي هِن کان وڌيڪ ڀلا ڪير ٿي جاڻي سگهيو؟ اُهي هِن جي اندروني رس کي کوهه مان ڪوئي ڪوئي ٻاهر ڪڍي ايندا هئا. اُنهن هينان ڏبيل ملڪيت کي ڪاڻيون ڪوئي ڪوئي سنسار کي ميسر ڪري ڏيندا آهن. نهرون ڪوئي سرحدن تائين مينهن جو وهڪرو وهائيندا آهن. اِهي ڪاريگر مندر، مينار ڪڙا ڪري نون نون زيون سان ڀومي ديوي کي سنواريندا آهن.

پنهنجي پگهر جي خوشبوءِ کي هو ڌرتي کي سمرپڻ ڪندا آهن. سندرتا جي مول آڌار وشوبيرم جي ملڪيت کي هو پنهنجي سموري سندرتا سان گرهڻ ڪندا آهن.

راجگير قبيلي جي ٻرٻت مالها جهڙو هو ٻئي اوچين چوٽين سمان هئا. ٻنهي جون نظرون هڪٻئي سان مليون. هڪ مست جوان شينهن هو ۽ ٻي جوانيءَ جي رس سان ٽمٽار شينهڻ. ڪيس ڏسي جوان من ئي من ۾ گنگنائڻ لڳو.

او منهنجي گڏي، مناڻي جي ٻڙي وڏي
ڳالهاءِ ته سهڻي، ڇو نٿي ڳالهائين؟

۽ ڪيس ڏسي نيلالو ٻڌا آواز جي ڳالهائيندي هئي.

او منهنجا ڏير، منهنجا سهڻا ڏير
لهي ته اَچ، لهي اَچ ٻادلن مان ڪر نه ٽون وير.

(٣)

نيلالو جو پيءُ هنومندا هڪ وڏي قبيلي جو سردار آهي. پوءِ سوامي آهي. پنج ايڪڙ ٻني (پلي) ۽ ڇهه ايڪڙ خشڪيءَ جو مالڪ آهي. کيتيءَ مان ساليانو اٽائي سؤ رپيا ڪيندو آهي، ۽ ڪوهه ڪوٽي، ٻنڌ ٻڌي ڊسٽرڪٽ بورڊ جي ڪچي سڙڪن تي مٽي وجهي، نون سرڪاري سڙڪن جا پٿر ڪٽي، سو رپيا ٻيا ڪمائي وٺندو آهي. سڪيلڌي ڌيءَ نيلا لاءِ سٺي رشتي لاءِ هن ڳوٺن جا ڳوٺ ڳولهي ڇڏيا. هن سوچيو، پلي ندي اورانگهڻي پوي ته گهر جي مريادا قائم رهي. ان ڪري هو پنهنجي ضلع جي حد پار ڪري، ٻئي ضلع ۾ ويو، هڪ سٺي قبيلي کي ڳولهي، ڇهن ايڪڙن ٻني زمين مان ڏيڍ سؤ رپيا ڪمائيندڙ ۽ سؤ رپيا ڪوٽائيءَ مان ڪمائيندڙ ٻانڪي جوان ناگندا کي هنومندا پنهنجو ڄاٽي پسند ڪيو.

نيلالو نئين ڪنوار ٻڌجي ٿورو ئي پيرو اُچڻ ڪانوڻي هيلنائين جون سڀ ڳالهيون هڪ هڪ ڪري ياد ڪرڻ لڳي.

ناگندا پنهنجي پتنيءَ کي ڏسي ڦوليو نه سمايو هو. پنهنجي سندر شخصيت جي لائق روپوٽتي پتني کيس ملي هئي. ڏينهن رات اُمنگ وچان ڳائيندو هو:

”او البيلي، او البيلي
ڪنهن کي نه موهي تنهنجو روپ؟
او ڙي لذيذ، ڏس منهنجي نيلا
چانيل آهي چانڊوڪي انوکي.
تون آهين گڏ مون سان، گڏ گلن جي ٻيڙيءَ جيان
گلن جي ٻيڙيءَ ۾ هلون اسين
هلون آسان سفر تي

هل ڙي ڇٻيلي هل، ڳلن جي ٻيڙيءَ تي
اَسين هلون ٿيا ڏيندا سفر تي!"

نيلالو شرمائجي ويندي هئي ۽ هلڪو مشڪرائيندي هئي. ناگما جي ڳلي ۾ ٻانهون وجهي، هن جي واڪري ڇاتيءَ ۾ پنهنجو منهن زور سان دٻائي رکندي هئي.

" اَڙي ڇا پيئي سوچين؟ ٻيڙيءَ ۾ اَسان هلون ته تنهنجو منهن ڏسندي مان ورهين جا ورهيه ائين ئي گذاري سگهان ٿو."

" نديءَ جي ناڻي ڪان مون کي ڊپ ٿيندو آهي."

" ته ڇا مڇهان ڊپ ڪونه لڳندو اٿئي؟"

" نوڪان."

" اِها ڳالهه آهي؟ چڱو ته ڏسج، اَهڙو دٻائيندوسانءِ جو تون چور چور ٿي وينديئن، تنهنجا ڳل ڇباڙي ڇڏيندس. جڏهن مان کيت مان موٽان تيستائين ڪاڌو تيار نه ڪنديئن، ته چمڙي لاهي ڇڏيندوسانءِ."

" ۽ جڏهن تنهنجي کيت مان موٽي اَچڻ تائين مڇي ۽ چانور تيار رکان ته پوءِ ڇا ڪندين؟"

" ڇا ڪندس؟ مڇي ۽ چانور پيٽ پوري کائڻ کانپوءِ توکي ته گهوٽي کائي ڇڏيندس."

" اڙي واهه! واهه، ته پوءِ وري ڇاجو ڊپ؟ تنهن جي پيٽ ۾ لڪي رهنديس."

" پوءِ ڇا پيٽ مان دل ۾ گسي وينديئن؟"

" ٻيو ڇا! تنهنجي دل ۾ لڪي وينديس. چانئجي وينديس. پوءِ آرام سان اَتي سمهي رهنديس."

" اَهڙي منهنجي راڄا، منهنجي مالڪ کي لمبردار بي اِنصافيءَ سان جيل موڪلارايو. ڇا پڳوان ڪونهي؟ ڇا ڪالي مائي ڪونهي؟" اِن طرح نيلالو من ئي من ۾ سوچي رهي هئي، جو

راڄگهر مان سيلمٿيا اَچي خبر ڏني ته لمبردار برسات ۾ ئي ڏهن ماڻهن کي وٺي کيت تي قبضو ڪرڻ لاءِ اَچي رهيو آهي. رم جهم پاڻي وسي رهيو هو. اُن برسات ۾ پسندو، پنهنجا ڪپڙا نچوڙيندو، سهڪندو سيلمٿيا اِها ڳالهه نيلالوءَ کي ٻڌائڻ لڳو.

”اَڙي ڀائو! سڀئي ٽولي کي ٻڌائي آئين.“ چوندي هوءَ اُٿي بيٺي. ۽ نيلالو هڪ طرف رکيل لٺ کڻي ۽ هلڻ لڳي.

شينهڻ جيان هوءَ اڳيان وڌي. ٻئي طرف کان لمبردار ۽ هن جا ساٿي آيا. نيلالوءَ جي اکين مان ٽانڊا جهلڪي رهيا هئا ۽ لمبردار جي دل ۾ اَنڌڪار ڇانئجي رهيو هو.

”منهنجي کيت ۾ جيڪو پير رکندو، اُنکي ماري ڦٽي ڪنديس.“ نيلالو للڪار ڪئي.

لمبردار جون مڇون غصي وچان ڦڙڪيون. ”ڇوڪريءَ کي ايترو گهمنڊ! جنهن هن جي مڙس جو گهمنڊ چور ڪيم، اهو ئي هن جو ڪرڻو آهي. اَڄ تائين مان چپ رهيس، ۽ جيڪڏهن سپاهي وچ ۾ نه پوندين ته تنهنجي ساڙهي لهرائي ڏهن ماڻهن اڳيان ڇڏي ڏيندوسانءِ ياد رکج!“ لمبردار چلائي چيو.

”اَڙي مٺا، دروپديءَ جي ساڙهي لاهڻ واري جو خون هن جي مرد ڀيم پيتو هو. ڇا مان تنهنجو خون ڪونه پي وينديس؟“

کيت وٽ ناگندا جهوپڙي ۾ ٽوليءَ جا ساٿي سڄي رات جهونا ڪاٽيندا رهيا. رم جهم برسات پوندي رهي.

(۳)

برسات جي رم جهم جي پنهنجي پنهنجي مهڪ آهي. جدا جدا طرح جون خوشبوءِ مهڪي رهيون آهن. ڪٿي پارجات جي، ڪٿي بيلا جي، ڪٿي جاوا ڪسم جي خوشبوءِ پيئي اَچي، ڪٿي لوٽياڻي زمين مان دال چيني جي مهڪ اَچي رهي آهي.

بوساٽ بوٽي ٽي طرح طرح جـون خوشبوء پوءِ سان مهڪي اُٿنديون آهن ۽ چندن سان ملي چئني ڏسائن ۾ ڦهلجي وينديون آهن. جڏهن اُن زمين ۾ ڪسان هر هلائيندو آهي ته موتي جون ٻاڙون لئي لئي سڄي واهو منڊل کي مهڪائينديون آهن.

ڌرتيءَ کي ٽوڙيندڙ اِنهن * اُپهون کي ڌرتيءَ جي مهڪ خوب وڻندي آهي.

جڏهن هي ماڻهو نهرون کوٽي اُنهن ۾ ٺـديـن ڳالن ۽ تلائن جو پاڻي وهائي وٺي ايندا آهن. تڏهن هنن جـي نڪن ۾ اُن مهڪ جو احساس هوندو آهي. جيڪو مالهيءَ کي باغ ۾ پاڻي ڏيڻ مهل ٿيندو آهي.

اُنهن اُپهون جي جيوني سگند سان پورل هوندي آهي. هو هن وقت نيلالو جي ساهن ۾ ڪاٻ سگند ڪونهي.

صبح ٿيندي ٿيندي اُپهون جا هر کيتن ۾ لڳا. پاڏا پڌي سب کيت جوٽيا ويا. ورڪا هنن جي ماٿياڻي آهـسي. بادل هنن جا پائر آهن. اُنهن ۾ ۽ ڌرتيءَ ۾ ڪو فرق ڪونهي. هاڻ ڪير مائيءَ جو لعل آهي، جيڪو نيلالوءَ جي کيت ۾ قدم تو رکي سگهي؟

(۴)

نمبردار ڳان ستايل هڪ اُپهر راٺوراٺ تحصيل ٽي ويو ۽ جتي ناگندا حوالات ۾ بند هو. ڳالهيري وڪيل ويو سواميءَ کي ناگندا جي پيروي لاءِ رکيو ويو. ناگندا جي ڪٿا پڌي نايدو صاحب جي دل پوڄي آئي. هن جي رائي ٽي ڳوٺاڻو ٺاڪيدار جي گهر ويو ۽ ٿانگي ۾ ويهاري کيس وڪيل وٽ وٺي آيو. وڪيل صاحب ٺاڪيدار کي

* اُپهون، پٿر ڦوڙيندڙ هڪ جاتي. تلاءُ کوٽيندا ۽ گهر به ٺاهيندا آهن. اِنهن کي راجگيري به چيو ويندو آهي.

سمجھائي موڪليو ته ناگندا جي کيت تي ڪنهن طرح جو دنگو فساد نه ٿئي. انهن جو اهو ننڍڙو ڳوٺ، هڪ وڏي کيتر جو ننڍو حصو مس هو. ناگندا جي ٽن ايڪڙن جو اهو کيت لمبردار جي سؤ ايڪڙن واري کيت سان سٽيل هو. لمبردار جي ارد گرد جي ڳوٺن ۾ ڪل ملائي پنج، ڇهه سؤ ايڪڙ زمين هئي.

ناگندا جو کيت نهر جي ڪناري لمبردار جي طرف ۽ نهر جي وچ مان هليو ٿي ويو. نهر جي موري کولڻ سان سڄو کيت ڇڻن منٽن اندر ڀرجي ويندو هو.

هڪ ڏينهن لمبردار ناگندا کي چيو، "هي ٽن ايڪڙن جو ٽڪرو مون کي گھرجي."

خون پسيني سان سينچيل انهن ڏاڍن جو کيت ناگندا ڪئن ٿي ڇڏي سگھيو؟ هن نمرتا سان چيو، "نه، بابو. مان نه ڏيندس."

لمبردار ڳوٺ جي ڪيترن ماڻهن کان چوارايو. پر سڀني لاءِ ناگندا جو هڪ ئي جواب هو، "نه پائي، هن پوميءَ ۾ ته منهنجا پراڻ آهن."

لمبردار ضد پڪڙيو. هن ڌمڪايو، پيٽي اگهه ڏيڻ جي آڇ ڪيائينس، بدلي ۾ ڪيس ٻي زمين ڏيڻ جي لالچ به ڏنائينس.

ناگندا پنهنجي من جي ڳالهه چئي، "بس بس! هيءَ پوميءَ منهنجي پتني آهي سمجهيئه؟ نيلالو ته منهنجي ننڍي زال آهي."

"چڱو، ته نه تنهنجي پوءِ ٻچندي، نه وري نيلالو." لمبردار پنهنجو دري نشچو ٻڌايو.

ناگندا ڪاوڙ وچان ڪنبي اٿيو. هو مڌهن لٽڪائي جهوپڙيءَ ۾ موٽيو ۽ نيلالوءَ کي گلي لڳايائين. سندس اکين مان آنسون ڇلڪي رهيا هئا.

ڇا ٿيو؟ وياڪل ٿي نيلالو پڇيو. ٻئي ڏينهن صبح کان ئي زوردار برسات وسي. برسات ۾ ئي جهوپڙيءَ کي ٻهاريو ويو. ناگندا

کي هٿن ۾ هٿڪڙيون وجهي ٿاڻي پهچايو ويو. ۽ تحصيل جي حوالات ۾ بند ڪيو ويو. هن مٿان چوريءَ جو جرم لڳايو ويو. مئجسٽريٽ جي عدالت ۾ مقدمو هليو.

(۵)

نيلاو پيڪن ۾ نه ويئي. پنج ڏيو لاءِ پنهنجي گهر ۾ ئي ويهي رهي. قبيلي جي مکيءَ جي مڪاڻي سهاري لاءِ وٽس اچي رهڻ لڳي.

رسيور اچي ڪيمت نيلا کي ڏئي ويو. نيلا سوچيو، سياڻي جيڪڏهين برسات پيئي ته ڪيمت جونيو ويندو.

پوءِ سوچڻ لڳي، ”سيلميٽا پائو کي مون وڪيل وٽ موڪليو هو. هيلتائين ڪيس ڇڏائي وٺي ڇو ڪونه آيو آهي؟“

ٺيڪ اُن وقت پنيان اچي سندس اکين تي هٿ رکيا.

”ڪير چريو ٿيو آهي، جيڪو مون سان مذاق ٿو ڪري؟ ڇڏي ڏي. منهنجون اکيون ڇو ٻوريون اٿيئي؟ هٿ هٽاءِ بدمعاش نه ته ماري ڇڏينديسانءِ.“ چوندي هن ڇلانگ لڳائي ڇنڊيءَ جو روپ ڌارڻ ڪيو ۽ پنيان مڙي ڏٺو.

اکيون چار ٿيون. ناگمنا بيٺو کلي رهيو هو. چيائين، ”بابا ڙي! تنهنجي هٿن ۾ ڪيتري نه طاقت آهي! ڏس ته منهنجون آڱريون ڪيتريون نه ڳاڙهيون ٿي ويئون آهن.“

”منهنجا مالڪ!“ چوندي نيلالو ٽپو ڏئي ناگمنا سان لپٽجي ويئي.

”وڪيل مون کي ضمانت تي ڇڏايو. ساڻس ٻولي نه ڳالهايو هو. ٻوٽي اِن لاءِ پنهنجي سون جي هنسولي (زيور) گروي رکيو هو. ٻون سچ پچ لڪشمي آهين.“

ناگمنا نيلالوءَ کي ڇاتيءَ سان چهڪائي ڇڏيو.

برسات بند هئي. ٽنهين پهر جي اُس پکڙيل هئي. شام جي اها اُس هنن جي ياڪر تي پنهنجو سونهري رنگ چاڙهي رهي هئي.

— 0 —

ديش جو سنديش

لیکڪ :- شري 'بچي بابو' (شوراجو وينڪٽ سباراو)

جنم : ايلور ۾ جون ۱۹۱٦

تعليم : بي . اي (آنڌرا يونيورسٽي) ۱۹۳۸. ايم. اي (مدراس ناگپور) ۱۹۴۰ - ۱۹۴۱. اننت پور ۽ والتيئر ۾ انگريزي جو پروفيسر رهيو.

۱۹۴۵ ۾ آل انڊيا ريڊيو ۾ پروگرام اسسٽنٽ رهيو. چٽر ڪلا ۽ رنگمنچ ۾ رچي رکي ٿو.

شايع ٿيل گرنٿ :- 'آيدو ڪٿلو' (ڪهاڻين جو مجموعو ۱۹۴۹)، 'ميدا - ميٽلو' (ڪهاڻين جو مجموعو ۱۹۵۱)، 'دارين پوين دانيما' (ايڪانڪين جو مجموعو) 'آلم ونچيدا' (ناٽڪ خاص انعام حاصل ڪيل ۱۹۵۱) 'چورڪو مگيليدي' (ناول ۱۹۵۲) 'آمر اللالو' (ناٽڪ ۱۹۵۳) 'آڏيتالو' (۱۹۵۴) 'نونٿو ئويم' (ڪهاڻين جو مجموعو ۱۹۵۵)، 'عمر خيام' (رنگمنچ ناٽڪ ۱۹۵٦).

ديش جو سنديش

”چا ٿيو؟“

”رهجي ويس.“

”مون کي خبر هئي. ناچ گاني، کيل تماشي ۾ لڳل ماڻهو کان ڪهڙي پڙهائي ٿيندي آهي؟“

”منهنجي امتحان ۾ پاس نہ ٿيڻ ڪري ديش جو ڪهڙو نقصان ٿيندو؟“ جواني جي جوش ۾ مون چيو.

”اِن ۾ ڏيئش جو ڇا وڃي؟ ڏيئش تہ آنند ۾ رهندو پاس ٿيندين تہ چار ڪنڪڙي (پئسا) ڪمائيندين ، ائين ڪي ڪارائيندين پنديءَ ڪي ڪارائيندين . بس بيو ڇا کپيئي ؟“

”بس چار پئسا ئي ؟“

پڊو - اُٺ پڊو ڪري هو هليو ويو. سچ آهي ، تسوارٿي آهي، سنسار جو ڀلو چاهيندڙ آهي. اهڙو سنديش ڏنائين ۽ پنهنجي ذميواري پوري ڪيائين .

مان گهر پهتس .

هٿ ۾ اخبار هئي. منهنجو رنگ پينگ ڏسي ماءُ چڙ ڪري پيو. مان سڌو ڪمري ۾ هليو ويس . سندس ڇهن لاهيندي ڪٽ تي ويهي رهي. خبر ناهي ڪيترن مون کي ڪاڏي لاءِ سڏايو يا نہ ۽ سڏڻ تي مون پڊو يا نہ ، مان پنهنجو پاڻ هليو ويس ۽ ڪاٺي موٽي آيس .

سنجها جي وقت ڪلب ۾ پهتس .

”اڙي پردا! مون کي ڇڏي تو اڪيلي جـو پاس ٿي وڃڻ، اهو ڀلا ڪهڙو ڌرم آهي ؟“ ماڌو راءُ چيو .

”ڇا پاس ٿيڻ وارا آسان کي ڇڏي ڪونہ ڏيندا آهن ؟“

”اُنهن کي ڇڏي ڏئي ، هتي ۾ ڪالاگ جي پاونا ڪونہ ٿيندي آهي . پر اُنهن سيني لاءِ ڇا نوڪريون رکيون آهن ؟“

”نوڪريون رکيون هونديون ، اهو ڇا ڪو قائدو آهي ؟“

”جي قائدو ناهي ، تہ پوءِ پاس ٿيڻ لاءِ اُتاولائي ڇا جي؟ تو ۽ مون جيان مزي سان فيل ڇونہ ٿئي ؟“

اهو چوندي ماڌو راءُ ڏيري سان تاس ميز تي اُڇلي هليو ويو.

”اما ڙي اما!“ چوندو مان تعبي سان ٽيڪ لڳائي پنهنجي پڙهائيءَ جي باري ۾ سوچڻ لڳس. پنهنجي اڪيلي هٿڻ جو ٽوپ لهي ويو. منهنجي زندگيءَ ۾ چاهه ونڻ وارا ۽ منهنجو ڀلو چاهڻ

وارا گهٽائي آهن . مان هڪ اهميت ڀريو شخص آهيان . منهنجا ڪراوت عدالت ۾ ويندڙ وڪيل کي روڪين ٿا ، مامي کي ڪيرائي ٿا ڇڏين ، ماڌو راءِ کي خوش ڪن ٿا ، سندرم جي اکين ۾ آنسو ن آڻين ٿا . ديش ڇا ڪوئي معمولي شيءِ آهي؟ ڪنهن چيو آهي ، ”ديش فقط مٽي ناهي ، فقط جن سموهه (ماڻهن جو ميڙاڪو) ئي ديش آهي . ۽ ديش جي معنيٰ آهي ، سنديش .“

”پدم - تون رهڻي ويٺين ؟“

مان چڙڪي ويس . پيڻ وارو منهنجي پيءُ جو دوست راجا راءِ هو ، تحصيلدار .

مون چيو ، ”جي هائو!“

هن چيو ، ”هي فيل ٿيندين ، ته ڪئن هلندو؟ ڏوکي ته آءِ . سي . ايس پاس ڪري اسان جي ضلعي جو ڪليڪٽر بڻجڻو آهي . هن پيري وڏيڪ پڙهج ، جئن فرسٽ اچي سگهين . ايترو وڏو بار منهنجي مٿان وجهي راجا راءِ پنهنجو رستو پڪڙيو . مون لاءِ پاڻ کي رواجي ماڻهو سمجهڻ ، ڪو سبب ئي ڪونه آهي . ديش پنهنجو ڪم ڪار ڪجهه ڏيو لاءِ روڪي مون کي سنديش ڏنو ، ته مان ڪيترو نه وڏو ماڻهو آهيان . ديش ڪا رواجي شيءِ آهي ؟ چئيهن ڪروڙن جي آبادي آهي . اتر طرف هماليه پربت مالها ، اوڀر طرف بينگال جي ڪاڙي ، هڙاپا جي ناگرڪتا ، ايلورا جي شلپ ڪلا ، والميڪي جي سنسڪرتي ، ڪاليداس جي پرتيڀا آنادي ڪال کان پرڪاش جو مشعال کنيو ڀارت ماتا بيٺي آهي . هوءَ مون تي خفي آهي . ڪمائي وٺ ، ڪمائي رت ، جئن چاهين ڪمائي وٺ . چئن ڏوڪڙن ڪمائڻ کان وڌي آءِ . سي . ايس جي ڪمائي ڪري وٺ . ٻيو ڇا ڪپجي ؟

جئن جئن مان امتحان ۾ فيل ٿيندو ٿو وڃان ، تئن تئن منهنجو اهو وشواس پڪو ٿيندو ٿو وڃي ، ته مان هڪ وڏو ماڻهو آهيان .

پاڻ لاءِ ضروري امتحان نہ مون ڪنهن طرح پاس ڪري ورتا آهن. هن مهاشيہ جيڪا چار ڏوڪڙ ڪمائڻ جي ڳالهہ ڪئي هئي نہ اُهي بہ ڪمائڻ بنا ڪم هلي ويو. شروعات ۾ منهنجي چار ڏوڪڙ ڪمائڻ جي باري ۾ شڪ نہ ٿيو، سا ڳالهہ ناهي. پهرين جنهن سڄڻ چار ڏوڪڙ ڪمائڻ جي صلاح ڏني هئي، اُن ئي روڪي مون کان پڇيو، "ہت گهڻو ملندو اٿيئي؟"

"چار ڏوڪڙ." مون جواب ڏنو.

"سو نہ ٺيڪ آهي، پر سچ پچ گهڻو ڪمائيندو آهين؟"

"پڌاير تہ سهين."

"پڌاءِ نہ سهين. هيڏا وڏا امتحان پاس ڪيا اٿيئي، نوڪري بہ پيو ڪرين. ذرا پڌاءِ نہ سهين."

شڪا جو سماڌان نہ ٿيڻ لي هن کي چڙ ايندي ٿي وئي. سماج ڪائنس اهو سوال ڪرايو آهي. ان سوال پٺيان آسان جي قوميت، سڀيتا، سنسڪرتي وغيرہ سڀڪجهہ لڪل آهن. دير نہ ڪرڻ کپيم. ترت سماڌان ڪرڻ کپيم.

مون چيو، "چار ڏوڪڙ، مسٽر!" مون کي هن کان چڙ آهي يا پنهنجي نا ڪافي آمدنيءَ کي پنهنجي اِي عزلي تي سمجهيم، سو نہ ڄاتو ڄاڻان، پر مون جواب اهوئي ڏنو.

"مطلب؟ چا چار رپيا؟ واهہ!"

"اوهان جي آشيرواد جي مهما." مون بگڙجي چيو.

"اوهہ سمجهيم، شايد هڪ ڏينهن ۾."

"نہ مسٽر."

"تہ چا هفتي لاءِ چار، يا هڪ ڪلاڪ جا؟"

"توهان نہ منهنجو مخول ٿا اُڏايو."

"پريشان نہ ڪر، پڌاءِ نہ سهين."

ڏسو هيءَ ڪهڙي شڪا آهي. ڪيس ماري رهي آهي.

جيڪڏهن هو سچ پچ مري وڃي، ته مان هتيارو ليکجڻ ۾ ايندس
پڌائڻ بدا کو چاڙهو ڪونهي .

" ڇهن سان گڏ هڪ انگ ٻيو ڇا ."

هن پاڻ سنڀاليو. نبض هلي رهي اٿس، دل جي ڌڙڪڻ چالو
اٿس. لمبو ساهه کڻندي چيائين، " ته ڇا چوڙانوي ؟"

" اٺونجاهه چوڙ ؟"

" ايترو پڙهي ڳڙهي بس ايترو ئي ؟ ايترو ته پان جي دڪان
وارو ڪمائي وٺندو آهي. اڳيان هلي ڪمائي وڏي ته سگهي ٿي
ته ؟" انهن لفظن سان گڏ سماج اُن ڪــي پنهنجي گود ۾ واپس
وٺي ويو .

پان جي دڪان کي ڏسندي ڏسندي مان گهر پهتس. پــاڻ
جهڙن ٻين ماڻهن ڏي سوچڻ لڳس. مون ڪار ۾ ويندڙ هڪ شخص
کي ڏٺو، ته مون کي شڪ ٿيو، تــه نجاڻان اهـــو شخص وڏيڪ
ڪمائيندو هجي. پتو لڳائڻ کپهم. گهر گهر وڃي هڪ انگ اکري
تيار ڪجي، ته ؟ ڪاش ان ڪم لاء ڪو ڪاتو کوليو وڃي ؟

پوڄن وقت ماءِ جي من ۾ ساڳي شڪا پيدا ٿي .

" ڪئن گهڻو ڏيندا اٿيئي ؟"

مون کي ماءِ مٿان غصو آيو. ممڪن آهي ته اُن پلو چاهيندڙ
سڄڻ اڳ ۾ اُچي هن جا ڪن پريا هجن .

" اوهان کي ته خبر آهي ئي ." مون چيو .

هو ٺهڪ ڏيئي کليو.

" منهنجو مطلب سالياني ترقي لاء هو."

هن جي جي جڳياسا سالياني ترقيءَ جي باري ۾ هئي. اُهو
۽ منهنجي وانان پڇڻ چاهيائين ٿي .

" پروبيشن پورو ٿيندو، پوء." مون چيو .

وڏو چالاڪ آهي، وري اهو سوال اُٿاريو ڪونه .

سمجها جي وقت نيم مطابق ڪلب ۾ پهتس .

" ڪٿي ڙي ڀردر، ڪهڙو ٻرا ڪندو آهين؟" منهنجي هم ڪلاسي پڇيو، جيڪو هميشه مون کي فيل ٿيڻ ۾ ساٿ ڏيندو هو. پڪو تياڳي هو. سماج کي شايد هڪ اڌ شهيدي ۽ شاهدي ڪار، سنتوش کوڻ ٿيندو آهي . سڀڻي خبر لڳائي، شهادتن جو معاملو پڪو ڪري، سچ، ڪوڙ جو فيصلو اُهڻ ڪانپوء اُسي سماج کي شانتي ملندي آهي، هي ٻرا ڪرڻ ڇا آهي؟ مون چيو،" جيترو تون ٻرا ڪندو آهين. اوترو ئي."

" اَڙي احمق اچا ٿائين ٻرائيڪ - ورائيڪ ڪجھ ڪندو آهيان." چوندي اُن مهارتي وڏو ٽهڪ ڏنو.

مون وٽ چوڻ لاءِ هٿوئي ڇا؟ پوء ۾ چيم،" تون جڏهن ٻرا ڪرڻ لڳندين، جيترو ٻرا ڪندين، اوترو مان ڪمائيندو آهيان." چوٽ ڪائي هو ڇرڪيو. ويو پوش گهايل ٿي تاس ميز تي قتي کري منڊڪائيندو منڊڪائيندو اُتان اُٿي هليو ويو.

منهنجو اِهو سوال قدم قدم تي مقابلو ڪري رهيو هو. مون سوچيو،" جيڪو منهن ۾ ملي وڃي، اُن کان ساڳيو سوال ڪريان ته؟" ڪڏهن هنيان ٿيڪي هٿين. هنيان مڙي ڏنم، راجا راءِ جو تحصيلدار هو. اُن کي نچاٽان ڇا ملندو هوندو؟

" ٻڌو اڄم نوڪري ملي اٿيئي؟ ڪهڙو ملندو اٿيئي؟"

منهنجي بازي ۾ ته هن کي سيڪجھ ڄاڻڻ گهرجي، منهنجا ويچار، منهنجون ڀاونائون، منهنجا آدرش، منهنجو ڪلاتمڪ جيون، منهنجون راجنيتڪ ڌارڻائون، اِنهن سڀني جي هوندي، ڇا فقط پگهار بابت پڇڻ گهرجي؟

" ٻڌايو، ڪٿي آهيو؟ اُهوئي؟"

" مطلب؟"

" مطلب اِهوئي ته مان اوهان جو سوال سمجهي ويو آهيان."

جواب آهي، شروعات ۾ رواجي طرح جيترو سچي کي ڏنو ويندو آهي، اوترو."

هن ڪند ڌوڻيو.

مان توسان سمجهي نہ سگهيس.

"سو ڇا؟" هن وري پڇيو؟"

"لڳ ڀڳ." مون چيو.

"اڙي سو بہ نہ؟"

"وڌاءَ تيڪ تائين ان سوال کي ڀڄي ويندس. توهان کي گهڻو ملندو آهي؟"

راجا راءِ ٺهڪ ڏئي لڳو. مون کي لڳو هن جي من ۾ منهنجي لاءِ اوچي ڀاونا هئي، سا هميشہ گهٽجي وئي آهي. بابا جي صحت جي باري ۾ بہ پڇا ڳاڇا ڪانہ ڪيائين، ڪيتري دير تائين هو ٺهڪ ڏيئي کلندو رهيو. مان عجب ۾ پئجي ويس.

منهنجي پگهار جي بنسبت جڏهن جڏهن بہ ڪوئي پڇندو هو، تہ مان ڊائري ۾ هڪ نشان هڻي ڇڏيندو هئس. هيستائين مون مٿان ٻہ سوءَ ڀيرا دفعا ان سوال جو حملو ٿيو هو. اهو تعداد اوترو ئي هو، جيترن ماڻهن سان ملڻ جو سوڀاڳ مون کي حاصل ٿيو هو. اهو ممڪن ڪئي نہ ڪو شخص مون کان ان سوال جو جواب حاصل ڪري، تڏهن هن جي گهر وارا ان کان واقف ٿي ويندا آهن. هرهڪ ڪنب پنهان ڏهہ شخص بہ هجن، تہ ان جو مطلب اهو بہ ٿيو تہ ٻن هزارن کان بہ وڌيڪ شخصن کي منهنجي پگهار جي خبر آهي. يعني زندگي ۾ جيترن سان منهنجي ملاقات ٿيندي اوترن کي تہ اها ڄاڻ ٿي ئي وئي آهي. باپ ڙي! ان آهہ سان گڏ هلڪو ٿي، ڪافي جو هڪ ڪوپ پي سگهيس ڏسڻ ويس. هاڻ اڳتي ڪوئي اهو سوال ڪونہ ڪندو. هڪ وڏو مسئلو حل ٿي ويو.

سندرم جي مائٽن جي گهر ۾ شادي هئي. مان به ويو هئس. شادي به ڏينهن هئي. ٻيو دفعو ڪافيءَ جي ملڻ جو آسرو نه ڏسي مان سڌو ڪافي هائوس ۾ ويس. ميز جي سامهون اُتي رنگناٿن ويٺو هو. اسان ٻنهي جي پراڻي واقفيت هئي.

”نه اُڃڪالهه تون ڪٿي آهين؟“

مون ڪيس ٻڌايو ته فلاڻي جڳهه تي.

”ها ـ ها ياد آيو.“ هوءَ منهن ٺاهيندي پڇيائين،” اُڃڪالهه گهڻو ملندو اٿيئي؟“

رنگناٿ کي هڪ پيرو اڳ ۾ ٻي ٻڌائي چڪو هئس. ان ريت ڪوئي پلا هر گهڙي پڇندو ته اُن جو ڪهڙو ٿو نتيجو نڪري سگهي؟ مون چيو،” ياد ڪري وٺ!“

”هڪ پيرو تو ٻڌايو ته ضرور آهي، ٿو چا ڪريان مون کي وسرو جي عادت جا آهي.“

”چڱ منهنجي ڳالهه، تون پنهنجي ٻڌاءِ. تنهنجي پتنيءَ جي صحت ڪئن آهي؟ ٻڌو اٿم ته هوءَ گهڻو بيمار هئي؟“ مون سوچيو ٽاپڪ بدلجي ويندو.

”هاڻ ته هوءَ ٺيڪ آهي.... کيس نمونيا ٿي هئي. اُن مهل جو پڪهار چت ٿي ويو. ڊاڪٽرن پنج ـ ڇهه سو رپين کي صاف ڪيو!“ ايترو چئي هو ماٺ ٿي ويو. شايد پتنيءَ جي ڪشٽن جي ڪٿا ياد اچي وئي هئس. مون سوچيو هاڻ هن کي وڌيڪ چيڙڻ واجب ڪونهي، چاڪاڻ ته ٻنا پڇڻ جي ئي اُنا ولائيءَ سان پنهنجو پڪهار ٻڌائي ٿو، منهنجو آزمودو آهي، ته اُهو ٻئي جو پڪهار پڇڻ ٻنا ڪونه رهندو آهي. چپ چاپ اُتي ٻل چڪائي هوٽل مان نڪرڻ ٿي هئس ته هن چيو،” ترس مان به هلان ٿو.“

سڙڪ تي اسان پهتا مس هئاسين ته هن صبر جي شهنشاهه پڇي ورتو،” ها، گهڻو ملندو اٿيئي اُڃڪالهه؟“

”ته اِها نمونيا تمام مهانگي بيماري آهي؟“

اِس رنگدائن نمونيا جو ورڻ شروع ڪري ڇڏيو. اَسين ٻئي شاديءَ جي منڊپ ۾ ٻهچي ويا سين. گـلاب پاشيءَ لاءِ رنگدائن کي سڏ ڏيو هو. هو ويو ته موں کي شانتي ملي.

پر گهڻي دير لاءِ نه.

يار دوست ۽ واقفڪار گڏ ٿي ويا هئاسين، پاڻ ۾ ڳالهائو ڪن هئاسين. ڪنوارين جي ڪنجوسي جو قصو هلي رهيو هو. لمبي قد، وڏن وارن، ڪلهي تي زريءَ جو بوچڻ، ڪـوٽ جي کيسي ۾ کيسي جي گهڙي وارو شخص ان ۾ خاص چاهه وٺي رهيو هو. اُن شخص مهنجي پاسي ۾ ويٺل شخص کان پڇيو، ”توهان ڪنهن جي طوفان آهيو؟“

تنهن تي چشمي واري شخص جواب ڏنو ته، هـو ڪنوارين طوفان آهي.

”اوهان ڇا ڪندا آهيو؟“

هن ٻڌايس.

جيڪو جيڪو پڇيائينس ٿي، هن ٻڌايس ٿي.

”گهڻو ملندو اٿو؟“

هڪ ئي وقت سڀ سيا سماڏان لاءِ ايڪاگرتا سـان چشمي واري شخص ڏانهن ڏسڻ لڳي، ڄڻ هاري کيتن جـي پاڻيءَ لاءِ بادلن ڏانهن ڏسندا آهن.

چشمي وارو شخص گهٻرائجي ويو، بادل مڙيا هئا.

”اَسي“ هن وراڻيو.

برف جي ڳون سان برسات شروع ٿي.

وڏن وارن واري شخص ٽوڪيندي چيو،

”اَسان جو هڪ ماڻهو ته اوهان جي آفيس ۾ ڪم ڪندو آهي. هن ته چيو ٿي ته اوهان کي چاليهه رپيا پگهار ملندو آهي.“

سيا ۾ ٽاڪوڙو مچي ويو. سس پس ٿي.

چشمي وارو چارسو ٻيس آهي، ڪوڙو آهي، فريبي آهي، چور آهي. ڦاسي ويو آهي. سڀ جا هٿ پير جڪڙي، وڏن وارن وارو شخص جڻ ڪيس ٻڌڻجي هسٽ جي ٽوپي لي رکي نچائڻ چاهي رهيو هو.

”چو چاليهن کي ٻٽيل ڪري چڏيم؟“

چشمي وارو به چالاڪ نڪتو. هن چيو، ”منهنجو مطلب آهي، سمجهو ڪٿي منهنجو پگهار چاليهه رپيا آهي، پر الائونس، پتو سڀ ملائي سٺ ستر ٽائين ٻهچي ويندو آهي.“

پر چا به هجي، پلي پتو وغيره جوڙيو وڃي ته به اسي رپين تائين نٿي پهتو. سڀني سيا مٿس رحم ڪائڻ لڳي. چشمي واري جماڻي مخالفت ڪئي ۽ آهڙو ٽڪچي پيو، چڻ ته ٻه مهنا ڪيس اسپتال ۾ آرام ڪرڻو پوندو.

مون کي ٻپ لڳي رهيو هو ته وڏن وارن واري جي دوربيني ڪٿي مون ڏانهن نه ڦري پوي. سڀ جي جاچ پڙتال لهڻ وارن کي ڪير ٿو روڪي سگهي؟ آخر هو مون مٿان به ٽٽي پيو.

”لڳي ٿو ته ڪٿي توهان کي ڏٺو اٿم!“

”جي هائو! اوهان کي منهنجي باري ۾ گهٽي ٿي خبر آهي ذرا ياد نه ڪريو!“

”ڪاڪي نانا؟“

”ان ۾ شڪ ڪهڙي ڳالهه جي آهي؟“ همت رکي مون چيو.

”هاڻ اوهان چا ڪندا آهيو؟“

”اهوئي جيڪو ڪندو هئس، ڪو هڙ گهڙي ڪم ملائي ته نٿو سگهجي. ياد نه ڪريو.“ سيا ۾ ٽهڪڙو مچي ويو.

”نه، ياد نٿو پويم.“ وڏن وارن واري پڪيت چيو.

”توهان چا ڪندا آهيو؟“ مون پڇيو. ماڻهن جي وچ ۾ وڃي،

ڳل ڇوڇو، ڪرڻ کان گهٻرائيندو هئس، پر ڏسو ان ريت سماج مون کي ڪيتري نه همت ڏيئي ڇڏي.

”مان ته رڳو ان تي ڇڪو آهيان.“ ان تير ته مون کي بي دم بڻائي ڇڏيو.

ڪجهه ڏينهن سمائڻ ۾ رهڻ ڪانپوءِ اُن وڏن وارن واري شخص اڳيان ٻانهن جوڙيو.

”اوهان کي ڇا ملندو آهي؟“

مون طئه ڪيو هو ته هن جي سوال جو جواب نه ڏيندس ٽي ڪانه.

”اوهان کي گهٽي ۾ملندي آهي؟“

ڪاوڙ ۾ هن جي اکين وارن جو ٻانهون لڏي ويئون.

”اسان جو ته سڀڪجهه ختم ٿي ويو. اوهان جو ٻراڻو اسڪول آهي يا نه؟“

”ذرڙو آهي. شوڌا جي الهي جي گل جي نور جيترو ئي آهي.“ پر ٽي جنا حوش ٿيا ۽ هڪ جٺي ساراهه ڪئي.

”ٻڌو آهيان. ٻڌاءِ ڪٿي، جان ٻڌيان نه پئو.“

”۽ جيڪڏهين نه ٻڌايان ته مون کي موت جي سزا ملندي؟“

”سمجهو پلو نٿي.“

وڏن وارن واري مون کي ڏڪايو، ڌمڪايو، ڪاوڙ ڪئي، ڀڪرڏنو، آخر ۾ دينتا سان ٻاچيا ڪئي، ”ٻڌاءِ ڇا ملندو اٿيئي؟“

مون چيو، ”اوهين آزمودگار شخص آهيو، سمجهي وٺو.“

هن پنهنجي زندگي ۾ جيڪي سبق پڙهيا هئا، انهن سيني کي دهرائڻ لڳو، ”سؤ؟ ڏيڍ سؤ؟ ٻه سؤ؟ آخر گهڻو؟“ هي رام، ڪيتري نه پيڙا آهي، سهڻ کان ٻاهر، پيرن هيٺان زمين کسڪي رهي آهي. آسمان مٿان ٽٽي رهيو آهي. ”ٻڌاءِ، ٻڌاءِ، توکي ڇا ملندو آهي؟ ٻڌاءِ.“ اهوئي آهي ديش جو سنديش.

سڀ سپنا وارا عجب ۾ پئجي ويا.

اهو ته سٺو ٿيو جو مان مرد هئس، عورت هجان ها، ته مون سان جيڪر راڪشس وهانءُ ڪري ڇڏي ها. هو چشمي وارو مون مان ڏاڍو خوش ٿيو، اهو هن مون کان لڪايو به. ڪونه مون جيڪو جواب نه ڏنو، ان ڪري مان هيرو بڻجي ويس. مان سمجهي نه سگهيو آهيان، ته سماج آخر اهو سوال پڇي ٿي ڇو ٿو؟ انگريزن جي زماني ۾ حڪومت هلائڻ لاءِ ڪين گهڻن ئي ڪلارڪن جي ضرورت پيئي، وچولي طبقي جا ماڻهو ڪلارڪيءَ مٿان ٽٽي پيا. ڪيتري ڀاڙي ڪرڻ ۾ هٿن جي مان، مريادا کي داغ ٿي لڳو. زميندار ته هو هتا ئي ڪانه، جو ليکي تي ڪيمت ڏيئي ويٺي وٺي ڪائين ها. ان ڪري ڪلارڪي ديوي ڪلجڳ ۾ هر ڪنهن کي شرط ڏيندڙ ديوي بڻي. شروع شروع ۾ ڪلارڪ بڻجي رشوت کائي وڏيون وڏيون ملڪيتون ناهي وٺندا هتا. اسان جو ڀر ڏاڏو صحيح ڪرڻ ڪرڻ جاڻندو هو، پنهن جڳهين ۽ چاليهن ايڪڙ زمين جو مالڪ بڻيو هو، پگهار فقط اٺ رپيا هئس. اهوئي نه ضلع جي ڪلارڪيءَ ۾ پوري ٿيڻ تي به گت مت ڪندي ڏاڍا ڏڍ ترقي ڪندا ويندا هتا. وڏيون وڏيون نوڪريون حاصل ڪندا هتا. انهن وڏين نوڪرين جو پگهار به وڏو، عهدو به وڏو. وڏن عهدن تي هئڻ سبب رواجي ماڻهن کي انهن کان سڌڻ ”توهان جو پگهار گهڻو؟“ پڇڻ جي همت ڪونه ٿيندي هئي. ان ڪري ان عهدي لي گهڻو پگهار ملندو هوندو، اهو ڄاڻڻ جي اتاولائي ماڻهن کي ٿيندي هئي. ان ماحول ۾ پلجندڙ وڏن وارن واري جهڙا گهڻائي ماڻهو اسانجي سماج ۾ پيدا پيا آهن. ان طرح سوچي مان دل کي تصديق ڏيندو هئس. جيڪڏهين هن شخص جو وهنوار مردن جي مٺوريءَ کي اجاگر ڪري ٿو، ته رواجي جنتا جو ڪهڙو حال هوندو؟

ڀڳهار جي ڳالهہ جي خبر نہ پوي، تہ هو ’جي‘ ڪاڻ سگهندا
جهنگل ۾ هڪ جنتوءَ جو ٻي جنتوءَ سان مقابلو ٿيندو آهي. پاڻ
کان وڏيڪ زوردار ٿيو، تہ ڀڄي ٻچندو آهي، ڪمزور هوندو آهي
تہ مار کائي ويندو آهي. ٻرادريءَ وارو هوندو، تہ ڪيس ٻهڻجو
بچائي وٺندو آهي. ماڻهن جي بہ اهائي حالت آهي، ٻين جو
زور ڏسڻ لاءِ جانور وٽ هٿيار آهي، ڏند، چنبا، سڱ، پڇ،
اوچي آڏام، لنبي ڇلانگ. انسان ان کان وانجهيل آهي.
ڪداچت ڪنهن ڪنهن کي موٽرون ڪارون هونديون آهي. باقي
ڳالهين ۾ سڀ ساڳيا نظر ايندا آهن. ڪوئين ڪارڻ جو واسطو
ڀڳهار سان آهي، ان ڪري ڀڳهار جاڳڻ جي هي ماڻهو ڪوشش
ڪندا رهندا آهن.

ٻين جو ڀڳهار جاڳڻ بعد ئي هو محفوظ رهي سگهندا آهن.
جڏهن ڪين معلوم ٿي ويندو آهي تہ ان جو هڪ ملهہ طئہ ڪري،
هو پنهنجي جڳهہ تي نشچت ٿي ويهي سگهن ٿا. هرهڪ
ٻڳ جو هڪ الڳ سمپرداءِ ٿيندو آهي، ٻڳ، ڌرم. هاڻوڪي
ٻڳ ۾ هي نئون ڌرم ڳڙو ٿيو آهي. ڀڳهار ’ڌرم‘ مٿي جا، هيٺ
جا اڌيڪاري ان ڌرم جا پرچارڪ آهن. ڀڳهار ڏيڻ وارو ايشور
۽ ڀڳهار جي ڳولها ڪندڙ ٿيو ڀڳت. ڀڳهار کانسواءِ ماڻهو نہ ڇهڻ
جهڙو اڇوت آهي. ان طبقي جي سهائتا ڪري حڪومت ڇوٽا
ڇوت تري ڪيڻ لاءِ ڪوشش ڪندي آهي. ٿ تہ ٻيو حل ئي
ڪهڙو آهي ان لاءِ!

ٽي سال ٻيا لنگهيا. منهنجو عهدو وڌيو. ڀڳهار ٽيڻو ٿي ويو.
انهن ٽن ورهين ۾ ڀڳهار جاڳڻ وارن جو تعداد هڪ سؤ اسي ٿيو.
ڀڳهار گهٽو اٿيئي؟ اهو تہ ڪنهن بہ نہ پڇيو. پڇيائون ٿي،
”هاڻ گهٽو ڀڳهار ملندو اٿيئي؟“ ترقي ٿيڻ ۽ ڀڳهار جو وڌڻ بہ مون
کي لڳو هڪ ئي ڳالهہ آهي.

توهان چوندا ته پهرين پگهار گهٽ هو، ان ڪري تون پڙهائڻ ۾ سنڪوچ ڪندو هوندين. پر هاڻ ته جتي به وڃين، ڪير به پڇيندي، ڪاٿ سان پڙهائي سگهين ٿو. ان جا به جواب آهن. ته ان سواءِ ڪي ڇڏي سيٺي نوڪرين ۾ هڪجهڙي ڪسان وڌيڪ پگهار حاصل ڪندڙ نڀاڳان گهٽائي آهن. پهرين واري ڪان مهنجو پگهار وڌيڪ هجي، ته جواب ڏيڻ سولو آهي. خود پنهنجو پگهار پڙهائي هن کي منهنجي جواب جو انتظار ڪرڻو پوندو. جيڪڏهين هنجو پگهار وڌيڪ هوندو، ته مون وٽان ڪوبه جواب ڪونه ملندس. ان انتظام کي گهٽا هوندا، جيڪي پسند ڪندا؟ ان ڪانسواءِ "هاڻ گهڻو ملندو اٿيئي؟" پهرين وارن جهڙي مون ۾ حسد اڪل ڪونه هوندو آهي؟ ان پنيان اها طنز ته ڪونهي "تـ يلي ٿي هيٺڙو تنهنجو پگهار وڌيڪ هجيئي، پهرين ته گهٽ هو."

بازار ۾ بل راميا گڏجي ويو، ۽ پنهنجي گهر ۾ وٺي هليو. پنهنجي ٻهي ٻارن کي ڏيکاريائين. بل راميا پنهنجي وارو آهي. نوڪري ڪرڻ جي ڪيس ڪا ضرورت ڪونهي. نوڪري، پگهار وغيره جاڻڻ جي معورتي مون کي مجهس نظر نه آئي، ان ڪري مون کي خوشي ٿي.

"هاڻ تنهنجو ڪهڙو حال آهي؟" هن پڇيو.

هن جي ان سوال تي پهرين مان ڏجي ويو هئس. مون پڇيو.

"مطلب؟"

"هڪ، يا ...؟"

مان گهبرائجي ويس، پر هن پنهنجي سٽ پوري ڪندي چيو، "يا مون جيان ٻه؟"

"ٻار؟" مون پڇيو.

"ته ڇا سمجهيو هيئه؟ نوڪري ڪري ٻه ڪونيون ڪڙيون ڪندين؟"

”ڇا ڪوئيون ڪڙيون ڪرڻ وارا ڪونهن؟“ مون فخر سان پڇيو.
”هوندا هئا ڪنهن زماني ۾.“
وڌيڪ، بدلائڻ جي مقصد سان مون سنڌس ٻارن جي صحت جي ڳالهه ڪئي.
”تنهنجو ٻار وڏو ٿي ڇا ڪندو؟“
”ٻار ڪڏهن ٻارڙي کي ڳولهي لهندو، ٻيو ڇا؟“ هو کلڻ لڳو.
ايتري ۾ سدان لاءِ سڏ ٿيس ۽ هو اندر هليو ويو.
ٻه ٻار رانديون ڪندي رهيا هئا.
وڏي گلاس آڻي ميز تي رکيو، ۽ اندر هليو ويو. ماءُ دروازي جي اوٽ ۾ بيٺي هئي.
مان ڪيس سڃاڻان هن جو نالو سورمما آهي. شروع ۾ مون سان ٿي سنڌس شادي ٿيڻ جي ڳالهه هلي هئي، پر پوءِ هو بدلجي ويا. ڇو جو مون وٽ ڪا خاص جائداد ڪونه هئي. هنن جو خيال هو ته سورمما لاءِ لائق گهوٽ هتان نه ملندو، اُن پارت مان آڻڻو پوندو. ايتري هن جي سندرتا جي شهرت هئي.
”ڪٿي رهندا آهيو؟“ سورمما پتلي آواز ۾ پڇيو. ٻن اولادن ڪانپوءِ پڻ هن جي سوٻ جي سندرتا قائم هئي.
مون ڇيو فلاڻي جڳهه تي.
هن پڇيو، ”ڇا ڪندا آهيو؟“
مون اُهو به ٻڌايو.
هن پيري اصلي سوال، ”گهڻو پگهار اٿو؟“
منهنجي سڏ ۾ ڪوئي ويئي. اُهي پتلا پتلا چپ، انڌڪار کي چيرڻ واريون چمڪندڙ اکيون. پنج پوڻن سان جڙيل سنسار جي حد دخلي ڪندڙ سورمما جي سندرتا معرفت مون کي ڇا اِهوئي سنڌيش ملڻو هو؟
مون چالاڪيءَ سان جواب ڏنو.

سورمما جون چوڙيون کڙائي تائين پهتل آهن. ڪرڻ ڦول مان ڪنگڻ چمڪي رهيا آهن.
”ماهوار پگهار ڪونهي.“
”چوءِ اوهان جو پيءُ پار نه تمام شيطان ٿو نظر اچي.“ چيم نه سهين، پر پنهنجي ئي ڳالهه مون کي عجيب لڳي.
”پار؟“
”باپ ڙي!“ ماٺ نه رهي چڙڻ سبب منهنجو آواز ڳلي کان ٻاهر اڪتو.
”مطلب؟“ سورمما جي سندر چهري جو رنگ لهي ويو، پيون سڪوڙجي ويئون، مون چيو،” نه نه، ڪجهه نه.“
”پنهنجي پتنيءَ کي نه ولي اچو نه هڪ ڏينهن. پاڻ ئي پگهار نه ٻڌايو.“
”پگهار جي ڳالهه مان پڇندس.“ اندوان هل رمئيما جو سر ٻڌڻ ۾ آيو.
ڇا ڪين اسان جي گهر نه اچڻ گهريو هو؟ شاهوڪار آهي، ان ڪري ڇا مون کي پتني ولي هنن جي گهر ولي اچڻي پوندي؟ ولي اچي نوڪري، پگهار وغيره جا تفصيل ٻڌائي هنن جو مدورنجن ڪرڻو پوندو، بدلي ۾ مون کي ڇا ڏيندا؟
”ٺيڪ آهي.“ مٿان نه چيم، پر من ئي من ۾ فيصلو ڪيم نه ڪونه ولي ايندس. ممڪن آهي نه ڏنءِ سندرتا سورمما جي اهنڪار جا سبب نه به هجن، پر مون کي ائين محسوس ٿيو هو.
اينتري ۾ ال رامئيما اچي ويو.
”اڙي پائي نوکي ڇا آهي! اڄ وڏي عهدي تي آهين، پنهنجي پتنيءَ کي ولي اچج.“ هن طنزي نوع ۾ چيو. طنزي نوع هوندي به مون سوچيو، هو جهڪي چوي ٿو، سو صحيح اوهان ئي ڏسو، وڏيڪ پگهار وارو ڇا نديي پگهار واري جي گهر

ویندو آهي؟ جیکڏهین ویو به ته اهو سمجهندو آهي ته انهن جي گهر کسي پوپٽ کیو آنائین. گهٽ ٻگهار وارو وڏيک ٻگهار واري جي گهر ۾ وڃڻ ۾ پنهنجي گهٽتائي سمجهندو آهي. انڪري ڪونه ویندو آهي. نتيجو اهو نڪرندو آهي ته ٻنهي جو هڪٻئي جي گهر ۾ اچڻ وڃڻ بند. ندیرڻ جو لنگوٽيو یار ئي چونه هجي. وچ ۾ هڪ دیوار کڙي لڳندي آهي. شروع شروع ۾ ڪچي سرن جي دیوار ۽ پوء شيپ واعدن، انسون جا دروازا کليل رهندا آهن. پو سپ جنهجهت چند ڏينهن جا ئسي ٿيندا آهن. پوء جيڪڏهن شادیون مرادیون ئي ویئون ته اچڻ وڃڻ بلکل بند. دروازن کي سيمينٽ جو پلستر لڳایو ویندو آهي.

”چو؟ ڳالهائين چو نٿو؟“ چوندي هن مون کي ڪلهي کان ڌونڌاڙیو. مان چرڪي اٿيس. ”ها .... نه ....“ چئي کلي پيس. عورت لاء آنسون ۽ مرد لاء کل ٻپ وقت ٻال جو کم کندا آهن.

”توکي منهنجي گهر واريءَ جي نالي جي خبر ڪٿان پيئي؟“

”چا نیدب پتر ۾ نالو نه هوندو آهي؟“

”پ - پ - پ، اوهه، هو، اچا ناڻين توکي یاد آهي؟“ کل کل ۾ مون چيو،“ وسارڻ جي عادت ڌنوانن جي شيل جي شویا جي ماپ جيان آهي.“

”چو اچایو پاڻ کي غريب ٿو سمجهين؟ سدو ٻگهار ته ملندو آهي توکي؟“

پنهنجي پل محسوس کندي مون جيپ کي چڪ پاتو.

”ٻڌائين چو نٿو؟“

”منهنجي سنسکارن کي ڏسي خود ئي فیصلو وٺي سگهين ٿو ته منهنجو ٻگهار گهڻو هوندو!“ مون پرولیءَ ۾ ڳالهائيندي چيو.

”جيڪڏهن سنسکارن سان ئي ڌن جو انومان لڳائي سگهجي ها ته وڏن زميندارن جي سنسکرتي سڀني هٿڻ گهرجي هئي.“

” توهان جو چوڻ ٺيڪ سيڪڙو صحيح آهي. پر هڪ ننڍڙي گهٽتائي آهي. زميندار جي آمدنيءَ کي پگهار ڪونه چيو ويندو آهي. اُهو بنا محنت جي ڌن ليندو آهي. اُنهي ئي اُسان جي سپيتا، ڪلا، وگيان ۽ سنسڪرتي جي پاڙ آهي، ڪرنگهو آهي.“ اُسپاويڪ جوش ۾ مون چيو.

” توهان جو چوڻ آهي ته بنا محنت جي ڌن حاصل ڪندڙ ڪانسواءِ ٻي ڪنهن جي سنسڪرتي سٺي ٿي نٿي سگهي؟“

” مون کي ان ڪان اِنڪار ڪونهي. سنسڪرتي ماڻهن جي جيئڻ جي ڍنگ سان ماپي ويندي آهي.“

” منظور، جناب منظور، اوهان ته توهان جي سنسڪرتيءَ کي ڏسندي ئي توهان جو پگهار هزار رپيا لڳي ٿو.“ بال رامئيا طنزي نوع ۾ چيو.

” پر پگهار سان گڏ سنسڪرتي ئي نه، مورکتا به وڌندي آهي.“ مون چيو ته سهڻي، پر بال رامئيا کي مهڻي جي ڳالهه وڻي ڪانه.

” چڱو ميان تو ته مورکتا جي حساب سان توهان جو پگهار ٻارهن سؤ رپيا هئڻ گهربو هو.“ بال رمئيا کلندي چيو.

” ٺيڪ. مورکتا مان سنسڪرتيءَ کي ڪٽي ڇڏ!“

” ترس! ترس. جوڙ ڪٽ جو حساب مون کي چڱيءَ طرح ايندو آهي...“

” اُڇا، ها، سمجهيم، ته سؤ... ٺيڪ؟“

” هڪدم ٺيڪ ته ناهي، پر اُن جي آسپاس هوندو.“

” هت ريکا جوتشي جيان تو پگهار جو اندازو لڳائڻ لاءِ نئون طريقو ڳولهي لڌو آهي.“

” ان طريقي تي هڪ ڪتاب ڇو نٿو لکين؟“ ساڳي ريت کلندي بال رمئيا چيو.

” ٺيڪ ٺيڪ تعداد ڄاڻڻو هجي، ته اُن جو به هڪ طريقو آهي

ٻگهاردار جي ٻٽتي جي موڪتا ۽ اڳيان جي انداز لڳائڻ واري ٻنهي ٻٽتي ۾ جيڪو فرق نڪري، اهو صحيح تعداد هوندو."

"واهه خوب! ان طرح ته منهنجو ٻگهار ته ٻڏاءُ گهٽو هوندو؟"

بال رميشا آناولائي وچان پڇيو.

"پر تنهنجو ته ٻگهار ڪونهي. بدا مصمت جو ڏن آهي."

"ماري ڇڏيئه؟ ڇڳو ڀلا عورتن جو ٻگهار ڪونه ٿيندو آهي. تڏهن هتن جي سنسڪرتيءَ جي ڪٿن ٿي ڪٿ ڪري سگهجي؟"

"هتن جي سنسڪرتي هتن جي سندرتا مان لڳائي ويندي آهي. جهڙي ريت مردن ڪي ٻگهار وغيره سهوليتن جو ساڌن آهي، ان ريت عورت لاءِ سندرتا آهي."

"ان سڌانت مطابق سندرتا جي حساب سان موڪتا وڏي ٿي يا سنسڪرتي؟"

"مون سهوليت جو ساڌن چيو آهي."

"ڇا مطلب؟"

"ڏن اڇا مطابق جيون گهارڻ جو ساڌن آهي. آرام ۽ آنندا ڏونڌ ڏن، بس ٻنهي سان گڏ سنسڪرتي رهندي آهي. ناريءَ ڪي اهي ٻئي سندرتا ذريعي حاصل ٿيندا آهن. يعني ٻئي جڏهن وٽ هجن، اهوئي ساڻس شادي ڪندو آهي."

"ٺوس، ٺوس! اوهان ڪانپوءِ جيڪڏهن مرد انهن ٻنهي کان وانجهجي وڃي ته؟"

"اهڙي دک ڀري ڪٿائن سان سماجڪ انقلاب ۽ ساهت ترقي جي سامگري ميسر ٿيندي آهي."

"هڪ ڳالهه ٻي ٻه. سمجهه ڪٿي ته ڪنهن اڀاڳڻ سندري ڪي انهن ٻنهي چيزن کان وانجهيل شخص سان شادي ڪرڻي پوي ته؟"

"موقعي کي حاصل ڪرڻ جو ساڌن ئي سندرتا آهي. ٻنهيءَ جي سندرتا معرفت ڪيس اهي ٻئي چيزون پراپت ٿي سگهن ٿيون."

نچاڻان پوءِ ٻال رمئيا سوچ ۾ پئجي ويو. چهرو ڦڪو ٿي ويس. ڪٿي منهنجي رائي کي سورمما مٿان لاڳو ته ڪونه ڪري رهيو آهي؟ ڪير ڄاڻي. وداع وٺي مان هليو ويس. ٻئي ڏينهن آڏوار هو. سنجها جي وقت هو خود اسان جي گهر ۾ آيو. ۽ سندرم کي ڏسي هن پاڻ سنڀاليو ۽ هليو ويو. اهو مون لاءِ اذيت اُنيو هو.

جوش ۾ اچي مون انيڪ سڌانتن جي کوجنا ڪري ورتي. سنسڪرتيءَ ۾ ڪرانتي ڪرڻ جي لياقت هرڪنهن ۾ ڪانه ٿيندي آهي. زندگيءَ ۾ ڪرانتي ڪرڻ تمام سولي آهي. ٽن ورهين بعد پڌرو ته ٻال رمئيا پنهنجي پتنيءَ کي ڇڏي ڏنو آهي. ڪارڻ جي خبر ڪانه پيئي. مون کي ائين لڳو ته منهنجي پگهار جي باري ۾ پڇا ڳاڇا نه ڪري ها ته مون کي ڪڏاچت سورمما جي جيون ۾ اها تبديل نه اچي ها. پگهار ۽ جيون ٻه نلها لفظ ناهن، پر آرٿڪ برابري رکن ٿا.

ٻه ٽي سال گذرندي منهنجو پگهار ٽيڻو ٿي ويو. منهنجي همسفرن کي منهنجي پگهار جي ڄاڻ پئجي وئي. تنهن پيڙهي سامهون آئي. انهن سڀني لاءِ اسان بزرگ هئاسين، آدرش هئاسين، رهبر هئاسين. اسان جي پگهارن سان هنن جو ڪو واسطو ڪونهي اسان جي سماج ۾ ايڏي عزت آهي.

پنهنجي عادت کان مجبور رستي تي روڪي پگهار جي باري ۾ پڇا ڳاڇا ڪرڻ وارا همسفر ماڻهو هڪدم ناهن، اها ڳالهه ناهي. ڪجي ته ڇا ڪجي؟ هنن ويچارن وٽ پڇڻ لاءِ ٻيو ڪو سوال ڪونهي. ڏيڻ لاءِ هنن وٽ ٻيو ڪو سنديش ڪونهي.

”پتنيءَ جي صحت ڪيئن اٿئي؟“

”ٻار ته ٺيڪ آهن نه؟“

”ٻڌو اٿم، بدلي ٿي وئي اٿئي؟“

(رڙائو به هوندو ته) "پيدشن گهٽي ملندي اٿيئي؟" هدن جا پاونا گيس.

مون کي ڏيڻو ناهن، ان ڪري ناٿي به ناهن. هڪن ته أنهن جو سو نوالو هوندو.

"ناٿيءَ کي چا ڏيندين؟"

"پٽ کي چا ڏيندين؟"

(وڏو ڪنٽب هجي ته) أنهن کنب ـ ڪاوڻ جــي ڏن ئي الڳ هوندي.

"پهرئين کي به سؤ!"

"ٻئي کي هڪ سؤ!"

"پڙهائي گهٽ، في وڌيڪ."

"مورک کي ڪجهه به نه."

۽ ويچارا گيان جــي پيا گاڇا ڪرڻ وارا لڳ ڀڳ مدهڊا هم عمر ئي آهن. هدن جو رنگ پڻ الڳ آهي. أها به هڪ ڪلا آهي. وچ سڙڪ تي نه هلي گهٽين ۽ پاڙن مان هلندا آهن.

رامداس ۽ مان ريلوي جـو سفر ڪـــري رهيا هئاسين. أسين پنهنجي هڪ واقفڪار ڪنٽب راو جي باري ۾ ڳالهه ٻولهه ڪري رهيا هئاسين.

"ويچارو ڪنٽب راو..." رامداس چيو.

"ها، ها!" مون بدا ٻڌڻ جي ئي چيو.

"هن جي پگهار مان ته مدهڊا جيڪو سگريٽ به نه أچن."

مون کي خبر نه هئي ته رامداس کي چا ملندو هو. چگو أٿس، چگو خاصو ملندو آٿس.

"ويمو تو گهٽي جو ڪرايو آهي؟"

"نه ڪرايو أٿم."

”ڪجهه ڀ نه ڪرايو آئيٺي؟“ رامداس کي منهنجي وڃي نه ڪرائڻ تي عجب لڳو.

”ڇگو، ٻڌڪ ۾ گهڻو آئيٺي؟“

”زيرو.“

رامداس آواڪ رهجي ويو.

”آخر ڇو؟ گهوڙي جي ريس .... يا ... ٻرو نه سمجهه. اهو خيال من ۾ آئي ٿو.“

مان خاموش رهيس.

”سڄي پگهار جو ڇا ڪندو آهين؟“

”جيترو ملي، اهو هوا تي ويندو آهي.“

”تنهنجي ٻمت جي سائنز؟“

اهو سيٺ مزدن جو طريقو آهي. منهن تي چيٺي جو پاڻي نه هٽندا آهن، پر اُن ۾ ٿورو گلاب جل ملائيندا آهن.

”ڇو، ڳالهائين ڇو نٿو؟“

”جيڏو وڻ، اوترئون ٽاڙيون.“

”ڇا ٻارن لاءِ ڇڏيو آئيٺي؟“

”توهان کي گهڻا ٻار آهن؟“ هن پيري موڙ ٻڇيو.

هن سڀ تفصيلن سان ٻڌايو. وڏو رنگون ۾ آهي، هن جو پگهار آهي، ٻي سؤ رپيا. پاڳ سان اسٽيشن اچي ويٺي. گاڏي بيٺي. ٻگڪ سڀيالي پليٽفارم تي لٿس. راجا راءِ جو پٽ گنگارام نظر آيو. منهنجي هٿ مان هن ٻگڪ ورتي. وڏي اُتساهه سان چيائين، ”ڪٺن سائين، اوهان ٻڌو هوندو تہ موڻ کي نوڪري لڳي آهي.“

”خوشيءَ جي ڳالهه آهي.“

”شروع ۾ سؤ رپيا. توهان کي گهڻو ملندو آهي؟“ پنهنجو پگهار ٻڌائيندي، هو منهنجو پگهار ٻڇي ويٺو.

هن جي هٿ مان ٻنگ ڦري مون پنهنجو رستو ورتو.

نئين پيڙهيءَ وارن لاءِ مون ڇيو هو، تہ هو الڳ ڍنگ جا آهن اهائي تہ مون کان ڀل ٿي ويئي هئي. هن کان بہ مان اهو سنديش ٻڌي چڙي پيو هئس. اسان جي ديش ۾ ڪنهن بہ ڳالهہ ۾ ماڻهن ۾ سمانتا (برابري) ۽ ايڪتا جي کوٽ آهي. اُلٽي انهيءَ هڪ وشيہ ۾ سمانتا جو راڄ آهي. پگهار جي برابري انسان ذات لاءِ هميشه سپنو ٿي رهندي، حقيقت نہ بڻجي سگهندي.

اهو ڳوٺ مون لاءِ نئون هو. ڪٿ پڪڙيل. سندرم جي صحت بہ ٺيڪ ڪونهي. هڪ دوست ڊاڪٽر کي آڻي ڏيکاريو. هن تپاس ڪري دوا موڪلائي. ٻہ ڏينهن گذريا. سڌارو نہ آيو.

”مليريا آهي، اها ٽوڙيندي ٻن ڏينهن ۾ ويندي؟“ ڊاڪٽر مليريا جي طرفداريءَ ۾ تائيد ڪئي.

”اهائي سيزن آهي، چيئرمين صاحب کي بہ مليريا آهي. منهنجي ٽريٽمينٽ ڪرائيندو آهي.“

”ٽيون ڏينهن ڊپٽي ڪليڪٽر صاحب پڇڻ آيا. منهنجي مامي جي تار آئي هئي. ۽ مان ويو هئس. اُن کي بہ اهوئي فيور هو.“ اِن طرح ڊاڪٽر وري ٽپ کي ساراهيو.

”اوهان تہ هت نوان نوان آيا آهيو؟ ڇا ڪندا آهيو؟“

مون ڪيس ٻڌايو. ترت سوال پڇيائين، ”ڇا ملندو اٿيئي؟“

ڊپٽي ڪليڪٽر ۽ چيئرمين کي گهڻو ملندو آهي، انهن جي ڪيس خبر آهي، پر منهنجي باري ۾؟ معلوم هجيس تہ بہ پنهنجي اُٽيل جار ۾ هو مون کي ضرور گهيليندو. نہ تہ مڇليءَ جي جار ۾ ڪٿي نانگ نہ ڦاسي پوي؟ مون کي هڪ طرف ڪمزوري هئي، ٻئي طرف پريشاني. هو پڇا ڳاڇا ٿي نہ ڪري ٿو. بس ڪيس پنهنجي سوال جو جواب ملڻ گهرجي! پوءِ ڀلي مان اکيون پوري ڇڏيان، تہ بہ ڪيس ڪا چنتا ڪانہ ٿيندي.

مون پنهنجون اکيون بوريون. مون ۾ نه جوش هو، نه ڪاوڙ. جواب نه ڏيڻ تائين سوال ۽ سوال ڪندڙ مٿان قياس ڪائي روئندو آهيان. هنن جي پيون هيٺان اُنهل زلزن کي روڪڻ لاءِ مان سماڌان ڪريان ۽ مان پلي مران، سماج جو اِهو سنديش آهي، اِهو حڪم آهي.

سندرم چيو ”ٻل موڪلجو.“

هن نه ٻل موڪليو، ۽ نه وري ٻاڻ آيو.

ٽي سال ٻيا به گذري ويا. ورهين جو گذري وڃڻ فقط ڪهاڻين ۾ ٽي نه پر جيون ۾ به سولو آهي. ان آپ ٻيتيءَ لي سوچيندي، اِهوئي ٿو محسوس ٿئي. نه سچي زندگي هڪ خواب سپني جيان آهي. سنسار مايا جار لڳي ٿو. ڪيترو ئي دور ۽ ڪيتري به دير سفر ڪرڻ ڪانپوءِ به اُتي جو اُتي ئي آهيون. آئيني ۾ چهرو ڏسڻ سان ٽي سگهي ٿو سفر جي اِهـا تڪاوت ممڪن آهي، وڏيڪ محسوس نه ٿئي. سماج کي منهنجي زندگيءَ جي چِنتا گهڻ محسوس ٿيڻ لڳي آهي. نون شخص ڪـي سماج والوڙڻ شروع ڪري ڇڏيو آهي.

منهنجو پگهار ڪافي وڏي ويو آهي. اُن کـان وڌيڪ وڌڻ جي اُميد ڪونهي. ديش آزاد ٿي چڪو آهي. ان ڪان به وڏو عهدو ڪيندر ۾ ملي وڃڻ مون لاءِ ناممڪن آهي. منهنجي ويچارن ۾ نهو اُچي ويٺي آهي.

سماج ڇا آهي؟ هڪ آواز، جيڪو اوهان کـي اوهان ڪان پڇي ٿو، گهڻو ملندو اٿيئي؟ عورت ڇا آهي؟ ڌن کي گم ڪرڻ واري هڪ شڪتي؟ اُها اُن کي وڌائي به سگهي ٿي، گهٽائي به سگهي ٿي. هڪدم غائب به ڪري سگهي ٿي. ستيه - ساڌڻ ڇا آهي؟ پگهار جي جاڻ حاصل ڪرڻ. سندرتا ڇا آهـي؟ پگهار جي ڪٽ ڪرڻ. سنسڪارن جـي معنيٰ آهي، اُن جي باري ۾

چالاڪيءَ سان پڇيا ڳاڇا ڪرڻ. ڪلا ڇا آهي؟ اُن سوال جو جواب نہ ڏيڻ. اِن طرح منهنجي ويچار ڌارا ٻٽجي وڃي آهي. مان ڇا ڪريان؟

”ڇا ڏيندين؟“ اِن طرح جو سوال ڪندڙن جي بہ ڪا ڪمي نہ هجي ها، جيڪڏهن مان ٻين کي پگهار ڏيڻ جهڙي حالت ۾ هجان ها. اِهو ممڪن ڪونهي، اِن ڪري اِهو ناممڪن آهي. هاڻ مون لاءِ هڪ ئي رستو بچيو آهي اُهو آهي سنياس مارگ. سنياسي نہ ڪنهن کي ڏيندو آهي، نہ ڪنهن کان وٺندو آهي. اگر وٺندو بہ آهي تہ فقط کير، ڦل ۽ جيڪڏهين ڏيندو بہ ڪٿي آهي، تہ اُها ڌنيءَ جي ٿوري ڀڀوت.

سندرم جو من اِستر نٿو رهي. ڪا گونگي پيڙا کيس آهي. مون ڌانهن نہ ڏسي سگهندي آهي، نہ مون سان ڳالهائي سگهندي آهي. ٻانوري جيان نظر ايندي آهي. سپنن ۾ گهمندي آهي. اُسين ٻئي هڪٻئي کان دور ٿيندا پيا وڃون. ٻار اُسان جا هٿ هلائي رهيا آهن. آگريون ڏکڻ لڳنديون آهن تہ اُسين هڪٻئي جا هٿ ڇڏي ڏيندا آهيون. سڀئي الڳ ٿي آتمائون هڪ ٿي رهيون آهن. اِهو مٺو ٻوندو آهي، ۽ ڇا اِهو سڀ پريم آهي؟ جيڪڏهين سڀئي ٿي پريم آهي، تہ آتما بہ پريم ڇو ناهي.

سوامي وشال آنند جا درشن ڪيا. تمام وڏو يوگيراج آهي. هن جي ٻاري ۾ ماڻهو وچتر وچتر ڳالهيون ڪندا آهن تہ درشن ڪرڻ سان چت پرسن ٿي ويندو آهي. سوين، هزارين ڀڳت هن جي درشن سان ڪرتارٿ ٿي رهيا آهن.

صبح جا اُٺ ٿيا آهن. آشرم ۾ ڪي اُٺ ڏهہ ماڻهو هوندا. مان ۽ سندرم ٻئي کيس پرڻام ڪري ڇپوتري تي وڃي ويٺي رهيا سين.

سوامي وشالانند جي مورتي وڏي ڊول ـ ڍنگ جي آهي. ويڪرو مٿو، وڏيون وڏيون اکيون، ڪليل وات، ٿلهي ڳچي،

اسٽيج تي پيم جي رول لاءِ موزون ٿي لڳو. سوامي اکيون پوري ڌيان ۾ مگھن هو. ڪجھ دير ڪانپوءِ هو جاڳيو. هڪ وچتر ڪل ڪلندي، آسپاس ويٺل ماڻهن جو حال چال پڇيائين. سڀني سان ڳالهايائين ٻـي. مڌهنجو ڌپ ويندو رهيو. ٻڌندو هئس ته ٻوڳي ڳالهائيندا ڪونهن. ٻر هـي ته ڳالهائي ٿـو. سيني شڪائن جو سماڌان ٿي سگھندو. ان ويچار سان آنند محسوس ڪرڻ لڳس.

ٻيهرين هن پڇيو ته مان ڪٿان ڪان آيو آهيان. نمرتا سان مون ٻڌايو. ڪهڙو ڪم ڪندو آهيان، ان جو ٻه نمرتا سان جواب ڏنم.

"چا ملندو اٿيئي؟" هن پڇيو. مان ائين ڪڇان جڻ ڀـڪ. مرڻ سوال هجي ها، ته مان مري وڃان هـا، سماڌي ۾ ڪوهجي وڃان ها. هڪ مهان تيج منهنجي اندر مان اٿيو. ائين لڳو ته ڪنهن منهنجي هردي ڪـي ٻاهر ڪڍي ڌوئي، پوئي جتي جو لتي رکي ڇڏيو. لڳم، ته ڇمڙي اُپيري ڇڏي اٿاٿين. گيان اُپريو. ستيه جا درشن ٿيا. آتما جي شڌي ٿي. من پاون ٿيو. آتم، ٻوڌ سان ستـ - چتـ آنند جيو آتما مان تبديل ٿي پرماتما ۾ لين ٿي ويو. اهو آهـي اهو سنديش جيڪو هن ديش مون کي ڏنو. نتيجو نڪتو -

مون نوڪري ...... ڇڏي ڏني.

گوداوري جي ڪناري تنيڙي ڪٽيا ٺاهيم. هڪ ڳانءِ ورتم.

سندرم نديءَ ۾ اسنان ڪري ڳـانءِ ڏهندي آهي. ٻئي کير پيئندا آهن. ۽ ان وشواس سان ليلا ڏسندا رهندا آهـن. ڪوئي آيو ته ٿورو کير ڏيندا اٿس.

سندرم ڳاهه چليندي آهي. مـان هڪ تنڪو (ذرڙو) ٽوڙي وهائيندو آهيان ۽ اُنهن جي ياترا کي ڏسندو رهندو آهيان.

سنجها جي رنگين روشنيءَ ۾ ڪک پاٽيءَ کي پيلو پيلو بڻائي ڇڏيندا آهن ۽ ٻي فڪريءَ سان لڏي لمي مدهنجي من ۾ استر ٿي ويندو آهي. اهو آهي سنديش، جيڪو هن مون کي ڏنو.

ڪ، ک، گ

ليکڪ:- شري ملادي رامڪرشن شاستري

ڄمڻ:- جون ١٩٠٥

تعليم:- نوبول- ڪلا- شالا مڇلي پٽڻ ۾ ورتائين. مدراس يونيورسٽيءَ مان ايم. اي ڪيائين (١٩٣٤). ويدن جو ابياس ۾ ڪيو اٿس. ناٽڪ، النڪار وياڪرڻ (گرامر) ۾ خاص شوق اٿس. ٻين ڀارتي ۽ يورپي ڀاشائن جو ابياس ڪيو اٿس. اٽڪل ٻه سو ڪهاڻيون، ڊائلاگ ۽ گيتن کي لکڻ ۾ ماهر آهي.

ڪ، ک، گ

اڳيان وڏي ڪڏهن مهاڀارت جي پندرهن اڌيائن جو آنڌري، ڪرڻ ڪرڻ واري ننڪڻ سوميا جي ٿيندڙ پتا، شري گنٽور ڪومندا جوانيءَ ۾ پير پائيندي ئي پيءُ سان جهڳڙو ڪري ورتو هو.

جهڳڙو ان ڪري ٿيو هو، جو پتنيءَ کي وداع ڪرائي گهر آڻڻ جي باري هڪٻئي جي رضامندي ڪونه بيٺي هئي.

هن جي شادي پنهنجي مامي جي ڌيءَ سان ٿي هئي.

ٻه مڱڻي پڪي ٿيندي ئي سيٺن جو هڪٻئي وٽ اچڻ وڃڻ ئي بند ٿي ويو هو.

ڪومندا جي ماءُ- پيءُ جي ارڻ پٽت پٽي هئي. ماءُ کي شڪايت هئي ته جيستائين سندن نهن پنهنجي ماءُ پيءُ جي

سڪيلڌي ڌيءُ هئي. ۽ سندس پيءُ (ڪنيا جو پيءُ) چڱو چڙهيل هو، نه ڌيءَ جي شاديءَ ۾ نه هن پنهنجي مان جو خيال رکيو ۽ نه ئي پيڻ جي مريادا جو؟ ڏاجو ڇٺو يا رشوت، پنهنجي يا پنهنجي پاڻي صاحب جي مريادا جي مطابق نه ڀيڄائڻ ڪارڻ اها گرهڻي پتيءَ جي گهر اچڻ جي وقت کان ئي مٿهن سڃائي ويٺي هئي.

پيءُ کي ڪاوڙ ان ڪري هئي ته سندس سيڻ جهڙي طرح چل ڪپٽ کان اٽڪاڻ هن جهڙي شخص سان پنا ڏاجي ڏيڻ جي ئي پنهنجي پيڻ پرڻائي هئي، اُن ريت هاڻ به ٽريءَ ئي سرڪ ڏيکاري پنهنجي ڌيءَ هن جي پٽ جي حوالي ڪئي هئي.

هو هميشه چڙندو رهندو هو، ڇڻ سماج ۾ هن جو وڏو ناماچار هو. ۽ پنهنجي سالي سان ان نعيدي وشيه لي ڪٿ پٽ ڪري پنهنجي عزت تي ڇڻ داغ لڳائي ويٺو هو.

هن يا هن سبب شاديءَ کانپوءِ ٻنهي جي وچ ۾ ڳالهه ٻولهه بند هئي. اچڻ وڃڻ رڪجي ويو هو.

هن طرف جا مت مائٽ ۽ هن طرف جا سڄڻ هتان، هتان جون اهڙيون سڀئيون ڳالهيون ڪري ٻنهي طرفن جي وير کي اڃا به وڌائي رهيا هئا.

هيترن ورهين جي لاچاريءَ کان پوءِ ڪومندا جي سهري پنهنجي سيڻ کي شپ، ليک لکي موڪليو.

”اسان فلاڻو ڏينهن گوني جو مهورت مقرر ڪيو آهي. جيڪڏهين اهو ٽري ويو ته ڇهن مهينن گذرڻ تائين ٻيو ڪو مهورت ڪونهي. پنهنجو اهنڪار پاڻ وٽ دٻائي رکو.“

”اوهان جي جيڪڏهين ڌيءَ هجي ها، ته اوهان اهڙو ضد ڪڏهن به نه ڪريو ها.“

”اڇا ! جيڪڏهين اوهان ڀلو ٻرو نہ سوچي سگهو ٿا. چڱن وڏن ٻڍن کي هي خط ڏيکاري هنن جي حڪم پٽاندڙ ڪريو.“

ڪومودا جي پيءُ اُن خط کي بستيءَ جي ننڍڙي وڏي کي ڏيکاريو، فقط پنهنجي پٽ کي ڏيکارڻ ئي وسري ويو.

جن ماڻهن خط کي پڙهيو، اُنهن سڀني باهہ کي وڌيڪ ڀڙڪايو. ڌيءَ جو پيءُ ئي بہ هيترو گهمنڊ! ڇا ڪيس هيناٺين وٽي آدل ٻابل ڇٽي پيرين نہ پوڻ گهرجي؟

پنهنجي ڇسپاڻي سبب ڌيءَ جي گرهستي ناس ڪري رهيو آهي.

ڪومودا جي پيءُ پاڙي وارن جو ڇوڻ اکين ئي رکيو. سڄي ڳوٺ ۾ اُن چوڻي ٽيڻ بعد بہ ڪومودا کي اُن ڳالهہ جي خبر نہ پئجي سگهي.

بستي جي اُنهن وڏن ٻزرگن ۾ گروناٿم نالي سڄڻ هو. جوتش شاستر جو مهاپنڊت هو. پر تمام مٺي جو قربل هو. پنهنجو ڪم ڪار ڇڏي اُن کي پنهنجو ڪم ڪرائي ڪومودا کي گڏ وٺي بستيءَ کان ٻاهر واري گرام ديوتا جي باغيچي ۾ ويو. سربستي ڳالهہ ڪومودا کي ٻڌايائين. پيءُ جا افعال بہ ٻڌايائين. پوءِ هو چوڻ لڳو، ”پٽ اِها اُنهي اصلي ڳالهہ توکي پنهنجو ڀلو ٻرو پاڻ سوچڻ گهرجي.“

”ڇا پيءُ سان بغاوت ڪريان؟“

”ڇا اِهو مون کان ٿي ڇوارائيندين؟“

”ٻدا ٻڌائڻ جي ساٿڙن ۾ هليو وڃان؟“

”آهڙين حالتن ۾ وڏن جو نہ اِهوئي ڇوڻ آهي تہ ’اِهوئي سنو آهي‘.“

”شاستون ۾ تہ چون ٿا تہ پيءُ جو ايمان ڪندڙ پٽ کي اُتم ڪٿي پراپت ڪانہ ٿيندي آهي.“

"پر شاستون ۾ نہ اھو بہ لکيل آھي تہ خواب راھہ ڏانھن ويندڙ پنڌ جو داس ٻڌجي پنديءَ کي پيڙا ڏيندڙ شخص جي بہ ساڳي درگتي ٿيندي آھي."

"ھڪ ڳالھہ چڱي طرح سوچي وٺ تہ پيءُ جي ڳالھہ مڃي مرياادا پرشوتم شري رامچندر ڀڳوان جيان نالو روشن ڪرڻو اٿيئي تہ سچدانند جي مورتيءَ جيان اُن معصوم ڪنيا جو تياڳ ڪرڻ ئي واجب آھي. ڇا تنھن رامچندر کي سيتا ھٿ آئي ھئي؟ نہ، پر نہ. ھن پويتو ڌرتيءَ تي جنم ورتل ستيون، چاھي اُنھن جو پتي ڪھڙو بہ ڇونہ ھجي. ھنن سامھون زبان کولي ھڪ لفظ بہ ڪچينديون ڪونھن. اکين کان پلي ھو اکوچر بہ ٿي وڃي. تہ بہ کيس پنھنجي ھردي سنگھاسن تي ويھاري من، وچن، ڪرم سان رات ڏينھن کيس پوڄينديون آھن. اھوئي مڃينديون آھن تہ بار بار اُھوئي پتي کين ملي. ھو پنھنجو پاڻ مٿان ڦٽڪار وجھنديون آھن تہ ساٿس جلي مرڻ سندن نصيب ۾ نہ ھو. اِن ڪري ھن جي ياد ۾ پنھنجو باقي جيون گھاريندڙيون آھن. اھڙيون آھن اسان جي ديش جون ستيون!"

"اِن ڪري پٽ بالشڪ تون پنھنجي پيءُ جي ڳالھہ تي ھل! اُن ڇوڪريءَ جي آھہ توکي ڪونہ لڳندي. جيڪڏھين تنھنجي من ۾ رلي پر بہ پاپ جو کٽڪو ھجي، تہ پڻ، تہ اسان جي سمرتين ۾ ھڪ ھڪ پاپ لاءِ ھزار ھزار نمونا پراشچت جا ڏسيا ويا آھن. تنھنجو پيءُ پنسي وارو آھي، ھو توکان سيڪڙھہ ڪرائيندو ۽ توکي پاپ کي مڪت ڪرائي ڇڏيندو."

"۽ پوءِ سيان توکي ڪنھن ٻيا ماڻھن جي ڌيءَ ڳولھي شادي بہ ڪرائي ڇڏيندو. ڇوڪري جو پتا ھوندو تہ سياڻي وري اُھوئي جنجھٽ کڙو ٿي ويندو. اِن ڪري ھن پيري تنھنجو پيءُ اِھا خبرداري ضرور واپرائيندو."

”شاديءَ کانپوءِ هڪ پٽ ٿـــي پوڻي تہ تـون بہ ٿرندين، تنهنجون سڀ پيڙهيون جو ٿري ويندي ون.“

ڪومندا جي اکين مان آنسون وهي رهيا هئا. هـــو سندس جي چوٽن ۾ ڪري پيو. گروناڻم هن کي آٿاري پنهنجي هٿ سان سندس آنسون اگهيا. ۽ پوءِ چيائين،

”چوٿو ڪٽي جو. وڃ، هليو وڃ.“

ڪومندا ڪپڙا بدلائـڻ کانسواءِ بستيءَ کـــي پنهنجي صورت ڏيکارڻ بنا ائين ئي هلڻ لڳو.

رستي ۾ گروت جي سرحد تي، پنهنجي کيمپ جـــي تلاءَ جي ڪناري، سندس پيءُ سنڌيا وندن ڪري رهيو هو. ڪومندا کي سامهون اچڻو ٿي پيو. پيءُ جي پڇڻ تـــي، ”ڪيڏانهن سنيڙيو آهين؟“ کيس سچ پڌائڻو پيو.

پڻس کيس ڪونہ روڪيو. پنهنجي سنڌيا پوڄا ۾ لڳو رهيو. ٻڙٻڙائڻ لڳو،

”تہ ڇا توهان چاهيو ٿا تہ مان موٽي گهر ۾ نہ اچان؟“

”جڏهن کي مان، ايمان جو ڏيان نہ هجي، اهو ڇا اسان جي چانئٺ اندر پير رکي سگهندو؟“

ڪومندا ڪلندو هليو ويو. پيءُ ٻيٺو ٻيٺو ڏسندو رهيو.

هلندي هلندي هو هڪ نديءَ وٽ پهتو. زوردار برسات وسي رهي هئي. طوفان سبب بوندون سٺيءَ جيان چڀي رهيون هيون.

اونڌيرو ڇانئجي رهيو هو، طوفان لڳي رهيو هو.

نديءَ تي ڪاٺ جو ٽڪر وهي رهيو هو.

لهرن مٿان گجي تري رهي هئي. پاڻيءَ جو رنگ گهاٽو ٿيندو ٿي ويو.

چوطرف نظر ڦيرايائين. ڪٿي بہ ڪا ٻيڙي يـــا مهاڻو وغيره ڪانہ نظر آيس. ڪومندا جٽيو ڇلهہ ۾ واڙهي انگوڇي جو لنگوٽ

ٻڌي پاڻيءَ ۾ ٽپي پيو. ۽ ڊور هيٺ تائين وهندو هليو ويو. ۽ ۽ پوءِ هو مڙيو.

زوردار برسات وسي رهي هئي. گهرو انڌڪار ڇانيل هو. ڌارا تيز بڻجي ويئي هئي. اُن جي سهاري ڪومدنا آهستي آهستي ڪناري سان اچي لڳو.

ٻوڏ ۾ ڪي گهڙا وهي رهيا هئا. هڪ وچولي آڪار جو گهڙو هٿ آيس، جنهن جي سهاري هو ترندو ڪناري سان اچي لڳو هو.

ڪٿي دور هڪ ڏيٽي دکي رهي هئي. اُتي هو پهتو. ڪمل جهڙي هڪ جوانڙي آلن ڪپڙن ۾ ويٺي باهه سيڪي رهي هئي.

ڪومدنا هن جي سامهون وڃي ويهي رهيو.

"ڪير آهين تون؟"

"برهمڻ آهيان."

"برهمڻ آهين. ڀيرن تي ڀرانو." ڇوڪري اُٿي کڙي ٿي. هن پڇيو، "ڇا وهي آيو آهين؟"

"نه گهڙي جي سهاري."

"اُهي سڀ گهڙا اَسان جا آهن. ۽ سڀ جا سڀ گدگا مٿيا ٻوڙي ڇڏيا."

ڪومدنا من ئي من ۾ مشڪرايو.

هن پڇيو، "ڇا تون ڪنڀار آهن؟"

"اَسين ڪنڀر، ڀير ناهيون. منهنجو پيءُ مزدور لڳائي گهڙا وغيره ٺهرائي، فائدي سان وڪڻندا آهن. چڱو، هاڻ تون ڪائي، پي ڪٿان سگهندين؟"

"ڇا ويجهو ڪوئي ٻوٽ کائهي؟"

"آهي، پر ڪوهن تي آهي. پر رستي ۾ سڀ نديون اينديون تون ڪئن ويندين مهراج! اڄ هتي ئي رهي پئو! ڀکيو ئي سمهي رهج."

ڇوڪريءَ جو آنچل ڪجهه کجهه سرڪي رهيو هو. پنهنجي آنچل سان ڪومندا جو مٿو اگهندي ڇوڪريءَ پڇيو،
”پڙهيل ڳڙهيل پرهڻ آهين نه؟“
ڪومندا ”ها“ ڪئي.
”ڪهاڻي ٻڌائي ايندي اٿيئي؟ هڪ سٺي ڪهاڻي ٻڌاءِ.“
ڇوڪري ساڻس سٽجي ويٺي هئي.
ڪومندا پنهنجي ئي ڪهاڻي شروع ڪئي. جنهن ونهتال راجا وڪرماديه کي ٻڌائي هئي.
”اهو ڇوڪرو ان ريت پنهنجي پيءُ سان وڏيءَ ساهري وڃي رهيو هو، ته وچ ۾ هڪ ندي آئي. ڪنهن طرح هو ندي پار ڪئي. هن جي هڪ ڇوڪريءَ سان ملاقات ٿي. توکي ڪهڙي خبر ته هوءَ ڪهڙي ڇوڪري هئي. هڪدم سونهن جي جهڙڪي هئي. ڇوڪري جو من ڇوڪريءَ مٿان مفتون ٿي پيو. نه هو ڪيس ڇڏي وڃي ٿي سگهيو ۽ نه ئي ڏسندو رهي ٿي سگهيو.
”اهڙي وقت ۾ مهاراج!“ ونتال پڇيو،“ هن کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟“ وڪرماديه چپ رهيو، ڪيس ڪجهه به نٿي سجهيو.
ڇوڪريءَ نڪ تي آڱر رکي.
”ڪهڙي نه عجيب ڳالهه آهي! راجا جي ڳالهه نرالي آهي، پر هڪ ڳالهه تون مون کي صاف صاف ٻڌائي، ڇا هو ڇوڪرو سندر هو؟“
”هائو!“
”ته ڇا ڇوڪري مٿس موهت نه ٿي؟“
”ڇٺي نٿو سگهان. ڇاڪاڻ ته هو شادي شده جو هو.“
”ته ڇا ٿيو؟ هوءَ ڇوڪري هئي نه؟ نه چيو ڪانه نه ٻئي ايڪانت ۾ مليا هئا. ۽ ٻئي سندر هئا؟ پاڻي وسي رهيو هو. نه پوءِ ان مهل هن جو من ڇونه ڏولائمان ٿيو؟ مهاراج لڳي ٿو، ٻئي

ٻرهمڻ هئا، تڏهن خاموش رهجي ويا. اهـي ته من جـي ڳالهه لڪائيندا آهن. اِها ٻين جي وس جي ڳالهه ڪونهي."
ڪومندا ٻي ڏينهن ٿي ڇوڪريءَ ڏانهن ڏٺو. ۽ چيو:
"ڇوڪري جو من ته آهي، پر ڏجي ٿو نچاڻان ڇوڪري ڇا سمجهي؟"
ڇوڪري ٿهڪ ڏيئي کلڻ لڳي. کلي اوندي ٿي. پوءِ ڪومندا جي ڳل تي هٿ ڦيرائيندي چيائين، "اِهو سمجهان ته هو تـو جهڙو ئي ڪو ماڻهو هو."
ڪومندا ڇوڪريءَ جـو هـٿ پڪڙيو. مٿي آسمان ۾ تارا مشڪرائي اٿيا.
صبح ٿي، اکين تـي اُس چڙهي. ڪومندا سمهيو پيو هو. نه نچاڻان ڇا ٿيو، هو ڇرڪي اٿـي ويٺو. ڏٺائين ڇوڪري ڪپڙا پيرن ۾ پائي رهي هئي.
"هي ڇا؟"
"هي منهنجي ڌرم، ڪرم جو ڦل آهي."
ڪومندا کي عجب لڳو
اِسنان، سنڌيا فارغ ٿيو. ڇوڪريءَ جي پاسي ۾ ويهي رهيو.
"منهنجو نالو آهي ڪومندا ۽ گوت..."
وچ ۾ ئي ڇوڪريءَ کيس ڪپيندي چيو،
"تنهنجي گوت جـي نالي ٻالي سان منهنجو ڪهڙو واسطو؟ مان ته سمجهان ٿي ته ڀڳوان توهان جي روپ ۾ مون مٿان مهرباني ڪري آيو آهي."
"تنهنجو بابا ڪٿي آهي؟"
"رات جيڪو طوفان آيو هـو، اُن ۾ سڀ ٻيڙ پنهنجو وهي ويا. اُنهن سيني کي ميڙڻو آهي نه؟"
"اينديءَ ٿي کيس ٻڌائي توکي ٻاڻ سان گڏ وٺي ويندس."

”ڪٿي ؟“

”پنهنجي ڳوٺ ۾، توکي پنهنجي پٽڻ جهيان رکندس.“

ڇوڪري ڪجهه دير تائين کيس گهوريندي رهي. پوءِ ڪا ڪ زور سان ٽهڪ لڳي.

”اهو لوڪان ڪونه ٿيندو، بابو! مان هي ڏڙو ڇڏي ڪٿي به ڪانه وينديس.“

”ڪونه هلنديءَ، ڇا تنهنجو مون سان پيار ڪونهي ؟“

”ڪونهي ؟ هاءِ اما! اهو آدرم ڪونه ٿيندو ؟ اهو پريم پريم هڪ ڪن ۾ پورو ٿي ويو. ڪيلو هزار سال ڪل ديوتائن جيان آهي نه ؟ هڪ ئي پن، هڪ ئي گل، هڪ ئي قل! جيڪو منهنجو پٽ ڄمندو، ان جو نالو ڇا رکان ؟“

”اگر پٽ ڄميئي ته سندس نالو گروناٿ رکج. ڌيءَ ته خير ڄمندي ئي ڇو؟“

”پنهنجي منڊي نشاني ڏيئي وڃ. پٽ ڄمندو ته مان سندس اهوئي نالو رکنديس. کيس سيکاريندس. جڏهن وڏو ٿيندو تڏهن اها نشاني ڏيئي کيس لو وٽ موڪليندس. کيس لون پالي نپائي ڪمائڻ لائق بڻائج.“

ڪوممدا ڇوڪريءَ جو همٿ جهلي آزي نيزاري ڪرڻ لڳو. چيائين، ”لوڪان وڇڙجي مان نٿو رهي سگهان.“

ڇوڪريءَ چپ کي چڪ پاتو. چيائين:

”مون نٿي سمجهيو ته جنهن مون مٿان ڪرپا ڪئي، اهو مون مٿان ايترو مفتون هو. اسان جي همٿ ۾ ڇا آهي بابو!“

”سڀڪجهه ڀاڳ ۾ لکيل هوندو آهي. ڇا ڇڏي رهي نه سگهندين ؟“

”ڪالهه رات وارين ڳالهين کي سپنو سمجهه!“

”جيڪو مون کي ڪرڻو هو، سو ته ڪيم. ڪم پورو ٿي ويو.

ڪالھ ٿي اسنان پاڻي ڪري، مون ڪل ديوتا کان طلب ڪئي ھئي. اُھوئي ديوتا پوڙ ھٽجي ٿوکي وٺي آيو. ديوي ماتا جو من ۾ ڌيان ڪري مون پنھنجو پاڻ کي توکي سونپي ڇڏيو. منھنجي مڇنا پوري ٿي. وڃ بابو، پنھنجي زندگي جي!"

"چڱو ٺالو نه ٻڌاءِ؟"

"نديءَ کان پڇ. اُھائي ٻڌائيندي."

ڇوڪري ھڪ قدم اڳيان وڌايو. ڪومندا سھي نه سگھيو، روئي پيو. ڇوڪري رڪجي وئي. ڪومندا جي مٿي تي پنھنجو ھٿ رکي آٿت ڏيڻ لڳي:

"جيستائين پار کي ڏسي ڪونه وٺندين، تيستائين اھو دک رھندو. مان توکي آٿت ڏيئي نٿي سگھان. پنھنجي ان ڪٿا کي اسين مھاڀارت سمجھي وٺون. خود کي تون ارجن سمجھ، مون کي ناگ ڪنيا. اھا پريت اتي ئي وسار. مون کي ڏسڻ بدران پنھنجي پٽنيءَ کي ڏسندو ڪر."

ڇوڪري جھنگلي جھڙڪيءَ جيان نديءَ ڏانھن ڀڄي ۽ غائب ٿي وئي.

ڪومندا ساھڙي ھلمو ويو ۽ اُتي ئي رھڻ لڳو.

پوئي جي جنم جي خبر ٻڌي ڪومندا جي پيءُ تمام ترڪيب سان ڳوٺ وارن جو راضپو حاصل ڪيو ۽ پار کي ڏسڻ لاءِ سيڙ جي گھر پھتو. ھن جنم سان ٻنھي طرفن جو پاڳلپڻو دور ٿي ويو. ان گھٽنا جي ياد ۾ پار جو نالو (۱) تڪڪندا (پاڳل پاڻي)

(۱) تيلگو ۾ 'تڪا' معني پاڳلپڻو يا پاڳل، 'آنا' يعني پاءُ مردن جي نالي سان گڏ سنيھ ۽ آدر پاءُ سان مخاطب ڪيو ويندو آھي. (پاءُ) يا آيشا (پيءُ يا فقط 'جي') لفظ لڳو رھندو آھي. ان ريت عورتن کي 'اڪڪا' (وڏي ڀيڻ) يا اُما ماتا لفظ لڳل رھندو آھي.

اڪڪندا وڏو تي سوميا جي ٻڌو. هن سنسڪرت مهاڀارت جو ليلڪوء ۾ نثر ۾ ترجمو ڪرڻ جو سنڪلپ ڪيو.

ڪوممندا ٻيو ٿي ويو. پر هن جي حاضر جوابي يا نظر ۾ ڪو فرق ڪونه آيو.

اڄي به ها نه ڇا ٿئي ها؟ چاڪاڻ تہ سندس پٽ پنهنجي مدورتف سڌي جي حاصلات لاءِ وڏو رچناڪار بڻجي ويو هو. ڪاڪتيه ونش جو مهاراجا گڻپتي ـ ديو هن جي آندرا ـ مهاڀارت جي چندن کي، جنن جنن اهي لکجي تيار پئي ٿيا، گهرائي وٺندو هو ۽ آدر سان انهن کي پنهنجي اکين لسي وکندو هو. ۽ رچناڪار کي سدمان طور انعام اڪرام موڪليندو رهندو هو. ان ڪري ٻيائي ۾ بہ ڪوممندا راجسي ٺاٺ ٻاٺ سان گڏ رهندو هو.

هڪ ڏينهن ڪوممندا جي دربار لڳل هئي. ٻئي شيوا ۾ حاضر هئا.

تڏهن گروناٿ اتي اچي پهتو. ۽ ڪوممندا کي ڏنڊوت پرڻام ڪري الڳ هٽي بيهي رهيو.

”ڪير آهين؟“

”درشن لاءِ آيو آهيان.“

”ڇا بابو ايڪاگر ـ چت ٿي گرنٿ رچنا ۾ لڳل آهي. درشن ممڪن ڪونهي.“

”جيڪا آگيا، مان تہ اوهان جي درشن لاءِ آيو هئس.“

”ڪهڙي ڳالهہ آهي؟“

”ايڪانت ۾ عرض ڪرڻو اٿم.“

”چڱو پوءِ ڪانپوءِ درشن ڪج.“

گروناٿ پرڻام ڪري اتي ئي ويهي رهيو.

”تون ڇا ڪانيمدين؟“

”جيڪو نصيب ۾ هوندو.“

ڪوممدا گهوري ڪيس ڏنو. هن جو من سوال ڪري رهيو هو. هي ڪهڙو ننگ آهي ؟

جواب نه ڏيئي، ور مان منهن ڪيڏي ۽ اوڇ تي رکي ڪوممدا ڏانهن وڌائي.

ڪوممدا ڪنبي اٿيو. آسپاس ويٺل سڀ ماڻهو عجب ۾ پئجي ويا.

سيٺ کان موڪلائي ڪوممدا ”گروناٿ“ چٽي پٽ کي گلي لڳايو.

”بابو او بابو!“

”منهنجي ماءُ جيڪي اکيون ۽ نڪ ڀڏايو هو، سو ساڳيو آهي.“

”تنهنجي ماءُ ٺيڪ ته آهي؟“

”ليڪ هجي ها ته مان اتي ئي رهي پوان ها. توکي ياد ڪندي هئي، مون کي ڏسندي هئي ۽ بڪل ڦل جهڙي زندگي جي رهي هئي. پنهنجي ڪهاڻي هن مون کي ٻڌائي. مون ان وقت چيو هو ته توکي وڃي ڏسي اچان، پر هوءَ مون کان سواءِ زنده نٿي رهي سگهي. روئي پيئي هئي. ٽيو ڏينهن گيارس جي ڏينهن هن اکيون ٻوريون.“

ڪوممدا ٻارن جيان روئڻ لڳو. گروناٿ جي مٿي تي ٻانهن مان هٿ ڦيري چيائين، ”پٽ! تنهنجي ماءُ هڪ مهان عورت هئي.“

گروناٿ ڪلي پيو، جڻ ٻادلن جي هنجي وچڻ تي سج چمڪي رهيو هجي. چيائين، ”ڪون منهنجي ماءُ جي واڪاڻ ڪندين؟ چڱو. هن نه چيو هو منهنجو هڪ نندو ڀاءُ به آهي، جنهن جي وڏوتا تمام مشهور آهي. ڇا مان ڪيس ڪي ڏسي سگهان ٿو؟“

ڪوممدا ڪجهه گهٻرائجي ويو.

”پٽ! وڏيا، ٻڌي سگهي توکي لائق ماڻهو اڻڄڻو آهي. ٻر

تنهنجي اهڙي حالت آهي جو شڪ اچار به نٿو ڪري سگهن.
اهو سڀ منهنجي سوارٿ جو ڦل آهي، اهو منهنجو ئي ڏوهه آهي."

ايتري ۾ ٽڪندا سوميا جي پڌاريو. من ئي من ۾ مهاڀارت
جي هڪ پد جي رچنا ڪري گنگنائي رهيو هو.

هنگي ڏسي گروناٿ اٿڻ لڳو. ڪومندا 'گروناٿ' سڏي روڪيو.

سوميا جي خوشيءَ وچان چيو، "پتاجي اوهان جو منهن ڏسڻ
سان پد پورو ٿي ويو." اها ڳالهه چئي ٿي رهيو هو، ته ٽوسيو ۽
پڇيائين، "هي ڪير آهي؟"

"خود ڪي ٽون ڪوي، پوهم سمجهين ٿو. ڇا ايتري به ڄاڻ
ڦ اٿيئي ته مان ڪير آهيان؟ ذرا مهاراج جي پاسي ۾ ويهه! ته
ڏسان!"

ٽڪندا کي غصو آيو. چيائين،

"هي ڪير آهي؟ کهڙي نه واهيات بولي اٿس."

"بابو، جيڪو هوا ۾ پيدا ٿيو، ڌوڙ ۾ وڏو ٿيو، اها ان
جي بولي آهي. تار-پٽ جهڙي گندري ڀونڻ واري تنهنجي بولي
آهي. بابو، تون مون کان ننڍو آهين، ان ڪري مان توکي
نمسڪار ڪريان ٿو. وڏي مهاراج اڳيان ڪنڌ جهڪائي من جي
ڳالهه چوندس."

"تنهنجي ڀاشا مون به پڙهي آهي. هيڏانهن هوڏانهن ڳالهائي
ڏنم. ماڻهو عجب ۾ پئجي ويا. گونگا ڇوڻ لڳا، مان چريو ٿي
پيو آهيان. مون کان جلڻ لڳا ۽ چوڻ لڳا، "هي پوهمڻ ٿي ويو
آهي." اهو سمجهي ڇڏي ڏنم. گونگي بوليءَ ۾ گيت ناهي
ڳائيندو آهيان. جڏهن اهي گيت ڳائيندو آهيان. ته ڳايون پڌڻ
لڳنديون آهن. پکڙا اچلون ڏينديون آهن."

"ڇا اهو پيءُ جو ڦل ناهي بابو؟"

"توهان جهڙو ماڻهو هزارن ۾ هڪ ٿيندو آهي. جيڪو ڀاڙ

اورانگهڻ جهڙي ڪويتا جوڙيندو آهي. ڪنهن راجا مهاراجا کي وٺي ته اهو اهو هاٿي انعام ۾ ڏيئي."

"هڪ کي روئي، ڪپڙو ميسر ڪرڻ واري اوهان جي ٻولي آهي، هزارين ماڻهن جي ٻولي منهنجي آهي."

"بابو مان تو جيان چانو واري گهر ۾ پيدا ڪونه ٿيو هئس. ٻوڙ آئي هئي. منهنجو پيءُ وهي آيو هيو. ڪيس ٻوساٽ ۾ آئي ٿيل منهنجي ماءُ هڪ وڻ هيٺان ويٺل نظر آئي. جنهن وچ ۾ بادل ملي ويندا آهن، تئن ئي هو ٻئي ملي ويا. آڪاش جي چانو ۾، تارن جي جوت ۾، مان پنهنجي ماءُ جي پيٽ ۾ آيو هئس. ندي جي لهرن جي جيڪا ڀاشا آهي، اهائي منهنجي ڀاشا آهي."

"مهاشيه، توهان ڪير آهيو؟" لڪندا سوميا جي سنڀالي پڇيو. ڪومندا ڪجهه ڳالهائڻ وارو ئي هو، ته گروناٿ اچي ايهي پرڻام ڪيو. ۽ اهو چئي هلڻ لڳو،" بابو، منهنجو ن اڪيون ٿيون ن. هاڻ مان وڃان ٿو."

"پتاجي هن کي روڪيو!"

"بابو خير آئو ته مان ترسڻ وارو ناهيان. توهان سڙي سان رهو، بابو!"

لڪندا پتڙائجي ويهي رهيو. ڪومندا پٽ وٽ پهچڻ جي ڪوشش ۾ چار قدم اڳيان وڌايا.

چهائين،" چو پٽ مون کان ناراض آهين؟ ترسندين ڪانه؟"

"بابو، منهنجي ماءُ چيو هو ته جڏهن تون اها ڳالهه چوندين، تڏهن مان توکي ڪيلي جي ياد ڏياريان. تڏهن تون ڪجهه به نه چوندين. مون کي ته پنهنجي زندگي گهارڻي آهي نه؟ وڃان ٿو، بابو، جڏهن منهنجي ننڍي پاءُ کي ڏيءُ جمي ته هن جو نالو منهنجي ماءُ چيو هو، هن جي نالي تي رکيو وڃي."

گروناٿ ليزيءَ سان هليو ويو.

ڪوممندا ڏسندو رهيو.

ٽڪڪندا ٻيءَ وٽ آيو ۽ پڇيائين، ”پتاجي هو ڪير هو؟“

”تنهنجو وڏو ڀاءُ.“

ڪوممندا کيس سڄي ڪهاڻي ٻڌائي.

ٽڪڪندا هٿ کڻي گروناٿ جنهن طرف ويو هو، ڏٺائين، ۽ ڏيان جي مدرا ۾ ويهي رهيو.

”پتاجي، مهاڀارت جي رچنا جو ڦل ڇا آهي، اهو مان اڄ سمجهي ويس. وياس ڀڳوان جي مهاڀارت ڪسي رنگ چاڙهي سڌاري لکڻ وارو ماهر مان آهيان. ڪوي، برهمڻ آهيان نه! منهنجو اهنڪار هٽائڻ لاءِ ڀڳوان هن روپ ۾ پڌاريو هو. مان نه اهوئي ٿو سمجهان. ڀڪ ئي ڀڪ ڀائي صاحب ڪوي آهي. ڇا مان به ڪوي آهيان؟“

”منهنجو ڀاءُ ٻيج - مها پونن ۾ شاسوت ڏڙڪندڙ ٻوم لتو جي پراڪاشنا آهي. ڀاءُ جي ڀاشا کي امرتا ۽ ناماچار پراپت ٿيندو.“

”پتاجي، سوميا جي ٻڌڻي سنڪلپ ڪيو هئم. ان ڪري مهاڀارت کي پورو ڪندس ٿي. پوءِ هٿ ۾ قلم کڻندس. ڀاءُ ڪوي آهي. مان به ڇا ڪو ڪوي آهيان؟ ڇا منهنجي ڪويتا به ڪويتا آهي؟“

گهر خريد ڪيو

ليکڪ :- شري ڪوهوري ويٽو گوپال راو

جنم جو هنڌ :- وجيه واڙا، تاريخ ۴-۹-۳۵ آتي ڏي تعليم حاصل ڪيائين. اڄڪالهه حيدرآباد ۾ آيورويد جو اڀياس ڪري رهيو آهي. ٻال پتريڪائون پڙهندي رهڻ سان چوڏهن ورهين جي عمر ۾ ئي لکڻ شروع ڪيائين هيلتائين ۱۵۰ ڪهاڻيون شايع ٿي چڪيون اٿس. "ڪوموري جون ڪهاڻيون" (ڪوموري ڪٿلو)، چور ٻار (ٻال دونگا) ٻه ڪهاڻين جا مجموعا ڇپجي چڪا اٿس.

اڻ شايع ٿيل ناٽڪ

(۱) ڪڪائون گهر (پڪڪوڻلو)

(۲) نئون ڊاڪٽر (ڪوتا ڊاڪٽر)

(۳) هڪ ڪلاڪ (اوڪ گهنٽا)

ناول

(۱) ننڍي پيڻ (چيڪڪا)

(۲) ڀهاڙن ڪان پري (دڳتالا ولتل)

گهر خريد ڪيو

برسات جي موسم آهي. ڪالهه کان شروع ٿي. اڄ صبح جو ڦڙو ڦڙو شروع ٿي ۽ پوءِ زوردار برسات لڳي. وسڪاري سان ڪمري جو هڪ حصو نه هڪدم آلو ٿي ويو. ڏولي، ڪرتو نه ضرور ڀسيا، پر اڳيان وڏي هن دريءَ جا پٽ بند ڪيا.

برسات بند ڪانه ٿي. اهان ٽائين بند ڪونه ٿي. هيٺئر چار وڃي چڪا آهن ٿوري دير ڪــان پوءِ پنج وڄندا. ڪجهه دير ڪانپوءِ ڇهه. اينري اوندهه ڇانئجڻ لڳندي. ۽ رات ٿي ويندي. پوءِ سياڻي ٽائين ڪوبه ڪم ڪري نه سگهبو.

به چــار مدت پسندو، ڪجهه سوچيندو بيٺو رهيو. اينري ۾ ٽپ سان هڪ ڦڙو ڻيڪ هن جي ڪوٺڙيءَ ٿي پيو. اُن سان گڏوگڏ پيو به. مٿو مٿي ڪڻڻ ٽائين هڪ پيو به. مٿو ٽاڻي ڇــت ڏانهن ڏسڻ لڳو. هن پيري ڦڙو ڪريو نه سڌو سندس واڪ ۾.

ڇڙي ڪري هن هڪ قدم پنيان هٽايو. هن پيري ڪلهي جو وارو آيو. پٽ پسڻ لڳي هن جــي. ٽپ، ٽپ، ٽپ. گهر ۾ به اُها ٽپ ٽپ. جٽي ويو، اُلي سڄو فرش آلــو هو پنين مان به پاڻي چوهي رهيو هو. ڇت به سڄي جي سڄي آلي هئي.

سڄو آلو ٿي ڪاوڙ ۾ اندر پهتو. سڄي گهر ۾ سڌاٽو آهــي. ڪل ٽي ڪمرا آهن. ٻي ڪمري جي به ساڳي حالت آهي. وچ ۾ دالان، هڪ طرح سان ٺورو ڻيڪ آهي، پر رنڌڻو نه جڻ روئي روئي اڌ مئو ٿي چڪو آهي.

وچ واري دالان ۾ پيل ٿڏي تي ڇڏمبرم ليٽي پيو.

پاڻي، پاڻي، پاڻي. جٽي ڏسو پاڻي. گهر گهر ۾ پاڻي. سو هن گهر جي ڪهڙي ڳالهه ڪجي؟

هاڻ هن جي عمر ٥٥ ورهين جي آهي. جڏهن کان وٺي سمجهڻ ٻجهڻ لائق ٿيڻ ٽائين ۽ اُن کان وٺي اڄ ٽائين هو ڪڏهن سٺي گهر ۾ رهيو ڪونه هو. سڄي زندگي پاڙي جــي جڳهين ۾ رهيو. اينرن ڏينهن ۾ هو پاڙي جي گهرن جو عادي ٿــي ويو هو. گهر اندر اونهاري جي گرمي به برداشت ڪيائين، برسات پڻئي نه اُها به برداشت ڪيائين. اُس به سٺائين نه برسات به. مالڪ مڪان خالي ڪرڻ لاءِ چيو نه اُهو به خالي ڪيائين. سڄي دنيا جــون

مصيبتون سنائيندي. ڏهاڪو کن گهر مٽايائين. پر ڪنهن به گهر ۾ هن جو ڪو حق ڪونه هو.

ڪوڙ پچائيءَ ۾ هن اها ڪلپنا ڪانه ڪئي، ته هي منهنجو گهر آهي. جيئن چاهيندس مرمت وغيره ڪرائيندس.

هي پاڙي جو گهر آهي، پاڙي جو. سدا ڪيس اهو ئي ڀؤ لڳو رهندو هو. رات جو دير تائين ٻتي ٻارڻ لاءِ مڪان مالڪ کان ڊڄندو هو. گهر ۾ پرائيويٽ طور تي پڙهڻ وارا شاگرد جيڪڏهن ذرو به شور ڪندا هئا، ته مڪان مالڪ ترت گهر خالي ڪرڻ جي ڌمڪي ڏيندا هئا.

ڪنهن ڪنهن گهر ۾ ته نه اچا پٽاندڙ پاهر نڪرڻ جي سهوليت هئي ۽ نه ئي اندر اچڻ جي اجازت.

سامهون واري گهر سان جهڳڙو، پاسي واري گهر سان بگاڙو، پاڙي جي نل تي پاڙي وارن جو جهڳڙو، پاڙي لاءِ مالڪ سان تڪرار ڪرڻ.

دوهه، وروڌ ۽ دشمني. نه جاڻان ڇا ڇا.

سڀ ڳالهيون هن جي مٿي ۾ چڪرائجي رهيون آهن. هن ڪيترين ئي رنڊڪون برداشت ڪيون آهن! پر ڇو؟

وڏيڪ پاڙي ڀرڻ جي شڪتي ڪونه هئي. ان ڪري نديو وڏو گهر ونندو هو. سستن گهرن ۾ ئي ڪيس گرهستي هلائڻي پوندي هئي. جنهن نه هئڻ تي به صبر ڪرڻو ئي پوندو هو.

هن جي عمر پنجونجاهه سال هئي. اڄان ڪالهه ئي ته رٽائرڊ ٿيو آهي.

نوڪري به ڇا هئي؟ بيت ائي پوري سگهڻ جهڙي اسڪول جي ماستري.

پنج هزار رپيا هٿ ۾ رکي ڪانئس اها ماستريءَ جي نوڪري کسي وئي هئي.

هيترن ڏينهن ڪانپوءِ زندگيءَ ۾ پريشانين جي هيراڪ ٿي وڃڻ بعد ڇو هن جي من ۾ هلچل مچي رهي آهي؟ نوڪريءَ کان هميشه لاءِ موڪل ملي وئي. هاڻ هن شخص کي صبح جو سڄ اڀرڻ کان اڳ جاڳڻ جي ضرورت ڪونهي. ٽڪرو ٽڪرو فارغ ٿي، گهر هيڏانهن، گهر هوڏانهن ڀڄي ڀڄي مڙل ٿڪون هٽڻ جي ضرورت ڪونهي. نه ئي آفيسن جون چڙٻون سهڻ جي ضرورت آهي. هاڻ نه ئي رات جو ١٢ بجي تائين ويهي شاگردن جون ڪاپيون جاچڻ جي ضرورت آهي.

ايتري سان سنتوش نه ڪري من اڃا ڪنهن ڳولها ۾ آهي. ڪنهن کي حاصل ڪرڻ لاءِ گهر ۾ جيئن کان ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ جي چڪر ۾.

"مون کي هڪ گهر خريد ڪرڻ گهرجي." چدمبرم جي سوچ ۾ هڪ ڀيرو وري ٻوڙي وئي. اُهو ڪيترو نه مٺو آئيو هو.

ڪالهه ئي هن جي هڪ دوست، ٻجويهه ورهيه پراڻو دوست جنهن جي زندگي ٿي، ٽٽي هئي وٽس اچي طلب ڪئي،

"منهنجي هڪ مدد ڪندين؟"

"ڪهڙي مدد؟"

"ڪندين؟"

ٻڌڻ لڳو چدمبرم. ڇا مدد ڪرڻ لائق هو آهي؟ هن وري پڇيو، "ڇٺو نه سهين؟"

"مون کي رپيا کپن."

"گهڻا؟"

ٺهڪ ڏيئي کلڻ لڳو. وار پڇي وڃڻ بعد به، سوڀ ۾ گهنج پئجي وڃڻ بعد به، ٻڍاپي سان ڀيڙهيل هوندي به هن جي کل ۾ جوانيءَ جو رنگ هو.

"مون کي نه گهڻائي کپن، پر ڪير مون کي ايترا رپيا ڏيندو؟"

چڏمبرم من ۾ چيو، ”مان ته ڪجھه به ڏيئي نٿو سگھان.“
ظاهري طور هن چيو،
”مون وٽ آهن ڪٿي؟“

”پڻ!“ آيل جھوني دوست وڏي ڳالھ وچان چيو، ”مھنجي پيءُ جي پيءُ پڇاڙيءَ ۾ مھنجي ڏاڏي راڄائي زندگي گذاري هئي، مھنجي پيءُ به ۽ مون به. هو سڀ جيئرا نه، پر مٿا به راڄائن وانگر. پر مھنجي نصيب ۾ اهو لکيل ڪونهي. مھنجي سڄي ملڪيت ڪڏهن جو ختم ٿي چڪي آهي. ڪيترن ڏينهن تائين ته گھر ۾ اَن جو ڪڻو به ڪونه رهندو آهي. پر انهن هوندي به تو ڪڏهن مون کي ميرا ڪپڙا پهريندي ڏٺو آهي؟ اڄ به نه. ٻاڻا اٿم، دنيا جي نظرن ۾ خود کي ڪنگال سڏائڻ برداشت ڪونه ڪري سگھندس، اِن ڪري اهو سڀ ٻاهريون ڳالھ آهي. تون مھنجو سچو دوست آهين، اِن ڪري چئي رهيو آهيان. توکان مان پنھنجي ڪابه ڳالھه لڪائيندو ناهيان. ڪجھ ڏينهن اڳ ڇوڪري کي ڪالھه بخار چڙهيو، ته هن جي دوا لاءِ ڪيسي ۾ هڪ ڏمڙي به نه هئي.“ هن جو گلو ڀرجي ويو. گرم آهون ڀريائين، جيڪي ٿڌي هوا ۾ ملي ويئون. چوڻ لڳو، ”زندگي زهر ٿي ويئي آهي. اِن ڪانسواءِ مان نٿو رهي سگھان. مھنجو فقط گھر ئي بچيل آهي. هاڻي لاچار اُن کي به وڪڻو پوندو.“

هن پنھنجي بيوسي ڏيکارڻ لاءِ پنھنجا ڪلھا لوڏيا.

”پرائي سان سودو ڪري پنھنجي عزت مٽيءَ ۾ نٿو ملائي سگھان، توکي ئي مھنجي مريادا جي رکيا ڪرڻي پوندي.“

ڪهڙي نه عجيب ڳالھه آهي! هي ڪهڙو ماڻهو آهي بيوسي سان منٿون ڪري رهيو آهي! مون ۾ ايتري طاقت آهي ته مان هن جي رکيا ڪري سگھان؟

”پراويڊنٽ فنڊ ته توکي مليو هوندو؟“

هاڪار ۾ هن ڪنڌ لوڏيو.

"گهڻو؟"

"پنج هزار."

"مان جيڪو ڪجهه چئي رهيو آهيان اهو ٻڌ ۽ سوچ! منهنجو گهر نه تو ڏٺو هوندو؟ مڪان جي مالڪي ڇا ٿيندي آهي، ان جو تون اندازو لڳائي سگهين ٿو. ۽ ٻي هزار رپيا به جمع ڪري وٺ، مڪان توکي ڏيئي ڇڏيندس."

"مان گهر وٺي ڇا ڪندس؟" ڇدمبرم ٿڙڪندي چيو.

"ڇو؟ ڪهڙيون ٿو ڳالهيون ڪرين؟ اڄڪالهه ٻجي گهر کان وڌيڪ ٻيو ڪهڙو سک آهي؟ تون جيڪڏهن مون کي پنهنجو دوست ٿو سمجهين، ته مون تي وشواس رک. مجبوريءَ جي ڪري مان ڪجهه وڪڻي رهيو آهيان، نه ته ٻي ڪا ڳالهه نه هئي. مان ڪهڙو ماڻهو آهيان، ان جي نه خبر اٿيئي نه؟ منهنجو ٻول ڪلي ۽ ڇهن ماڻهن ۾ مان ڪلرڪ هاب ٿيان، اهـا ڳالهه تـه توکي ڪونه وڻندي؟"

"نه" ڇدمبرم چيو.

"نيلاميءَ ۾ ٻه چار رپيا وڌيڪ نه ملندا، پر مان مريادا؟"

سدائين ان جي اها رٽ لڳي رهي. اهي ٻـي ٻه لفظ ڪيس سڀ کان وڌيڪ پيارا آهن.

"ڇا ٿو چوين؟"

"ڇا چوان؟ جنهن ڏينهن کان پراويڊنٽ مان پئسا مليا آهن تنهن ڏينهن کان سوچ ۾ آهيان. مون کـي سمجهه ۾ نٿو اچي ته انهن پئسن جو ڇا ڪريان؟ پهرين ته سوچيو هئم، ته وياج تـي چاڙهي ڇڏيان. پر پوءِ سوچيم، ليڻ ڏيڻ جـو ڌنڌو منهنجي وس جي ڳالهه ڪانهي. منهنجي نظر ۾ ٻه ٽي رستا ضرور آهن. ڪجهه نه ڪجهه ته ڪرڻو پوندو ٿي. گهر واري سان صلاح مصلحت ڪرڻ

آجائي آهي. ساڻ صلاح ڪرڻ جو ويچار من ۾ اُٿندي ئي دل ڳڀرائجي ٿي. عورتن ۾ عقل ٿيندو آهي، اِها ڳالهه مان نٿو مڃان."
اوچتو ئي هن جي جهوني دوست اِهو مسئلو آڻي کڙو ڪيو. من ئي من ۾ سوچي رهيو هو، ان ۾ لاڀ آهي يا هاڃي؟ مون کي ڪهڙي خبر؟ مون کي اِنهن شين باري ۾ خبر ئي نه ڪرنهي.
"سوچڻو پوندو."
"چڱو سوچي وٺ، هڪ ڪلاڪ جو وقت ڏيان ٿو."
"صرف هڪ ڪلاڪ!" گهٻرائجي ڇدمبرم چيو. پوءِ اِهو سوچي، هيٺئين نه جان ڇٽي. چيائين،"چڱو سڀاڻي ٻڌائيندوسان."
"سڀاڻي سمجها جو مان ٻهڌجي گهر ايندس. ياد رکج، معاملو ڏکڙ جو آهي. هڪدم ارجنٽ!"
"ٿوري چو تڪليف ڏيان؟ مان خود اچي پنهنجو فيصلو ٻڌائي ويندوسانءِ." (هو پلو مانس ويو.)
سڄي رات سوچڻ بعد هڪ مسئلو اُٿي کڙو ٿيو.
حل ڪئن ڪري؟ دوست جون ڳالهيون ٻڌي رهيو هو تڏهن من ۾ ڇدچلتا ڪونه هئي، پر گهيرتا سان سوچڻ بعد، پنهنجو ٽيڻ واري گهر جي ڪلپنا مٽر اڀي. هيٺون سالن کانپوءِ پنهنجو خانگي گهر. لڳاتار پاڻي جي گهر ۾ رهندڙ لاءِ پنهنجو گهر هئڻ وچتر لڳندو ئي. شروع شروع ۾ ڪجهه ڏپ، پوءِ ڪجهه پريشاني، اُن بعد ڪجهه ڪوتوهل، اُن بعد آنند هرڪنهن کي محسوس ٿيندو آهي.
ايترين سارين ڏاڪڻين پار ڪرڻ کانپوءِ ئي سک ڪٿي آهي؟ مڪان مالڪ بڻجڻ بعد ئي آنند حاصل ڪري سگهجي.
آهستي آهستي خريد ڪرڻ جو ويچار زور پڪڙيندو ويو. پر هو ڇا ايترو بار کڻي سگهندو؟ ٽن هزارن جو قرض. ناممڪن.
سڄي رات جي سوچڻ جو نتيجو نڪتو ناڪاري فيصلو. پر

مون مٿان قابو پائڻ هن لاءِ مشڪل ٿي رهيو هو. برسات به ڪيتري نه بري بلا آهي، نچاڻان ڪهڙي جهوني ڪسر ڪڍي رهي آهي اهڙي برسات ۾ پسندو پنهنجو فيصلو هن جي گهر وڃي ڪئن ٻڌائي؟

هڪ ئي ڏينهن ۾ جنم ورتل اڃا ڪيتري نه پورهل آهي؟ ڪيتري نه ڪشش ڪندڙ آهي. هن ٻين سڀني ڳالهين کي وساري ڇڏيو.

اهوئي نه، ڪڏهن به هو ايترو گهبرائجي نه ويو هو. پاڙي واري گهر مان هن جو من ڪٿو ڪونه ٿيو هو.

ليڪن گهر ۾ نل ڪونهي. کوهه به ڪونهي. بجلي به ڪونهي. برسات پوندي نه سڄو گهر آلو ٿي ويندو آهي. تنگ ايترو جو ڇا چئجي. پاڻ خود، پتني ۽ ٻار ٻچا ڪئن نباهي سگهيا هئا ايترن ڏينهن تائين؟

وڪري لاءِ ميسر مڪان سندس ڏٺل آهي. هن ڪان ڏٺو آهي. بنگلو آهي بنگلو. بجلي آهي، نل آهي. سڀ سهوليتون آهن. آسپاس ۾ سڀڪجهه سٺو آهي، ان کان وڌيڪ ٻيو ڇا کپي؟ ايتروئي نه، ٻه پنهنجي رهڻ سان گڏو گڏ، ڪجهه حصو پاڙي تي به ڏئي سگهجي ٿو.

اها وري ڪهڙي ڳالهه ٿي، پاڙي تي پنهنجو گهر ڏيان؟ سرير ۾ روم روم ڪڙو ٿي ويو، اکين ۾ آنسون پرجي آيا، ڇلڪڻ ۾ دير ڪونه لڳي. ان وقت هو اپار آنند کي محسوس ڪري رهيو هو. هو ڪيڏو نه وڏو ڪم ڪري رهيو آهي! هو هڪ مڪان جو مالڪ بڻجي رهيو آهي، پاڙو ملي رهيو آهي، چوطرف ماڻهو ڪيس گهوري ويٺا آهن. پاڙي تي ڏيڻ لاءِ منٿون ڪري رهيا آئس! ڪيترو نه وڏو ڏنڊو، ڪيترو نه وڏو ڪاروبار!

ڪيس لڳو، ڄڻ ڪنهن سندس در ڪڙڪايو آهي. هيتري برسات ۾ هن جي گهر ۾ اچڻ وارو ڪير هوندو؟ اهو سوچيندو

ئي رهيو. هو پنهنجي جڳهه تان اٿيو ڪونه. پـــل ڪانپوءِ وري
دروازو کڙڪايو ويـو. شڪ دور ٿيس. سندس گهر جوئي دروازو
هو. کڙڪائڻ وارو زور سان ڇو نٿو کڙڪائي؟ لاچار خود اٿي هن
دروازو کوليو. هڪ ڏٻرو، پتلو، لمبو شخص دروازي تي بيٺو هو.
چپن کليل هئي.

"اڃا تون آهين! اندر هليو اچ!" چدمبرم خوشيءَ مان چيو.
پوءِ دروازو بيڪڙي چڙهيائين.

ٻئي لڏي تـي اچــي ويهي رهيا. نئين آيل شخص پڇيو،
"ڪهڙو فيصلو ڪيئه؟"

ايندي ئي سودي جي ڳالهه ڇيڙيائين. هـو ڪيترو نه منتظر
آهي! مون کي ساڻس صاف صاف ڳالهه ڪرڻ گهرجي. دوستيءَ
کي ڪجهه دير پاسيرو رکڻ گهرجي، چالاڪي ورتائڻ گهرجي.
هن چيو،

"ايترو ڏيئي ڪانه سگهندس."

"اٺ هزار ئي نه آهن."

"هان!"

"ها." هڪ رکي ڪل ڪلندي هن چيو.

"هيڏي وڏي مڪان کي تو هن کان گهٽ ۾ خريد ڪرڻ لاءِ
ڪئن سوچيو هو؟"

"مان پنهنجي طاقت کان مٿي ڪجهه ڪري نٿو سگهان."

"قرض ڪڻ!"

"گهڻو؟ ٽي هزار قرض مان ڪٿي ڪونه سگهندس."

"چڱو نه ٻڌاءِ! گهٽ ۾ خريد ڪرڻ جو ويچار اٿيئي؟"

"ڇهن هزار رپين کان وڌيڪ هڪ پائي به ڪونه ڏيئي سگهندس."

هو شخص اٿي کڙو ٿيو. چيائين، "لالچ جي به ڪا حد هئڻ
گهرجي. ٺيڪ آهي، مان تنهنجو اُپڪار زندگي ڀر ياد رکندس."

هوج ئي کهڙو اٿم. پنهنجي مان مريادا جي نيلامي ڪري ڇڏيندس."

"تنهنجو گهر تمام پراڻو آهي." چندمبرم آهستي چيو.

"ته به اٺن هزارن رپين کان وڌيڪ اگهه ملندو."

چندمبرم چپ رهيو.

"چڱو ته مان هلان ٿو." چئي هن ٻه ٽي قدم وڌايا. چندمبرم جي دل روئي اٿي. هو وڃي رهيو آهي، منهنجو سپنو وڃي رهيو آهي، منهنجو سپنو وڃي رهيو آهي چندمبرم کي لالچ ستائي رهي هئي.

"چڱو پنج سو پيا به."

"بيڪار آهي."

هو وڃي رهيو آهي. چندمبرم کي غصو اچي ويو. مردانگي وارو غصو نه هو، پر نراشا مان پيدا ٿيل غصو هو، دک مان پيدا ٿيل غصو هو.

"مون کي نه کپي تنهنجو گهر، وڃ." وڏي واڪي ٿي چندمبرم ڏور سان چيو، "تون پنهنجي هوڏ تي بيٺو آهين. توکي منهنجي سهوليت ۽ تڪليف جو خيال نه ڪرڻ گهرجي؟ اهڙي لاپرواهي؟ ٽي هزار رپيا جيڪو مان قرض کڻندس، اهو لاهي ڪئن سگهندس؟"

وڃڻ وارو ترسيو، مڙيو، واپس آيو، هن جي اکين ۾ ڳوڙها هئا. چيائين، "چڱو منظور اٿم."

چندمبرم خوشيءَ وچان اٿي بيٺو.

"پورين پنج هزار ته ڏي." هن هٿ ڦهلائي چيو. هڪدم رئيس بڻنگ. ڳالهين ۾ به وڏ ماڻهپي.

"رپيا هن وقت ڪٿي آهن؟ بئنڪ ۾ آهن. سڀاڻي معاملو پتائيندا سين. پر ......"

ايترو چئي چندمبرم رڪجي ويو. ڪجهه شڪي لهجي ۾ پڇيو، "چو؟"

”مون کي ٻندرهان سو ڪير ڏيندو؟“

”اُن جي ذميواري منهنجي آهي. تون گهر گروي رک، مان اوکي رپيا ڏياريندس.“

”گروي؟“ چدمبرم عجب وچان پڇيو.

”ها ان ۾ ڊپ جي ڪهڙي ڳالهه آهـــي؟ سهوليت مطابق قرض لاهي ڇڏج!“

”منهنجو عقل ڪم نٿو ڪري.“

”ڪجهه به ٿئي، ميدان ۾ لٿو آهين. جيڪو ٿئي، سو ٿئي، اهو ٺيڪ ڏي.“

”چڱو ٺيڪ سياڻي ايندس.“

هو هليو ويو. چدمبرم وري لڏي ٿي ويهي رهيو.

هيترن سيني ويچارن جو بار هو ڪيئن کڻي سگهندو؟ هر ڳالهه ٿي کيس عجب لڳي رهيو هو، هو ڊڄي رهيو هو، هيڏي وڏي ڪم ڪي، ڪنهن کي ٻڌائڻ بنا، صلاح وٺڻ بنا، اڪيلي سر ٿي سهوليت سان ڪيئن ڪري سگهيو؟ اها همت ڪٿان آئي؟

جواب نٿو ملي، نٿو ملي سگهي.

ٿن ڏينهن جي اندر تمام خوبصورتيءَ سان سڄي معاملي کي پڄائي ورتائين. مڪان جي تورِي مرمت ڪرائڻي پيس. قرض جو بار ٻن هزار رپين تائين پهچي ويو. ٽين ڏينهن گهر تي چدمبرم جو قبضو ٿي ويو.

ان ڳالهه جي هن جي پتنيءَ کي به ڄاڻ نه هئي. ٻارن کي به ان ڳالهه جي خبر نه هئي.

شاديءَ لاءِ ويل اُنهن ماڻهن کـــي موٽڻ ۾ گهٽ ٽي ڏينهن پيا به لڳندا. اچڻ تي هو عجب ۾ پئجي ويندا، يا خوش ٿيندا، آنند مگهن ٿي وڃن، چدمبرم جي اهائي اڇا هئي.

مڪان خالي ٿي ويو. پنهنجي قبضي ۾ اچي ويـــو. ان ۾

مرمت ڪرائڻ جي ضرورت آهي. اِهو ڪم به پٽني ۽ ٻارن جي اچڻ کان اڳ ئي وڃڻ گهرجي.

ٿي ڏينهن ڪاڏو- پيئو، سمهڻ ڇــڏي به ڏينهن رات محنت ڪئي. يار دوست اچي ڪيس واڌايون ڏيــڻ لڳا. ساڻس گــڏ جيڪي ڪم ڪندا هئا، اُنهن وٽ پنهنجو نجي گهر ڪٿي آهي؟

مرمت پوري ٿيڻ تي ڇت تي بيهي ايمان سان چوطرف نظر ڦيرايائين. آسپاس جي نظارن جي ڪهڙي ڳالهه ڪجي!

هاڻ مون کي پاڙي جي گهورن ۾ رهي دکي ٿيڻ جي ضرورت ڪونهي. "ڪجهه وڏيڪ رهڻ ڏيو!" اِن طرح جي منٿ ڪرڻ جي هاڻ ڪيس ضرورت ڪونه پوندي. اڻپوري روشنيءَ ۾ ڪتاب يا مخزن پڙهي اکيون خراب ڪرڻ جي هاڻ ڪابه ضرورت نه رهندي هاڻ ڇت مان پاڻي وهڻ جو به ڪو ڊپ ناهي. هاڻ اڳتي مــن کي سدا شانتي رهندي. منهنجا سڀ ٻار هاڻ هڪ ئي لڏي لي ليٽندا- مونندا ڪانه. پتنيءَ کي جڳهه جي تنگيءَ جي ڪا شڪايت ڪونه رهندي. ڪيتري نه شانتي، ڪيترو نه سک! هڪدم آنند.

هن جي سواس ۾ ڪيتري نه گرمي آهي. هاڻ هن جي چال ۾ ڪيتري نه ادا آهي! هاڻ هن جي ڪــل ۾ ڪيتري نه گنڀيرتا آهي! اِهو سڀ اُنيو ڪيترو نه مٺو آهي.

هو پنجونجاهه ورهين کان پوءِ ڪيترو نه لائق ماڻهو ٿيڄي ويو آهي. هن هڪ گهر خريد ڪيو آهي. هو اُن کي پاڙي ني به ڏيندو.

هن جو سڀ ڏينهن ئي نه، اِن طرح جا پور پچائيندي ٻيا به ڏينهن به گذري ويس. هڪ ڏينهن هن جي پراڻي گهر جي سامهون پڳي گاڏي اچي بيٺي. اُن مان لٿا، هڪ سهاڳڻ، هڪ ٻاويهن ورهين جو جوان، سورهن ورهين جي هڪ ڇوڪري، به ننڍڙيون ٻاڙيون، هڪ ٻار. لهي هنن ڏٺو ته گهر کي تالو پيو آهي.

"پت، هو ڪٿي ويا هوندا؟" عورت پڇيو.

جوان چڙھيو. ۽ ٻڙٻڙائڻ لڳو.

”ٻڍي ڪي وقت بي وقت جو ڌيان ڪونھي. گھر ۾ ڪائي ٻيٺي آرام ڇو نٿي ڪيائين؟ سڄي رات ٽڪجي ٽٽي سفر ڪيو. هاڻ هتي دروازي تي پهرو ڪير ڏيندو؟“

پيءُ جي ڌري ۽ ڇڪ سهڻ جي هن جي عادت ڪانه هئي. ٻارن جي ٻڪ ڪان بي تاب ٿي شور مچائڻ ڪان اڳ، جوڙس جي خفي ٿيڻ ۽ جوان جي ناراضگيءَ جــــي گارين ۾ تبديل ٿيڻ ڪان اڳ چدمبرم اٿي اچي پهتو.

”ڪٿن؟ ڇٽي لڪڻ ٻدا ٿي اڳ ۾ پهچي ويا؟“

”واهه خوب! دبا ڪري پهرين دروازو ته کوليو.“

ٻن منٽن اندر سڀ گھر اندر هئا.

”شادي ڪٿن رهي؟“ چدمبرم پتنيءَ ڪان پڇيو.

”شاديءَ جي کهڙي ڳالهه ڪجي، تمام شاندار هئي. توهان جي نه اچڻ سان ماڻهو مون ڪان ور ور ڪري پڇي رهيا هئا.“ پتنيءَ جواب ۾ چيو.

”ٻه سال اڳ جيڪو طعنو هن هنيو هــــو، ان ڪري مان ڪٿن ٿي وڃي سگھيس.“

”جٿن توهان جي مرضي. توهان سمجھو ٿا اجا تائين هدن جي مدن ۾ اهي ڳالهيون هونديون؟“

هن چيو ۽ هٿ منهن ڌوئڻ لاءِ اندر هلي وئي.

ديرتائين شاديءَ جي ڳالهين ۾ لڳا رهيا. چدمبرم اجا گھر جي ڳالهه ڪيڏي ئي ڪونه هئي. هن اچانڪ پڌرائي ڪري سيٺي کي عجب ۾ وجهڻ چاهيو ٿي. پتني رسوئي ڏاهڻ ۾ لڳي وئي. رنڊٽي ۾ وڃي چدمبرم پتنيءَ کي هڪ دفعو ڏٺو. وڏي ڏيءَ ماءُ کي ڪم ۾ هٿ وٺائي رهي هئي. ننڍڙو رنڊٽي ۾ خفي ٿي رهيو هو. ڌري جڳهه ۽ ٻرڻن جو ٻيو. هلڻ، چلڻ لاءِ ٻه جڳهه، نه ئي

چڙهيو لاءِ. پريشانيءَ ۾ مبتلا پتنيءَ ني چدمبرم ڪي قياس اچي ويو.

ڪاڏي ني وينا، ته پتنيءَ اُچانڪ چيو،

”اڙي مان ته وسري ويس. ٻيڙي پڏي وئي.“

چدمبرم ڇرڪيو. پڇيائين، ”ڪهڙي ڳالهه آهي؟“

هيلتائين دروازي سان سنڀجي وينل وڏي ڌيءُ اتي اندر هلي وئي.

”ڏاجي ڪانسواءِ هو جانڪيءَ جو وهانءُ نٿا ڪن. هدن صاف صاف چٽي چڏيو آهي.“

چدمبرم جي وات جو گرهه وات ۾ ئي رهجي ويو، ڳڙڪائي نه سگهيو. پل پر ۾ منهن لهي ويس. گهبراهٽ ۾ هڪ پڪ پاڻي پيتائين. ۽ چيائين، ”ڪالهه تائين ته اِها ڳالهه ڪانه هئي.“

”هو چئي رهيا هئا، سنيون مائٽيون آچي رهيون آهن ۽ سنو ڏاجو به ملي رهيو آهي.“

چدمبرم جو متو چڪرائجي ويو. ڪهڙي نه بري خبر آهي. هيلتائين هن اِهوئي سمجهيو هو، ته ڌيءَ جي شاديءَ لاءِ چنتا ڪرڻي ڪونه پوندي. تمام خوش هو ته ڪيس دمڙي به ڏاجو ڏيڻو ڪونه پوندو. پر آخر ۾ نهيل نڪيل ڪم بگڙجي ويو.

”اُسان جي حالت ڪان واقف هوندي به هن ريت ڏاجو گهرڻ جي همت ڪئن ٿين؟“

”تو ڇا چين؟“ پتيءَ پڇيو.

”مدت ميڙ ڪئي مان. نيٺ ٻيڙي تي اُچڻو پيو.“

”اڙي ته پوءِ هاڻ ڇا ٿيندو؟“ چدمبرم گهبرائجي پڇيو.

ٿوري دير ڪانپوءِ پتنيءَ اصليت کولي. چوڻ لڳي، ”هو چئي رهيا هئا، ڪالهه جي ئي ته ڳالهه آهي. اڙي هو ڪهڙو فدد آهي مون کي ته اُن جو نالو ئي نٿو اَچي، پنج هزار مليا ته هئا. وڏي ڌيءَ جي شاديءَ ني ڇا ايترو به خرچ ڪونه ڪندو؟“

چدمبرم جي مٿان چڙ وچ ڪري . پنهنجن سڳن تي سازش ڪئي ، ڪيترو نہ ظلم آهي .

” هڪ پائي بہ ڪونہ ڏيندس .“

پتيءَ جو رنگ ڏسي پتني پهرين تہ گهبرائجي وئي ، پر پوءِ پاڻ سنڀاليندي چالاڪيءَ سان چيائين ، ” اسين بہ جيڪڏهن ضد ڪنداسين تہ ڪم ڪيئن هلندو ؟“

” تہ هنن جي پيرن لاءِ ريشمي غاليچا وڇائيندا رهون ؟“

” منهنجو مطلب اهو ڪونهي ، پر اسان هڪ ڏاڪو هيٺ لٿا آهيون .“

” سڀ خبر اٿم . ڪجهہ بہ ٿئي ، شادي ٿيندي تہ ٻيا ڏيتي ليتيءَ جي ٿيندي ، پلي جان هلي وڃي تہ ڏيتي ليتي ڪونہ ڏيندس .“

”ضد ڪبو تہ ڪم ڪيئن هلندو ؟ ڌيءَ جي شادي تہ ڪرڻي آهي .“

” جڏهن ٿيڻي هوندي ، تڏهن ٿيندي . ٻيا ڏاجي وٺڻ جي شادي ڪرڻ وارو جڏهن ملندو تڏهن ڪرائينداسين .“

” سڀ بيڪار ڳالهيون آهن . اهــا مائٽي جيڪڏهن هلي وئي تہ اسان جي ڌيءَ رهجي ويندي .“

” پر مون وٽ پئسا بہ تہ ڪونهن .“ آخر چڙندي چدمبرم چيو .

” ڇاڻا چئو ؟ آهي پنج هزار ؟“

” گهر خريد ڪيو اٿم .“ زبان مان نڪري ويس .

پوسٽ واري پتني ، گوهہ واٽ ۾ وجهڻ لاءِ تيار پئي ، پنهنجي اوٽ مان پڌري واري ڌيءَ ، سڀ هڪ ئي وقت پڇرائجي (بيت) ويا .

چدمبرم ڏندن سان جيڀ کي چڪ پاتو . ڳالهہ تہ چوڻي هئي ، پر اهڙا ڪيس موقعي سان چوڻي هئي ؛ ڪيئن نہ اهي موقعي جي چئي ويو . چڙ هڪ ئي وقت سيدي جي پٺ تي هٿڙ وهائي

ڪڍيو هٽائين. سيٺ جا چهرا ڦڪا ٿيندا ڏسي چدمبرم جي دل
کي به چوٽ لڳي. هاڻ هڪ گهر به ڪائي نه ڪٿن ڪائي؟ ڪيس
لڳو هتان اٿي ڪيس ڪٿي لڪي وڃڻ جڳائي. ننڍاڻان اڳتي
ڪهڙيون ڪٺنائيون ٿي گذرنديون. ننڍاڻان ڪهڙيون دل کي چيڙڻ
واريون ڳالهيون ٻڌڻ لاءِ ملنديون.

شانتي، پورڻ شانتي، ٻن ٽن ڪمن لاءِ پيڪر شانتي.

”اهو توهان ڇو ڪيو؟“ پنهنجيءَ شانتي پڇا ڪئي. ”مون
کي ڪجهه به نه ٻڌائي اوهان گهر ٿي ڊاهي ڇڏيو.“

پنهنجي استريءَ لاءِ چدمبرم کي غصو آيو.

”گهر ڊاٺو ڪونهي، مون گهر خريد ڪيو آهي.“

”ڪنهن لاءِ؟ ڪنهن جي سک لاءِ؟“ ڪڙڪ نوع ۾ پڇندي پڇيو.

”ڪنهن جي سک لاءِ؟“ ڪاوڙ ۾ چدمبرم چيو.

”هيتري عمر گذري وڃڻ تي به ڇا توکي ٻڌائڻو پوندو. ڇا
ڇٽجي. واهه ڪهڙي نه تنهنجي سوجهه ٻوجهه آهي. ها، هيترا
ڏينهن پنهنجو خون پسينو هڪ ڪري ڪمايو اٿم، توهان سيني
کي پاليو اٿم. هي پٽ جوان ٿي ويو آهي. پڙهي لکي لائق ٿيو
آهي. ڏيڍ سو رپيا مهنو گهر ۾ آڻي رهيو آهي. هاڻ ڇا ٻڌائي
۾ به مون کي سک ماڻڻ جو حق ڪونهي؟“

”ڪنهن اوهان کي روڪيو آهي؟ ٽنگ تي ٽنگ چاڙهي
ويهو، راجائن ونگر. پر اها ڪهڙي حرڪت، ڪنهن کي ڪجهه
ٻڌائڻ بنا؟“

چدمبرم اٿي ڪڙو ٿيو.

”اُن ۾ توکان پڇڻ جي ڪهڙي ڳالهه هئي؟ تنهنجي راءِ به ڇا
واهه هوندي! پئسي کي صحيح خرچ ڪرڻ مان ڄاڻان ٿو. ء... ء“
هن ٻڙٻڙائڻ شروع ڪيو، ”هن طرح سان پاڙي جي گهر ۾ رهي،
سدا هن کان، هن کان اُٻتيون سٻتيون ڳالهيون ٻڌندو رهان؟ ڪو

يارِ دوست يا مٽ مائٽ اچي ته اُٿڻ ويهڻ لاءِ جڳهه ڪونهي، سدا سڙيل گهر ۾ سڙندو رهان؟ هيڏا ڏينهن نوڪري ڪئي آهي. ايترو آزمودو پرايو اٿم. پنهنجي محنت جي ڪمائي مان آخرين وقت ۾ آنند سان رهڻ لاءِ سوچيم ته توهان کي اهو کٽڪڻ ٿو لڳي. سٺن جنمن ۾ به اهڙو مڪان ملڻ ڇا ممڪن هو؟"

وڌيڪ ڳالهائي نه سگهيو. اُن غصي ۾ اُتي ويٺو رهڻ هن لاءِ ناممڪن هو. ٻاهر وڃڻو هئس، سو هو ٻاهر ويو.

ٻاهر اچي هيڏانهن ڪان هوڏانهن گهمندو رهيو ۽ ويچارن جو تاڃو پيٽو اُڻيندو رهيو.

کهڙو نه انرٿ ڪري ويٺم. غصو ڇو ڪيم؟ ڇا اهو سچ پچ غصو هو؟ نه، ڪداچت نه. بناوٽي به نه هو. هوئڻ به بناوٽي غصي ڏيکارڻ جي ضرورت به ته نه هئي. هوئڻ بنا ڪارڻ جي ويچارن کي غصي جو روپ ڏئي ڇڏيائين.

پتنيءَ سان هن زيادتي اُلجهڻ ٺيڪ نه هو. هن کي ڪجهه به سمجهه ۾ نٿي آيو. پر ايترو ضرور سمجهي ويو ته سندس گرهستي ۾ طوفان ضرور لڳندو. آنسون جي ڪا کوٽ نه رهندي، سوچ ٻوجهه وارين عورتن هتي هڪ نه، ٻه ٻه آهن. سچي ڳالهه ته اها آهي ته پنهنجي پل جو احساس به کيس ڪونه ٿي رهيو هو. هر وقت اهو سوچيندو هو ته سندس عقلمنديءَ جي خبر پنهنجو پاڻ پئجي ويندي.

سچ ڪوڙ نه صاف جهلڪي رهيو آهي. پٽ کي خراب نه لڳو ٿي هو. گهر هن جي آفيس کان پري ٿي آهي. سائيڪل وٺڻ لاءِ هو گهڻن ڏينهن کان سوچي رهيو آهي. پنهنجي اڇا کي اشارن جي ٻوليءَ ۾ هو گهڻائي ڀيرا اظهار ڏئي چڪو هو. پٽس اُها ڳالهه وساري ڇڏي هئي. ضرور هو هن مهل من ۾ ٻوسري رهيو هوندو.

ان کانسواءِ هن سپني ۾ به ڪونه سوچيو هو ته پتني هن معاملي کي ڌيءَ جي شاديءَ سان گڏ جوڙي ڇڏيندي

ڇدمبرم اُن ڏينهن شام تائين گهر ۾ ڪونه ويو. ڪيترو ئي ڌيرج ڌري ٿو، پر نجاڻان ڪهڙو ڀپ هن جو پيڇو ڪري رهيو آهي؟ هن ڪا به ڀل ڪونه ڪئي آهي، بلڪ ڪجهه دير اڳ پنهنجي اُن مهان ڪارنامي تي خوشيءَ وچان ڦوليو نٿي سمايو، اُن ڪري هاڻ هو گهبرائجي رهيو هو، لڄي رهيو هو ۽ اُسٽو هو.

اڳوڻو پل نه هئس، من ئي من ۾ ڦاٿو ٿي رهيو هئس. وڌيڪ هلي به نٿي سگهيو. يار دوستن وٽ به هو ٽڪي نٿي سگهيو.

شام جو سنئين اٺين هو گهر موٽي آيو.

پتنس گهر ۾ ئي هئي. ڪڏهن ٻئي ڪٿي ڪيس ڏٺائين به ڪونه. هن کي ايترو غصو ڇو آهي؟ هن جي من ۾ ڇا آهي، ڇا ڪا اُٿپوري اچا هلچل مچائي رهي آهي؟ ڪنهن سان ڪجهه ڳالهايائين ٻولهايائين به ڪانه. هٿ منهن ڌوئي صندليءَ تي ويهي رهيو. پتني آئي ۽ چپ چاپ پروسي هلي وئي. ٻئي چپ رهيا. گذريل ڳالهه کي ڇيڙڻ سان ٿي سگهي ٿو صبح جيان هو وري اُٿي نه ڪاڏو ڇڏي ڪري. شايد ان ڪري ويچاري لڄي رهي هئي.

ڀوڄن کائڻ هٿ منهن ڌوئي، ٽوال سان هٿ اُگهي رهيو هو ته پتني پنهان آئي.

”کهڙو مڪان خريد ڪيو اٿو؟“

”گووند راءِ جو.“

ٻه کن چپ.

”گهڻي ۾؟“

قرض جي ڳالهه ڪرڻ ۾ اڳو پيڇو سوچڻ لڳو.

هن ڪجهه به نه چيو. وري ڪيس ئي چوڻو پيو، ”پرهينءَ سٺو مهورت آهي. گرهه پرويش لاءِ.“

ڪمري ڏوڙي هوءَ اندر هلي ويئي.

نئين گهر ۾ رهندي پندرهن ڏينهن گذري ويا. اٽڪل گهٽجي رهي آهي. مڻيل ايمان ۽ آنند جون ڪليون ڪڙي رهيون آهن.

”هي حصو پاڙي تي ڏنو ويندو.“ خود چدمبرم هڪ بورڊ تيار ڪيو، اُن کي پٽ تي لڳايائين. ان سان ٻنهي من ئي من ۾ خوش ٿيو.

سوچي ٿو، هاڻي سڀاڻ کان پاڙي وارا چڪر ڪاٽيندا. ۽ پاڙي گهٽائڻ لاءِ وينتي ڪندا.

پنهنجي گرهستيءَ لاءِ هڪ حصو ڪافي آهي. اُس وڏو حصو پاڙي تي ڏنو ويندو.

”هي حصو پاڙي تي ڏنو ويندو.“

هي حصو پنهنجي لاءِ آهي. پنهنجي نظر ۾ رواجي ٿو لڳي، پر انهن ماڻهن کي ته، اجائل کي پاڻيءَ جيان نظر ايندو. هو ان مٿان نٿي پوندا. جڳهه ڳولهيندڙن کي ته ائين لڳندو ته جڻهن ول جي ڳولها ۾ هئا، اها خود سندن پيرن ۾ ڦاٿي آهي. مڪان ڏسي هنن کي من ۾ ڪتڪتائي ٿيندي.

سپنا سچا نڪرڻ لڳا. جيئن هن سوچيو هو، ٺيڪ اُن ريت ئي ٿيڻ لڳو. ميلي جي مسافرن جيان ته نه پر سڄي ڏينهن ۾ ٻه ٽي شخص گهر ڏسي پاڙو پڇي هليا ويندا هئا. پاڙو ٽيهه روپيا ماهوار، پر دوستن صلاح ڏني هئس ته خبردار پاڙي جو نرخ گهٽ نه ڪجي. من نٿو مڃي ته ٻه هو پاڙي جي نرخ تي اَڙيو رهيو. پر ڪنهن ڪنهن کي گهر پسند نه آيو. پر جنهن جنهن چيو ته، پاڙو اسان جي وس کان ٻاهر آهي. پر جنهن جنهن طرح جي فرمائشون ڪري چدمبرم کي بيزار ڪيو. چدمبرم انهن کي ڦٽڪار وجهي پڇايو. ڪنهن جو هن وٽ اچي منٿ ميڙ نه ڪرڻ هن کي ڏاڍو ڪٽڪي رهيو هو. ڪجهه ڏينهن تائين پنڪ جو پاڙي وارو نه ملڻ سبب ڪيس تمام خراب لڳي رهيو هو.

روئيندي پٽيندي آخر هڪ وڪيل صاحب کي مڪان پسند آيو. ڀاڙو ڏهه ٿي ويو. ان ڏينهن ڪانپور وڪيل صاحب، هن جي پتنيءَ ۽ انٽر ۾ پڙهندڙ پٽ اچي رهڻ لڳا.

انهن سيني پريشانين جي وچ ۾ چدمبرم پنهنجي لاءِ ورتل قرض کي وساريو ڪونه هو. پاڇو ٿيجي اهو سدا سندس پيڇو ڪري رهيو هو. اها آپدا اهڙي هئي جيڪا ڪنهن کي ٻڌائي به نٿي سگهيو. پتنيءَ کي خبر ڪونه هئي. پٽ جي ڪمائيءَ تي گرهستي هلي سگهي ٿي. ڀاڙي جا ٽيهه رپيا محفوظ رکڻ گهرجن. خود پنهنجن شاگردن کي ٽيوشن ڏيڻ لڳو آهي. اُن مان چاليهارو رپيا ته ضرور ايندا، اُن مان هڪ ڪوڙي خرچڻ جي به گنجائش ڪونهي، اُنهن رپين مان هو قرض لاهيندو.

هڪ شام جو بازار مان خريداري ڪري گهر موٽي رهيو هو، رستي ۾ لال رمئيا سان ملاقات ٿيس. روڊ تي روڪي هيڏانهن هوڏانهن جون ڳالهيون ڪندو رهيو.

”تنهنجي ڪهڙي ڳالهه ڪجي، ڀاڳوان آهين، سستي ۾ جڳهه ورتئه.“

اَندران دل خوشيءَ وچان ٽاٽي ٿي، پر بهادريءَ وچان هن چيو، ”ڪهڙو سستو آهي؟ پراڻو مڪان هو، مرمت وغيره ۾ ٽي چار پنج سوَ رپيا خرچ ٿي ويا.“

”ڪجهه به چئو، آهين تون ڀاڳوان!“

”اَهڙي ڀاڳ مان ڪهڙو فائدو؟ ان لاءِ تو وٽان ٽي ته به هزار رپيا خرچ ونڃو پيو.“ چدمبرم ڏند ڪڍي ٽڪي کل کلندي چيو.

”اڙي اُن جي ڪهڙي چنتا؟ سهوليت سان ڏيندو رهج.“

”هي ته تون آهين جو بنا گروي رکڻ جي رپيا ڏنئه! نه ته مون تي نجاڻان ڇا گذري ها.“ بار بار پرڻام ڪندي چدمبرم چيو.

”مون ته پنهنجو فرض پورو ڪيو، تو مٿان ڇا ايترو به وشواس نه ڪريان ها؟“

احسان منديءَ جي نظرن سان هن ڏانهن ڏٺائين. ڪجهه دير ڳالهه ٻولهه ڪندي، هن پنهنجي گهر جي راهه پڪڙي.

هيڏانهن پتنيءَ جي چڙ چڙ به ختم ٿي ويئي هئي. نچاڻان ون ٿي من ۾ ڇا سوچيندي هوندي. پر جڏهن هن جي ۽ سيٺي جي سک جي لاءِ گهر خريد ڪيو آهي، تڏهن خوشي فقط ڪيس ڇهي سگهي آهي، ان ڳالهه جو ڪيس افسوس آهي. ڪنهن جي ڪاوڙ نظر نٿي آئي، پر ڪير ٿو اندران ئي اندران سڄو غصو هڪ ڏينهن اُيامي اچي.

ان رات سوچيندي ويچاريندي گهر اچڻ تي چدمبرم ڏٺو ته سندس پتني ۽ وڪيل صاحب جي ڌرم پتني پاڻ ۾ لڙي رهيون آهن.

چدمبرم جي پهچندي ٻنهي جي ٻولتي بند ٿي ويئي. هوءَ اُٿي هلي ويئي، هيءَ هتي هلي آئي. وچ واري دالان ۾ ڪرسيءَ تي ويهندي هن پتنيءَ کان پڇيو، ”ڇو جهڳڙو ڇالاءِ هو؟“

”هوءَ چوي ٿي ته اسين جيڪڏهين هيڏانهن نل چالو رکون ٿا، ته هوڏانهن کين پاڻي نٿو ملي. اسان کي پاڻي پيڻ لاءِ منع ڪري ته ٻڌايو اسان چپ ڪئن ٿا رهي سگهون؟“

”ته چلائي چلائي چوطرف ڪل ڪرائڻ گهرجي. بدنامي پنهنجي ٿيندي، هنن جي نه. ماڻهو چوندا، فلاڻو مڪان مالڪ خراب ماڻهو آهي.“

”اهوئي چوندا نه؟ اوهان کي ڇا آهي؟ هن جون ڳالهيون ٻڌي مان چپ رهي نٿي سگهان.“

”تون ٻيو ڇا ڇا نٿي ڪري سگهين؟ ڪين آئي ڏهه ڏينهن مس ٿيا آهن، هينئر کان ئي لڙائي جهڳڙو شروع.“

پتني پڙپڙائيندي اندر هلي ويئي. هو سوچڻ لڳو، مان خود به ته سالن جا سال ڀاڙي جي گهرن ۾ رهيو آهيان. هميشه مڪان مالڪن جي هلندي هئي. هن مڪان جو مالڪ مان آهيان. مان

هيئنر پنهنجي وڏ ماڻهوءِ ڏيکاريان ؟ غلاميءَ جي زندگي گهارڻ وارا ماڻهو آزاد ٿي به پنهنجي طاقت قائم نٿا رکي سگهن ! ڪٿي اِن سبب ڪري ئي ته مان ڏيهي ڪونه هليو آهيان ؟ پوءِ مون ۾ اهو زور ڇونه آهي ؟

ڏينهن گذرندا ٿا وڃن . پر سندس سوچيل ڳالهيون پوريون ٿينديون نظر نٿيون اچن . بار بار ٻن هزارن جو قرض اکين سامهون نچڻ لڳي ٿو . ڪنهن به ڪم، تائين سٺس به پهچڻ نه گهرجي .

سٺو رپيا ماهوار بچائڻ لاءِ سوچيو هئائين ، پر پنجويهن رپين کان وڌيڪ نٿي بچي سگهيا . انڌا ڌونڌ خرچ ٿي رهيو آهي . منهنجي ضرورتن جو ڌيان هنن کي ڪونهي . ان ڪري سڀ پنهنجين ضرورتن جو پورائو ڪري رهيا آهن . منع ڪرڻ لاءِ زبان نٿو کولي سگهان . ڇا وڏي ڌيءَ وٽ ڪڏهن ٻن کان وڌيڪ ساڙهيون هيون ؟ ڇا پٽ فقط سوا سؤ رپيا ئي گهر ۾ ڏيندو هو ؟ ڇا ننڍڙن لاءِ ڪڏهن ٻن ٽن چولن کان وڌيڪ ڪپڙو هو ؟ اڄڪالهه ته سڀ وڏا ماڻهو ٿي ويا آهن . ڇا ان رپيه قرض لهي به سگهندو ؟ منهنجي اِن ويدنا کي ڪير سمجهندو ؟

پهرين ته هن سمجهيو ته وڪيل صاحب ڀلو ماڻس هوندو ، پر هن جي ڀلمانساهت جو سهدو ڪڏهن جو مٽيءَ ۾ ملي ويو هو . پاڙي وارن ۾ اهڙا ڪنگال به ٿي سگهندا آهن ، ان جو احساس کيس هاڻ ٿيڻ لڳو . ممڪن آهي ته گهر واري به ان رپيه حق جمائڻ لاءِ ڪوشش ڪئي هجي . هن به ته مون جيان پاڙي جي گرهستي هلائي هئي . ايترو به رعب نه ڏيکاري ها ، ته ڇا ڪري ها ؟

وڪيل پنهنجي داءُ پيچ آزمائڻ لڳو . آهستي آهستي مٿي تي چڙهي وينو . ڪو اهڙو ڏينهن خالي نه ويندو هو ، ته هيڏانهن نهرائجي ، نه هوڏانهن پيو مرمت جو ڪم نڪتو رکيو هجي . ڏينهن رات جهڳڙو ، تڪرار . ڇا شانتي اِهائي آهي ؟ هوڏانهن وڏي ڌيءَ

شڪايت ٿي ڪري ته وڪيل صاحب جــو اندر ۾ پڙهندڙ پــٽ ڇاڪاڻ ڪيس گهوريندو رهندو آهي. اهو آهي مڪان پاڙي لي ڏيڻ جو سڪ؟

اسان جي سس پس پئي، اوڙي - پاڙي وارا به افواهه ڦهلائڻ لڳا. مان ته کيس رٽائرڊ اسڪول ماستر ۽ هو ٿيو وڪيل صاحب پلي ونس ڪو گرهڪ نه هو، ٻر اوڙي - پاڙي جا ماڻهو وڪيل جي 'ها' ۽ 'ها' ملائيندا هئا.

ان ريت سڀ ماڻهو ڪائنس خار ڪائي ڇو ويٺا آهــن؟ اهو کيس سمجهه ۾ نٿي آيو. هن جي دروازي جي سامهون پساريءَ جو دڪان کليو آهي، دڪاندار کي هن لوڏي ڪڍيو هو، جڏهن هو پهريون ڀيرو پاڙي لاءِ آيو هو. دڪاندار کيس ٽيڏي نظرن سان ڏسندو هو ۽ کيس ايندو ويندو ڏسي ٻين سان سس پس ڪندو هو. هيڏانهن اهو سڀ ڪجهه ٿي رهيو هو. هوڏانهن ٻـال رميا ماڻهن کي چوڻ شروع ڪيو، "ته چدمبرم وڏو گرو گهنٽال آهي، پندرهن هزارن جو مڪان ڇهن هزارن ۾ ماري ويٺو آهي."

"ڇا سچ پچ ٻال رميا ائين چيو آهــي؟ جنهن به ملاقات ٿيندي آهي، هميشه منهنجي پلانيءَ جون ڳالهيون ڪندو آهي. اهو پڌڻ بعد به هن جي ٻال رميا سان ملاقات ٿي آهي. آڇا به منهنجي شيءِ ڪامنا جون ڳالهيون ڪندو آهــي. چدمبرم اهو سمجهي نٿي سگهيو، ته ان ۾ سچ ڪيتري آهي، ڪوڙ ڪيتري آهي ان ڪري هو چپ آهي.

مٿس هڪ ذميواري ٻي به آهي. ڌيءَ جي شادي ڪرائڻي آهي. پنهنجيءَ جي سامهون جيڪا وڏائي ڏيکاري اٿس تـه هڪ ڏمڙي به ڏاجو ڏيڻو ڪونهي اها ڳالهه ته فقط بڪواس بڻجي رهجي ويئي آهي. سماج ۾ اُن جي عزت ٿي ڪهڙي آهـي؟ ڪيترن ماڻهن سان سندس واقفيت ضرور آهــي، پـر ڏيڻس لاءِ گهوٽ

ڪٿي ڪٿي لڪو ويٺو آهي، اُن کي ڳولهي ڪڍڻ هن جي وس جي ڳالهه ڪونهي. هڪ اَڌ ملي ته ويا ٻه هدن ڏاجو گهربو. هڪ نه، ٻه نه، ٽن ٽن شادين کي هو ڪٿان مڙهي ڏيندو؟

پنهنجي سالي جڏهن هيڏي وڏي گهر ڪٿي ته هن جي جهڪڻ جي ڪا اميد ڪونهي. ڪجهه ڏينهن وڏيڪ چپ رهندو ته ٿي سگهي ٿو اهو هٿ مان نڪري وڃي. جانڪي سياڻي ٿي چڪي آهي، ان کان انڪار نٿو ڪري سگهي. اهڙي حالت ۾ ڏينهن گذرندا، ته هن لاءِ ناممڪن ٿي پيندو ويندو. ڪڏهن به ڳالهه ۾ پنهنجي ڪيس هٿ ڪونه وڃائيندو آهي. هن جو وچتر سڀاءُ آهي. جڏهن ڪجهه چوندس، ته چوندو مون کي وقت ڪونهي. پاڻ خود ته ٻڍو ٿيندو ٿو وڃي. اڪيلو پنجي ويو آهي. انهن حالتن ۾ انهن مسئلن جو مقابلو هو ڪٿان ڪري سگهندو؟

اڄڪلهه هن گهران نڪرڻ به بند ڪري ڇڏيو آهي. چار پنج ڪلاڪ ٽيوشن ۾ نڪري ويندا اٿس. سڄو ڏينهن هٿ ٿي هٿ رکيو ائين ٿي ويٺو رهندو آهي. ڏينهن جا ڏهه ٿيا آهن. ٽپاليءَ اڄي هڪ چٺي ڏني آهي.

هن جي سالي صاحب جي چٺي هئي، لکيو هئائين ته هن جي پٽ لاءِ خوب ماڻهون اچي رهيو آهن. ڪنهن کي ڪهڙو جواب ڏجي، اُن جو فيصلو وٺڻ ۾ تڪليف ٿي رهي اٿس. چدمبرم پنهنجي ڳالهه چٽي ڪري ته هو ڪٿي ٻي هنڌ رشتو طئه ڪري.

"تنهنجي پاءُ لکيو آهي ... ." وينجهو بيٺل پتنيءَ کي هن چيو، هن ڪوبه جواب ڪونه ڏنو.

"ڪهڙو جواب ڏيونس؟"

هن ڪجهه به نه ڳالهايو.

"ڳالهائين ڇو ڪونه ٿي؟"

پوءِ به ڳالهايائين، مڙي اندر وڃڻ لڳي. زور سان هٿ پڪڙي

هن چيو، ”تنهنجو مطلب ڪهڙو آهي؟ ڇا تون سمجهين ٿي ته ان ۾ تنهنجي ڪا به ذميواري ڪونهي؟“

پنهنجي ڪنڌ مٿي ڪيو ۽ چڙندي چيو، ”منهنجو ڇا وڃي؟ جيڪو ڪيو ڪرايو.“

چدمبرم ٻيهر ڪونه ڇڏيو. قدم وڌائي هن جو ڪنڌ پڪڙيائين ۽ روڪي پڇيائين،

”چڱو ته ٻڌاءِ، مان جو به ڪندس، اهو توکي منظور آهي؟“

”ڇو؟ سڀ خبر اٿو.“

”ڪو اعتراض اٿيئي؟“

”مون ايپاڻ کي اوهان جي فيصلن جي سمجهه ۽ همت پڳوان ڏني ئي ڪٿي آهي؟“

”ته پوءِ ڊپ ڇو ٿي آهين؟“

”مون ڪهڙي ديڻپائي ڪئي آهي؟“

”مان ڄاڻان ٿو، تنهنجي اڇا ڪهڙي آهي؟“

”ڄاڻو ٿا، ته پوءِ پڇو ڇو ٿا؟“

”ڪجهه به هجي، توکي اهو ئي رشتو ٺيڪ ٿو لڳي؟“

هن ڪو به جواب ڪونه ڏنو.

”ايڏي هزار رپيا ڏيڻا پوندا نه؟“

هن چپ نه چوريا.

”قرض ڪڍي به اها شادي ڪرائڻ گهرجي. اهو ئي نه؟“

هوءَ وري به چپ رهي.

”جواب ڇو نٿي ڏين؟“

هوءَ چپ رهي.

”ڇا ڳالهائڻ ۾ پنهنجي بي عزتي ٿي سمجهين؟“

تڏهن به هن نه ڳالهايو.

”اڙي ڪجهه چوين ڇو ڪونه ٿي؟“ غصي وچان پنهنجي ڳل تي هٿ ڇماٽ هنيائين.

ڇوڪري اندران ماڻا ـ پتا وارن پنهنجي رشتي جي ڳالهه ٻڌي رهي هئي. هن جي ٻاهر اچي ماءُ جي ڳلي ۾ ڀاڪر ڪـان اڳ پڻس ٻاهر هليو ويو.

هڪ طرف ڪاوڙ ۽ ٻي طرف ڏک. هـڪ طرف ڇڙ ۽ ٻي طرف ويڳاڻا. هن ڪان اڳ ڪيترا ڀيرا هن پنهنجي مٿان همٿ ڪئي هو. پر اُن همٿ ۽ هن همٿ ۾ ڪافي فرق هو. ڪالهه ۾ ڏيو لڳائڻ تي ماريو آهي، قاتل ڪرتي کي ٽانڪو نه لڳائڻ تي ماريو آهي پر هن ڀيري نه اُن ماءُ کي ماريو اٿس جنهن جو من پنهنجي ڌيءُ لاءِ وياڪل ٿي رهيو آهي.

”جي! مان ٻاٻي آهيان. سچ پچ ٻاٻي.

نه ته منهنجي ويچارن ڏانهن هوءَ ڌيان ڇـو نٿي ڏيئي؟ ان ڳالهه تي ڪيس ڪاوڙ اچي رهي آهي.

ويچاري ڇا ڪندي؟ ويچاري ڪهڙي اهـڙي ماڻا هوندي، جيڪا پنهنجي ڌيءُ لاءِ اهڙي موقعي تي ڌيرج نه وڃائي ويهندي.

ان ٻڌڻ ۾ اُلجهيل هو نه ڪيس اُنڌڪار ۾ وچ جـي چمڪاٽ جيان هڪ اُپاءُ سجهيو.

پنهنجي پت لاءِ ڏاجو ورتو وڃي نه؟

ها پت لاءِ مليل ڏاجي مان ڌيءُ جـو ڏاجو پورو ڪري سگهجي ٿو.

اُڇا اهو ويچار پڪو ڪونه ٿيو هــو ۽ هن جـي چپن تان مشڪراهٽ اُڃان ختم نه ٿي هئي، جو ڪيس اڳو ڪنهن سندس پت تي ڦٽاڪ سان ڏڪ هڻيو آهي.

ڪهڙو مذاق آهي. پنهنجي پٽ سان اهڙو اُنياءُ ڪرڻ لاءِ هن جي من مڃيو ٻه نه ڪئي؟ پڻس آخوڻ وقت مان ڪانڌس قسم ورتو هو ۽ هن چيو.” آنند ٿي منهنجو ناٿي ٿيندو، پاٿو!“

” اِٿين ٿيندو.“ هن خود کي چيو هو. اُن ڏينهن سنسار مان

هميشه لاءِ وداع ٿيندي. معصوم ٻيڻ کي ڏنل وچن کان هو ڦري رهيو آهي . نه ، نه اهڙو گهور انياءُ منهنجي آتما سوڪار ڪونه ڪندي .

پر ڇا سندس سالي کيس زبان ڪونه ڏني هئي؟ ۽ ڇا هو ڦري ڪونه ويو آهي؟ ڇا هن مون سان دوکو ڪونه ڪيو آهي؟"

اِها ڳالهه ٻي آهي . مان خود ڪنهن جو سالو ناهيان . مون جيان اها ڪنوار ناهي . اها ڇوڪري فقط ٻارهن ورهين جي آهي ، اڃا ٻن سالن ڪانپوءِ شاديءَ لائق ٿيندي . ۽ هو مون تـــي اميد لڳايو ويٺو آهي . ان حالت ۾ جيڪڏهين مـــان ڇوان نه ڏاجي ڪانسواءِ شادي ڪونه ٿيندي، نه هن جا هوائي محل ڊهي نه ويندا؟ اڄ منهنجي دل جنهن ريت ڏڙڪي رهي آهي ، تنهن ڇا هن جي دل کي به ڌڪو ڪونه لڳندو؟

نه ، ناممڪن! اهڙو گهور انياءُ مان پنهنجي هٿان ڪونه ڪندس ڀلي ٿي مصيبتون مون کي ستائين ، ڀلي مان مري وڃان ، ته به معصوم ڇوڪريءَ کي آپدا ۾ ڪونه آڻيندس . گهٽ ۾ گهٽ ڪجهه ماڻهو نه سکي رهن .

گهمي گهمي ، ٿڪجي ٽٽجي ، بيزار ٿي جڏهن هــن گهر جو رستو پڪڙيو ، تڏهن هن جي من ۾ هڪڙو ويچار اٿيو . جڻ وڄ جو ڌڪو لڳو هجيس .

من جي شانتي مٽائڻ ۽ متيهد وڌائڻ جو هڪ ئي سبب آهي هن گهر جو خريد ڪرڻ .

سچ پچ جي اهي رپيا جي هيٺر هجن ها، نه ڌيءَ جـــي شادي ٿي وڃي ۽ پٽ لاءِ سائيڪل اچي وڃي ها .

منهنجو گهر خريد ڪرڻ ئي مصيبتن جو مول ڪارڻ آهي .

گهر نه خريد ڪيو هجيم ها ته هڪ به جنجهٽ نه هجي ها .

۽ شانتيءَ سان ڏينهن ڪٽجي وڃن ها .

" باپ ڙي انهن ڏکن کي مان سهي نٿو سگهان . هـــل پل

سهڻ جي شڪتي ٻڌي ٿيندي ٿي وڃيم. ڪڏهن ڪڏهن ڏيپ ٿو لڳيم، تہ ڪٿي پاڳل نہ ٿي وڃان.

اُن رات چدمبرم جي اک نہ لڳي. آخري رات صبح ٿيندي ٿيندي هڪ جهوٽو اچي ويس. ايتري ۾ ڪنهن ٻڪڙي کيس جاڳايس. اکيون مهٽيندي هو اُٿي ويٺو.

سامهون پتني بيٺي هيس. هن جي چهري جو رنگ لٿل هو، اکين مان آنسون وهي رهيا هئس.

”هن خط کي پڙهو.“

چدمبرم لڪڙو اکڙو خط پڙهيو. ٻولم پتر هو. اڪيلو هو، تہ هو جانڪيءَ کي ٻولم ڪندو آهي. هن لاءِ دل ۾ وشال جڳهہ خالي پيئي آهي. مٽس دِيا ڪرڻ گهرجي، نہ تہ هو مري ويندو.

چدمبرم جون اکيون سوخ ٿي ويون.

”هي ڪم ڪنهن ڪيو آهي؟“

”وڪيل صاحب جي پٽ نوڪرياڻي هٿان موڪليو آهي.“

هو هڪدم اُٿيو ۽ وڪيل صاحب واري حصي ۾ ويو. ڏيڍ سال جاڳڻ سبب وڪيل صاحب رات ۾ ڏندڻ ڪندي ٻاهر اچي رهيو هو.

”هي ڏسو اوهان جي سپاٽ جو مهان ڪارنامو.“ چدمبرم ٻما ڏيڍ جي چٺي ڏنو.

وڪيل صاحب سڄو خط پڙهيو. چهرو لهي نہ ويس، ٻر نہ ۾ پل اندر گنڀير ٿي چيائين:

”اسان جو ٻار اهڙا ڪم ڪونہ ڪندو هو.“

”سڀ ماءُ پيءُ ائين سوچيندا آهن، اوهان خود ڏسي نہ رهيا آهيو.“

”منهنجي پٽ اناولائي ڏيکاي آهي نہ اُن جو ضرور ڪو سبب هوندو.“ وڪيل صاحب شڪي نوع ۾ چيو.

"ڪهڙو سبب؟ جوانيءَ جو جوش." چدمبرم چڙيو، پنهنجي ڪاوڙ هو روڪي نه سگهيو.

"اهوئي، جوانيءَ جو زور، پر ڪنهن جو؟"

"ڇا؟" چدمبرم عجب وچان چيو.

"اوهان جي ڌيءَ جي لالچائڻ ڪانسواءِ توهان سمجهو ٿا ته اسان جو ڪڪو ڇا ان طرح اٽاولائي ڪري ها؟"

چدمبرم جي سڌ بڌ هلي ويئي، ڇا چئي رهيو آهي، تنهن جو به گيان ڪيس نه رهيو. چلائڻ لڳو، "اها ڳالهه آهي؟ منهنجي گهر ۾ رهي منهنجي ئي مٽي ئي پاپ مڙهڻ ٿا چاهيو؟ ڌوهيءَ کي ڌنڌ ڏيڻ بدران منهنجي مٿان ڏوهه مڙهي رهيا آهيو؟ ڇا اهوئي آهي منهنجي ڀلائي جو بدلو؟"

وڪيل صاحب جواب نه ڏنئي، مون ڌارڻ ڪري گهيرو مٿرا ۾ رهجي ويو. ايتري ۾ اوڙي پاڙي جا چار ماڻهو جمع ٿي ويا. وڪيل صاحب موقعي جو فائدو ورتو. جنهن پڇيو، هرڪنهن کي وستار سان ڳالهه ٻڌايائين، ڪنهن به 'نه' نه ڪئي.

ڇوڪرين سان هن سنسار ۾ هميشه نياءُ ٿيندو آهي. جيڪڏهين ڪنهن جي اهڙي ڌارڻا آهي، ته ان کي هن وقت هتي اچڻ ڏسڻ گهربو هو.

"ان ڇوڪريءَ کي مان خوب سڃاڻان." هڪ چيو.

"دروازي تي بيهي آيندڙ ويندڙ کي تڪڻ ئي هن جو ڪم آهي. ان ڪري ڇوڪرو جيڪڏهين وهي ويو، ته ان ۾ هن جو ڪهڙو ڏوهه؟" ٻئين چيو.

"اهڙي حالت ۾ ڪير به هجي، اهوئي ڪندو." ٽئين فيصلو ڏنو.

چدمبرم جي مت ماري ويئي. هن جي حالت هڪ لاش ڪان به بدتر هئي. زبان مان اکر به نٿي اُکليس. غصو ۽ جوش هن جو

ڪڏهن جو هوا ٽٽي چڪو هو. رهجي ويو هو فقط ايمان، گهور ايمان.

هو موٽيو.

ڀنيان، ها، ها، هو، هو.

اندر ايندي لڳس. ته ڪوٺيءَ ۾ ويٺي روئندڙ ڏٺس، ڀرسان اڳي اکيون ڀوري بيٺل پئي، ڪرسيءَ تي مٿو جهلي ويٺل هئس. سڀ ڪيس چاپائن جيان لڳي رهيا هئا. خود اچي ٽڏي تي ويهي رهيو.

نو وڄي ويا، ڪونه آيو. ڏهه وڄڻ تي آ، پيو رهيو. ٻارهان، ٻارهان، هڪ، هو آيو ڪونه.

آخر ۾ پير آهستي ڇهي وڃڻ تي ڳاڙهيون اکيون کولي ڏينتا سان ڏٺائين، پٺتي پير پڪڙي ويٺي هئي.

”نوڪي همت پير جوڙي تي چوان. ڌيءَ جي شاديءَ جو ڪو اپاءُ ڪيو.“

چدمبرم ڪجهه به نه ڳالهايو.

”پيسي کي نه ڏسو، هن جي زندگي تباهه نه ڪريو!“

چدمبرم وري اکيون ٻوٽي ڇڏيون. پٺتي ڪن لاءِ جٺن جو لٽڻ ٻڌي رهي. پوءِ اٿي اندر هلي وئي.

مائٽ، ويندا. اُن ڏينهن کان چدمبرم کي هڪ ئي ڌيان هو گهر، شادي، گهر.

وڪيل صاحب ٻن ڏينهن بعد گهر خالي ڪري هليو ويو. هاڻ اُهو حصو خالي پيو آهي. اُهو پنهنجو حصو آهي، اُهو پاڙي ٻنا بيڪار پيو آهي. اُن مصيبت ۾ شادي ... پراڻي ٻورڊ کي اکين وري ننڪيائين.

”هي حصو پاڙي لي ڏنو ويندو.“

اندر موٽي رهيو هو ته سامهون دڪاندار جي ڪل ٻڌڻ ۾ آيس. ڌيان نه ڏيئي اندر هليو ويو.

وڏي وچتر ڳالهه آهي. هاڻ هن گهر ۾ ڪير اچي رهڻ لاءِ تيار ڪونهي. اچي ٿو، نه رهڻ لاءِ تيار ڪونهي. هڪ ٻه ڄڻا 'ياڙو گهڻو آهي' چئي موٽي ويا. ٻه ڄڻا رهڻ لاءِ راضي ٿيا ۽ ٻوءِ ڪم ٿي ويا. سڀ کان وچتر ڳالهه اها ٿي جو هڪ ٻه ڄڻا، ٻه ٽي ڏينهن رهڻ لاءِ آيا 'ڀوتن جو گهر آهي' چئي ڀڄي ويا.

هوٽل ۾ چدمبرم ڪڏهن دريءَ کان ٻاهر ليٽاڪو پائيندو هو ته دڪاندار ڪيس ڙهوڙي کل کلندو تيار ملندو هو.

ان کل ۽ ان وچترتا ۾ ڪو سنبند نه ڪونهي؟

ڇا اهوئي آهي آخرين نتيجو؟ ڇا ان لاءِ خريد ڪيو هئم؟ هن گهر ۾ نه سک آهي، نه شانتي، هن گهر ۾ انڪار هلائڻ جو ٻه حق ڪونهي، ڪو ڳالهائڻ ٻولهائڻ وارو ٻه ڪونهي. هن ۾ سواءِ آنسون، متپيڊ، حقارت جي ڇايا آهي؟

ڇا تنهنجي ٻهنجي گهر کان اهو ٻراڻو، ٻرسات ۾ ٽوڪندڙ، وهندڙ ياڙي جو گهر سٺو نه هو؟

ها، آنسون کان نه ٽپڪندڙ ڇاٽي ٿي پلو آهي.

ياڙي جي گهر ۾ منهنجو گهٽ ٿي ايمان ٿئي ها. شانتي نه وڏيڪ هجي ها. ڏيءَ جي شاديءَ ۾ ٻه جيڪر رنڊڪون نه اچن ها.

ڌيءَ جي شاديءَ جو پلا گهر جي خريديءَ سان ڪهڙو واسطو؟ مطلب نه گهر جي وڪري سان ڌيءَ جي شاديءَ جو واسطو آهي.

هو ڪنبي اٿيو. گهر جو وڪرو. ڇا وڪري لاءِ ٿي گهر خريد ڪيو هئائين.

ان کانسواءِ چدمبرم جي اکين ۾ هن جو قرض نچي رهيو هو. اڃا تائين ادا ڪري نه سگهيو هو. ان جا ٻه هزار جڻن جو تشن رکيا آهن. صحت هڪدم ڍهي پيئي آهي. اهڙي حالت ۾ ڪير محنت ڪندو ۽ قرض لاهڻ جي ڪوشش ڪندو؟ سمجهو آهي.

اِها ئي حالت رهي ته ڪجهه ڏينهن ۾ قرض ڪان ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ لاءِ مڪان وڪڻڻو پوندو.

جڏهن گهر لاءِ قرض ورتو هئائين، اُن قـرض لاءِ گهر وڪڻي رهيو آهي.

سهي نٿو سگهي. هن چوٽ کي برداشت نٿو ڪري سگهي. روز روز سالي طوفان ايندڙ ڏمڪين پوڻ ڇنين کي هاڻ هو سهي نٿي سگهيو.

اُچانڪ هڪ ڏينهن اَٽل اِرادي سان اُٿي ڪڙو ٿيو. بال رمئيا جي گهر ڏانهن ٻئي ويو. فرلانگ کن هليو هو ته اکين اڳيان انڌيرو ڇائنجي ويـس، مٿو چڪرائڻ لڳس، سڙڪ تـي ڪري پيو. رڪشا ۾ پوئنجي اُن ڏينهن چدمبرم گهر پهتو.

اُن ڏينهن ئي نه، ٻئي ڏينهن ۾ هـن جـي لاءِ اُٿڻ محال هو. نه علاج پٽ هٿان بال رمئيا کي سڏائي ورتائين.

" ڇٿو چدمبرم، ڇو سڏايو اٿيئي؟" اڌ ڪلاڪ ۾ بـال رمئيا ايندي پڇيو.

چدمبرم ڪيس اشاري سان ويهڻ لاءِ چيو، پوءِ ڪجهه دير بعد چيائين،" دروازو بيڪڙي ڇڏ!"

بال رمئيا دروازو بيڪڙي چدمبرم وٽ ويهي رهيو.

" گهر وڪڻي رهيو آهيان."

" هي ڇا ڪري رهيو آهين! ڇو؟"

" بس اِهو ڪرڻو پوندو. ڇٿن ماڻهن اڳيان اگهه لڳائـي نيلام ڪرڻ جي طاقت ڪونهيم. توکي گهر خريد ڪرڻ منظور آهي؟"

اِهي سڀ ڳالهيون ڪندي ڪيس پراڻيون ڳالهيون يـاد اَچي ويئون. اِتهاس پاسو ورائي رهيو هو.

بال رمئيا ڪجهه سوچيندو رهيو. سوچي چيائين،

" سچي ڳالهه ته اِها آهي ته مڌهنجي اِڇا ڪونهي. پـر توکي

جيڪڏهن رهڻ جي ايتري ضرورت آهي ، ته اهو ئي ڪيو وڃي لاچاري آهي ."

" تو هڪ ڏينهن چيو هو ته هي مڪان وڏي اگهه وارو آهي. پر مون کي فائدي جي لالچ ڪونهي ، مون جنهن اگهه ۾ خريد ڪيو هو، اُن اگهه ۾ ئي وٺ !"

بال رمئيا جو ٽوٽ مزاج بدلجي ويو. چيائين ،" اُڄڪالهه جڳهين جي مندي هلي رهي آهي ، اگهه تمام ڪري پيا آهن . اُن ڪانسواءِ مون وٽ ايترا رپيا ڪٿي آهن ؟"

" گهڻو ڏيندين ؟"

" پنجن هزارن ڪان هڪ پائي به وڌيڪ نٿو ڏيئي سگهان ."

چدمبرم جا چپ لڏيا . ڏيري سان ٻڙ ٻڙ ڪيائين .

" بال رمئيا ! مان هر طرف کان ماريو ويو آهيان . مون سان چال نه هل !"

بال رمئيا ڪجهه دير لاءِ سوچيندي چيو ،" وٺ پنج سو رپيا پيا به وٺ . اُن کان وڌيڪ منهنجي وس جي ڳالهه ڪونهي ."

چدمبرم انڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو.

ٽوٽ بال رمئيا وڃڻ لاءِ اُٿي بيٺو ، ۽ اُٿي پيهي چوڻ لڳو ، " ته تنهنجي مرضي ! مون ٽوڪي پنهنجي آڇ ٻڌائي ." پيٺ کسي کهوري ڏنائين.

۽ هو وڃڻ لاءِ سنڀريو.

چدمبرم جون اکيون چمڪي اُٿيون .

" ٽوس !" چدمبرم چيو ،"سڀاڻي ئي سڄو بندوبست ٿي وڃي ."

" اگهه منظور اٿيئي ؟"

چدمبرم ڪنڌ ڌوڻي هاڪار ڪئي

" سڀاڻي ايندس ."

موٽندي بال رمئيا من ئي من ۾ سوچڻ لڳو ،" پاڳ ڪليو ،

قرض جي وصوليءَ لاءِ نوٽيس موڪلڻ کان اڳ ٽي سوالائي سال ڪم ٿي ويو."

گهر ۾ ڪنهن کي خبر به ڪونهي. ڪن اندر سڄو کيل ٿي ويو. قرض ڪٽجي باقي ٻي هزار ٻي سؤ رپيا چدمبرم کي حاصل ٿيا.

ڏينهون ڏينهن ڪمزوري وڌندي وئي. پاسو ورائڻ مشڪل ٿي پيس. اڄ رات جو تمام ڏينهن ڪانپوءِ هن پتنيءَ کي پاڻ وٽ سڏايو.

"پڌ! هتي اچ!"

پتني ويجهو اچي ويهي رهي.

"هتي ويهه."

هوءَ ويهي رهي.

"ڏس منهنجي بستري هيٺان رپيا اٿيئي." هٻڪندي هن چيو.

هن ڏسي ڪڍيا.

"هي رپيا ڪٿان آيا؟" هن عجب وچان پڇيو.

"گهر وڪيم."

پتنيءَ آنچل سان آنسون اگهيا. هن وري چيو، "ڌيءَ جي شاديءَ جو انتظام ٿي ويندو. ڪنهن لڪ نه ڏاجو ملندو."

ٿوري دير ڪانپوءِ بيهوشي ڇانئجي وئي. پٽس ڊاڪٽر کي وٺي آيو.

ڊاڪٽر نبض ڏسي چيو، "هيتري دير ڇو ڪيو؟ حالت خطرناڪ اٿس."

"ڇا؟" سڄي گهر ڇرڪ پريو.

"ها، اها ٻي ڳالهه آهي. مون کان جيڪو ڪجهه ٿي سگهندو ڪندس."

جئن تئن ڪري ڏينهن گذريو. رات آئي، هلي وئي. ٻيو ڏينهن به ائين ئي گذريو. ٽيون ڏينهن صبح ٿيندي ئي سڀ روڳيءَ کي گهيري ويٺا هئا. ٻه ٽي مٽ مائٽ به پهچي ويا هئا.

اُچانڪ ساهه منجهڻ لڳس. گلي ۾ گڙگڙاهٽ شروع ٿي ويس.
"اما!" وڏي ڏيءُ ماءُ جي گود ۾ مٿو رکي روئڻ لڳي.
ٺيڪ اُن وقت ٻال رمئيا جا ٻه ماڻهو اچي پهتا.
"گهر اندر مرڻ ڪونه ڏنو ويندو. ڪڍوس ٻاهر هلي رکوس."
ڪنهن ٻه ڪجهه به ڪونه ڪڇيو.
پٽس ٻارن جي مدد سان پيءُ کي ٻاهر ٿلهه ۾ وٺي وڃي رهيو هو.
ماءُ ڌيءُ سان لپٽي روئي رهي هئي.

منڊي ۽ لوڻي

ليکڪ :- شري ڀيلوري شورام شاستري

جنم :- سنه ١٨٩٢ ، جڳهه :- ڪرشن ضلع
اڀياس :- نديڙ ۾ ترولپتي وينڪٽيشور ڪوي پائون جو جو شاگرد رهيو. اُن ڪانپوءِ جيمتي پاپيرت شاستري وٽ وياڪرڻ شاستر جو اڀياس ڪيائين.
لياقتون :- تاوڏاني ، سنسڪرت تيلگو ڀاشائن ۾ ودوان ٿيو. بينگالي ، گجراتي ، انگريزي ۽ فرينچ ڀاشائن جو ڄاڻو.
پدم - ڀراڻ جو تيلگوءِ ۾ نظم ۾ انواد ۽ انيڪ نظم ڪاويه ۽ گرنٿ هن جي جڳهه سان گڏ باهه ۾ جلي ڀسم ٿي ويا.
روي بابوءَ جي رچنائن ۽ شرت بابوءَ جي ناولن جا ڪيترائي انواد تيلگوءِ ۾ ڪيا اٿس. گجراتيءَ مان گانڌيءَ جي آتم ڪٿا جو تيلگوءِ ۾ انواد ڪيو اٿس. اربدا جو رچيل نرسنگهه پراڻ کي وري لکيو اٿس. ناچنا سومنا جي ني گرنٿ رچيو اٿس. گهٽيون ني اُصلوڪيون مقصد واريون ڪهاڻيون لکيون اٿائين. هُوت ۾ رهي شانت زندگي گذاريندو آهي.

منڊي ۽ لوڻي

رام راءِ لٽريچر آنرس فرسٽ ڪلاس ۾ پاس ڪري چار پنج مهنا ڦڪٽ، مست مولا ٿيو گهمندو رهيو، پوءِ هن Ram Roy Dwivedi B. A (Hons) جو سونهري اکرن وارو هڪ سائين بورڊ

نهرايو. شيءِ گهڙيءَ جو مهورت ڪيائي اُن ڪــي دروازي مٿان ٽنگي ڇڏيو، ۽ خود ٻهرئين ماڙي تي وڃي رهيو.

ڪيس ڪٿي به سندس لائق نوڪري ڪونه ملي هئي. اُن جو ڪارڻ پيو ڪجهه نه، هن جي ڊگري هئي. ڊڪم ۾ جا آڻڻ وارا، چپڙاسي ڪائي "اٺي وڃ!" تي اٺي وڃڻ وارا، محنت ڪان سخت ليم پالن ڪرڻ وارا بي-اي-ڊي وارا پنجوپهن رپين ماهوار تي هزارن جي تعداد ۾ مليا ٿــي، پوءِ اِن ڪــي آنرس پاس ڏسي اسڪولن جا آرگنائيزرس مٿهن ڇونه ڦيريندا؟ جيڪڏهن هو ڪنهن ننڍي وڏي نوڪري جي ڳالهه به ڪيندا هئا، ته راما راءِ مڃيندو ئي ڪونه هو، ڇو جو هن هڪ ته آنرس پاس ڪيو هو، پيو ته ڊپٽي ڪليڪٽر جو نائي هو.

هن جي لياقت اُهڙي هئي جيڪا تعليمي ڪيٽو ڪانسواءِ ٻــي ڪٿي به ڪم اَچي نٿي سگهي. اِن ڪري هن پين ڊپارٽمينٽس ۾ اُميد ڪونه رکي هئي. پوءِ به پيءُ ۽ ماءُ جا آنسون اُگهڻ لاءِ عريضي مٿان عريضو موڪلي رهيو هو، جنهن جو ماهوار خرچ ١٥ رپيا هئا. انهن رپين جي ڪري ڪيس ماتا ۽ پتنيءَ جا زيور گروي رکڻا پيا هئا. اِڃا پوري نه ٿيڻ تي سندس ماءُ، ماتا مهالڪشمي جي پوڄا ۾ لين رهندي هئي. پر هن جي پتني تلسي کي حقيقي ڳالهه جي خبر هئي. هــن ڏنــو ته سندس پتي پوليس ۽ پوسٽل ڊپارٽمينٽ ۾ عريضا موڪليندو هو، زميندارن ۽ تعلقيدارن ۾ نائب ديوانگيريءَ لاءِ هو پنهنجي پتنيءَ جي هٿان عريضا لکائيندو هو. تلسي خوب ڄاڻو ٿي ته پتي ديو جي لياقت ۽ نوڪريءَ جو پرسپر رشتو پدري ناراڻ جو آهي.

راموراءُ کــي نوڪري نه هئڻ سبب ڪا ڪم جي ڪوت هجي، انئين ڪونه هـــو. سڀو ڏينهن پتنيءَ سان ڳالهيون پوليون. پلي ڪنهن ڪاليج جو پرنسيپال نه هو ته ڇا ٿيو خود ڪنهن پروفيسر

جهڙو هو ۽ تلسيءَ جي سو چيلن جهڙو. ڪوٺي گيارس جي ڏيهن ته سرڳ جا دروازا به کوليا ويندا آهن. پر رامراءِ جو ڪوٺو سدائين بند رهندو آهي. سندس دوستن ۾ شري موراري "دي ڪو آپريٽر"، شري سندرم "دي لاپلست"، شري شرما "دي نهلسٽ" وغيره جو دروازي تي سڏ پڄندي ئي ماتا لڪشمي "أستيه أميتانندم" منتر جي آڌار چوندي هئي، "هو ته ساهڙن ۾ ويو آهي." ۽ کين ٻاهران ئي ٻاهران روانو ڪري ڇڏيندي هئي.

گوياڪ چترڪلا جي نگي سندرتا سان گڏوگڏ اڌ نگا آندرا ڪلا جا نمونا رامراءِ جي ڪوٺي کي سينگاريندا هئا. جيڪڏهن هڪ طرف اوائلي رسيا ين (آپرو ٻيڪ دوا) سان گڏوگڏ هاٽوڪا رسالا ين به أن جي ميز کي سينگاري رهيا هئا. ته گڏوگڏ ڪوهل والسيالن کان وٺي ميري اسوپس ۽ ستي ساهتيه سان هن جا ڪٻٽ ڀريل هئا.

تلسي دريءَ ڏانهن ڏٺو ڪونه جو هن جي دل جي گهٻراهٽ وڌي، سس نهن کي پاڻ وٽ سڏائي ته هن لاءِ وچوڙي جي ويندا شروع ٿي ويندي هئي. پنديءَ وٽ پيڪن مان چني اڇڻ خطري جي گهنٽي جي نشاني هئي. رامراءِ تلسيءَ کي پانت پانت جا ويس وڳا پائڻ لاءِ مجبور ڪيو، جنهن سڀ جي ڪري تلسيءَ جو هڪ هڪ زيور سواها ٿي ويو.

اِن ريت هڪ سال گذريو. هن گوهستيءَ کي هلائڻ لاءِ تلسيءَ جو هڪ هڪ زيور سواها ٿي ويو.

ايتري ۾ هڪ گهٽنا ٿي گذري. رامراءِ جي ڏنل عريضن مان هڪ جو جواب آيو ته 'جڳهه خالي آهي' جڳهه آهي أن شهر جي نيوٽورل ڪاليج ۾. ٽيوٽر جي پگهار ٦٠ رپيا ماهوار!

رامراءِ کي ائين لڳو، ڄڻ ڪو وارنٽ اچي ويو هجي.

تلسيءَ جي جڳياسا وڌي، "ڇا لڪائي رهيو آهين؟ ڪهڙو پرشن آهي؟"

” آهي چا، ٻکيا جي پاس.“

” ڏسان ٿو سهڻين.“

ڏيکارڻ بي حياڻي سمجهي راموراءُ اُن ڪي هيڏانهن هوڏانهن لڪائڻ جي ائڪٽنگ ڪندي اَچانڪ ڪوٺي ڪان هيٺ لهي ويو، ٻيپ هڻس ته تلسي ڪٿي ڏسي نه وئي. راموراءُ جي هيٺ ويندي ئي تلسي راموراءُ جا سڀ ڪتاب اٿلائڻ پٿلائڻ لڳي. سڀ اٿلائي پٿلائي ڏٺائين، ته به خط ڪونه مليو.

” ڳهڻا ته سڀ ڳري ويا، ڇڏي جيتري پرپل گوهستي آهي. وقت گهور اَڪال جو آهي ۽ هي آهي جيڪو ٻگهڙن جو سردار ٻڻيو گهمي پيو.“

اِن ريت ٻڙٻڙائيندي جتي ڪٿي تلسي اُهو خط ڳولهي رهي هئي.

” هيءَ ڇاجي چوري آهي؟“ پنهنجان ايندي راموراءُ پڇيو.

” چوري مان ڪري رهي آهيان، يا توهان ڪئي آهي؟“ تلسيءَ اٿلندو ڪانئس سوال ڪيو.

راموراءُ کيسي مان ڪاغذ ڪڍي چيو،” ڏس هي آهي! هن جي قيمت آهي هڪ چمي!“

” هن ماڻهوءَ کي پيو ڪجهه به نه کپي، عورت وڃهو رهي.“

’ بس‘، من ئي من ۾ تلسي اِهو چوندي ٻاهر هلي وئي.

” رهڻ ڏي، هي وٺ!“ راموراءُ پنهنجان چيو.

تلسي ٻيا ڳالهائڻ جي ڪوٺي ڪان هيٺ لهي رهي هئي، راموراءُ تيزيءَ سان وڃي ڪاغذ تلسيءَ جي پنهنجان اَچي سندس سامهون ڪيو.

” راموراءُ جي؟“ دروازي تي سڏ ٿيو. پيو سڏ ٿيڻ ڪان اڳ راموراءُ ڪاغذ کيسي ۾ ٻونسيندي تلسيءَ کي ٻڌائيندو ٻ ڏاڪا اڳ ٿيي لهي سڏو دروازي وٽ پهتو. ” هل! هل! مان اَچان پيو.“ چوندو اڳيان وڌيو.

سڏ ڪندڙ ٻان وارو هو. هن جو ڪيترو قرض رامراءِ مٿان آهي، ان جي نلسيءَ کي ڄاڻ آهي، پٽيءَ جي وياڪل ٻولي ۽ ڀڃ-ڀي چال کي هن ڏسي ورتو هو. هوءَ ڪلي ڪانه، پر ڪير تو ڄاڻي ته هن جو من ڇا چٽي رهيو هو؟

نلسيءَ کي اڄ هيترن ڏينهن کانپوءِ ڪوئي ٽان لهڻ جي فرصت ملي هئي. سس ٻارن کي ڪاڏو ڪارائي رهي هئي، هوءَ پاسي واري ڪمري ۾ ويهي رهي. سس جيڪڏهين اهو ڄاڻندي هجي ها ته ڪڏهن نه ڪڏهن بهاني نهن کي ڪوئي نه رهڻ ڏيئي ها، جٺن ساهڙن جو ٻول نه ڪلي پوي.

”هميشه هي انبڙيءَ جو آچار، نه نه چٽڻي، گيهه به ناهي. هيلتائين ڪڻلو لرڻ جي خوشبوءِ ڇو ڪونه اڇي رهي آهي؟“ ان طرح جي شيطاني ڪندي بدمعاش ٽالهي جيا چانور اڇلي هيڏانهن هوڏانهن پکيڙي ڇڏيا.

”پت گيهه کائڻ سان جپ چڪٽي ٿي ويندي آهي. پڙهڻ ۾ تڪليف ٿيندي آهي.“ مهالڪشمي چيو.

”پاڻو ڪٿي پڙهيو؟“

”پاڻو ويچارو به ته پڙهڻ وقت ....“

”اڇا به ته ٿورو گيهه کائيندو آهي.“

”پاڻو لاءِ تون ڪيترو به ڪوڙ ڳالهائيندينءَ.“ رمڻ ٻيو راڳ ڇيڙيو.

”گيهه نه دال، آچار نه کائيندو آهي. پاڻو رکو کائيندو آهي. ڪٿي اما؟ تو چيو هو نه؟“ آخرين ٻالڪ پندلڪ طوطلي ٻوليءَ ۾ چيو.

رکا چانور نڙيءَ کان هيٺ نه لهڻ تي پندلڪ چيو،”اما مون کي گيهه نه کپي. پاڻو کي ڏيندي آهين نه، اهو ڇا آهي؟ اهو اڇو اڇو، اها ڏهي. اها ٿوري ڏي نه؟“

"شيطان ڪٿي جا. پاڻين نه ڳيه، ڪاڏو آهي، نه ڏهي. پوءِ ٿوڪي ڏهي ڪٿان ملندي؟" پدمماپ نديي پاءُ کي ڇڙب ڏني.

مهالڪشمي بگڙجي چيو،" بس، بس، تون چپ رهه!"

پوءِ نديي ڪند لوڏي چيو،

" ٻلو، پنهنجي گهر ۾ ڏهي ڪٿان آئي؟ اون هون، اها ڏهي نه، اهو ڇدو هو. پاڻو ڪاڻي ورتو هو. پاڻل ۾ ماڪوڙيون نه لڳن، ان ڪري ڇدو پکيڙيو هٿائين. ڏهي ڪاڻ سان لٺهجي چوٽي نديڙي ئي رهجي ويندي. ڏهي ڪاڻ سان آواز گهٽجي ويندو آهي."

" نه مان ڏهي هڪدم ڪون کائيندس." پيرڻ سندري ماءُ جي پنيان لڪندي چيو.

" سمجهه اما ٿوڪي ڏهي ڏني آهي. ۽ تون ڪون کائيندينءَ؟" رمڻ ٿعدو هنيو.

" چڱو اما. اهوئي ڇدو مون کي ڏي!" پنداپڪ ماءُ جو هٿ پڪڙي ضد ڪيو.

مهالڪشمي کلي پيئي. چيائين،" پداءِ نه سهڻن اسان جي گهر ۾ ميٺهن آهي؟ پداپو، ڪير پدائيندو؟"

" نه، نه." پنبليڪ رڙ ڪئي. سندري ۽ رمڻ به دهرايو.

" چوري پدما، پدمماپ تون ڳالهائين چو ڪون ٿو؟"

ماءُ جي ڇڙب کائي هن چيو،" زمين ناهي، کيتي باڙي ناهي. چارو ناهي، ميٺهن ناهي. ٻر ٻليءَ کي برابر کير ملندو آهي."

پدما جي ڳالهه اي سڀ خوش ٿيا. تاڙيون وڄائي کلڻ لڳا.

مهالڪشمي شوڪي کين ڏٺو.

" اسان ٻارن کي ڪوٺڙيءَ ۾ بند ڪري، تالو لڳائي، پاڻو ۽ پاڇائي کي. ڇا پيرڻ مون کي پداپو نه هو ڇا؟ پدم پاڻو به...."

ان طرح سندري ڪجهه چوڻ چاهي رهي هئي ته پدمماپ سندريءَ کي گهوري ڏٺو. هوءَ چپ ٿي وئي.

اِهي ڳالهيون مهالڪشميءَ لاءِ روزمرّه جون هيون. پر پاسي واري ڪوٺڙيءَ ۾ ويٺل ڪنوار لاءِ هڪدم نيون هيون. هن من ۾ چيو، ”پارن جي واٽ جو گرھ اسين ڇني رهيا آهيون.“ هوءَ لوٽ اٿي ۽ ڪوٺي اي چڙهڻ لڳي. ۽ هـــن جـي پنيان پنهار رامراءُ به چڙهڻ لڳو.

تلسي پنيان ڏٺو، ۽ سامهون پردو ڪٽي ڪمري ۾ گهڙي ويئي. پنيان رامراءُ جون پانهون ڪيس ياڪر ۾ پـرڻ لاءِ ڦهلجي رهيون هيون. تلسي دروازو بـڪڙيندي چيو، ”ذرا هيٺ وڃي گهر گرھستيءَ جي حالت ڏسي اچ! مون کي ٿوري دير اڪيلو رهڻ ڏي!“

”وڏاڪ روگ جو هي وقت ڪونهي.“

”روگ، دوا ۽ علاج، مون کي سڀ خبر پئجي ويئي آهي. اِهوئي ٺيڪ وقت آهي. تون مون کي اڪيلو رهڻ ڏي!“

”هي پتورتا جا لڇڻ ڪونهن. پتيءَ کي اُلٽو جواب ڏيڻ سان اُلوءَ جي جوڻ ۾ جنم ملندو آهي.“

”اهڙيون ڳالهيون ڪندي مردن کـي شرم نٿو اچـي؟ اوهان جهڙن سان شادي ڪرڻ عورت لاءِ ايمان جي ڳالهه آهـي. ماءُ ۽ پاءُ، پيمرن جي پالنا نه ڪري سگهڻ وارو مرد ايندڙ جنم ۾ نه ڇا پر هن جنم ۾ به اُلو آهي.“

”تلسي ويهه! پيهڻ سـان پيرن ۾ سور پوندءِ. هتي منهنجي گود ۾ ويهه، ملايم اٿيئي.“

”ڪنهن کي ڪجهه نه ٿئي، اوهان کـــي ڪهڙو اونو؟ پس عورت ويجهو هجي. نوڪري پوڪري نــه ڪندڙن جـــي اِهائي حالت ٿيندي آهي.“

”توکي سڀ خبر آهي نه؟“

پتيءَ جي اِن ڳالهه تي تلسيءَ جي متي تي پگهر موڙي آيو. چپ ڪنبڻ لڳا. چيائين، ”ڳالهائڻ تي اٿو نه پڻڪ سان ڳالهايو.

نه ته پلي ڏنڊو ڪڻي ماريوم. پنهنجي جهڙي پاڻ هن سڄي جڳهه ۾ ڪونه هوندي.”

”نه، تلسي، پڌو اٿم ته پوڪ رستي سرو گيتا سڌ نه ٿيندي آهي. مون سمجهيو اهڙي ڪا سڌي حاصل ڪئي اٿيئي.”

”پڻ جي ڪوشش ڪندي به پالي سان وار ڪوڻ مرد خوب جاڻن ٿا. ان وار، بس ان هڪ وار لاءِ مهرباني ڪري هيئن وڃ! مهرباني ڪر!”

”ڪوئي پڌي وٺندو، مهرباني ڪري ٿورو آهستي ڳالهاءِ!”

”پلي اکيون پوري کير پيئندي آهي. ۽ سمجهندي آهي ته سڄي سنسار اکيون پوريون آهن. ڇا دنيا ڪسي خبر ڪونهي ته توهان عورت پنيان ديوانا آهيو؟ ڪيترن ڏينهن کان اوهان کي ٻڌائيندي آئي آهيان؟ ڇا اِها خبر ڪونه اٿو ته منهنجا ڪيترا ڳهڻا وڪامجي ويا آهن؟ ٿا جاڻو ته اما جي ڪيترن زيورن جي آهولي اوهان ڏني آهي؟ ڇا پان واري کي اوهان مون واري سوني منڊي ڪونه ڏني؟ گروي رکڻ لاءِ فقط هيءَ جڳهه رهي آهي. پيو ٿي ڇا آهي؟ بس ته توهان هاڻ هيئن وڃو، ته سڀڪجهه خبر پئجي ويندو.”

رامرائو هن ڏانهن گهوريندي چيو، ”خبر نه هئم ته غصي ۾ عورت وڌيڪ خوبصورت نظر ايندي آهي.”

”جيڪو ڏسڻ چاهيو ٿا، اهوئي ڏسندا. صرف اهوئي نظر ايندو.” تلسي سنڀالي چيو.

”هيئن ويندا يا نه؟”

”ڇو نه ويندس؟ تون به گڏ هلين ته سڀڪو ڪوڻ به هلندس. شام ٿي وئي آهي. تنهنجو من به نيڪ ڪونهي. هل، گهمڻ هلون!”

”بس اِهائي گهٽتائي رهي آهي. مان گڏ هلنديس ته ماڻهو اوهان کي وڏو صاحب سمجهندا. ائين نه؟”

”ڇا سڀ دنيا ۾ ڏيڻي ڪليڪٽر بڻجندا آهن؟“

”پلي ٿي ڏيڻي نه بڻجن، پڻهنجو پيٽ نه پريندا آهن. پڻهنجي ٻچن تي پاڻ پيهندا آهن.“

”پياس وڃان ڪيترو ٿي پيڙيل هجي، چاتڪ آڪاش گدگا جي آڪانکا ٿي ڪندو. تلاءَ جو پاڻي ڪونه پيئندو.“

”ڇا چئجي! ڪوهه نه پاسي ۾ اٿو.“

”چو! تلسي تنهنجي مائٽن جا ڏنل زيور ۽ منهنجي ماءُ جا زيور ڇا منهنجا ڪونهن؟ توکي شاستر جي قانون جي ڄاڻ ڪونهي ته عورت مرد جي ملڪيت آهي.“

”بک ۽ فاقا هجن نه مرد ٻهراڻ ماءُ کي ۽ پوءِ پتنيءَ کي ڪڇو چٻائي کائي ويندو. پارٿ ورش ۾ ان وواهه، سنسڪار جو نڇاٽان ڪڏهن خاتمو ٿيندو!“

”لڳي ٿو، تون مون کي طلاق ڏيندينءَ.“

”طلاق جو رواج اُڇي نه تلسي ٻهراڻ عورت هوندي جيڪا طلاق ڏيندي.“

”اُڇا قانون نه ٺهيو ڪونهي.“

”گهبرايو نه، وڏيڪ ڏينهن ڪونه لڳندا. قانون ٺهڻ ۾ ڏڏهن مردن کي اٽي دال جي اگهه جي خبر پوندي.“

”نه پوءِ پل پيش ٿيڻ کان اڳ ٿي ڪهاڻي ختم ٿي وڃي.“

اهو چئي راموراءُ تلسيءَ جي ويجهو رڙهڻ لڳو. تلسي پنيان سرڪندي سوڪندي ڪونيءَ ۾ گهڙي دروازو ٻيڪڙڻ لڳي، راموراءُ وڏي چڙن جي وچ ۾ هٿ وجهي بيهي رهيو.

نپاليءَ جي آندل هڪ چني راموراءُ جو گهور اُپمان ڪيو. هن جي چهري تي ڪاوڙ جون ريکائون اُڀريون. سرنامي تي هن جي قالي سان گڏ بي. اي آنرس يا ايم. اي ڪونه لکيو ويو هو. مستر راموراءُ دويدي بس لکيل نه هو. فقط ”چرنجيو ديويدول راميٽا“ انڊريس تي ايترو اپمان!

ٿالي، ماڻو سان مان حاصل ڪندڙ لاءِ فقط ٿالو نه گسار جيان
آهي. پتي ديو جي ڇوري تي اپرال غصي کي تلسي تُرت جاڳي
ورتو. چيائين،” اوهان جي ماءُ جي جان جوکم ۾ آهي.“
رامراءِ جي ڇوري جو رنگ بدليو.
”ڏسان نه.“ چئي چٺي ورتائين. پڙهيائين. ۽ پوءِ چيائين،
”وڃ اما کي چئو.“
تلسي هلي ويئي.
رامراءِ جي من ۾ شوڪ بدران خوشي ٿي، ڪارڻ جاڳڻ لاءِ
ڪنهن دوربين جي ضرورت نه.
تلسي موٽي نه. انتظار ۾ ويٺل رامراءِ ڪيس چاٻيءَ سان لڳايو.
”ڪڏ ۾ پوي اها عياشي! ٻڪ ۾ اهو ڇڇ جو ڪاڏو!“
”اما هن گاڏيءَ ۾ وڃي رهي آهي، توهان ڪونه ويندا؟“
هن چيو،” مان نه ڪونه ويندس. اما کي چئه نه ٻارن کي به
گڏ وٺي وڃي.“
”اٻي جي جهڄهٽن سان گڏ وري هي ٻارن جو جنجال هن
جي ڳلي ۾ چوٿا وجهو؟ توهان اما کي ساڻ وٺي وڃو.“
”اما ڙي! انهيءَ جدائي مون لاءِ گهور سنڪٽ آهي.
اما ۽ ٻارن جي وداعي سمپورڻ سوراج آهي.“
”نه، دراج (ڊائوڪي) آهي.“
”چڱو منظور آهي.“
”توهان کي جيڪو ڪيمو ڪريو. مان ٻارن کي ڪونه موڪليندس.“
”اهوئي سهين. اما کي تُرت روانو ڪر.“
”مان روانو ڇو ڪريان؟“
”ريل ۾ چاڙهي اچو ڪيس.“
”هون!“ چئي رامراءِ ڪوٺي ڪان هيٺ لٿو. پليان تلسي به
آئي.

”آمان مون کي هلڻ ته گهرجي. پر خبر پيئي آئم، ته هڪ نوڪريءَ جي جڳهه خالي آهي.“

”نه پٽ! تون نوڪريءَ کي ڏس! مامٽين جو ڇا آهي، هو ته هميشه ائين رهيو آهـي، بيمار.“ مـاءُ پٽ سان همدردي ڏيکاريندي چيو.

رامراءِ جـو چهرو چمڪڻ لڳو. هو گاڏي وٺڻ هليو ويو.

ٻارن کي آسپاس بيهاري نهن سس کي وينتي ڪئي.

”هنن ٻارن کي هميشه جيان مونڻ تـي اوهان جـي حوالي ڪنديس. هنن کي هٿن تي چڙهي وڃڻ ۽ منهنجي عزت جـي رکيا ڪريو. توهان اڪيلا وڃو.“

”نه، نه هي سڀ شيطان آهن. هو تنهنجي ڪونه مڃيندا.“ سس چيو.

رامراءِ گـاڏيءَ واري کي هٿ جو اشارو ڏيئي موٽيو ٿي هو، ته ماڻس جي ڳالهه ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيو.

ٻارن کي ساڻ وٺي وڃـڻ لاءِ چوندس، تـ ڳالهه سڻي ڪونه ٿيندي. اهـو سوچي رامراءِ چيو، ”خير ٻـارن کـي هـيءَ ڇا سنڀاليندي؟ پر مان سنڀالي ويندس.“

تلسي کلڻ لڳي.

مهالڪشمي چيو، ”پٽ هي ٻار ڪونهن، مٿي تي بوجهو آهن. تون اهو بوجهو سنڀالي ڪونه سگهندين.“

”نه اما! هي مٿي لي پٿر جيان نه، پر تاج جيان آهـن.“ تلسيءَ ٻنهي ٻارن جا مٿا سهلائيندي چيو.

ان وچه لـي ڪجهه واد وواد هليو. آخـر ۾ طئه ٿيو تـ مهالڪشمي سان گڏ فقط ننڍڙو ٻبليڪ ويندو.

رامراءِ ڪوٺي تي چڙهيو.

گاڏيءَ تي سوار ٿيندي اما چيو، ”هن گهر جـي حال چال

جي ٽوڪي خبر ڪونهي ، هتي سڀئي جي جڳهه تي سانپ رهندا آهن. اهڙي گرهستي تنهنجي ڪومل ڪلهن تي وجهي وڃي رهي آهيان."

"روڳيءَ کي کير جي ضرورت هئي. وئد به کير جو ئي علاج ڏسيو."

ڪاغذ جي هڪ پڙي تلسيءَ جي هٿن ۾ ڏيندي مهالڪشميءَ چيو، "ان اندر رسوئي جو سڀ سامان آهي." واٽ مان پول نڪري رهيا هئا ۽ اکين مان آنسون ڇلڪي رهيا هئا. هن جو گلو ڀرجي آيو هو.

سس کي وداع ڪري تلسي رنڌڻي ۾ پهتي. هن اُن پڙيءَ کي کوليو ڏٺائين، ته اُن مان نڪتا پيو جا ٻه چلا ۽ هڪ منگل سوتر.

گهر گرهستي هلائڻ لاءِ شايد اهڙا پونجي رهجي ويئي هئي. تلسيءَ کي هاڻ وڃي خبر پئي ته هلندي هلندي هن جي اکين ۾ آنسون ڇو ڀرجي آيا هئا. منگل سوتر کي مٿا پوئتر پوڄڻ جوڳي مندر جي چيز سمجهندڙ وڏوا جي من جو سچو رهسيہ تلسيءَ جي من جي پردي تي وچ جيان چمڪي ويو.

وڏو پٽ گهر جو آڌار ڪندو. ننڍين ڀائرن کي پاڻ جهڙو وڌوان بڻائيندو. پيءُ لاءِ سٺا گهر ڳولهيندو. ان طرح جون ڪيب جيتريون اميدون ڪٺي ماءُ گهر جو رهيل کهيل سيڪو پٽ نهن کي ڪارائي ابوجهه ٻارن کي بک مارڻ ۾ به سنڪوچ نه ڪيو. اها ڳالهه هينئر تلسيءَ کي معلوم ٿي.

هوءَ هن گهر ۾ پهريون ڀيرو جڏهن آئي هئي، تڏهن اُنهن ٻارن جي تن تي سٺا ڪپڙا، سون چانديءَ جا ٿورا گهڻا زيور هئا. تڏهن هو سگهاڙا نظر ايندا هئا، جهڙن آلسو جون مورتيون هجن. اَڄ ڏين-هيڻ ٻڍيا لڄ جو سبب بڻيا آهن. پيٽ ۾ آنڊا ڪلوس ڪلوس ڪري رهيا آهن. پوڙهه مهني سرديءَ ۾ اوڍڻ لاءِ چادر

ناهي. پدمنابي پنهنجي لنگوٽيءَ ۾ مست آهي، ٽيون ٻار چيلهه ڪڙي (ڪوڏني) جي نالي تي ست جي داڳي سڪ جو انيو ڪري رهيا آهن. وڏي ڏيءَ جي ٻڙيءَ ۾ چٽائي چٽا لڳل آهن. ننڍڙي ڦاٽل فراڪ ۾ آهي. رات جو سمهڻ مهل هڪڙي جي چمڙي ئي هنن لاءِ چادر جو ڪم ڏيئي ٿي. ٻارن واري ڪڪڙي ٻٽي ماءُ پنهنجي ساڙهي جي آنچل ۾ سيني ڪسي ٻڌڪي، انهن جي وچ ۾ پيئي رهندي آهي. اُن سس جو هي منگل سوتر آخري زيور هو. اهي سڀ ڳالهيون تلسيءَ جي من جي پوٽي تي هڪ هڪ ٿي اڀري رهيون هيون.

ماءُ جو مزاج ٻارن لاءِ جڻ پمراج جيان هو. هڪ ننڍڙي ڪوٺڙي ۾ هنن جو سڄو سنسار هو. ٻاهر جي جهانڪي ڏسڻ لاءِ هنن جا ڪنڌ ۽ همٿ لمبو ٿي پيندا هئا. وڏي پاڙي لاءِ جيڪا رسوئي ماءُ ناهيندي هئي، اُن جي مهڪ انهن ٻارن لاءِ دعوت هئي. پاءُ، پاجائي جو نظر ايندڙ اَرڌ ناريشور روپ آراڌنا لاءِ هو. اُن اَرڌ ناريشور مان ناريءَ جو روپ حاضران حضور رسوئي گهر ۾ لڌو هو.

هو سڀ تلسيءَ کي رنڌڻي ۾ گهيري ويهي رهيا.

پاجائي پڇيو، ”صبح جو نيرن ۾ ڇا کاڌو هو توهان؟“

نيرن کي وساري ڪين ڇهه مهنا نبري ويا هئا. اِن سوال تي ڪين عجب به لڳو ۽ ڪاوڙ به لڳي. ڪاوڙ روڪيائون ڇاڪاڻ ته هيءَ ديوي سندن رکيا ڪندي يا ڪجهه کائي ويندي. بس چپ چاپ هن جو منهن تڪڻ لڳا.

”ڇو وسري ويا اٿوي ۾؟“ تلسي وري پڇيو.

”اسان وساريو ناهي، نيرن اسان کي وساري ڇڏيو آهي، ڇهن مهنن کان.“ پدمنابي سيڪي طرفان جواب ڏنو.

سندري تائيد ڪئي. چيائين، ”پائو! کي نوڪري ملڻ ڪانپوءِ سيٺي کي گرم گرم نيرن ملندي.“

”ٻاسي ڪانئڻ سان بخار ايندو آهي. اِهو ڇا وسري ويو آهيو؟ آما ڪونه چيو هو؟“ رمڻ چيو.

تلسي آهه ٻري سوچڻ لڳي، خالي ويٺي رهڻ سـا ائين ئي سوچڻ سان ڪم نه هلندو، چلهه ٻرڻ ئي گهرجي. هن چلهه جلائي، چانورن جي دٻــي ڏانهن ڏٺائين، اُن ۾ فقط اڌ سير چانور هئا. گيهه جي دٻي ۾ هٿ وڌائين، خالي. دال ڏٺائين، ندارد. ساڳ ڀاڄيءَ جي ٻُولها ڪيائين، سڀ سواها هئي.

افسوس ۽ ڏک تلسيءَ کي ڏوڏانڙي ڇڏيو. هن پنهنجي من ۾ چيو، ”هي رام! هي اوپر والي، آسمان وارا، ڇــا ڪري رهيو آهين؟ ڇا هن کي اِها خبر ناهي ته هــي گهر ناهي، پرپانـگ آهي. اِهو معلوم نه اٿس ته اِنهن ابوجهن جو گرهه ڇني ڀڳوان ئي ڀوڳ چاڙهيو ويندو آهي؟“ چلهه ٻري رهي هئي. ديگڙو رکي سڀ چانور اُن ۾ وجهي ڇڏيائين. پوءِ ٻارن ڏانهن مڙي پڇيائين،

”ڪالهه رات ڪهڙي شيءِ سان ڪاڌو هئو؟“

”ڳاڙهي دوا.“ پدماٻ جهٽ جواب ڏنو.

”يعني؟“

”ڳاڙهي دوا معني انبڙيءَ جو آچار.“ رمڻ صفائي ڏني.

”۽؟“

”آڪاش!“ پدماٻ مٿي آڱر ڏيکاريندي چيو.

”چاس ...“

”توهان کي ڪهڙي؟“ آئلو سندري سوال ڪيو.

”ٻتانا، واڱڻ، ڪڏي دال، بيسڻ جون پڪوڙيون اِهــي سڀ چيزون فقط ڀڳوان جي ڀوڳ لاءِ هيون.“ تلسي من ئي من ويچار ڪيو. پوءِ پڇيائين، ”ڪالهه رات پڪوڙا ڪاڌا هئا نه توهان؟“

ٻار هڪٻئي جو منهن تڪڻ لڳا. هاڻ هنن کي خبر پيئي ته جنهن شيءِ کي سندري صوف چيو هو ۽ رمــڻ مگيوا چيو هو ۽

ٻنهي کي ٻه ٽڪرون هٿي پدمناڀ فيصلو ڪيو هو ته ٻڪوڙي هٿي اهو سچ پچ ٻيسڻ جو ٻڪوڙو هو. جڏهن اهو ڇٽو ٿي ويو. تڏهن سندري چيو، ”پاپي، رات مون ڇيو هو صوف، ته پدما مون کي ماريندي ڇيو هو ٻڪوڙي.“

”چڱو! اهو ٻڌايو ته اما توهان کي ڇو ڪونه ڏيندي آهي؟“
ڏهن سالن جي رمڻ منهن موڙيو. نون سالن جي پدمناڀ ڪليو
”پائو وڏي نوڪري ڪندو نه، تڏهن اسان کي ٻه ڏيندي.“
رمڻ سماڌان ڪيو.

”نون اسان کي پاڙهيندين نه؟“ پدمناڀ پڇيو.

تلسي ٻت ٻڻجي ويئي.

انهن سوالن جوابن، انهن پيڙائن ويدنائن جي وچ ۾ رام-راءُ ويهه دفعا ڪوئي ٽيان لٿو. ۽ لڪي لڪي، ڏسي ويهه پيرا مٿي چڙهي ويو. ٻر تلسيءَ مٿي وڃڻ جو نالو ئي نٿي ورتو. ٻربت ويجهو نه ايندو محمد جي، ته محمد پربت وٽ ويندو.

وڪا رت جي پونئون جيان ٻار شور مچائي رهيا هئا. ٻن سالن ڪانپوءِ هدن لاءِ اهو جڻ وڏو ڏڻ آيو هو. جڻ هدن اڄ هاڻي اکيون کوليون هجن. اچانڪ سامهون رامراءُ کي ويجهو ايندو ڏسي هو هيڏانهن هوڏانهن لڪي ويا.

رامراءُ رنڌڻي وٽ وڃي دروازو کڙڪايو. اندران ڪڙو ڏنل هو.

”تلسي.“

جواب ڪونهي. دروازي جي ٻيج مان اک لڳائي ڏنائين، ڪجهه به نظر نه آيس. ڪن ڏيئي ٻڌڻ لڳو اسمان گهر ۾ لوڻي جو کڙڪو ٿيو. ٻئي طرف وڃي دريءَ مان ليئو پائي ڏنائين. هن جي اکين جون پتليون ٻدا ڪمندڙ ڏيئي جي لاٽ جيان هڪدم ٻدا چرٻو جي هيون.

تلسيءَ ڏسي ورتو. چيائين، ”اڄ نٿي اچيو؟ وڃو، هليا وڃو.“

رامراڄُ سر ڇيڙيو، ”ڇا تو ٻڌو ڪونهي، ته ايٽن جي سڀ جو نوارڻ ڪندڙ ...“

”ٻڌو اٿم، ٻڌو اٿم. سڀ ٻڌو اٿم. وڃو هٽو!“

رامراڄُ پنهنجي جڳهه تان هٽيو ڪونه.

تلسي چلايو، ”رمڻ! او رمڻ!“

ياجائي جي سڏ، ٻارن جي پيرن ڊوڙي.

رامراڄُ طعنو هنيو، ”اڇا مون سان مقابلو ڪرڻ لاءِ تو خوب سيدا سڄائي آهي.“

”مان اندر وڃان ٿو.“ چوندو پدما هليو ويو.

اِسدان گهر مان ٻاهر آيو.

”هن ٻار ۾ جيترو عقل آهي. اوترو عقل ته توهان ۾ ڪونهي.“

رامراڄُ پدماپ گهوري ڏٺو ته اڇانڪ ڏيان ورهائجي وڃڻ تي هٿ کي جو هٽايو ته جهٽ ڦٽاڪ سان دري ٻند ٿي وئي. رامراڄُ آڳند ۾ وڃي ڇهل قدمي ڪرڻ لڳو.

تلسي رنڌڻي ۾ وڃي دروازو ٺپڪڙي ڇڏيو. دروازي جي ٻيءَ مان تلسيءَ کي رامراڄُ جو چهرو نظر آيو.

تلسي بيوس ٿي پدما کي سڏڻ لڳي. پدما جي اچڻ کان اڳ ئي رامراڄُ اِسدان گهر ۾ منهن تي صابڻ ملڻ لڳو.

”هن پيري اميد ڪريان ته اندر اچي سگهان ٿو.“

تلسي ڏوت کيس منڊ جي ٻڌائي.

”سڌو سڙڪ تي وڃڻو پوندو، سمجهيئِ؟ ٻن سالن کان آما اوهان جي ميزباني ڪئي آهي. اڄ مان اوهان جي دوا ڪنديس. آما جي ڏاڍون مان اوهان جو پيٽ ڀرجندو رهيو. منهنجي ڏاڍن مان اوهان جو تن ڍڪيو رهيو. اوهان جيڪو پاس ڪيو، اهو ايم. اي ئي هو نه؟ اُن جو قل اڄ ملندو؟ ڇا اوهان پنهنجو پيٽ ڀري اِنهن ٻارن جي پالنا ڪري سگهندا؟ يا اِهو بار مون تي آهي؟“

"بس ڳالهه بس، اهائي." چوندو رامو راڻو دروازو کولي اندر
گهڙڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو.

تلسي مڙي ۽ چيائين، "وڌيڪ لاڳ سان اوهان سر ئي لتيون ڏنا هٽو! تميز نه اوهان ۾ رهي ڪونهي. اڄ شرم اٿو ئي ڪونه. عورتن وٽ ڪڏهن وڃڻ گهرجي، ڪڏهن نه وڃڻ گهرجي، ان جي ذري به ڄاڻ اوهان وٽ ڪونهي. اوهان ويڪ وڃائي ويٺا آهيو، نه توهان ئي چيو؟ اڄڪالهه جا سڀ جوان ...."

"بس بس ان ريت سيڪي مٿان نه وس!"

"اهو چوندي اوهان کي لڄ نٿي اچيو؟ وڃو، هٽو هتان!"

"اڄ اها چوتا چوس!"

"توهان جهڙن سان چوئا چوني، اسين پاشا ڳالهائڻ، ادرشيه ڏي وچڻ سڀ روا آهي."

رامو راڻو سندرتا جي ڪروڌ کان واقف هو. ۽ ڪيس فقط پيار جي ڪروڌ جي خبر هئي. هن سڀيه پاما، هن ناڳ ڪميا کي هن ڪڏهن به ڪونه ڏٺو هو. ان ڪري اُن ڪاوڙ کي سمجهي نه سگهيو. ۽ قدم اڳيان وڌيو، تلسي ٽي قدم پٺيان هٽي. چوڻ لڳي، "چا راوڻ جي پوئلڳي ڪري رهيا آهيو چا؟ عورت کي پڇائيندا چا؟"

رامو ڏڪي ڪل ڪليو.

"منهنجو پڻهنجي پاڙيا (وال) وٽ وڃڻ راوڻ جي پوئلڳي ڪئين ٿي؟"

"پاڙيا جي معني آهي جنهن جي پالنا ڪئي وڃي، اهائي پاڙيا آهي."

"واهه منهنجي پڻ ڏپڻي جو جواب ناهي! پالنا جيڪو ڪري اها پاڙيا، نه مان ماڻ چو پاڙيا ٿيس؟"

"نيڪ! نه، نه تلسي. ڪنهن کي چوندا آهن، پاڙيا ڏس!

مان ڏيکاريانءِ ٿو." راماءُ تلسيءَ کي ڇپلهه کان پڪڙي مٿي
کنيو ۽ چيو، "ڏس! مون تنهنجو بار کنيو آهي. ان ڪري تون
منهنجي پاڙيا آهين. سمجهئين؟" پڃري ۾ قيد ڇوڪريءَ جيان
ڦڙڦڙائي تلسي الڳ ٿي ويئي. هن جي ڪارين اکين مان
ڪرشنا نديءَ جي هڪ ڌارا بند ٽوڙي نڪرڻ واري هئي.

راماءُ وري اُن ريت ڪيل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

تلسي چماٽ هنئين. چماٽ کائي راماءُ چيو، "ها! ستيه
ڀاما لت هنئين هئي، تو هٿ سان چماٽ هنئين، ان ڪري تون
اُستيه ڀاما آهين."

تلسي وري هٿ کنيو.

راماءُ وري ٻيو ڳل اڳيان ڪيو.

تلسي ٻي چماٽ هنئين.

راماءُ تلسيءَ جو منهن پڪڙي ٻنهي ڳلن تي چمين جو
وسڪارو مچائي ڇڏيو.

"هلڪٽ ڪٿي جو."

"رام، رام. يسوع مسيح چيو هو، جيڪڏهين ڪوئي هڪ
ڳل تي چماٽ هڻي، ته ٻيو ڳل به اڳيان ڪرڻ کپي. مون نه فقط
ٻنهي ڳلن تي چماٽون برداشت ڪيون پر، پاڪ يسوع مسيح کان
وڌيڪ تنهنجي ٻنهي ڳلن کي چمي به ورتم."

"يسوع مسيح جو نالو وٺندڙ گهر جي سيٺي پراڻين کي ٻڪ
ڪونه ماريندا آهن."

"بس اِهوئي نه! ڏسان اُجا هيٺئر جيڪا پڙي ماتا جي ٽوڪي
ڏني هئي."

تلسي سوچيو، ڏسان پڙي کولڻ سان هن کي ڪجهه ٿئي ٿو
يا نه. اِهو سوچي پڙي آڻي راماءُ کي ڏنائين.

راماءُ پڙي ڏني ۽ بنا ڪنهن سنڪوچ جي چيائين، "مون

کي ڏي! اما جي اچڻ ۽ ائين ڪا زندگي ڪونهي. تو انجيل پڙهيو آهي؟ ان ۾ لکيل آهي، ”سڀاڻي جي چنتا نه ڪريو.“ سڀاڻي جي ڳالهه سڀاڻ ڏٺي ويندي، اهو يسوع مسيح چيو آهي.“

” نيڪ! ڏاڍا هلي آهي شانتيءَ جو مدتن ڏيڻ مان مري به وڃان ته به هي منگل سوتر ۽ چلا ڪڏهن به نه ڏيان ها، پنهنجو منگل سوتر ڏيئي سگهان ٿي.“ اهو چوندي تلسي پنهنجي هٿن سان پنهنجو منگل سوتر ٽوڙي پتيءَ ڏانهن ڦٽي ڪيو.

” معاملو تمام وڏي ويو آهي.“ سوچيندي رامراءِ گهر کان ٻاهر سڙڪ تي نڪري ويو.

رامراءِ سڌو ’سندرم دي لايلسٽ‘ جي گهر ڏانهن ويو. هو رامراءِ جو لنگوٽيو يار آهي! هڻ سوچيو ڇا اهڙي دوست وٽان ڏهه رپيا به نه ملندا؟

سندرم گوڏن تائين انگوڇو پائي ويٺو هو. اڳيان ٽوڪري رکي مگر ڦلي چلي ڪائي رهيو هو. رامراءِ تي نظر پوندي ئي هڻ پڇيو،” هي گهرجمائي هماليه پربت تان هيٺ ميدان ۾ ڪڏهن لٿو؟“

رامراءِ سڌو سوال جو جواب نه ڏيندي الٽو ڪائنس پڇيو،” هي ڇا ڇباڙي رهيو آهين؟ هي ڪاڏي ڪڏهن ڏارڻ ڪٽي اٿيئي؟ ’سندرم دي لايلسٽ‘ ڳانڊي ڇو بڻجي ويو آهي؟“

” اڙي هي انگوڇو، ڪاڏيءَ جو ٽوريئي آهي منچيسٽر جو مال آهي! لڳي تو پڇوءِ جون اکيون اڇا ڪليون ڪونهن. پٽ مندي آهي مندي. چوطرف مندي.“

” ڇا ڪٽي نوڪري ڪونه ملي؟“

” چونه گنگا متيا جي شرط پڪڙي اٿم. سندرم بي. اي دي واٽر مٽن!“ بشتي ڪندي تي ڪانوڙ پوني شهر ۾ گهر گهر ۾ پاڻي پهچائيندو آهي.” هڪ دلي جا اٺ آنا ملندا هئا. هاڻ اُن

جو ٻه اڳهه گهٽجي ويو آهي. ان ڪري اوهي مڱ ڪاٽي رهيو آهيان."

"يار تو ڪٿيو! هاڻ تون 'وفادار' جو پڇ ٻج ڪيئي 'ٻه ڪر' جو لڳائي ڇڏ پهنجي نالي پٺيان 'سندر دي ٻهڪر.'

"ڪجهه اميد ڪٿي آيو آهين، پر افسوس ڇا ڪجي! پاڻي پرڻ جي مزوري ئي آنا، اوهي مگن جو خرچ ٻه ئي آنا. ٻهڪ ٻهلمس نل."

وٺڻ بدران ڏيڻو نه پوي. ان ڪري ڪجهه وٺڻ بدران وداعي وٺڻ ئي بهتر سمجهيائين. پوءِ سڙڪ تي هلندي هلندي، سوچيندي سوچيندي هو موراتيءَ جي گهر پهتو.

موراتي بي. اي آنرس ڪيو آهي. نجاڻا ڇو ورانڊي ۾ اداس ويٺو هو. گهر جو وڏو دروازو بند هو. ويچارن ۾ ايترو لين هو ته سامهون ايندڙ راماراءُ کي به ڪونه ڏٺائين. خود راماراءُ ڇيڙيندي چيس "هيلو، موراتي دي ڪو آپريٽر!"

موراتي ڪنڌ مٿي ڪٿي، "گڊ مارننگ مسٽر دوبدي دي گهر جمائي." چيو.

"گهر جمائي نه هوندو، ته ڇا آڳند جو جمائي هوندو؟"

"ها يار، ٽيندو آهي، ٽيندو ڇا آهي، پر آهي. مثال طور مان ئي آهيان. سمجهيئه؟ سڀ تو جيان ڀاڳوان ناهن. اڄڪالهه مندي آهي مندي! راج سنگهاسن تان راجائن کي اٿاري مندي براجمان آهي. ٻه ربيا ڪوڻ اناج وڪجي رهيو آهي. خبر اٿيئي يا نه؟ ان منديءَ جي زماني ۾ گهر جمائي، آڳند جمائي، طلاق جمائي، سڀ جمائي ٽيندا آهن. جيستائين نوڪري نٿي ملي، تيستائين مان آڳند جمائي آهيان."

"پهنجو زندو ئي اڄڪالهه نيڪ تو لڳي." سوچيندي راماراءُ آڳند جمائي ڏانهن همدردي ڏيکاريندي راج مارگ تي اچي ويو.

سوڙهه ڀڳوان هن جي کوٺڙي ۽ ٻڪ ڀڳوتي هن جي آڱرن کي ونئي رهي هئي. اُن حالت ۾ ڪيس ٽلسيءَ جي ياد آئـــي ۽ ڀڳو گهر ڏانهن مڙي تي ٻيهر ڪري.

ٽلسي ٻارن کي ڪارائي پيٺاري، اُنهن سان ڳالهائيندي ٻولهائيندي ٻاسڻ ملي ۽ ڏوئي ورنا هئا ۽ چلهه کي ٻوچو هٽي زمين تي ليٽي پيٺي هئي، ته ڏسان ڪڏهن تي اَچي ڪاڏي جي نوبت!

ٽلسي جي ڏيان ۾ اَڌ رستو پـورو ڪندي ڪندي ٻڪا ٻـڪ رڪجي ويو. هن سوچيو ته،” ٻئسو ٻاڻ وٽ نه هجي، ته ٻنهنجي ناري به ٻرائي تي ويندي آهـي. منهن ڦيري ڇڏيندي آهـي.“ ڇوٽي هڪدم ڪوڙي آهي. ۽ سوچيو ته ٻئسو جيڪڏهين ٻـاڻ وٽ ناهي ته ٻنهنجي ناريءَ جي صورت نه ڏسڻ گهرجي!

هن جي دوستن مان شرما اَچا ٻچيل هو. هو ايم. اي. ٻي. ايل هو. رامراءِ شرما جي گهٽيءَ جي ڪنڊ تي وڃي ڏنو. اُتي هڪ جهرڪي به نئي اُڏامي. وڪيل جي آفيس جي ٻيڙ ٻاڃي مارڪيٽ جي ٻيڙ کان گهٽ ڪونه ٿيندي آهي. هـي سنائو هن گهٽيءَ ۾ ڇو ڇانيل آهي! بينو بينو ان ڳالهه تي سوچي رهيو هو ته اوچتو ڪيس ياد آيو، اَڄي هي نه ڪورٽ جو ٽائيم آهي.

گهر موٽڻ تي هو ته شرما ڪيس دروازي تي گڏجي ويو. ڇڙڪ ٻري ڪيس ڏٺائين. شرما جي نظر گهٽ هئي. ٻه ٽي ڏينهن اڳ ٻڌار مان اُٿيو هو. اَچـــا ٿيو ڏينهن چشمو ڀڳو هئس. اُن ڏڏهن سوچيو ته چشمي جي عادت ڇڏي ڏي. اڪين جو ڪم من سان وٺي.

شرما گهٽيءَ جي ٻنهي ڪنڊن ڏانهن ڏيان سان ڏٺو. ٻڪ ٿيس ته سڙڪ تي ڪو بينو ڪونه آهي. ڦاٽڪ تي ٽنگيل ايم. اي ٻي. ايل وارو ٻنهنجو سائن ٻورڊ ڳولهڻ لڳو. اڪيون ڦاڙي ڦاڙي ڳولهڻ تي به نه مليس. ڳولهيندي ڳولهيندي آخر سائن ٻورڊ تي هٿ لڳي ويس. هن زور ڏيئي لاٿو. ۽ گهر ۾ جتن سان لڪائي رکيائين. ۽

هڪ ڪوڙي ڪاغذ تي قلم هلائي واھي رھيو. دريدرتا جي ديوي جي ڇھاءُ جو ڇٽو درشن ڪندي رامراءُ کي شرما سان همدردي ٿي. ۽ اندر وڃي هن چيو،

”ڪٿن، شرما دي نهلست! ڀڳوان جي هستيءَ جي باري ۾ ڇا لکي رهيو آهين؟“

”اوهه! توهان آهيو! ٻي موسم ٻڌايا آهيو! گهر جمائي آهين، توڪي کهڙي پيٺي آهي هن جهڳڙي ۾؟ ڪٿي آهي ڀڳوان! منڊي ديويءَ جو راج ابراجمان آهي! ٻڌو اٿم ته آنڌرا پرديش ۾ ڪليڪٽر هر گرئجوئيٽ کي ڏهه ايڪڙ زمين پوڊان ۾ ڏئي رهيو آهي. هن جي شيوا ۾ عرضو موڪلي رهيو آهيان. عرضي کي رجسٽري سان موڪلڻ لاءِ تون ڇا چار آنا دان ڏئي سگھندين؟“

”چار آنا کيسي ۾ هجن ها ته هڪ شام بسي فڪريءَ سان گذري وڃي ها! من ئي من ۾ اهو چوندي ئي رامراءُ شرما کي سوچنا ڏني ته آنڌرا پرديش جو پوڊان آنڌرا پرديش وارن لاءِ ڪونهي.

رامراءُ منڊي بازار مان نڪري مکيه بازار ۾ اسڪول پرنسيپال شريمتي امبو جمما جي گهر تي حاضر ٿيو.

”هاڻ هن گهر ۾ اُن نصيب ڪونه ٿيندو.“ انهن لفظن کي پنهنجي من ۾ چئي رهي هئي ته تلسي جي واچ ۾ ٽي لڳا.

”سچ آهي“ تلسي آئي، ۽ پراڻي سامانن مان هڪ پراڻي لوٽي ڳولهي کڻي آئي، آمڙي کڻي اُن کي ملڻ شروع ڪيائين.

هوڏانهن رامراءُ آمبو جمما جو درشن ڪري عرض ڪيو،

”منهنجو نالو دويدي رامراءُ آهي.“

”جيڪو هجي، اوهان جو نالو آهي؟ پر اوهان الٽا ٽنگيل ته ناهيو. ڇو جو عرضي ۾ لکيل آهي، رامراءُ دويدي بي. اي (آنرس).

ڏندن سان چپن کي چڪ پائيندي رامراءُ چيو،” جي ها.“

”هيڏي دير ڇو لڳايو؟ اِن جڳهه لاءِ ٻه سؤ اپليڪيشنس آيل آهن. ڏيڍ سؤ بي. اي پاس ماڻهن اُدارنا سان ڇاليهه رپيا ماهوار تي ڪم ڪرڻ قبوليو آهي، ليڪن ايم. اي پاس ماڻهن جي اُدارنا جي ويچار ڪان ئي اُن جڳهه کي اڃا ڍڪيائي رکيو ويو آهي. ٻڌون تہ توهان ڪيترو لياڳ ڪرڻ لاءِ ليار آهيو؟“

رامراءُ آواڪ رهجي ويو. ٻہ ترت پاڻ سنڀالي چيائين،” گهر ۾ عورتن سان صلاح مصلحت ڪري ٻڌائيندس ڪندس.“

”مهنجي ويچار ۾ ماتاجي سان، ٻہ پتني سان، صلاح مصلحت ضروري آهي! تياڳ جي ڀاونا مرد جي ڀيٽ ۾ عورت ۾ گهڻي تيمدي آهي.“

اُمبو جمما جي اِنهن ڳالهين سان رامراءُ جو رنگ ڦڪو پئجي ويو. هن جي اِها حالت ڏسي امبو جمما چيو،” مسٽر دويدي تڪڙ ڪونهي. توهان گهر وڃو ۽ پهنجي پتنيءَ سان صلاح ڪريو. ۽ پوءِ اچو!“

رامراءُ جڏهن چڪر ويو، پار ڪري اچي ويو. اُمبو جمما ڪان اجازت وٺي ٻاهر نڪرڻ تي چاهيائين، تہ دروازي تي آواز آيو، ”ٻکيام ديهي! ٻکيا ڏيو!“

ويا ڪل اُمبو جمما اُٿي. رامراءُ اُن ڪان ٻہ وڌيڪ اُتاولائيءَ سان هن جي ٻنيان ٻنيان ويو. هڪ عورت لوٽي جهلي بيٺي هئي. اُن ٽامي جي لوٽي تي ناليو ڪوتيل هو،

”شريمتي رامراءُ دويدي، بي. اي آنرس.“

رامراءُ ڏٺو، تلسي گهٽين ۾ بيک گهري رهي آهي. ۽ اُن جي ٻنيان سندري، رمڻ، پدمنابہ بيٺل آهي! سڀ هڪ ئي آواز ۾ چوڻ لڳا،” ٻکيام ديهي! ٻکيا ڏيو!“

ذميواري

ليکڪ :- شري پنڌولو شري رام شاستري

ڄمڻ: ١٥-١٠-١٩٢٢، ڄڳهه :- سدها چلم .
بنگال ناگپور ريلوي ۾ ڪلارڪ رهيو . گورنمينٽ هاءِ اسڪول راءِ ڳڙه ۾ ماستر رهيو (١٩٤٥-٤٦) بي. ايس. سي، بي. اي. ٽي آهي . پاڙهڻ سان گڏ سنگيت ۽ گهمڻ - ڦرڻ مسافريءَ ۾ خاص شونق اٿس .
رچنائون :- ’سور - وهاري‘ نالي ڪويتا سنگره، ١٩٤٥ کان ڪهاڻيون لکڻ لڳو. ٦٠ کان وڌيڪ ڪهاڻيون، ١٥ ايڪانڪيون لکيون اٿائين. ١٩٤٥ ريڊيو ناٽڪ چٽاڀيٽيءَ ۾ انعام حاصل ڪيائين. آنڌرا راشٽريه چٽاڀيٽيءَ لاءِ ’آنڌرا - پتريڪا‘ تيلگو روزانــي سندس لــي ڪهاڻــي چونڊي . ڪٽمبو (١٩٤٩) ۽ شري رام شاستري ڪٿلو (١٩٥٥) ٻـــ ڪهاڻي سنگره شايع ٿي چڪا اٿس .

ذميواري

شري پورم ١-٢-١٩٥١

پيارا مترو ڌرم راو،

ٻارهن سال ٿيا ته آسان ٻنهي جي وچ ۾ خـط و ڪتابت بند ٿي چڪي آهي. جڏهن اسين وديارٿي هئاسين، ته انهن ڏينهن ۾ جيڪڏهين ڪو جوتشي اها پوشيه واڻي ڪري هـا تـه ايترو ويجهو ويجهو رهندي به آسان ٻنهي جي ملاقات، خط و ڪتابت

ڪجهه ٻ نه ٿيندو، نه وشواس نه اچي ها. ٻرا ئڙيون انيڪ ڳالهيون سنسار ۾ رواجي طرح ٿينديون رهنديون آهن. جن کي هزارين ڀيرا مٿو مار نه ٻ سمجهه ۾ ڪونه اينديون آهن.

سچ ته اهو آهي ته خط لکڻ بدران مون خود اچڻ چاهيو ٿي. پر هتي گهر جون حالتون موافق ڪونهن. ۽ اهو ٻ سوچيم ته منهنجي اتي وڃڻ بدران تنهنجو هتي اچڻ وڌيڪ موزون رهندو. تنهنجي ٻنڪ آرتوار ڏينهن بند رهندي ئي آهي. بس ان ڏينهن جي موڪل وٺي هليو اچ! نه تمام سٺو ٿيندو. مان خوب ڄاڻان ٿو ته خود نه اچي توکي هتي سڏائڻ غير واجب ٿيندو. مان نه پنهنجي پراڻي دوستي جي خاطر، مون کي وشواس آهي ته منهنجي ان طرح سڏائڻ کي تون برو نه سمجهندين.

هڪ خاص وشيه تي مون کي تنهنجي صلاح جي ضرورت آهي. ان ۾ توکي ڪو خاص ڪشٽ ڪونه ٿيندو. ضرور، ضرور اچج. هر گهڙي ڇوڻ غير ضروري آهي. سڀيون ڳالهيون آمهون سامهون ٿي وينديون.

مان چاهيان ٿو ته تون هن آرتوار تي هليو اچ! روانو ٿيڻ کان اڳ سوچنا موڪلج ته اسٽيشن تي گاڏي (ڪار) موڪلائي ڏيان جيڪڏهن ممڪن ٿيو ته مان خود اسٽيشن تي هوندس. اچڻ وقت ٿورو ڪارو مصالح وٺندو اچج.

بس ايترو ئي
ڪان - ڪرشن شرما

❀ ❀ ❀ ❀

٣ فبروري ١٩٥١

ڪالهه جيڪو ٿي وڃڻ جو ٻپ هو اهو ٻخار آيو ڪونه. صبح جو جاڳڻ تي نيڪ ٿي لڳو، ڪاڏو نه چڱيءَ طرح ڪاڏم.

آفيس ۾ ڪا خاص گھٽنا ڪونہ ٿي گذري .

نرسمھم گذريل مھني جيڪي ١٥ رپيا ورتا ھئا، اُن مان ڏھہ ڏيڻي باقي پنج رکيا اٿس. نيڪ آھي، پيا گھوڙ جي ٿي ڏيڻي چڙھائين .

ڪامپشور راو اڳلا ٽيھہ رپيا واپس ڏنا ڪونھن، اَنلو پيا ويھہ رپيا گھريا اٿس. چوي ٿو ايندڙ مھني سڀ چڪتو ڪندس. اُن کي سوچڻ گھرجي تہ ھيل جيڪو ڪونہ ڏيڻي سگھيو، اُھو ايندڙ مھني ڪٿان ڏيڻي سگھندو؟ پوءِ بہ مان ڪيس صاف صاف ڪونہ چئي سگھيس. اِھو چئي ٽاڙي ويو تہ ڪجھہ نوان خرچ اَچي پيا ۽ ھٿ خالي ٿي پيو. ھو جيڪڏھن اِئين چوندو تہ صاف صاف چوندوسانس، اڳوڻو حساب پھرين چڪتو ڪر .

اَڄ صبح جو ھڪ وچتر خط آيو آھي. لکيو اٿائين تہ ھڪ خاص وشيہ تي مھنجي صلاح جي ضرورت اٿس. جڏھن مھنجي ايتري ضرورت اٿس، تڏھن خاص وشيہ ڪھڙي آھي، اِھو تہ لکڻ کپندو ھئس. خط ۾ نہ لکڻ جوڳي اُھا ڪھڙي ڳالھہ ٿي ٿي سگھي؟ مون کي لڳي ٿو، ضرور ڪا بيڪار جي ٻلا آھي! ھن کي ھتي اچڻ ۾ تڪليف ٿيندي ھوندي، ڪمن ۾ قاتل ھوندو. يا ائين سمجھندو ھوندو تہ پين وٽ ڪو ڪم ڪونھي. لکندوسانس ڪھڙي ڳالھہ آھي، تہ اَچڻ نہ اَچڻ جي سوچيان. جواب نہ ڏيانس تہ؟ چپ ڪري ويھان تہ؟ شايد خود ھليو اَچي جڏھن ھيترن ڏينھن بعد لکيو اٿس، تڏھن مھنجو جواب نہ ڏيڻ واجب نہ ٿيندو. سڀاڻي جواب لکندوسانس .

فيبروري ٤، آرتوار ڪم نہ ڪجھہ ضرور ھو، پر بئنڪ ۾ ڪونہ ويس. سويل ٿي سبرمنيم آيو ھو. نجاڻان ڇا ڇا چوندو رھيو. چئي رھيو ھو تہ ڏيٺس جي گرھستي نيڪ ناڪ ھلڻ جا اُھڃاڻ ڪونھن. شادي ٿي وڃڻ تائين ھن جي اِھائي رٽ ھوندي ھئي تہ ڪڏھن

هن طرح اها شادي ٿي وئي. هنن جون سڀ شرطون پورين قبولڻ پوءِ پنهنجي ڳالهه نه نباهڻ، اُلٽو ڪين ضدي، هٺي، ننگ ۽ هوڏي - هيڻ چوڻ، گهر گهر ۾ انهن جي ڳالهه ڪندو وتڻ، ڪٿي جي شرافت آهي؟ شروع ۾ ئي ماڻهو صاف صاف ڳالهائي ڇڏي پنهنجي سوڙ (چادر) آهر پير ڊگهيري. پوءِ سڀ ڪجهه ٺيڪ ٿي ويندو، ان طرح جو سوچڻ ئي حماقت آهي. اصلي ڳالهه ته اها آهي ته پنهنجي سهوليت جو ڪيس جيترو خيال آهي، اوترو ڪيس پنهنجي ڌيءَ جي سک جو ڪونهي.

وار ڪٽائڻ سبب منجهند جي مانيءَ ۾ دير ٿي ويس. ڪائي، پي اُٿڻ تائين ٻارهن وڄي چڪا هئا. پوءِ ٿوري دير اخبار پڙهيائين ۽ سمهي رهيو. شام جو ڪافي ڪانپوءَ جي پي ايم هيسٽليءَ جو ڪتاب "ٿائيم پليز" کنيائين پورين ناٽڪ "ڊيڊجرس ڪارنر" پڙهي ورتائين. ناٽڪ سٺو آهي، پر هڪ ڳالهه وچٽر ٿي لڳي. پاتون جا هڪيئي سان سنبند سڀ، ڏي ٽڪا، ڪجهه چٽا، ڪجهه اڻ چٽا "ليٽ سيلپنگ لائي،" جي پاونا ڪي پاتڪن جي من ۾ جمائڻ لاءِ رچناڪار اُن ۾ ايترا پيچ وڌا آهن. خير، ليکڪ پنهنجي مهاڳ ۾ لکيو آهي، ناٽڪ سماجڪ وچترتا جي نقط نظر کان ئي نه، پين ڳالهين ڪري ۽ ونڊرائيمڊرڙ آهي، اڃا سوچي رهيو هئس ته ٻچيل ناٽڪن مان ڪنهن کي پڙهان؟ ته ايتري ۾ وشو ناٿم، ناراڻ موري ۽ نرسمهم اچي پهتا. هڪ اڌ ڪلاڪ تائين گپ شپ هلندي رهي. پوءِ گهمڻ نڪتاسين. ريڊيو سماچار ختم ٿيڻ تائين پارڪ ۾ ويٺا رهياسين. گهر موٽندي رستي مان ٻه ٽوال خريد ڪيم. هڪ ريبو ٻارهن آنا هڪ هڪ جو اگهه. اگهه وڌيڪ ضرور آهي، پر مال سٺو آهي. ڌوتيون ٻه خريد ڪرڻيون آهن. پر هن مهني ۾ گنجائش ڪونهي. اڄ پاپو کي موڪليل مني آرڊر جي رسيد سياڻي اچڻ گهرجي. ڪرشن شرما کي اڄ به جواب ڪونه لکي سگهيس. سياڻي ضرور لکڻ کپيم.

پريسنلڊيءَ ڪي وچ ۾ ئي ڇڏي آخرين ناٽڪ ”اءِ هيو بين هيئر بيفور“ ڪڍي پڙهڻ لڳس. تمام سٺو آهي. ”ڊينجرس“ ڪان ٻه وڌيڪ وڻندڙ. ڏهين ڀيري ناٽين پڙهندو رهان ته به هر ڀيري نئون سماءُ ٿيندو آهي.

❀ ❀ ❀ ❀

شوليپورم ٧ فيبروري ١٩٥١

پيارا مترو ڌرم راو،

تنهنجو نمسڪار وري توکي ئي سموپت ڪريان ٿو. مان جيڪو سمجهي رهيو هئس، اهو ئي ٿيو. ٺيڪ آهي. منهنجي خط پڙهڻ سان توکي ايترو غصو آيو، جيترو اچڻ گهربو هو. پر ٻه خوشيءَ جي ڳالهه آهي ته ايترو ته آيو جو جواب ڏيڻ کان ئي ڪنڌ ڪيرائي ويٺين.

هاڻ رهي اصلي ڳالهه. مون ڏولاءِ ڪا مشڪل ڳالهه ڪونه چوندي آهي. موڪل جي ڏينهن ۾ توکي فقط هڪ ڏينهن اچڻ لاءِ لکيو اٿم.

هتي اچڻ بعد ضروري هجي ته ٻي ڏينهن موٽي وڃج. ٻنهي جو ته سدائين ڪم رهندو هوندو. هڪ ٻه ڏينهن تبديل جي لحاظ کان ٻه ته اچي سگهين ٿو.

ان کان وڌيڪ مون کي لکڻو ڪونهي. اميد ٿو ڪريان ته ايندڙ آرتوار ضرور ايندين. مان ڪار ڪڍي اسٽيشن تي پهچي ويندس. نه، ته مون کي خود اچي اتان توکي وٺي اچڻو پوندو.

گاڏي صبح جو يارهين ٻجي هتي پهچندي آهي. ان ۾ اچڻ ۾ سهوليت ٿيندءِ. وقت گهٽ آهي. وڌيڪ خط و ڪتابت لاءِ وقت ڪونهي.

بس، اهوئي سماچار آهي.

ڪان ڪرشن شرما

۱۱ فبروري ۱۹۵۱ع

جڳھ : شولاپور

صبح جو ڇھين ئي واري گاڏيءَ مان هتي پھتس . شرما گاڏي کٽي اسٽيشن تي آيو هو. ٻيل گاڏيءَ جو سفر اٽڪل هڪ ڪلاڪ جو هو ۽ ان ڪلاڪ اندر شرما پنھنجي مکي ۽ ڳوٺ جي گنبذن جي باري ۾ ٻڌائيندو رهيو. چونڊن تي ته سندس پارٽي اڪ جي سيٽ تي جيتائي ۾ وڃي رهي آهي. ٻين مخالف پارٽين مان جهول ۽ سمجهوتي جي ڳالھ ڪئي پر ڪا ٻيڪار ۾ گهٽ ٻنهي وڏن ڌرين جي چڪر ۾ آهن ڪيو جاڳي ٻي پارٽيءَ وارا به اهو چوندا هجن. پلا پنهنجو ڪم ڪندي ماڻهو آرام سان چوڻ رهي؟ جيڪڏهن ڪنهن پلي ماڻهو پي طرفدار رهڻ جي ڪوشش ڪئي، ته به هي ماڻهو ان کي ٻئي طرفدار رهڻ ڪونه ڏيندا. ڪنهن نه ڪنهن پارٽيءَ ۾ هن کي ملائي ڇڏيندا، نه ته ٻنهي سان دشمني خريد ڪرڻي پوندي.

ڪرشن شرما رشتي پشت آهي. ڀر ڀراءُ جي باري ۾ ڪيس ڪو ڏيان ڪونهي. منهي جا وار به گهٽائي پهچي چڪا اٿس. ٻر ڪرتي مان ٻڙي نداره ڪلهي تي ميرو ٽوال پيو اٿس. نيڪ ڳوناڻو تو لڳي.

شرما مون کي سندس گهر وٺي ويو. گهر تمام وڏو اٿس. ديوارن تان چنو اڏامي ويو اٿس. آڳنڌ ۾ پسون لاءِ ڇپر آهن. چنيءَ طرح نظر آيو، ته صفائي ڇا آهي، ان جي هنن ماڻهن کي خبر ئي ڪونهي.

پهرين هن مون کي ڪافي پيئاري جيڪا تمام سٺي هئي. هن چيو ته اها سندس پڪي آهي. جيڪا مون سان ايتري ته ممتا وچان ڳالهائي رهي هئي، ڄڻ مان هتي روز ايندو ويندو آهيان. ڪافي چانديءَ جي وڏي ڪٽوريءَ ۾ پيري ڏنائين. مان چوندو

ٿي رهجي ويس نه مون کي اينري وڏيڪ نه ڪئي. شرما پنهنجي ڪان به وڏي ڪٿوري ڏيکاريندي چيو، "توکي گهٽ ئي ڏني اٺائين پوڄن ۾ اچا پسن ڪلاڪن جي دير آهي." اڻ وقت سايا بارهان وڳا هئا. يعني شام جي ناشتي وقت ڏيهن جي ڪاڏي جو وقت ٿيندو.

آدم بابا جي زماني جي آرام ڪرسيءَ تي، جنهن جي بيمت جي اُٺمت ٽٽي وڃڻ تي لڪڙيءَ جي پٽي لڳائي وئي هئي. مون کي ويهاري پاڻ وڏي صندل تي ويهي رهيو. مان سمجهي رهيو هئس ته هو هاڻ پنهنجي رام ڪهاڻي شروع ڪندو. پر شرما اچانڪ اٿيو، "ويهه، مان هينئر اچان ٿو." چئي ڪري ويو جو پوري ڪلاڪ ڪانپوءِ موٽيو. ڪلاڪ تائين ڪوئي اڪيلو ڪٿن ويهندو. ان جو ويچار ڪري ڪانسواءِ، وقت گذارڻ لاءِ گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڪتاب نه ڏئي وڃي ها.

پي وقت جو ڪاڏو. انڪار ڪرڻ تي به مجبور ڪري منگهڻ واري پلنگ تي مهنجو بسترو لڳائي ڇڏيائين. ڳالهه پوله تي رهي هئي ته شرما پنهن منٽن اندر ڪونگهورا هڻڻ شروع ڪيا. مان پلنگ ڪان پريشان ٿي ڪرسيءَ تي اچي ويٺس، ته اُن ۾ به منگهڻ جي ڪمي ڪونه هئي. ڇا ڪريان، ڪجهه به سمجهه ۾ نٿي آيو مون کي چو سڏايو اٿائين، اچا تائين ان جي به خبر ڪونهي. اهڙي حالت ۾ نشچمت ويهڻ محال ٿي پيو. شرما هوندي ته ڪلاڪ ڪن سمهندو رهيو، پر ائين لڳو چڻ گهڻن ئي ڪلاڪن ڪان سمهيو پيو آهي. سوچي رهيو هئس شام واري گاڏيءَ ڪان واپس موٽڻ گهرجي.

شرما جي جاڳڻ تي اسان جو پروگرام شروع ٿي ويو. ڪافيءَ جو هڪ پيو به دور هليو. شرما چيو، "هل! پيڻ جي گهران ٿي اچون. خط لکڻ جو سبب پڌائيندي هن چيو، "پيٺوئي صاحب

جي سرڳواس ٿيڻ کان پوءِ پيڻ، پاڻو جي گهر ۾ رهي. هتي رهندي ۽ هن پنهنجو الڳ ناهڻ جو نشچو ڪيو. ۽ تڏهن کان پنهنجي نئين گهر ۾ هوءَ ۽ هن جي ڌيءَ رهنديون آهن." اَڇا ۽ مون کي خبر نه پيئي ته مون هتي زور ڪري ڇو گهرايو ويو آهي.

هونئن ڏسڻ ۾ هوءَ وڏوا نٿي لڳي. ظاهري نـه ڪي اهڃاڻ نظر نٿي آيا. عمر هن جي ۲۵ کان ۴۰ سال ٿي سگهي ٿي. هن مون سان اِن ريت ڳالهه ٻولهه ڪئي، ڄڻ مان هن جو ڄاتل سڃاتل هجان. ٿوري دير تائين پيڻ ۽ پاڻُ جي وچ ۾ واد وواد هليو. پيڻ جو چوڻ هو، ته مان اڄ هن جي گهر رهان. پاڻُ جو چوڻ هو، ته اَڄ رات مان وٽس رهان، صبح جو هو مون کي پيڻ وٽ پهچائيندو ٻنهي جي واد وواد ۾ منهنجي شام جي گاڏيءَ ذريعي واپس موٽڻ جو معاملو ڪٽائيءَ ۾ پئجي ويو. هن جي ڳالهين مان ته ائين ٿي لڳو، ڄڻ مان اَتي اَٺ ڏهه ڏينهن رهڻ لاءِ آيو هئس، سڄي ڳوٺ ۾ اهوئي هڪ گهر هو، جنهن ڪـــي ڄڻ ٻاهران هتي آڻي وهاريو ويو هو. گهر ٿي نه، گهر جي اندر جو ساج سامان سڀڪجهه ماڊرن نگرواسين جيان هو. وچ جي دالان ۾ ميز. اُن جي چوطرف چار ڪرسيون، ڪنڊ ۾ ننڍڙو گول ٽيبل، مٿان هڪ خوبصورت ريڊيو. ديوارن تي گلن جون ڪنڊيون، هتي جي ڪافي ۽ ناشتو ٻه سوادي هئا. هن جي ڌيءَ جو نالو ليلا آهي. عمر اِها سترهان ارڙهان سال هوندي ماءُ ڌيءَ سان گڏ وڃي تـه اوڏي مهل ائين لڳو، ڄڻ ٻئي ڀينرون آهن.

شوما جي پيڻ پوءِ ڪا نه ڳڏي سڏي مکيه وشيه ڪئين. چيائين ته پنهنجي ڌيءَ جي شادي هوءَ منهنجي پاٽيجي ٻوچي بابو سان ڪرڻ چاهي ٿي. مون کي سڄ پڇ ڪاوڙ لڳي. هوءَ منهنجي من جي ڳالهه ٽاڙي وئي. چوڻ لڳي، "شاديءَ جي ڳالهه، سو ۽ پنهنجي ڌيءَ کي اوهان جي گهر ۾ پرڻائڻ لاءِ ڳالهائڻ جو اِهو

ڍنگ ڪونهي. مون اڳ ۾ ئي چيو هو ته توهان جي گهر هلون پر پاڻوءَ هلڻ لاءِ لاچاري ڏيکاري ۽ توهان کي هتي سڏايائين.”

ناشتي ڪانپوءِ ڪنهن ڪم جو بهانو ٻڌائي شوما اُتان هليو ويو. جڻ مهنجو ٽڪاڻو پاڻ جي گهر کان ڀيڻ جي گهر ۾ بدلجي ويو هو. شوما جي ڀيڻ مون کي مٿي وٺي ويئي. اُتي چيائين،” لڳي ٿو، اوهان ڏينهن جو آرام ڪونه ڪيو آهي. هتي ليٽي ٿوري ٿڪاوٽ مٽايو. پاڻو جي موٽڻ تائين ڪيو ٿو ڄاڻي گهڙي ٻه گهڙيون راحت گذري ويندي. چوندو، هيٺر اچان ٿو ۽ اها ”هيٺر“ ڪڏهن به ڪونه ايندي آهي. مڪي پٽي جي اها ٻلا هن جي جان کائي رهي آهي...“ پلنگ، ميز، ڪرسي، سڀ ڍنگ سان سجايل هئا. ديوار جي پٺين جي ڪٻٽن ۾ ڪتاب پرايل هئا. انگريزيءَ جا پراڻا ۽ تيلگو جا نوان ڪتاب هئا. پاسي واري ڪمري ۾ روزاني ۽ هفتيوار اخبارون ۽ ماهوار مخزنون ڍنگ سان رکيل هيون.

ليٽي ليٽي مخزن جا صفحا اٿلائيندي پٿلائيندي نجاڻان مهنجي ڪڏهن اک لڳي ويئي. هيٺ رکيل ريڊيو جو لائوڊ اسپيڪر مٿي ڪمري ۾ لڳل هو. اُهو مون ڏٺو ڪونه هو. شايد مون کي جاڳائڻ لاءِ هن لائوڊ اسپيڪر جو آواز چالو ڪري ڇڏيو هو. تڏهن مون کي خبر پيئي ته ريڊيو ۾ لائوڊ اسپيڪر به لڳل آهي. اُن وقت جيڪو پروگرام هو، اُهو ناگ سوم جو هو. مٿي هٿ منهن ڌوئڻ جو بندوبست به هو. بار بار چوندو رهيس ته مان ايتري وڏيڪ ڪافي پي نٿو سگهان، پر هوءَ مون کي پليٽ مٿان پليٽ پيئاريندي رهي. ۽ چوندي رهي،” پاڻو جيان اسان وٽ وڏا وڏا ڪٽورا ڪٿي آهن. اسان جي ننڍين ننڍين پليٽن ۾ گهٽائي پيرا چانهه پي سگهجي ٿي.”

مون کي جيڪو چوڻو هو، ٿورن لفظن ۾ چئي ڇڏيم،” هن کي ماءُ، پيءُ آهن، ڇوڪرو بي. ايس. سي ۾ پڙهي رهيو آهي، توهان

شادي ڪرائڻ چاهيو ٿـ بلاشڪ ڪرائي سگهو ٿا . وچ ۾ مان ڪير ٿيندو آهيان؟" پر منهنجي ڳالهہ هن عورت جي دماغ ۾ ڪانہ ويئي . چوڻ لڳي ، " پڌو اٿم ، تہ اوهان جڻن چوندا ، تڻن هـو ڪندا . نہ بہ ڪن ، توهان پنهنجي طرفان نہ هـا ڪريو ، باقي ڳالهيون پاڻو ڏسندو." هوءَ اهو چئي رهـي هئي تہ شوما پهچي ويو . چوڻ لڳو ، " اڙي هي ڇاٿا چئو ! ڇوڪرو تهنجو پاڻيجو آهي ۽ تون آهين هن جو مامو. توڪان نہ پڇندا ، تہ پڌاءِ پلا ڪنهن کان پڇندا ؟ ۽ هيءَ ليلان بہ تہ منهنجي پاڻيجي آهي ڇا اُن جو بار ڪڻي مان ٻوڙ ٻڪ نٿو ڪري سگهان ؟ پنهنجي ليلان لاءِ هـن زباني جمع خرچ ڪانسواءِ مون ڪيو ئي ڇا آهي ؟ تو تہ پنهنجي پاڻيجي جو سڄو بار بہ ڪنيو آهي."

اُهڙن ماڻهن کي چاهي ڪهڙن بہ لفظن ۾ چئجي ، ڪـو فائدو ورڻو ڪونهي . ۽ جيڪڏهين ڪجهہ چئبو ڪونہ ، تہ سمجهندا تہ هنن جي ڳالهہ قبول پيئي آهي . ڪين جيڪا ڳالهہ ٺيڪ لڳي ، هو سمجهندا تہ اها ڳالهہ ٻين کي بہ وڻندي . ڪجهہ بہ هجي ، سياڻي هتان وڃڻ کان اڳ شوما کي ئي نہ ، پر اُن جي پيڻ کي بہ صاف صاف چوندس ، تہ پڙهائيءَ ۾ مدد ڪرڻ سان ئي ماءُ ، پيءُ جي اِچا جاڻڻ بنا رشتو ٺيڪ ڪرڻ جو حق مون کي ڪونهي ۽ جيڪڏهين آهي بہ ، تہ بہ اُن حق جو اِستعمال ڪونہ ڪندس . منهنجو راءِ ڪا معنيٰ نٿو رکي . شاديءَ جـي وشيہ ماءُ ، پيءُ جي آهي ، ۽ خاص ڪري گهوٽ جي . جيڪو پنهنجي ذميواري پلي پانت سمجهي فيصلو ڪري . مون کي اَج جيڪو ڪجهہ چوڻو آهي جيڪڏهين اَج اُن کي چٽي طرح چوندس ، تہ پوءِ مهڻو ڪونہ ٻڌڻو پوندو. ٿي سگهي تہ سياڻ سويل واري گاڏي ۾ روانو ٿـي وڃان ، نہ تہ شام واري گاڏيءَ سان ضرور .

بنارس، ١٧ فبروري ١٩٥١

پوڄيه ماماجي،

نمسڪار! مان هتي خوش آهيان. اوهان جو خط مليو. مارچ جي آخر ۾ موڪلون ٿينديون. توهان جي لکڻ پٽاندڙ اُن وقت شريپورم ۾ وڃڻ ۾ مون کي ڪو اعتراض ڪونهي. ان کان وڌيڪ مان ڪو واعدو نٿو ڪري سگهان. منهنجي شاديءَ لاءِ جڏهن اڳئين پيري امان ۽ بابا زور پريو هو، تڏهن توهان خود چيو هو ته پهرين تعليم ختم ٿيڻ گهرجي. ۽ منهنجي پوري ٿي ايهڙ گهرجيم، پر هاڻ جڏهن اوهان خود اها وشيه اٿاري آهي. ته پوءِ ضرور سوچڻ جوڳي ڳالهه آهي. اهڙي حالت ۾ اوهان جي لکڻ پٽاندڙ پهرين اُتي ويندس ۽ پوءِ مائٽن سان ملندو، اوهان وٽ پهچندس. منهنجو دوست راميشور ايندڙ موڪلن ۾ اُجنتا، ايلورا وغيره گهمڻ جو ويچار ڪري رهيو آهي. چوي ٿو، ته منهنجو سچو خرچ هو پريندو. پر ڪجهه پنهنجو به رکڻ مون کي ٺيڪ ٿو لڳي. پنهنجي هلڻ نه هلڻ جي باري ۾ مون ڪيس ڪجهه به چيو ڪونهي. جيڪڏهين توهان اجازت ڏيو، اجازت اُي نه هي پاڻ لاءِ ڪجهه رپيا به موڪليو، ته مان ويندس، نه ته سڌو گهر هليو ايندس.

ٽيو ڏينهن گهر مان ننڍي ڀيڻ جي چٺي آئي آهي. سڀ ٺيڪ آهي. ماتاجي جو ويم اُجا ڪونه ٿيو آهي. اُنسو ني ڀيڻ کي گهر وٺي ويا هئا ۽ هن پهرين تاريخ جو ڇڏي ويا آئس. ننڍي ڀاءُ جي چٽرن کي ڏسي ميونسپالٽيءَ جي پريزيڊنٽ کيس اسڪالرشپ ڏيارڻ جو واعدو ڪيو آهي. انهن سڀني ڳالهين جي سوچنا خط ذريعي اوهان کي ڏني ويئي هوندي. خط ۾ اهو به ڄاڻايل هو ته ٽيوهار ڏينهن اوهان جو گهر ۾ انتظار ڪيو ويندو. چڱو، موڪلن ۾ ضرور اچجو، چار ڏينهن شطرنج جو مزو رهندو.

اوهان جي خط جو انتظار رهندو.

بوچي بابو

شري ڪرشڻ راءِ پورم
١-٣-١٩٥١

خوش هوندا.

سهاڳڻ ڌرمواءِ کي انيڪ آشيرواد! تنهنجو ٢٤-٢-٥١ جو لکيل خط مليو. احوال پڙهي اسين سڀ تمام خوش ٿياسين. بوچي بابوءَ وٽان ڪالهه خط آيو آهي. بابوءَ جي شاديءَ باري ۾ تون جيڪو فيصلو ونندين، اهو اسان کي قبول آهي. بوچي بابوءَ جي ڏسي وٺڻ ڪانپوءِ اسان مان ڪنهن کي به وري ڏسڻ جي ضرورت ڪونهي. ڏيتي ليتي جي باري ۾ به تون جئن ٺيڪ سمجهين، تئن ڪج. عورتون ننڍين ننڍين ڳالهين ۾ من ٺنديو ڪنديون آهن. ان ڪري رواج پٽاندڙ هنن جي حق مان ڪا گهٽتائي نه ٿيڻ گهرجي. تنهنجي پيءُ ان باري ۾ خاص طرح سان توکي لکڻ لاءِ چيو آهي. ڀڳوان جي ڪرپا سان هي رشتو پڪو ٿي وڃي ۽ نيم سان شادي ٿي وڃي، نه بوچي بابوءَ جي پڙهائيءَ جو بوجهو ڪجهه هلڪو ٿي ويندو. سڀني ڳالهين کي سوچي ويچاري، جئن واجب سمجهين اهو ڪج. هتي ٻار ٻچا سڀ خوش آهن. رام کي اسڪالرشپ ملي وئي آهي. سنجيو راءِ پنتولو جو ڇوڪرُ آهي نه * "وار-پوچن" لاءِ گهر گهر ۾ ڇا ڀٽڪندين، اسان جي گهر ۾ کائيندو ڪر. ٻارن جي اڇا آهي نه تيوهار جي موقعي تون هتي هليو اچ! موڪل هجيئي نه ضرور اچج.

بس ايترو ئي.

ڪان سوم سندرم

---

* ذڪر ۾ ڪجهه سال اڳ تائين "وار-پوچن" جو رواج هو. غريب شاگرد هفتي ۾ ست ڏينهن هڪ هڪ گهر ۾ کائي اسڪول، ڪاليجن ۾ پڙهندا هئا.

شولپورم ١٠-٣-٥١

پيارا مترو ڏرم راو،

پيءُ سيدرما جي بار بار چوڻ تي هي خط لکي رهيو آهيان. هوءَ چوي ٿي، ته لمهنجي پاٽيجي کي جڏهن موڪلون ملن ته هو هڪ ڀيرو ضرور هتي هليو اچي. توکين ڪيس لکي ڇڏيئس. پيءُ جي اڻاولائي کان تون واقف آهين ئـــي. ڇوڪرو هتي اچـــي چوڪري ڏسي وڃي، پوءِ توکي جيڪڏهين فرصت هجي ته تون به هڪ ڀيرو هتي ضرور اچج. ڏيتي ليتيءَ جون ڳالهيون ڪنداسين يا اسين تو وٽ هليا ايندا سين ۽ ڳالهيون ڪنداسين. جيڪڏهين ضروري سمجهين، ته لمهنجي پيءُ جي ڳوٺ مان به ٿي ايندا سين لمهنجو پاٽيجو ڪرشن مورتي ڪڏهن اسان وٽ ايندو، اُن لاءِ سوچيندا ڏج. اُميد آهي ته تڙت جواب ڏيندين.

بس، اِهوئي اَحوال آهي.

ڪاوِ ڪرشن شرما

❀ ❀ ❀ ❀

ڪا خاص ڳالهه ڪونهي. سڀ جڻن جو نئين آهي. اشدڪ، سنجها وقت پارڪ، رستي ۾ پشگوين پبلشرس کان مڪسلي جو ڪتاب انٽڪ خريد ڪيم. اڳيم تو، ڪتاب وٽندڙ هوندو. اڳيم پڙهيل ”پائنٽ ـ ڪائونٽر پائنٽ“ ۽ ان بعد ”آفٽر ميني سمرس“ ۾ ڪافي فرق نظر اچي ٿو. اُنهن ٻنهي کان اڳ جي آهي. هن آرتوار جو رات تائين پڙهي پورو ڪندس.

ڪرشن شرما ۽ بوچي ناٿوءَ کي چٺيون لکي ڇڏيم. ٻنهي کي هڪٻئي جي اَحوال کان واقف ڪيم.

ذيءَ جي شاديءَ لاءِ وپاڪل تيڻ سپاوپڪ ٿي آهي. ڏيتي ليتيءَ جي روپ ۾ گوهستي کي هڪو آسرو ٿي پوي ته سٺي ڳالهه

ٿيندي . پوءِ جيڪڏهين هو پنهنجي ذميوارين کي سوچي سمجهي طئه ڪندا ، ته پوءِ ٿيندڙ ڀلي ، ٻري ڪـــي پاڻهي مدهن ڏيندا . ڪنهن وچ واري سان ڳالا ڪرڻ جـــي ضروورت ڪونه رهندي . پيٽوني صاحب کي لکيم ته هن ماڳهين مون تـــي لاهي وڌي ” منهنجو ڇا آهي ، جيڪا تنهنجي اِڇا ، جئن توکي ٺيڪ لڳي ، تئن تون ڪر!“ پر ان ۾ منهنجي پسندي ۽ ناپسندي جي ڪهڙي معنلي آهي ؟ ڏيتي ليتي ته ونجي منهنجي رائي ۾ ، ڇا هو اُن لاءِ تيار ٿيندا ؟ سمجهو ڪٿي هو تيار به ٿين ، ته اِن ۾ ڇا پنهنجو نقصان ڪونهي ؟ اڳتي ڪڏهن ملڻ وارا پئسا جيڪڏهين اَج اُـي ملي وڃن ته ڪنهن کي ڪوڙا لڳندا ؟ اڳتي ٻـــ گهٽيئي ٻـت ڏيئون ٻوناٽنا پيا آهن . ۽ پڙهڻ وارا پار به ته آهن . پيٽوني صاحب کي لکندس ته خود سوچي وٺي . هوڏانهن شوپپورم به لکي ڇڏيندس ته منهنجي اِن شاديءَ ۾ ڪا رچي ڪونهي . اِن ڪري سٺو اِهو ٿيندو ته ٻاڻ ۾ ئي سڀ ماڻهو ڳالهيون فيصل ڪن .

اَڇا ته هن کي ڇوڪري ڏسي پسند ڪرڻي پيئي آهي. ڪئن پسند ڪونه ڪندو؟ ڪئن نه ڪندو؟ ٻي ڏينهن واپس موٽڻ واري مون جهڙي شخص کي هدن پنج ڏينهن روڪـي رکيو . وپچاريون ماءُ ، ماءُ ذي! ڪين ڀلي ڪنهن ڳالهه جي تڪهي ڪونهي پر ته به اُني جو ماحول هدن جي لائق ڪونهي . سهوليتون اُئن ، پر ساٿ ڪونه اُئن . ائين لڳندو ته ڪنهن پرديس ۾ موڪلون گذاري رهيو ن هجن . پوءِ به پنهنجي زبان سان اِها ڳالهه ڪونه قبول ڪنديون . ماڻهو پنهنجي غلطين کـــي جاڻندي بـ ، پنهنجي غلطي ڪونه مڃيندا آهن . ۽ اگر ساڳي غلطي پيا ماڻهو ڪن ته هو سهي ڪونه سگهندا آهن. اُهڙي سني گهر کي ڇڏڻ به ته مشڪل آهي . ڇا، ساڳيو پئسو ٻي هند لڳائجي تـ ڇا اُهـــڙو سٺو گهر ٺهي ڪونه سگهندو؟ پر نئين جڳهه ۾ چاهي ڪيترا بـ ڏينهن رهجن، اُهو

ڏاريو ٿي سمجهيو ويندو. ڳالهين مان ته ائين لڳندو آهي ته هوءَ پنهنجي ڌيءَ جي شاديءَ لاءِ تمام وياڪل آهي ۽ اها ئي سندس زندگيءَ جي ابلاشا آهي. ٿي سگهي ٿو ته ڌيءَ جي شادي بعد هوءَ به ڳوٺ ڇڏي ڪنهن شهر ۾ وڃي رهي. چاهي کهڙو به اديش هجي مون کي اهو ڏسڻو آهي، ته مون ڏانهن ڪوئي به اک نه کڻي.

⁂ ⁂ ⁂ ⁂

سرائپور، ١٢-٤-٥١

پوجيه ماما!

انيڪ پرڻام. اڄ صبح جو ٿي سک سان اچي پهتس. مون نه چاهيو ٿي ته اڄ شام جي گاڏيءَ ۾ ٿي واپس وران، پر هتي ماڻهن زور پريو آهي ته ٿي چار ڏينهن رهي پوان. اُن بعد وڃڻ جي سوچيان. ڪجهه به ٿئي، مان سڀاڻي شام جي گاڏيءَ سان واپس ايندس.

جيڪڏهين اسان جو ڪاريه - ڪرم اڳواٽ رٿيل پروگرام مطابق ٿئي ها، ته مان مهيني کان پوءِ ١٠ مئي جو هتي اچان ها. پر منهنجي دوست راج شيکرم جي ماتا جي ناچاڪائيءَ سبب اسان جو سڄو پروگرام رد ٿي ويو. هو پنهنجي گهر هليو ويو ۽ مان هتي پهچي ويس. هن چيو آهي ته اهي جون حالتون سازگار ٿيڻ لي مون کي لکندو. پوءِ وري ڏسنداسين. اوهان ڪرپا ڪري جيڪي سٺ رپيا موڪليا هئا، اهي جڻن جو ٽڻن پيا آهن. ان مان هن مونکي هڪ به پئسو خرچڻ ڪونه ڏنو. ايتري قدر جو ريل جي ٽڪيٽ به هن مون کي خريد ڪري ڏني.

سڀاڻي رات واري گاڏيءَ ۾ نڪرندس.

بوچي بابو

ڪرشن راءِ پورم ١-٥-٥١

خوش هوندين،
چرنجيو ڌرم راءِ

گهڻيون آسيسون. احوال اِهو آهي ته هتي سڀ سک آهي. اِني جي خوش خيريافت جو احوال پڻ لکندا ڪريو. پوچي بابو پنهنجي دوست راج شيکرم سان گڏجي، ديش جو سفر ڪرڻ ۾ مشغول آهي. هن لکيو هو ته تو ڪيس سفر جي موڪل ني نه ڏني آهي، پر سفر جو خرچ به ڏنو آهي، پوءِ آئل چنين مان معلوم ٿيو ته سفر تي نڪتو ۽ هڪ ٻن هفتن تي به آيو. پر هڪ مهني کان وڏيڪ وقت تي ويو آهي. هن وٽان خط ڪونه آيو آهي. گهبراهٽ تي رهي آهي. موڪلون آهن. ان ۾ هن طرح سان وقت ضايع ڪرڻ سان ڇا اِپياس ۾ رنڊڪ نه پوندي؟ هو ڪٿي آهي، ڇا ڪري رهيو آهي، هن جو احوال ترت ڏج. ۽ لکجانس ته سڀ ٻار تمام اُتاولائيءَ سان هن جي راهه ڏسي رهيا آهن. ۽ جلد هليو اچي ۽ گهر پهچي وڃي. پلي واسط سان نه چوندي هجي ماڻس جي دل پٽ لاءِ خوب ترقي رهي آهي.

بس ايتري ئي خبر چار آهي.

ڪان سوم سندرم

❖ ❖ ❖ ❖

شرپپورم، ١-٥-١٩٥١

پوڻه متر، ڌرم راءِ!

تنهنجو پاڻيجو هتي آنند ۾ آهي. گڏو گڏ منهنجو سالو به آهي. هن جو هڪ پيو به ساٿي آهي. اسان جو ٻار ڪوي آهي ۽ هن جو دوست چترڪار آهي. تنهي جي ڀاڻ ۾ خوب پوندي آهي. گڏريل پندرهن ڏينهن ۾ تنهي مان ڪنهن ڪي ڪنهن ڏنو

ٻه نه هو. ۽ اڄ ان ڳالهه تي ڪو وشواس ئي نه ڪندو. انهن ڏينهن ساڻ گڏ آسان جي ليلا به هن سمگهي آهي.

اصلي ڳالهه لکڻ ڀلجي رهيو آهيان، پيڻ سيدرا آما جيستائين ٿي سگهي، جلد شادي ڪرائڻ چاهي ٿي. توهان سڀ جيڪڏهن قبول ڪريو ته موڪلون ختم ٿيڻ کان اڳ ويساک ۾ شادي جا سنا لڳن آهن، وهانءُ ڪرائي چڏڻ جي اڇا آهي. ان ڪري ڏيتي ليتي لاءِ توهان آڇي طئه ڪري وٺڻ لاءِ سنو ٿيندو. نه ته فلاڻي فلاڻي شيءِ ڪري لکندين، نه ٻه نيڪ آهي. آسان ڪي اچڻ لاءِ چوڻ نه تيار آهيون. وقت گهٽ آهي. ان ڪري سيدرا آما چوي ٿي نه جلد ئي نشچو ٿي وڃي ته سٺو. رهي ڇوڪري ڇوڪريءَ جي ڳالهه، سو ان ۾ ته ڪو شڪ رهيو ئي ڪونهي. جيترو جلد ٿي سگهي اوترو جلد مهورت ڪڍو ڪري چڏڻ گهرجي. پيڻ جو چوڻ آهي ته ڪتي ٿئي ۽ ڪٿي ٿئي، اهي سڀ ڳالهيون اوهان کي طئه ڪرڻيون آهن. توهان جهڙي رٿ چوندا، ان طرح هوءَ تيار آهي. تنهنجي خط جو انتظار رهندو.

ڪان ڪرشن شرما

⁂ ⁂ ⁂ ⁂

۵ مئي ۱۹۵۱

آرتوار جي صبح، هڪ هڪ ڪري ترسنهم، وشوناٿم، سبرمنيم، سڀ آيا. جڏهن فالتو ويهي ويهي ڪجهه ٻه نه سجهندو آهي ۽ دل چاهيندي آهي ته ڪاش ڪوئي اچي وڃي. تڏهن ڪوئي صورت ٻه ڪونه ڏيکاريندو آهي. ۽ جڏهن اڪيلو ويهي ڪجهه ڪم ڪرڻ لاءِ سوچبو آهي، تڏهن ري ڪوٺي سڀ اچي مڙندا آهن. اهوئي نه، ڪجهه چئي ٽارڻ جي ڪوشش ڪبي آهي ته ماڻهو سوچيندو ئي رهجي ويندو آهي ۽ هو چوندو آهي، ”تاش

ڪريون ؟" پوءِ چوندو آهي، "ٻڌو اٿم، تو گراموفون جا نوان رڪارڊ
خريد ڪيا آهن، ڪٿي آهن؟ هلاءِ ته سهي، ذرا ٻڌي وٺون."
۽ ان طرح مٿس لاهيندو آهي. جڻ خاص رڪارڊ ٻڌڻ لاءِ آيو هجي
انهن سيٺين مان سبرمنيم ئي پنگ جو ماڻهو آهي. ٻهرين پنهنجي
ڪم جي ڳالهه ڪندو آهي ۽ پوءِ ٻيون ڳالهيون ڇيڙيندو آهي.
صبح جو وقت انهن ئي بيڪار ڳالهين ۾ گذري ويو. جيڪڏهن
ان ريت مائيءَ لاءِ بارهان نه وڃي وڃن ها، ته بارهين اچي جي
ريل ۾ ڪوشن رائپورم ۾ هليو وڃان ها. اهو ٻه هڪ طرح سان
سٺو ئي ٿيو. اطميئان سان سيٺي ٻهان ته وچار ڪري ڪنهن
هڪ فيصلي تي پهچي سگهندا سين.

انسان لاءِ هڪ ته هڪ پيرو وشواس ڪرڻ سٺو ئي آهي. پر
وشواس جو مطلب اهو ڪونهي ته پنهنجي ذميوارين جو وچار پاڻ
نه ڪندي ٻين تي سڄو بوجهو وجهي ماڻهو پاڻ چپ چاپ ويهي
رهي. اهو ٻنگ ٻنهي لاءِ هاڃيڪار آهي. نجاڻان پلائي لاءِ يا
ٻوائي لاءِ پيٺوئي صاحب جو مون مٿان وشواس ئي وڃڻ منهنجي
لاءِ بلا ٻڻجي ويو آهي. منهنجي ئي ڳالهه تي شادي ٿي وڃي،
ته آپسي تڪرار لاءِ مون کي ذميوار ٺهرايو ويندو. مٿس ته پلي
ڪو ڪجهه به چوي. ان ڪانسواءِ هي ته هن جي گهر جو ئي معاملو
آهي. ڪين ئي سوچڻ گهرجي ته سندن ڪٽنب جي سک شانتيءَ
لاءِ ڪهڙي ڳالهه ڪيتري قدر واجب ٿيندي. ته ڇا بوڇي بابوءَ
کي هر طرح جي سنتوش ٿيڻ سان به ڇــا ڪٽنب خاطر ڪيس
پنهنجي سک ۽ سنتوش کي تلانجلي ڏيڻي پوندي؟ پار ٿيو ته ڇا
ٿيو؟ وڏن ڪان به اڳيان وڏي پنهنجو آئيندهه پـاڻ سوچي پنهنجو
فيصلو ڪيس پاڻ وٺڻ گهرجي. ٻئي ڏينهن الان نڪرڻ وارو شخص
نه اڄ ٽائين پنهنجي گهر ويو ۽ نه ئي مون وٽ آيو. چئي به نٿو
موڪلي، بس آئي ئي جهيو ويٺو آهي. ان مان ئي چٽو آهي ته

اُني جي ڪشش ڪيتري نہ وڏي آهي! اِنهن ڀڪيل ـ اڪل ڳالهين مان ڪم نہ هلندو. سڀ ڳالهيون، ڪولي لکڻ گهرجن، پوءِ هنجي اِڇا. ڏيو ڇو ڪريان؟ هيئنرو اُني لڪانس تو، اِن شاديءَ جي ڪري هو پڙهڻجي. ڪتب وارن ڪان ڪنڇي ويندو. جاڻي پڇهي ۽ جيڪڏهين هو شادي ڪندو، تہ سندس پاڳ ۾ جيڪو ڪهل هوندو، اهوئي ٿيندو. شادي ڪان اڳ منهن ڏيڪارڻ لاءِ ويل هيترا ڏينهن ٽڪي پيو آهي. هو شادي بعد تہ اُني دائمي طور رهي پوندو. اِن طرح جو اندازو لڳائڻ لاءِ ڪهڙو آڌار آهي؟ منو ميان ٻڌجڻ بدران ڪلو ڪلو اِهي ڳالهيون لکڻ ڪپندم،" توکي جيڪو وڻي سو وڃي ڪر!" ڳالهہ ڪنور ضرور آهي، پر آهي هڪدم سچي.

✿ ✿ ✿ ✿

ڪرشن راڀورم ١٢-٥-١٩٥١

پوڄيہ ماماجي،

اوهان جو خط ڪيهن ڏينهن مليو. اُن ڏينهن نڪري هتوي پهچي ويس. رستي ۾ توهان وٽ ڪونہ لٿس. ان لاءِ اُميد اٿم تہ پرو ڪونہ ميندا. مون سوچيو تہ روبرو ڳالهائڻ بدران خط ذريعي پڙهندا ويچار اوهان اڳيان رکي ٿو. پرگهٽ ڪري سگهندس ڇوڻ لاءِ ڪا خاص ڳالهہ ڪونهي. اُنهن ماڻهن سان اُسان جو سمجهڻ ٻڌڻجي نئو سگهي. هنن لاءِ بہ ڪنهن نواشا جي سمياوتا ڪونهي. اِن ڪان اڳ بہ هنن ڪيترن کي نيند ڏيئي گهرايو آهي ۽ آخر ۾ جواب ڏنو آهي. حقيقت ۾ شادي ڪا اهڙي شيءِ تہ آهي ڪانہ جيڪا فقط هنن ماڻهن جي سهوليت لاءِ هجي.

سچ پچ جيڪڏهين اوهان جو خط نہ اچي ها تہ "شاديءَ لاءِ وڏي آدمپر جي ضرورت ئي ڪهڙي آهي؟" گهوٽ ڪنوار راضي هجن، ۽ ڪو سٺو مهورت ملي وڃي، بس ايتروئي ڪافي آهي!

اُن طرح ڪنھن کي ڪن تي به نه ٻڌو ها ۽ اسان جي شادي به ڪرائي ڇڏين ها. ممڪن آهي، مون کي ڪو اعتراض نه هجي ها، سچي ڳالهه نه اِها آهي نه مون اِن باري ۾ ڪجهه سوچ ويچار نه ڪيو آهي. ڇو جو ان رشتي لاءِ خط پهرين اوهان ئي لکيو هو، ۽ جڏهن اوهان جو زايو هو، نه پوءِ اما - بابا کي اعتراض ڪرڻ تي ڦي سگهيو؟ بس مون اهوئي سوچيو هو. هتان آئي جو ماحول ئي مها وچترو آهي. هو مون لاءِ ڪو ايڪانت جو وقت ڇڏين نه ئي ڪجهه سوچيان سمجهان ۽ پنهنجي ڪٽنب وارن لاءِ به سوچي سگهان. انهن حالتن جي وچ ۾ اوهان جي خط منهنجي اکين اڳيان پردو هٽائي ڇڏيو. خاص ڪري ان انڪار لاءِ اوهان جو احسان مند آهيان.

منهنجي انهن ڳالهين سان اما کي ڪجهه نراشا ٿي آهي، هوءَ ڳوٺ کي ڇڏي چڪي آهي ۽ منهنجو رشتو پڪو ٿي ويو آهي. توهان ۽ مان ايندڙ مشڪلاتن کي ڏسون ٿا، انهن جي هو ڪلپنا به نٿا ڪري سگهن. ڪنهن جي سمجهائڻ تي سمجهي به نٿا سگهن بس هنن جو فقط اِهوئي منطق آهي ته واجبي ڏيتي ليتي ملي رهي هجي ۽ ڪنيا روپوتي هجي. نه پوءِ رنڊڪ ڪهڙي ڳالهه جي آهي؟ هنن کي سمجهائڻ جي مون گهڻي ڪوشش به ڪونه ڪئي آهي.

جڏهن ڏيهن مان هتي پهتس، تڏهن راج شيکر جي چٺي به پهتي. سندس ماتاجي چاڪ ٿي چڪي آهي. لکيو هٿائين ته پنهنجي مهمل ٿيل مسافري کي پورو ڪرڻ جي مقصد سان سياٽي راتب جو هتي پهچي رهيو آهي. پرهٽين هتان نڪرڻ جو ويچار آهي. بابا گهبرائين ٿا ته مان پنهنجي پڙهائي ڏانهن بيپرواهي ڏيکاري رهيو آهيان. ڪين اهو سمجهايو اٿم، ته انهن موڪلن ۾ گهمي ڦري ڪري سڄو سال پڙهائيءَ ۾ خوب من لڳندو. حافظو

وڏندو ۽ ساليانيءَ امتحان ۾ پڪ ئي پڪ فرسٽ ڪلاس ۾ ايندس. هن مسافريءَ جي پڄاڻيءَ ۾ دهليءَ ۽ آگرو گهمندو موڪلن پوري ٿيڻ تائين بنارس ۾ ڏسندو ايندس. پهنجي ان مسافريءَ جون يادگيريون لکي ڪري محفوظ رکندس. منهنجي انهن انيون کي پڙهي، پهنجا ١٥ سال پراڻا انيو ياد ايندا. اسان جي اِن ياترا پنيان ئي سگهي ٿو اوهان جي انيون جي پورڻا رهي هجي ان ڪري ئي هڪ ڏينهن مون راج شيکر کي چيو ته هر سال گهر ۽ ڪاليج جا چڪر لڳائيندا رهون ٿا. سنو ٿيندو جيڪڏهين ته اسين سڄي ديش جو ته هڪ دفعو چڪر هڻون. راج شيکر ان بعد منهنجي ڪنهن ته بهانيءَ کي ڪونه پڏو. ۽ اها ياترا پڪي ٿي وئي.

اِن ڪانسواءِ لکڻ لاءِ هن وقت ڪا به ڳالهه ڪونهي.

پوچي بابو

شري پورم، ١٥- ٥١

پوڄيه متر ڏرم راو

اَڄڪلهه هفتو اڳ تنهنجو پاٽيجو ڪرشن مورتي هتان ويو آهي اُتا تائين هن جو ڪو خط ڪونه آيو آهي. پيءُ سيدرا آما شادين جي تيارين ۾ لڳل آهي. ڪرشن مورتيءَ جي موڪلين ختم ٿيڻ کان اڳ ئي مهورت رکڻ جي سوچي رهيو آهيان. توکي هتي اچڻ ۾ سهوليت ڪونه ٿيندي. اِن ويچار سان مان ۽ منهنجي پيءُ پڻي اُتي پهچي رهيا آهيون. پوهينءَ سويل واري گاڏيءَ ۾ ايندا سين. سڀ ڳالهيون آمهون سامهون ٿي وينديون. بس اهائي خبر چار آهي.

ڪان ڪرشن شرما

صبح جو ڪرشن شرما جو خط آيو ۽ ٻارهين ٻجي ڀاڻ اچي پهتو. سمجهيو هئم ته ايندا ته ٻستيءَ ۾ ڪٿي رهندا. سڏو هئي ايندا، اهو ڪونه سوچيو هئم. ڀنگ مان ته لڳو فقط ڳالهين لاءِ ڪونه آيا آهن. ڪجهه ڊاڪٽري پريڪيا جي به ڳالهه ڪري رهيا آهن. هوٽل جو کاڌو هن کي ڪجهه خراب ڪونه لڳو.

شادي جي مهمل نيڻ جي ڳالهه. اُن ڏينهن شرما کـــي ضرور خراب لڳي. ڪجهه دير تائين ڳالهايائين ٻولايائين ڪونه. ٿوري دير ڪانپوءِ ڀاءُ جي ڳالهه جي تائيد ڪندي پيڻ ڳالهه وري ڇيڙي. پيڻ ڀاءُ جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ خبرداريءَ سان ڳالهائي ٿي. منهنجي سوالن جا جواب ڏيڻ جي اسمرٿتا کي هن قبوليو. منهنجا سوال هئا:- "شاديءَ ڪانپوءِ ڇا توهان پنهنجي ڌيءَ کـــي وداع ڪري سگهندا؟ ۽ ڌيءَ کي ڇڏي ڇا توهان اڪيلي گهر ۾ رهي سگهندا؟ ڇا حقيقت ۾ ليلا به نوڪري ڇڏي اُن پرائي گهر ۾ رهي سگهندي؟ ۽ اسان جو پيٽونيو صاحب پرائمري اسڪول جو ماستر آهي. اُن ٻارن جو وڏو ڪٽنب آهي. ڀاڻ ٻيو ٽيڻ لڳو آهي. اُن بعد اُن ڀائرن ڀينرن جي شادي ۽ تعليم جو بار اُن ڇوڪري جي ڪلهن تي هوندو. ڇا توهان انهن سيني ڳالهين کي سهي سگهندينءَ؟ هو ضرور هڪ عقلمند ڇوڪرو آهي، پر تنهنجي اڇـــا جي پٺاندڙ اوهان جي ڳوٺ ۾ رهي ڪيس ڪوهه جو ڏيڍر نه هٽجڻو پوندو؟ ڇا اِن طرح ٻنا ڪارڻ ٿولاءِ ۽ هن لاءِ طرح طرح جا مسئلا پيدا نه ٿي ويندا ۽ جنجهٽ وڌي ڪونه ويندا؟ توهان ٿي ٻڌاءِ، ڪنهن کي ڪهڙو فائدو ٿو ٿي سگهي؟" اهو سڀ ٻڌي هن چيو، "ڇوڪرو سندر آهي، سشيل آهي، ٻڌيمان آهي، اهو ٻڌي اسان وڏيون وڏيون اميدون لڳائي ويٺا هئاسين. ڪيترن کي ٺڪرائڻ ڪانپوءِ اسان جي ليلا اوهان جي ڪرشن موڙيءَ کي ڏسڻ لاءِ راضي ٿي. ڪرشن موڙي به پوري طرح راضي آهي. نچاٽان توهان ڇا ڇا

سوچي ٻنهي کي الڳ ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي. اِنهن ڪالپنڪ مسئلن جو اندازو اڳ ۾ ئي لڳايو هجي ها ته ٻنهي طرف نراشا نه ڦهلجي ها." مون هن جي ڳالهين جي صفائي پيش ڪرڻ چاهي ٿي، ته ڪرشن شرما چيو،" هتي اچڻ سنئو ئي ٿيو. خط و ڪتابت ذريعي اِنهن ڳالهين جو سماڌان ڳولهڻ بدران آمهون سامهون اَصلي ڳالهه ته ڪلي وئي."

هاڻ رهي هن جي علاج جي ڳالهه! ائين ٿو لڳي ته اُن ۾ ٻه ٽي ڏينهن پيا به لڳندا. ٻه چار ڏينهن رهڻ لاءِ آيل شخص کي ڪپڙو هو ته پٿهنجو بسترو وغيره به کڻي اچڻ ها. اَڄ ته ڪڻن ٻه ڏينهن ٿيري ويو. پٿهنجي سفر واري کٽ ٻاهر ڪڍڻي پيئي. هوءَ هئي، جنهن ٿوريءَ دير لاءِ هيڏانهن هوڏانهن جون ڳالهيون ڪيون ۽ هيڏانهن هوڏانهن جو سامان اِسباب سنڀارڻ - سنوارڻ لڳي. ٿوري دير ۾ ئي گهر کي پهرين کان وڌيڪ سنڌر سنواري ڇڏيائين. ماني‌ءَ کائيندي هن جي پيٽ ۾ پيڙا ٿيڻ لڳي. چوڻ لڳي،" ڪيترو نه گهٽ کاوان، پيٽ ۾ سور پوندو آهي." ڊاڪٽر پارٿساراٿيءَ کي ڏيکارڻ جو اِرادو آهي. جيڪو وٺيس، وڃي ڪري. مون برهمچاريءَ جي گهر ۾ اَسري سگهي ته مون کي ڪهڙو اعتراض ٿو ٿي سگهي؟ سپان لاءِ موڪل جي ضرورت ڪونه رهي، مان ٻڌڪ ۾ وڃي سگهندس. ٻه ڏينهن پي به تڪليف سهين. اَسان جون ڳالهيون ته پوريون ٿي نه سگهيون آهن. اوچيءَ بابوءَ جي هن سال جو خرچ به ڪرڙو پوندو. اُن بعد چيا ٿيندو، اهو تڏهن ئي ڏلو ويندو. هن جي ايلاڪا آهي ته ايڊ - ايس - سي پاس ليڪچرر بڻجي. شايد اهوئي ٺيڪ رهندو. نڊين نڊين پاڻون جي ڪاليج ۾ داخل ٿيڻ تائين ڪجهه آسوو نه ٿي پوندو.

✿ ✿ ✿ ✿

شريورم، ٢٤-٥-١٩٥١

پوڄيه مِتر ڌرم راو،

آسان ٻنهي جي موٽي اچڻ تائين هتي هڪ اهڙي درگهٽنا ٿي گذري آهي جنهن جي آسان ڪلپنا بہ نٿا ڪري سگهون. منهنجي پيءُ جي ڌيءَ ليلا، منهنجي ساليءَ جي دوست راج رتنم نالي چترڪار سان ڀڄي وئي آهي. ڪٿي ويا آهن، ڪجهہ خبر ڪونهي. ٻڌو اٿئون تہ اسان جي تو وٽ اچڻ جي ٻئي ڏينهن ئي هو هليا ويا آهن. ليلا پنهنجي سرير جي زيورن سان گڏو گڏ پيءُ جي باڪس مان بہ زيور ڪڍي ڀڄي آهي. پيءُ جو دماغ خراب ٿي ويو آهي. ڪنهن سان بہ ڳالهائيندي ڪونهي، نہ ئي ڪجهہ کائيندي پيئندي آهي. ڀلي تون نہ مڃ، پر ان سڄي انرٿ لاءِ تون ئي ذميوار آهين. تنهنجي پاٽيءَ جي چٺي آسان جي ليلا جي نالي هتي ملي آهي، جنهن ۾ رشتو نہ جوڙڻ جي ڳالهہ نيڪ ان طرح لکيل آهي، جيئن تو ٻڌائي هئي. ان چٺيءَ جي ملندي ئي ليلا تڪڙو تڪڙو اهو قدم کڻي ورتو، آسين ڇا ٿا ڪري سگهون؟ ڪهڙي خبر سال ٻن کانپوءِ هوءَ ڪهڙي حالت ۾ گهر موٽندي؟ ڪير ٿو ڄاڻي موٽي يا نہ بہ موٽي، آسان نيڻي ڳوٺ ۾ رهندڙ ڪي ان جي خبر پئجي نہ سگهندي؟ توکي ڪٿي ان جي خبر پئجي وڃي تہ تون آسان کي سوچنا ڏجانءِ. ڪٿي اٿيئن نہ سمجهہ تہ اِها ذميواري منهنجي مٿان ڇو؟ پيءُ جي پيٽ جي ٻيڙا جيئن جو تئن آهي. ٽن ڏينهن ڊاڪٽر چيو هو، تہ ڪجهہ ڏينهن اتي ئي آرسٽو پوندس. مون کي تہ هن وقت ڪنهن لاءِ بہ آرام ڪونهي. پندرهن ڏينهن کانپوءِ اچڻ جي سوچي رهيو آهيان. جيڪڏهن توکي وقت ملي تہ هڪ ڏينهن سهٽو گهر ڳولهي وڃ. هتي اچڻ کان پوءِ گهر پاڙي تي وٺڻ چاهيان ٿو. پيءُ اڪيلي اتي رهندي، مان وٽس ايندو ويندو رهندس. بس اهوئي سماچار آهي.

ڪان ڪرشن شرما

شريپورم، ۲۴-۹-۱۹۵۱

پيارا مترو، ڏرم راو!

ڪالهه ئي پيءُ وٽان چٺي آئي آهي. هن وقت منهنجو هٿ تنگ آهي. هن جي هارين به ڪجهه ڏينهن ڪانپوءِ ڏيڻ جو واعدو ڪيو آهي. جيڪڏهين تون سؤ رپين جو بندوبست ڪندين، ته ۱۰ ڏينهن ۾ واپس ڪندوسانءِ. اهو تون بندوبست ڪري سگهندين يا نه، ان جي سوچنا مون کي ڏج. توکان نه ٿي سگهي ته مان ٻيو ڪو بندوبست ڪريان.

بس اهوئي سماچار آهي.

ڪان ڪرشن شرما

اَڄ منهنجو جنم ڏينهن آهي. ٻٽيهه سال پورا ڪري اَڄ مان ٽيٽيهين سال ۾ داخل ٿي رهيو آهيان. هر سال منهنجو جنم ڏينهن ايندو آهي، پر هن سال منهنجي سالگرهه جو رنگ ئي نرالو رهيو. ڪالهه شام جو ڳالهين ئي ڳالهين ۾ مون پنهنجي جنم ڏينهن جو ذڪر هن سان ڪيو. بئنڪ مان موڪل وٺڻ لاءِ زور ڀرڻ لڳي. ڪاڏو ۽ وٽس ڪاٺو پيو. هن هوٽل مان ٽن نمونن جون مٺايون گهرايون هيون. گهر ۾ پنهنجي هٿ سان سيئون ۽ ڏهي وڙا ناهيائين. سشيلا جي پراڻي ياد تازي ٿي وئي. اکيون ڀرجي آيون.

سڄو ڏينهن اتي رهيس. هاڻ ته اتي وڃڻ جي عادت پئجي وئي آهي. صبح جو ڪلاڪ کن اتي گذاريندو آهيان. آفيس کان پوءِ به سڌو اتي پهچي ويندو آهيان. اٺين اٺين، نوين نوين بجي تائين وٽس ويٺو هوندو آهيان. پهلي ئي شروع شروع ۾ دوا دارون وٺڻ لاءِ منهنجو اتي اچڻ وڃڻ ضروري هو پر ان کانپوءِ صبح شام ان ريت ويندي رهڻ ۾ ڪهڙو مطلب هو؟ ريڊيو ٻڌڻ جو ڪو

ڀاتو ته ڪونه ٿيو. ٻين گهرن ۾ به ته ريڊيا آهن. ريڊئي جو جيڏهين اينرو شوق هو، ته خريد ڇو نٿي ڪيم؟

اَڄ شام جو جيڪا واچ انهن مون کي ڏني، اُها مون کي نه وڻڻ کپندي هئي. نئين واچ هجي ها، ته هرج نه هو. ڇهائين ٿي ته واچ سندس سوڳواسي پٽي ڏيو پائيندو هو. اُها هيئرن ڏينهن تائين باڪس ۾ محفوظ رکي ڇاڀي ڇو ڏيندي آئي هئي؟ اهڙي ٻيءَ وستو کي، اُهڙي قيمتي شيءِ مون جهڙي ماڻهوءَ کي ڏيڻ غلطي ٿي ٿيندي. ٻر هن ڏني ۽ مون ورتي. غلطي ٿي ڪيم. هوءَ جڏهن پنهنجي ٻانهن مان واچ لاهي منهنجي ٻانهن ۾ ٻڌڻ لڳي، تڏهن مان "نه" نه ڪري سگهيس. ڇا مونکي واجب ٿيندو؟ سندس سالگره تي ڪا اُهڙي خوبصورت شيءِ سوکڙي ڏيڻي پوندي؟ عيوض واري شيءِ نه هڻڻ گهرجي، نه ته هوءَ نا قبول ڪندي ۽ مٿان مون مٿان ڪلندي به. هن جي ڳالهين مان ته لڳي ٿو ته اينڌڙ مهني شرٻوڙم موٽي ويندي. ها، ٻيڪار ۾ ۾ هتي رهي خرچ وڌائڻ مان ڪهڙو فائدو؟ الي پنهنجو نجي گهر آهي. وقت-بي وقت پاڻ جو سهارو آهي. هن جي هلڻ وڃڻ تي گهٽ ۾ گهٽ ڪجهه ڏينهن مون کي پنهنجي اڪيلائپ ڪٽڪندي. اِهو ڪيترو نه ڪٺور سچ آهي! پلي ٿي گهڻن ڏينهن کان اڪيلو رهڻ جي عادت پئجي وئي هجيم، هاڻ جڏهن هيترا ڏينهن سات رهيو. نه پوءِ سات ڇڏي رهڻ مشڪل ٿي پوندو. منهنجي من ۾ شنڪا اٿندي آهي ته صبح شام هن جي گهر ۾ خبر چار لهڻ لاءِ وڃڻ جو سبب منهنجي سانس همدردي آهي، يا پنهنجي سوارٿ لاءِ آهي! الت ڪلائن جو مرم هجي يا راجنيتي جا منجهيل سوال، هن جهڙي عقلمنديءَ سان گفتگو ڪندڙ شخص عورتن ۾ ته ڇا پر مردن ۾ به ورلي ملندا آهن.

هن جي ڏيءَ سان شادي نه ڪري ٻوچي ٻابو سچ پچ گهاٽي

۾ رهيو. ۽ اُن فيصلي جي ذميواري مٿس آهي. مون ڇا ڪيو؟ جيڪي ٻليون ٻڌون ڳالهيون هيون، سي ڪولي هن جي سامهون رکيم. ضرور هڪ ڪٽنب جي سڌاري لاءِ ماڻهوءَ کي ٽياڳ ته ڪرڻو ئي پوندو.

هن عورت جي وچترا آهي ته ڪڏهن ٿي چيائين ته سندس سڪيلڌيءَ ڌيءَ جي شادي ڪرائڻ سندس جيون جو آدرش آهي! ۽ هاڻ ڌيءَ جي شاديءَ جي ڳالهه ته ڇا، ڌيءَ کي ۽ وساري ڇڪي آهي. ائين ڳالهائيندي ٻولهائيندي آهي، جڻ هميشه کان اڪيلي رهندي آئي آهي. ۽ اُن ڳوٺ ۾ وڃي، اُن گهر ۾ رهي ته جيڪر سندس يادگيريون تازيون ٿي اچن. هن ريت وسارڻ هن لاءِ ناممڪن بڻجي پوي. وري پيٽ ۾ سور پوڻ ته پوڻ لڳس. ۽ ڌيءَ جي ڀڃي وڃڻ سان هن جي دل جي اها ماتائي گهٽي وڃي ڪري دائمي نه بڻجي وڃي.

گذريل سالگره تائين مون کي ان جو احساس به نه هو ته هي ماڻهو به کي هوندا آهن. ڪرشن شرما جي وشيه ۾ به، هن جي ڀرپور چنيءَ اچڻ تائين ڪڏهن ڪو خيال ڪونه آيو. پر انهن ڏهن مهنن اندر، هنن جا نجي مسئلا ڪجهه نه ڪجهه مون کي به ستائڻ لڳا هئا. آسان جو ٻوڇي بابو هنن جو زندگي ۾ رشتيدار بڻجڻ جي حالت ۾ ٻهچندي به وري دور ٿي ويو. ڪجهه ڏينهن کان پوءِ جڏهن هوءَ ڳوٺ ۾ هلي ويندي، تڏهن پوءِ هنن سان منهنجو به ڪو ناتو ڪونه رهندو. خط پٽ جي ڪا ضرورت ڪونه رهندي.

❀ ❀ ❀ ❀

شري پورم، ۱۰-۲-۵۲

پريه مترو ڏرم راو

شاديءَ جي موقعي تي ڪوٺ نه ملڻ سبب مان اوڪي

"پيٽوپا صاحب!" جني مخاطب ٿئو ٿيان، سچ پچ ته مون کي ڪاوڙ لڳي هئي. اِها تـه تنهنجي عادت آهـي، ڪجهه به ڪر آهڙي ريت ڪر، جو ڪنهن کي خبر به نه پوي. ڏسڻ وارا اهوئي سمجهن ته تمام پولو آهي. پـر مان اِهـــو سمجهي ٿئو سگهان ته تنهنجو اِهو خواب اثـــر منهنجي پيءُ تـــي ڪئن پيو. مڃيم ته رجسٽريشين مٿواج هو، پر منهنجي حاضريءَ سان توهان کي ڪهڙو اعتراض هو؟ جڏهن مون کي ٿي ڪونه لکيئه، ته پنهنجي پيءُ ۽ پيٽوئي کي ڇا لکيو هوندءِ! ڇاهي ڪجهه به ٿئي، هاڻ جيستائين توهين مون کي منهنجي گهر اَچي ڪرڻ نه ڏيندا، تيستائين مان اوهان جي گهر ۾ هرگز ڪونه ايندس.

هاڻ توهان پنهي کي الڳ الڳ ڇني لکڻ جـــي ضرورت ڪٿي رهي آهي؟ ان ڪري هر، ۾ ٿي لکان ٿو. پيءُ پنهنجو گهر وڪڻڻ لاءِ لکيو آهي. جڏهن رهڻو ڪونهي، ته اَهو وڪڻڻ ٺـي جڳائي. پيءُ جڏهن اِهو گهر ٺهرايو هو، تڏهن کان مان سوچيندو هئس ته مون کي به آهڙو گهر ٺهراڻو گهرجي. پـــر ماڻهو اِهوئي چون ڇا، "ته پاڻ پيءُ جو نقل ڪيو آهي." من ئي من ۾ سوچيندو چپ ٿي ويندو هئس. هاڻ جڏهن وڪڻڻي ٿي آهي ته پوءِ ٻاهر ڇو وڃجي؟ مان ٿي ٿو خريد ڪريان. توهان کـي گهاٽو ڪـونه پوندو، ٻجڻ جي ڪا ضرورت ڪونهي. مان وڪري جـو اعلان ڪندس. جيترو جو واڪ ايندو، اوتروئي اگهه مـان اوهان کي ڏيندس. گهٽ ۾ گهٽ گهر جي فيصلي لاءِ اوهان کي هتي اَچڻو ٿي پوندو.

اَڇا پڪي ته نه، پر هڪ ٺڏي خبر ملي آهـي. اَسان جي ليلا اَن شخص سان نيم سان شادي ڪئي آهي. ۽ اِهـا به خبر پئي آهي سندس چترڪار گهوٽ مدراس جي ڪنهن فلم ڪمپنيءَ ۾ ٿي ڪم ڪندو آهي. پر ان تـــي ڪهڙو وشواس؟ اصلي پتو

لڳائي، حقيقي خبر وستار سان لکي موڪلڻ لاءِ مدراس ۾ پنهنجي دوست هنگري راو کي لکيو اٿم. اُن ڏهن ڏينهن اندر جواب اچي ويندو. تنهنجي پاڻيجي جي ڀاڳ ۾ آسان جي ليلا نه هئي. دنياداريءَ جي سوجهه ٻوجهه هن ۾ غضب جي آهي. هن سان شادي ڪرڻ وارو دنيا ۾ ٻڏو نه رهندو.

پاڻيجي جي مٿان گرهستي جو بار وجهڻ کان ڏکڻ واري تو جهڙي شخص دنيا جي اکين ۾ ڌوڙ وجهي هيڏي وڏي ذميواري پنهنجي مٿان کڻئين. ان تي توکي واڌائي ڏيڻ کانسواءِ رهي نٿو سگهان.

توهان ڪڏهن ايندا، مون کي اڳواٽ سوچنا موڪلجو. مدراس واري خبر جيڪڏهن صحيح نڪتي ته جوڙي کي هتي سڏائڻ يا توهان وٽ موڪلڻ جو بندوبست ڪندس.

بس اهائي خبر چار آهي.

ڪان ڪرشن شرما

نِرموهي موهي

ليکڪا :- شريمتي اِللنبل سرسوتي ديوي

جنم :- ٢٦-٦-١٩١٥. مئٽرڪيوليشن ۽ سمپادن ـ ڪلا جي هڪ امتحان پاس ڪيل.
جدا جدا مخزنن ۽ ريڊيو لاءِ انيڪ ڪهاڻيون، مضمون، ايڪانڪي وغيره لکيون اٿائين.
پتيءَ جو نالو اٿس شري اِللعدل سيتارام راو.
شايع ٿيل ڪتاب :- (١) پنڊوڪ ٻهو مانومو (ڪهاڻين جو مجموعو.)
(٢) جاتي رلبالو (عورتن لاءِ گيمت ڪتائون)
(٣) گانڌي جيون ڪٿا (انواد)
(٤) بال وِنولو (ٻارن لاءِ لکيل ناٽڪ)
(٥) "پللل پاٽلو" "آنڌرا پتريڪا" مدراس ۾ "ونيتا لوڪم" عورتن جي ڪالم جو سمپادن ڪندي رهي آهي.
ساهتڪ ۽ سماجڪ ڪمن ۾ مکيہ طرح سان ڀاڱو وٺندي آهي.

نرموهي موهي

بنگار اَما صبح کان ئي دريءَ تي وهني انتظار ڪري رهي آهي. ٻہ اسٽيشنون نڪري ويئون. ٻر ٻرو ڪافي ڪٺي ڪونہ آيو. ڪافيءَ جو انتظار ڪندي ڪيس جهونڻو اچي ويو. گاڏو خالي هو، ٽنگون ڦهلائي، سيرانديءَ کان ٻانهن رکي ستهي رهي.

نند مان جڏهن ۾ جاڳي ٿي، تہ مٿي جي سور ڪيس ڪافي

۽ اڄڻ جي ياد ڏياري ٿي ڇڏي. ريل جي هلڪن ڌوڏن سبب اکيون پنهنجو پاڻ بند ٿي ٿي ويئون. ريل گهڻيون اسٽيشنون پار ڪري ويئي، اُن جي کيس خبر به نه پيئي. آخر ۾ جڏهن هوءِ جاڳي، تڏهن گاڏي ۾ ڀير ڀرجي ويئي هئي. مسافرن جون ڳالهيون هوءِ چپئي ريت ٻڌي رهي هئي.

”ڪهڙو ويچار اٿيئي؟ هن جي عمر ڇا هوندي؟“

”شايد پنجويهه سال.“

”ها، ڏسڻ ۾ ته پنجويهن سالن جي ٿي لڳي، پر عمر وڏيڪ هوندس.“

”ٺيڪ آهي، اڄڪالهه عورتون ڇهري جا گهڻو لڪائڻ ۽ وار پچڻ کان بچائڻ لاءِ ڪوششون ڪنديون آهن، ته پوءِ ڏسڻ وارا ڀلا ڪئن ٿا ڄاڻي سگهن؟“

”آسان کي اهو به ته ڏسڻ گهرجي ته اڄڪالهه پندرهن ورهين جي عمر ۾ ئي ڇوڪرين جا وار پچڻ شروع ٿا ڪن. تڏهن پوءِ اُن جي باري ۾ ڇا ٿو چئي سگهجي؟“

هوءِ ڄاڻي نه سگهي ته اهي ڳالهيون ڪنهن جي باري ۾ ٿي رهيون آهن. پر هو وڏيڪ ڇا ٿا چون، انهن جي ٻڌڻ جي هن ۾ اُڻ تڻ ضرور ٿي، جنهن جو تئن ليکي رهي، جڻ سمهي پيئي هجي.

ايتري ۾ بيهڙ اُچي هوڪو ڏنو. ۽ هوءِ جهٽ پٽ اٿي ويٺي ۽ ڪافي ورتائين. ڪند جهڪائي چور نگاهن سان پتو لڳائي ورتائين ته سندس گاڏي ۾ چار شخص پيا به سفر ڪري رهيا هئا. هڪ سوٽ ۾ آهي، باقي ماڻهو ديسي پوشاڪ ۾ هئا. هن جي اُٿڻ لي، اُهي سڀ به ڀلي ماڻهن جيان اٿي ويٺا.

گهٽي هوا ڀريل سائيڪل جي ٽائر جيان پنهنجي سرير کي هڪ ڀيرو هن ڏنو. ڪڙائي ۾ سونين چوڙين جي چمڪ ۽ سرير جي

ڀڪڙ کي هڪ ٽُڪرو ڏسي هوءَ من ئي من ۾ خوش ٿي رهي هئي. پنهنجي ساريڪ سندرتا کي ٻگار آما ٽيڏي نظرن سان ڏسي رهي هئي.

پنهنجي ساٿي مسافرن جون اڳيون ڳالهيون ياد ڪري هنجي سري ۾ ٻجلي ٿي ڊوڙي ويئي. هنن کي اِها خبر نه پئجي وئي. ان ڪري ئي هوءَ سنڀالي اٿي ويئي.

واچ ۾ اَٺ وڄڻ ٿي آهن. گاڏي تيزيءَ سان ڊوڙندي ٿي وڃي. ٻگار آما جا ساٿي چپ چاپ ويٺا آهن. هنن جو پنهنجو پاڻ ۾ ڳالهائڻ ٻولهائڻ به بند اٿن.

ٻگار آمان کي اهو ماحول تلوار جي ڌار جيان لڳي رهيو هو. ڪجهه به ڪونه سمجهيس ته پنهنجون ڪيڏي سوپاري واس ۾ وڌائين، اوڏي مهل گاڏي بيهي رهي. گهٽائي مسافر لهندا اِنجڻ ڏانهن ڊوڙڻ لڳا. هنن جي گاڏي مان به ٻه مسافر لٿا. باقي به مسافر دريءَ مان ليئو پائي ڏسڻ لڳا. ڏسڻ لاءِ وڃڻ وارا وڃي رهيا آهن ۽ ڏسي موٽڻ وارا موٽي رهيا آهن ۽ چوندا اَچي رهيا آهن:

"ويچاري جي عمر ندي ٿي لڳي. ڪوبڙي ڦاٽي ويئي اٿس. ويس وڳي مان ته نهڻ واري نٿي لڳي."

ڪلاڪ ڪانپوءِ لاش هٽايو ويو. ۽ گاڏي هلڻ لڳي. سڀ مسافر پنهنجين پنهنجين جڳهين تي وڃي ويٺا. گاڏي هلڻ لڳي.

هڪ پڇيو، "ويچاري ڪير آهي؟ ڪٿان ڪري؟ ڇو ڪري؟" هن خود اهو نظارو ڪونه ڏٺو هو، ان ڪري موٽندڙن کان پڇيائين. ڏسي آيل هڪ شخص چيو:

"اسان کي ان ڳالهه جي ڪهڙي خبر؟ ائين ٿي ٿي بين سان گڏ مارئي ويو هئس. ڏسي آيس. هن جو متو ڦاٽي پيو هو."

"عمر گهٽي هوندس؟" ٻهرئين وري پڇيس. جڻ ڪيس سندس وهيءَ جا ٽڪو هجي.

”مون کي ڪهڙي خبر؟ عورتن جي عمر جو اندازو لڳائڻ هوائن به ڏکيو آهي. نه تمام وڏي هئي، نه ئي لمام ننڍي نيٺي.“ چوندي چوندي بنگار اما ڏانهن ڏسي هن پنهنجي چپ کي چڪ پاتو.

اُن کي ڪنندي ڪنهن چيو،” چون ٿا، پـار به اٿس. انهن کي چڏي ريل مان ٽپو ڏيڻ، نڇاڻان متس ڪهڙي آفت آئي هئي؟“

باڻ ۾ سڀدن اِها ڳالهه پوليس پهچي وئي. ايمڊز اسٽيشن تي گاڏي بيٺي. ٻه عورتون اچي اُن ۾ سوار ٿيون. ڪين سوار ٿئي ٻه سيڪنڊ به نه ٿيا هئا نه هڪ بنگار اما کان پڇيو،” ڪـون ڪٿي وڃي رهي آهين؟“

” اُتي لهڻو ڪير آهي؟“

” منهنجي ڌيءَ!“ بنگار اما انهن ئي اِي دليءَ سان هن کي ڏسڻ بدا ئي چيو.

” اُتي ڇا ڪندي آهي؟ ڇا هن جـي شادي ٿي چڪي اٿس؟“ هن وري پڇيو. جڻ هن جو انهن ڳالهين کـي ڄاڻڻ ضروري آهي.

” کيس هڪ ٻار آهي. سياڻي هن جو جنم ڏينهن آهي. اِن لاءِ مان وڃي رهي آهيان.“ بنگار اما اِهو سڀ ٻڌائڻ نٿي چاهيو. ٻه ٻيون ڳالهيون تائي نيت جواب ڏنائينس.

” ڏوهٽي جو جنم ڏينهن!“ هن عجب وچان پڇيو،” توهان کي ڏسي ڪير چوندو نه اوهان کي ڏوهٽا ڏوهٽيون هونديون.“ چئي هوءَ سيني ڏانهن گهورڻ لڳي، جڻ ڪا نئين ڪوجنا ڪئي هجيس.

انهن جي اِنهن ڳالهين کي ٻڌي مرد پاڙين جـي چهرن تي عجب جي جهلڪ نظر آئـي. هڪ تمام مومر واري نظر سان هرڪنهن ڏانهن نهاريو. جڻ چئي رهيو هجي، مان نه اڳ ۾ تاڙي

ويو هئس ۽ اشاري سان توهان کي ٻڌايو ته هئم • موڊن ۾ اوچانڪ هلچل مچي ويئي ويئي. هونئن ته چپ چاپ ويٺا رهيا. پر هنن جي اٿڻ ويهڻ ۽ ڳالهائڻ ٻولهائڻ ۾ گنڀيرتا ۽ مريادا هئي، اها به هلي ويئي. هڪ ٻئي ۾ طرح طرح جا مذاق ڪندا ٽهڪ ڏيڻ لڳا. اخبارون هنن جي هٿن ۾ هيون، هوا ۾ هيڏانهن هوڏانهن اڏامڻ لڳيون. موڊن ۾ آيل ان تبديل کي سمجهڻ ۾ بنگار اما کي دير ڪونه لڳي. اهو ڪيس ڪونه وڻيو، هن جو من وياڪل ٿي ويو! هڪ طرح جي من ۾ نفرت جيان اٿيري.

ان گهڙيءَ ڪانپوءِ هوءَ اٿڪل ڪلاڪ کن هوءَ وڏيڪ ريل ۾ رهي. اسٽيشن اچڻ کان اڳ ئي مال جمع ڪيائين. گاڏي بيٺي مس ته هوءَ جهٽ لهي پيئي. گاڏي هلي ويئي، تـــ گاڏي ۾ ويٺل عورت وڏي واڪيءَ پڇيو، ”ڪٿي چاچي! هي اوهان جو ناني آهي؟“

بنگار اما نڪ کي موڙو ڏيئي منهن ڦيري ڇڏيو.

ٽانگو آڳند ۾ اچي بيٺو. ڊيٽس اڳيان وڏي ماٽس کي اندر وٺي ويئي. ڪٿي راند ڪندڙ ٻار کي سڏي ڊيٽس ماٽس وت وٺي آئي. بنگار امان ان سان ڳالهايو ٻولهايو ڪونه، ٻئگ مان بسڪوٽن جو پاڪيٽ ڪڍي چپ چاپ هن جي هٿ ۾ ڏنائين.

بسڪوٽ ملڻ ڪانپوءِ ٻار پڇڻ چاهيو، ”ــو ماٽس ڇيو،“ پت پڇين ڇوتو، هيءَ ته تنهنجي ناني آهي؟“

بنگار امان کي جڻ باهه لڳي ويئي. منجهند جي ڪاني ڪانپوءِ شام جو پنجين ٻجي تائين سمهندي رهي. ٽئين پهر مـاءُ ڪافي پي رهي هئي، ڊيٽس سامهون ويٺي هئي. ماءُ کي چوڻ لڳي، ”منهنجي سالگرهه جو اُنسو آهي، تمام وڏي داعوت ٿـي رهي آهي گهڻائي مهمان ايندا. تنهنجو ناني تمام خوش آهي. تمام وڏو انتظام ڪيو اٿس. مون کي ته ڪجهه به سمجهه ۾ نٿو اچي. سياڻي سمجهه توکي ڏسڻو پوندو.“

ٻنگار آما ٻڌو ته سهين، پر ڪجهه ڳالهايائين ڪونه. اينتري ۾ ٻار اچي ويو. صبح مليل ٻسڪوٽن کي ورهائي ۽ کائي چڪو هو. نانيءَ کي ريجهائڻ ۽ مڃائڻ لاءِ وري آيو. ڏيٺس سمجهيو ته ٻار جي اچڻ تي ماڻس ڪيس پاڻ وٽ ويهاريندي، پر ٻنگار آما اُن ڏانهن ڏٺو به ڪونه. ماڻس کان رهيو نه ٿيو. هن چيو، ”ڇو ڙي؟ نانيءَ سامهون ڇو اچي بيٺو آهين؟ ڇا تو سوچيو آهي ته هوءَ توکي وري ٻسڪوٽ ڏيندي؟“ اِن طرح ٻار تي چڙندي هن پنهنجي ماءُ کي چيو، ”ڏسُ آما هن جي شيطاني.“ پٽ کي پوءِ وري هن گود ۾ کنيو.

ٻنگار آما هڪ رکي گل کلندي چپ رهي.

رات جو پتي پتنيءَ ۾ ڳالهه ٻولهه ٿي رهي هئي.

”ٻڌو ٿا، آما ۾ تمام فرق اچي ويو آهي. ڪنهن سان به ڳالهائي ٻولهائي ڪونه ٿي. ٻي دليو ويٺي آهي. منجهند جو وٽس ويهي سڀاڻ جي انتظام وغيره جي باري ۾ ڳالهايو مانس. پر هڪ ڳالهه جو به جواب ڪونه ڏنائين.“

”مهنجي وڏي گهر ۾ اڪيلو رهندي شايد گهٻرائجي وئي آهي. اسان وٽ ئي رهي پوڻ لاءِ چئوس.“

سفر جي ٿڪاوٽ ۾ به ٻنگار آما ڌيءَ ۽ نانيءَ جون اهي ڳالهيون ڌيان سان ٻڌيون ۽ انهن تي خوب سوچيو.

ٻئي ڏينهن ٻنگار آما ۾ نه ڄاڻان ڪٿان اُتساهه آيو. سڄو انتظام خود سنڀالي ورتائين. پنهنجون سڀ آيل سوکڙيون ٻار کي ڏنائين ۽ ڌيءَ جي اکين سامهون ٻار کي گود ۾ کڻيائين.

ٻنگار آما کي هن ڌيءَ کانپوءِ ٻيو ڪو اولاد نه هئڻ سبب ۽ اُن هڪ ڌيءَ جي ساهرن ۾ هلي وڃڻ کانپوءِ گهر ۾ پتي پتني ٻئي رهجي ويا هئا. اوڙي پاڙي وارن کي ائين لڳندو هو، ڄڻ تازي گرهستي سنڀالي هجين. سماجڪ ۽ مانسڪ نقطه نظر کان به ماتا پتي جو اثر

هن مٿان نمايان نہ ٿيو. پوءِ نوڪريءَ سبب پتيءَ سان الڳ الڳ جڳهين تي رهڻ جو موقعو مليس. جتي جتي ويندي هئي. اتي ماڻهن جي واتان اهو ٻڌندي هئي، ”ڏس تہ سهڻي ڪيتري نہ خوبصورت آهي؟“ جڏهن جڏهن ماڻهو اهو چوندا هئا، تڏهن تڏهن ڪيس وڌيڪ ٻڌڻ جي اِڇا ٿيندي هئي. هن ۾ نئون اُتساهہ پيدا ٿي ويندو هو. ڪجهہ ڏينهن کانپوءِ هوءَ وڌوا بڻجي ويئي. تہ بہ اُن دک جي بار کان بہ اُها ڀاونا ڪاڏ لڪي سگهي. اِن ڪري ٻنگار اَما پنهنجو سڄو ساج سينگار ڪونہ ڇڏيو. هن جي روپ ۾ ڪو وڪار ڪونہ آيو.

ٻنگار اَما کي جارجيٽ جي ساڙهي پهريل هئي. مهمانن جي اڳوانيءَ ۽ آدر ستڪار ۾ هن گهڻو اُتساهہ ڏيکاريو. سيني ٻارن کي سالگرهہ تي سوکڙيون ڏنيون.

دعوت شاندار هئي. سڀ مهمان پنهنجي پنهنجي گهرن ۾ موٽڻ لڳا. موڪلائيندي هڪ عورت پڇيو، ”ڇو ڀيڻ؟ تو چيو هو تہ تنهنجي ماتاجي اَچڻ واري آهي، ڇا هوءَ آئي آهي؟“

ڌيڻس ماءُ جي هرڪنهن سان واقفيت ڪرائي. ٻن ٽن مهمانن عجب وچان چيو، ”ڇا تون ٽن ٻارن جي ناني آهين! اَسان تہ سمجهيو ٻيو ڪجهہ هوندا. ڏوهٽي جي شڪل صورت اوهان سان ملي رهي آهي. توهان ڀلي نہ مڃو، پر توهان ڪنهن جي ناني هوندا، اِن جي ڪلپنا بہ اَسين نٿا ڪري سگهون.“

ڌيءَ کلڻ لڳي. مهمانن جيترو ئي عجب کاڌو، ٻنگار اَما جي دل اوترو ئي ويهجي ويئي. ڪيس من تي ڀار محسوس ٿيڻ شروع ٿيو.

رات جي مانيءَ کانپوءِ ٻنگار اَما مٿين ماڙي تي وڃي ٿڌي هوا کائيندي رهي. ڪيس ونڊل ڏسي سندس ڌيڻ بہ وٽس وڃي ويٺو. ڏينهن جي دعوت جو ذڪر نڪتو.

ٻار ڏگمگائيندو هڪ وڏي جاپاني گڏي گود ۾ کڻي اُتي پهچي ويو. طوطلي زبان ۾ ڳالهائڻ لڳو.

بنگار آما جي من ۾ هن کي ڏسي ممتا اُڀري آئي. ٻوام وچان هٿ جي اشاري سان پاڻ وٽ سڏيائينس.

اِتري ۾ آيا چيو، "ڪٿان بابو! پهنجي گڏي مونکي ڏيندين؟"

"نه، توکي ڪونه ڏيندس. نانيءَ کي ڏيندس."

چڻ ڪنهن ڪيڙي چڪ پاتو هجيس. بنگار آما پهنجون ڦهلايل ٻانهون جهٽ واپس ونئي سمائي ڇڏيون.

ٻئي ڏينهن سڀ ممت مانت موڪلائي ويا.

بنگار آما کي ڊيٽس وڃڻ ڪونه ڏنو.

جڏهن شان سان سالگره ملهائي وئي، اُن ڏينهن ٻار کي تيز بخار اچي ويو. چار ڏينهن نبوي ويا، پر بخار گهٽجڻ جو نالو نٿي ورتو. ڊاڪٽر دوائون ڏيئي رهيا آهن. ڊيءَ ۽ ناني ٻئي گهبرايل هئا. هڪ رات جو ٻار جي تڪليف گهٽي وڌي وئي. ٻار کي بخار نه هئو ٿي، ٻار جي ماءُ کي سنڀالڻ ۾ مشڪل ٿي پيو. ڊيءَ جي تڪليف ڏسي بنگار آمان تڙپي اٿي. ڊيءَ کي آتم ڏيڻ ۽ کيس پاڻ سان چپڪائي رکڻ لاءِ تڙپڻ لڳي. آخر ۾ ڊيءَ جي ڪوٺيءَ وٽ پهتي نه هن جي ڪنن تي ڏوهٽي جو سڏ "ناني!" پيو، بنگار آمان دروازي تان ٿي موٽي آئي. ڊيٽس جڏهن ٻاهر آئي، تڏهن بنگار آما کيس گلي سان لڳايو. ڊيٽس انهن ڏينهن کان پيٽ پري ڪاڏو ڪونه هو. اُن ڏينهن ڪسان سمهي ۾ ڪونه هئي. بنگار آما جي دل دک وچان ٻرجي آئي.

اُن رات جو ڊاڪٽر ٻار کي ڏسي چيو، نه ٻار کي ماءُ وٽ نه رهڻ ڏنو وڃي. نه نه ماءُ کي به ڪونه ڪو روڳ ضرور ٿيسي ٿيندو. ڊيءَ تي آيل مصيبت کي بنگار آمان سهي نه سگهي. من ساري ڏينهن رات ٻار وٽ ويٺي رهي. ٻار اکيون ٻوري سمهيو پيو

آهي. دوا پيئارڻ جو وقت اچي ويو آهي. دوا جي شيشي هٿ ۾ جهلي ٻدگار اَما سوچي رهي آهي ته ٻار کي جاڳائي دوا ڏئي يا نه ڏئي.

"ناني!" ٻار ڌيمي آواز ۾ سڏيو. ٻدگار اَما جي من ۾ جڻ ڪنڊو چڀي ويو.

جڏهن کان ٻدگار اَما هتي آئي آهي، تڏهن کان ٻار جي ننڍين ننڍين چپن مان ماکيءَ جهڙي مٺي مٺي ٻولي ٻڌي، خوش ٿيندي آهي. ڏوهٽي کي ڏسي مشڪرائي کلندي آهي. آنند جو آرپار نه هو. پر اهو آنند پنهنجي ديو جي ڀاڳ ۾ لکيل نه هو. هوءَ خود اُن آنند جو انڀو (محسوس) ڪري رهي هئي. پر جڏهن ٻار "ناني!" چئي ڪري مخاطب ٿيندو آهي، ته هن جي تن بدن ۾ آگ لڳي ويندي آهي. ڏوهٽن ڏوهٽين کي گود ۾ کڻڻ لاءِ ڪيترائي نانا نانيون تڙڦندا رهندا آهن. پر اُن جي ڪلپنا ڪرڻ سان ٻدگار اَما جي دل ۾ لڳي ويندي آهي. "ناني!" هڪ ڀيرو وري ٻار سڏيو.

ٻدگار اَما ڇرڪ ڀريو. پنهنجي سرير کي هڪ دفعو مٿي کان هيٺ تائين ڏٺائين. ٻار جي هرهڪ سڏ ۾ ڪيس لڳو، ته صحت ۽ سندرتا کي ناس ڪرڻ جي ڪا شڪتي آهي. ڪيس لڳو ته سندس سندر ۽ سڊول سرير ۾ گهنج پئجي ويا آهن. هن جا ڪارا ڪارا وار ٻگهه پکي جي کنڀن جهڙا اڇا ٿي ويا آهن، سڌو ڪرنگهو مڙي ڪمان بڻجي ويو آهي. اِن طرح جون ڀاونائون ڪارن ڪارن بادلن جيان هن جي هردي کي گهيرڻ لڳيون. هٿ ڪنبڻ لڳا، پڪڙ ڇٽي وئي. دوا جي شيشي هيٺ ڪري ڀڄي پئي.

شيشي ٽٽڻ جي آواز تي ڌيءَ ۽ ناني ڪمري ۾ ڀڄي ويا. ٻدگار اَما جو سرير زور زور سان ڪنبي رهيو هو. ڌيءَ ۽ ناني ڪيس پڪڙي ٻاهر وٺي آيا.

بن ڏينهن ڪانپوءِ پار جي حالت ڪجهه سڌري . هميشه جيان ماءُ ۽ پيءُ پار جي ڪٽ وٽ ڳالهائي ٻولهائي رهيا آهن . ناني انتظار ۾ آهي ته أما ڪافي کڻي ايندي. أٽ وڄي چڪا آهن ، نه ڪافيءَ جو پتو هو، نه ڪافي آڻيندڙ أما جو . ڏيءَ گهر جي ڪنڊ ڪنڊ ڳولهي . آخر ماڙس جي ميز تان هي خط مليس .

پياري ڏي ،

توهان کي ڪئين جاڳايان ، اهو سوچي ٻدا چوڻ جي وڃي رهي آهيان . گهر گرهستيءَ جي ٻڌڻن کان ويراڳ أچي ويو اٿم ، ڪنهن اسپتال ۾ نرس يا آيا جو ڪم ڪرڻ لاءِ منهنجي دل چاهي رهي آهي . الڳ ڪو وصيت نامو لکڻ جي ضرورت ڪونه اٿم . تنهنجو پٽ منهنجي سڄي دولت جو وارث ٿيندو .

ٻڪار أما

”أما کي ڏرو ٻه ڏيرج ڪونهي.“ پتنيءَ پتي وارن خط پڙهي آنسون کي أگهندي چيو.